

KOSZTIN ÁRPÁD

MAGYAR TÉRVESZTÉS –
ROMÁN TÉRNYERÉS
ERDÉLYBEN

Budapest 2003

A borítón: Barabás Miklós: Utrakelo román család
Szelistye vidékérol (Balról a Kudzsiri Alpok sziklafalai,
jobbról a Maros dombvidéke)

© Kosztin Árpád, 2003

ISBN 963 9289 60 4

Kiadó és nyomda: BIRÓ family Nyomdaipari és Kereskedelmi Kft
Felelos vezető:
Biró Endre ügyvezető igazgató

"A pópa aggodalmasan csóválta a fejét. Idos, fogatlan arcán elsötéte'dett az udvarias mosolygás. A kis fatemplom tornácán állt!... Innen látni lehetett az egész falut... Pár száz lélek, ahogy itt élnek a fogarasi uradalom oltalmában, a legöregebb emberek még emlékeznek arra, hogyan jöttek be népe'stől a hegyeken túlról, ahol csendes Erdély, mint ígélet földje meredt a kenézek elé, ide vezették őket, szelíd jobbágyakként, elárvult földekre, melyeket végig pusztított a tatár, a magyarok észak felé húzó'dtak, a szász'ság bezárkózott városaiba, föld volt: egy ugar, esztendok óta szétgazosodva, de a legelokön, ahogy lassan, szelíden emelkedtek, kora tél'ig etették az állatokat... Itt áldott Erdély, kilenceddel s tizeddel beérik, a fejedelem olyan messze, hogy csak híré't hallják, a legnagyobb úr, afogarasi udvarbíró, de még sohasem jött föl ide, a hegyek'ig. "

Passuth László: Négy szél Erdélyben. Szépirodalmi Kiadó.
Budapest, 1971. 156-157. o.

ELOSZÓ

A dákoromán legenda c. munkámban (Népszava, 1989), az erdélyi keresztény kultuszhelyek (imaház, templom, kolostor, monostor, apátság, stb.) építése idopontjainak a számbavételével és egybevetésével bizonyítottam, hogy az Erdély tulajdonjogára kiterjedő dákoromán kontinuitás (folytonosság) valóságos tanná meredezett elmélete - amely igazolni lenne hivatott a románságnak "a kezdetektől való jelenlétét és uralmát is Erdélyben" -, minden észszerűséget nélkülöző légvár! Vágyakból fakadó föltételezések, tények és hitregék összekeverésével, kiforgatásával kialakított és fenntartott, a legfelsőbb államhatalmi kinyilatkoztatások rangjára emelt eredetmonda.

Miért ennek a megállapításnak az elorebocsátása? Azért, mert ha csak részben is, de erre az eredetmondára, erre a "kezdetektől" való román jelenlétre alapozva "alkották meg" és kényszerítették a magyarságra 1920. június 4-én Trianonban, a Magyarország és a magyar nemzet földarabolását jelentő békeparancsot, amelynek alapján a történelmi Erdélyt a Partiummal együtt Romániának ajándékozták. Ezt a döntésüket ugyanolyan felelőtlenül mint 1920-ban Trianonban, megismételték még durvábban, a II. világháborút lezáró 1947. évi párizsi újabb békediktátummal, s ezzel mind területi, mind népességi szempontból, Magyarország kényszerült elszenvedni történelme legnagyobb mérvű tévesztését.

A döntéshozók figyelmen kívül hagyták, hogy Erdélyért és részeiért, európai szintű kultúrája megmentéséért, fönntartásáért és fejlesztéséért a magyar nemzet ezer éven át áldozott, küzdött és vérezett, miközben számbelileg megcsappant. Figyelmen kívül hagyták, hogy az Adriai északi partjain kialakult vlach (román) pásztor népességnek a Keleti Kárpátokon túli saját vajdái és elokeloi kegyetlenkedései elöl, különösen a XVIII. században, a két román vajdaság (fejedelemség) ún. fanariota² korszakában Erdélybe való bemenekülése, beszívargása, vagy éppen betelepítése következményeként, számbeli fölénybe került.

A békeparancsot reánk kényszerítők nem voltak tekintettel arra, hogy ez a jövevény népesség hogyan lett Erdélynek csak a XVII. század végétől, a XVIII. század elejétől-közepétől a legszamosabbja; nem fogadták el a ma

1 Adriai tenger, a Földközi-tenger beltengere Olaszország és a Balkán-félsziget között. Kijárata az Otrantó-i szoros.

2 Fanariota, fanaróiták Konstantinápoly Fanar elnevezésű városrészének elokelo és gazdag görög lakói, a török uralom idején. A török udvartól pénzért magas méltóságokat vásároltak. 1711-1821 között közuluk nevezte ki a Porta Havasalföld és Moldva román tartományok vajdáit.

gyarság népszavazás elrendelésére előterjesztett javaslatát, igényét; elkövették azt a súlyos hibát, hogy Erdély románságát a statisztika tudomány elveivel ellentétben, nem arányították Magyarország összlakosságához, súlyosan vétve ezzel az un. többségi lakossághoz való viszonyítás elve ellen is.

Kétségtelen: az 1910. évi anyanyelvek szerinti magyar népszámlálás adatai alapján, az ősi magyar Erdély néprajzi képének jellemzője az volt, hogy a területén élő három nemzethez: a magyarhoz, a székelyhez és a szászhoz képest a románság 53,8%-ot képviselt. (1)

Ezzel a munkámmal megkíséreltem bemutatni, hogy az erdélyi románság ezt az arányt - mint Erdélynek nem őslakója - (első okleveles adat arról, hogy Erdélyben románok is élnek 1210-ből való), hogyan érte el? A saját nagylelkűségünkön és -sajnos - közömbösségünkön kívül is, mely és milyen körülményeknél fogva következhetett be a magyarság térvesztése, a románság említett arányú térnyerése; hogy a trianoni békeparancs, majd az 1947. évi párizsi békeszerződés (?) megkötése után Románia milyen - a nemzetközi jog és a megkötött szerződések szerint is megengedhetetlen! -, eléggé el nem ítéhető, mégis Európa részéről megtorlatlanul hagyott intézkedésekkel érte el és folytathatja magyar nemzeti kisebbségének a további beolvasztását, minden vonatkozásban való háttérbe szorítását, ennek 'következményeként is jelentkező számbeli térvesztését. Olyan intézkedésekkel, amelyek következménye, hogy Erdély és a Partium magyar lakosságának lassan több mint a fele nyelvi veszélyben, halmozottan hátrányos népeségi, vallási helyzetben él s amely helyzete csak súlyosbodik.

Ebben a munkámban megkíséreltem bemutatni - mindenekelőtt " trianoni csonka-, maradék-haza magyarságának, a magyar nemzet gerincének -, hogy a vele egy test és lélek romániai-erdélyi nemzetrészt, tovább nem lehet csupán "oldalbordája"; hogy e nemzetrészünk esetleges pusztulása, román részről jól átgondolt és életbe léptetett nemzetpolitikai célokat szolgáló intézkedések következményeként való fölszámolódása (!), az ő pusztulását is tudatos és következetesen előkészítő folyamat, amelyet meg kell állítani! S már e munkám előszavában rá kell mutatnom, hogy aki, vagy akik ennek a megállapításnak az ellenkezőjét vallják, sötéten látásnak minősítik, nem ismerik, vagy nem akarják ismerni történelmünket és járatlanok a politikában is! S ami a legfontosabb: nem ismerik a románokat!...

A magyar nem kis nemzet! A Kárpát-medencének több mint 15 milliós nemzetet! Egyike azoknak a nemzeteknek, amelyik az élet minden területén (tudomány, művészet, sport, stb.) a halandóságból a halhatatlanságba, a felejtetlenségbe juttatta magát! Mint ilyennek e medencében fönny kell ma-

radnia! Ehhez azonban föl kell adnia a mesterségesen beletáplált, a tole egyébként is idegen, eddigi elesettségét! Vissza kell szereznie elorzott életkedvét, elposványosított, elrabolt nemzettudatát. Föl kell ezt cserélnie egy új, jövődot teremteni képes nemzettudattal, az ennek fogalmából kimaradhatatlan emberi-családi szeretettől áthatott nemzetfönntartó erot jelento erosebb kötelezettségvállalással. S mindezek birtokában rá kell tudnia állni szomszédai gondolkodás-hullámhosszára, s velük együtt, az o érdekekkel összhangban is formálni, majd megvalósítani a határain kívül élo nemzetrészeinek az egymásratalálásához és fönmaradásához vezető tisztességes utat!

Ebben az igyekezetünkben azonban számolnunk kell azzal is, hogy a fönmaradásunkat szolgáló egymásratalálásnak vannak súlyos belso- és külso akadályai. Ezeket kello összefogással - több mint ezeréves múltunkhoz méltó - tudatos együvértartozással kell gyoznunk. Ezért szakítanunk kell a mesterségesen belénk táplált kishitűségünkkel, önmagunkba és igazságunkba bízónépévé kell legyünk a Kárpát-medencének.

A Kárpát-medence magyarságának össze kell fognia tehát! Minden magyarnak, de mindenekelott a romániai-erdélyi magyarságnak, Tokés László Királyhágó-melléki református püspök szavaival élve: "Ellen kell állni a románság homogenizációs politikájának, de a globalizációnak is. Két baloldali kormány között kell visszatérni az értékekhez, amelyek biztosítják a megmaradásunkat." (...) Ehhez az üzenethez kell tartanunk magunkat a Kárpátmedencében, mert immár tény, hogya romániai-erdélyi magyarság az ottani siralmas gazdasági helyzet, a szociális háló összeomlása, a kisebbségellenes állami rendelkezések és intézkedések következményeként, a 2002-es román népszámlálás adatai szerint a magyarság aránya az 1992-es népszámlálás 7,1 százalékához képest 6,6%-ra esett vissza. Ha ez az adat valóban helytálló, de ismerve a román népszámlálási "fogásokat", a román népszámlálók román nemzettudatának határtalan oszintéségét, ez az adat nem lehet helytálló.

BARTIS FERENC: A TÉNYFÖLTÁRÁS FÁJDALMA

Köszöntöm Szerzőnket! Tisztelettel, testvéri barátsággal és mélységes szeretettel. Dr. Kosztin Árpád jogász és történész, s rengeteg közéleti ténykedése mellett és közepette az Összmagyar Testület alelnöke, akinek nevét és munkásságát már nemcsak az Anyaországban, de az elcsatolt területeinken és Nyugat-Európában, az "egész" Amerikában és Ausztráliában egyaránt ismerik, s immár törvényszerű, hogy a nagyhatalmak és a sunyító kisantantós országocskák nyelvén is gyakran idézik őt, sőt bizony eléggé gyakran meg is fenyegetik a román nyelvű lapok, folyóiratok, sőt az egyik elismerője, aki román szenátor vehemensen kikelt ellene a román parlament szennyes zátonyán ordítva.

Érthető, hiszen dr. Kosztin Árpád cafatokra tépte a dáko-román elméletet, majd fölleltározta az erdélyi-pártiumi-bánsági magyarok és a többi nemzetiség ellen is elkövetett román kegyetlenkedéseket, rámutatva, hogy a tömegpusztításnak Romániában nemzeti hagyománya van. Ezt most én kérdelem: vajon, tudja Európa, hogy éppen Európában a zsidó ellenes pogromok először Romániában kezdődtek el és jóval megelőzve Hitlert, halomra gyilkolták a zsidókat? Persze, Európa nem ismeri a románok témyerését sem Erdélyben. De hátha most már jobban fölfigyel dr. Kosztin Árpád jelen könyvét lapozgatva a kormányzati és diplomáciai könyvtárakban, ha titokban föl nem vásárolják a románok... Vagy, szokásuk szerint kilopatják. Erre mindig volt pénzük, s ma is van.

Ha szabad így szólnom, dr. Kosztin Árpád a történelem bányásza, vājár, aki azzal sem törődik, hogy esetleg ráomolhatna a tárna... Fájdalmas munka az övé s munkája eredményének fölfogása, értelmezése és visszavonatkoztatása még fájdalmasabb. A következtetés az enyém: mi, magyarok is hibásak vagyunk megfoghatkozásunkért, területben-testben-lélekben-szellemiekben egyaránt. Hatalmas és szinte hihetetlen átvedlés ment végbe a magyarság történelmében: az elcsatolt területeink magyarjainak kell megvédeniük és kivédeniük az önpusztításra berendezkedett csonka-magyarországi magyarokat. Mások pusztítanak minket, de mert tétlének és tehetetlenek vagyunk és megideologizálva ostobaságunkat, belenyugszunk a pusztulásunkba, - ez fölér az önpusztítással.

Hisszük: lesz másként is!

Gyermek kell, hogy benépesítsük saját hazánkat és teret nyerjünk a saját hazánkban!

És bölcs politika kell a cirkuszi mutatványok helyett.

Eme fölismerésünkben és elhatározásunkban erősít meg dr. Kosztin Árpád könyve, amelyet bibliaként ajánlok mindenki figyelmébe.

Budapest, 2002. oszén

BEVEZETÉS

Romániának, kizárólag az Erdélyben élő viszonylagos román többségre alapozott, a gazdasági, a történelmi és a politikai kérdésekkel szemben közömbös és igazságtalan trianoni békediktátum (1920. VI. 4.) alapján, a történelmi Erdélynél (57.000 km²) 46.000 km²-el többet, összesen 103.000 km² területet juttattak. Megkapta a Körösvidéket és Máramarost (27.000 km²), valamint a Bánságot (19.000 km²), amely nagyrészt a Temes-Torontál és Krassószörény vármegyéket magába foglaló terület. (Ezt a területnagyságot 103.000 km²_t - az enciklopédiák, lexikonok, Románia dáko-román "érveit" tudatlanságból vagy pénzért elfogadva, általában mindössze 60.000 km² körülnek írják!)

A békediktátum kényszerelfogadása idején, Erdély területén a három nemzet: a magyar, a székely és a szász számához képest a románság, ha nem is jelentékeny, de az 1910. évi anyanyelv szerinti magyar népszámlálás adata alapján, többségben volt (53,8%). Ezt a többséget a magyar állam a statisztika-tudomány törvényszerűsége it mindig tiszteletben tartva, becsülettel elismerte. Vitatta és vitatja azonban a tíz évvel később, a trianoni békediktátum idején volt népességi adatokat, amelyek megállapítására, vagy népszavazás tartására a döntéshozók „jóvoltából” nem kerülhetett sor.

Az 1910. évi magyar népszámlálás adatai szerint, az egyes anyanyelvekhez tartozók száma a Romániához csatolt egész területen a következő volt:

magyar:	1,661.805	31,6%
német:	564.789	10,8%
román:	2,829.454	53,8%
tót, cseh:	42.000	0,8%
rutén:	20.482	0,4%
szerb, horvát:	54.055	1,0%
egyéb:	84.882	1,6%
Összesen:	5,257.467	100.0%

(2)

Ezek szerint az adatok szerint, a magyarságot - természetesen ideértve a székelységet is - kitevő 31,6%, közvetlenül a 1. világháború (1914-1918) végén, után, magasabb volt. 1910-től, a trianoni békediktátum kényszerelírásáig eltelt 10 év. Ez alatt az idő alatt Erdélyben, ahol a magyarság természetes szaporulása nagyobb arányú volt, s a belső és külső vándorlások alakulása is

elősegítette a magyarság számbeli gyarapodását, a 31,6% arra az időre, amikor a románság a 1. világháború után megkezdte az Erdélybe való visszazivárgását, a magyarok és a székelyek együttes aránya ezen a területen, az említett 1910. évi 31,6%-nál több, 34,5-35% volt, a németekkel (10,8%) együtt, 45,3-45,8%, a többi 3,8%-ot kitevő nem román nemzetiséget is ideszámítva, - akik egy esetleges Erdély feletti román uralomtól ugyanúgy irtóztak, mint a magyarság és a németesség - közel 50% lehetett, vagy éppen meghaladta ezt az arányt. Így a románság számaránya nem lehetett több 48,5-49%-nál, mivel az I. világháború kitörése (1914) előttől 1910-ig visszamenőleg, majd Romániának az I. világháborúba való belépése (1916) után, a románság tömegesen hagyta el Erdélyt és telepedett meg az akkori román királyságban, az ún. Regátban (Ó-Romániában).

Biztos adatokkal rendelkezünk arra vonatkozóan, hogy csak 1900 és 1914 között - mindössze 14 év alatt - 143.000 román nemzetiségű vándorolt ki Erdélyből a Regátba. 1916 őszén, amikor az Erdélybe betört román hadakat a központi hatalmak haderői tönkrevették és kiszorították onnan, a magyar hatóságok megállapították, hogy a határ menti román községek pópái és tanítói, százával hagyták el állomáshelyüket. A brassói görögkeleti román főgimnázium az 1915. és 1916. közötti években végzett ifjai katonai kötelezettségük elől, vizsgáik után, azonnal átszöktek a Regátba. Egyetlen tanár kivételével, a főgimnázium egész tanári kara is elhagyta az országot. Hasonlóan cselekedett a brassói alreál és kereskedelmi iskola tantestülete is. Ilyen körülmények között, bár bizonyára túlzott megállapítás, mégsem hagyhatjuk teljesen figyelmen kívül azt a hivatalos jelentést (OLK. 40.1918. IX. 663.), amely szerint a román csapatok 1918. évi Erdélybe való újabb behatolása és előnyomulása alatt, személyi állománya 98%-ban erdélyi származású volt. (3) Ez a körülmény is arra enged következtetni, hogy az I. világháború előtt és közvetlenül a háború kitörése után majd alatt, a Regátban, azaz Romániának az 1916. évi hadbalépéséig és a háború teljes időtartama alatt, annak végéig, nagyszámú hadra fogható románság hagyta el Erdélyt.

Az ismertetettéknél fogva 1918-ban, majd 1920-ban a békediktátum aláírásakor a románság Erdélyben nem lehetett abszolút többségben. De, ha valamelyest közelített volna egy ilyen minimális, bizonytalan, kétséges többséget - tisztességes körülmények között - még ez sem szolgálhatott volna alapul arra, hogy egy ezeréves ország, Magyarország kárára, Ó-Romániának ajándékozzák annak azt a szerves részét jelentő területet, amelyen államalkotó nemzete a saját hibáján kívül került kisebbségbe (4); amelynek elcsatolása

után ismét csaknem abszolút többségű kisebbség keletkezett. Éppen ezért a békediktátum óta eltelt több mint 80 év után is, a magyar nemzetben a trianoni határokon belül és kívül egyaránt, Erdély elcsatolása nemzeti tragédiát jelentő gyászos esemény. (5) A nemzet, sem a trianoni ország határain belül, sem az azokon kívül, soha sem tudta megérteni, beletörödni pedig még kevésbé, hogy ezeréves hazájából, a Tiszántúl egy darabjával, a Partiummae (Részekkel) is megtoldott, a magyar történelem és kultúra legdrágább részét: Erdélyt ajándékba kaphatja "... Európa legreakciósabb és leghitványabb..." uralmi rendszere, az akkori román királyság. (6)

A nemzet nem tudja és nem fogja tudomásul venni soha, hogy Magyarország szerves részében: Erdélyben a románok számát a döntéshozók miért nem arányították Magyarország összslakosságához? Érdekes módon a mai, a csak 82 év óta Erdélyt birtokló Románia, a területén élő magyarság számát összslakosságához viszonyítja. Az ezeréves tulajdon esetén - az arányítás egyedül helyes módja - Magyarországnak nem járt ki. A döntéshozók, ha így arányítottak volna, az 1910. évi már ismertett magyar népszámlálási adatok szerint is, csak alig 15%-os lett volna a románság aránya Magyarországon. Mindezekből kiindulva egyáltalán nem túlzás, ha az 1974-ben ala.kult Erdélyi Világ Szövetség: "Vallja és hirdeti, hogy az erdélyi magyarság nem kisebbség Romániában, hanem Magyarország nyugati határai és az Erdélyi Kárpátok Magyarország több mint ezeréves történelmi határai között élő magyar népi többség vitathatatlan része, amelyet az igazságtalan trianoni békediktátum a népek önrendelkezési jogának semmibe vételével szakított ki a magyar nemzet többségéből és taszított kisebbségi sorsba. Nemzeti önérzetünk és becsületünk ezért arra kötelez, hogy kimondjuk: a magyar nemzetben Erdély földjének politikai hovatartozása és jövő sorsa - az eddigi sötét egyezkedések ellenére is - megoldatlan problémaként él. És így fog élni mindaddig, amíg a döntéshozó hatalmak, az általános nemzetközi akarat, föl nem eszmélnek, végzetes hibájukat fölül nem vizsgálják és nem "reparálják",4.

3 Partium, Erdély különállása idején az erdélyi szabadság nagy vonzerőt gyakorolt a vele határos magyar vármegyékre s több-kevesebb magyarországi terület az erdélyi fejedelemséghez csatlakozott. Mivel az erdélyi fejedelem a Principes Transylvaniae dominus címet használta, az ötényleges uralma alatt levő magyar területeket Partiumnak kezdték nevezni. A Parti um neve később állandósult s Kraszna, Középszolnok és Zaránd vármegyék, Kóvár vidéke és Zilah városa tartoztak hozzá. Az 1848. VI. 1. c. visszacsatolta ezt a területet Magyarországhoz. Az 1849et követő osztrák abszolútizmus ismét egyesítette Erdéllyel. Csak 1861-ben csatolták újból vissza Magyarországhoz.

4 Reparáció, javítás jóvátétel

A magyar nemzet csupán a többségi elvnek a minden más rendezési elv fölé helyezésével és kizárólagossá tételével meghúzott országhatárai mellett megraboltnak tartja magát. Az ennek az elvnek az alapján kialakított, majd "véglegesített" határai vezettek oda, hogy a nemzet ez idő szerint több mint 1/3-ának, több mint 5 millió magyarnak határain kívül, idegen "szuverenitások" alatt kell élnie másod-, harmad- vagy még ennél is alacsonyabb rendű állampolgárként, kis kivételektől eltekintve, az apartheid⁵ és a végpusztulás réme jutva osztályrészéül.

Nem mulasztható el rámutatni: Románia, Magyarország Erdélynek nevezett szerves részét annak a románságnak a révén kapta meg, amely nem az Erdélyben élő három nemzet (magyar, székely és szász) hibájából, hanem a saját maga teremtette körülményei következményeként, csak a XIX. század elején-végén lett nemzeté Magyarországon, közelebből Erdélyben.

A nemzet megraboltnak tudja magát a Romániával kötött ún. alapszerződés után is, amelyet a magyar országgyűlés 1996. december 10-én erősített meg név szerinti szavazással (243 igen, 53 nem és 12 tartózkodás). (7) Az alapszerződés megkötését és ratifikációját, jóváhagyását megelőzően a nemzet véleménye megoszlott: egy része ellenezte, más része, az ún. szociálliberális kormányzat képviselői és támogatói egyetértettek megkötésével, kifejezetten szükségesnek tartva azt azért, hogy Magyarország szomszédaival "megbékélten" tekinthessen a NATO-ba és az Európai Unióba való csatlakozása, befogadása elé. De nemcsak hogy fölveheto, föl kell vetnünk a kérdést: szabad volt-e a Trianonban megraboltnak Magyarország alapszerződést kötnie azzal a Romániával, amely: - csak Nagy-Romániában tud gondolkodni, minden eddigi államvezetése és népe irtó hadjáratot folytatott és folytat minden ellen, ami könnyen szerzett országában nem román;

- az emberiség XX. századának végén, XXI. századának elején, hol kimondva, hol kimondatlanul állampolitikának, államfeladatnak tekinti a nemzetiségek - elsősorban legnagyobb számú nemzetisége: a magyarság nyelvének az elsorvasztását, kegyetlen, az eszközökben nem válogató asszimilálását, s nem utolsó sorban, amely - soha, sem nemzetközi, sem saját belső, a nemzeti kisebbségekre vonatkozó kötelezettségeit nem tartotta meg!

⁵ Apartheid, a Dél-Afrikai Köztársaságban a népek elnyomása és kizsákmányolása céljából alkalmazott faji elkülönítési politika.

Az alapszerződés megkötése csak elodázza az ún. magyar-román kérdés megoldását még abban az esetben is, ha történetesen mindkét ország és népe a NATO és az Európai Unió tagja lesz! Ellentéteink annyira mélyek és kibékíthetetlenek, hogy még e két szervezetben való együttes részvételünk sem nyújt biztosítékot a felhotlen, békés együttműködéshez. Sot!...

Az alapszerződés "gondosan" kerüli a romániai-erdélyi magyarságnak az autonómia bármely formájára esetleges igénytámasztásának a lehetőségét. Így biztos, hogy a romániai-erdélyi magyarság az autonómia egyetlen válfaját sem fogja tudni megvalósítani. Romániában az autonómia bármely válfajának a pusztta fölvetését is, de különösen a területi autonómiáét, még a legdemokratikusabbnak ítélt román államvezetés is szecesszióraó való törekvésnek minosíti és mereven elutasííja. De ha területi autonómiára mégis sor kerülne, akkor következnének igazán a romániai-erdélyi magyarságra vészterhes idok! A magyarság minden igénye, teljesítménye, s a románságét meghaladó gazdasági föllendülése és erosödése, kultúrszintjének emelkedése, súlyos feszültségekhez vezetne, olyanokhoz, amelyek NATO- és Európai Unió-béli tagság ide vagy oda könnyen övezetünk békéjét veszélyeztetnék.

A lábjegyzetes alapszerződésnek parlamenti megerosítéséről folytatott vitát megnyitó felszólalásában, Horn Gyula akkori miniszterelnök kijelentette: vállalja a felelősséget azért, hogy a kormány az ellenzék nyomása ellenére is megkötötte a "megállapodást". (8) Az alapszerződés gyakorlati bevezetése és teljesítése vagy nem teljesítése szerint, a történelem lesz hivatott felelősségvállalásának helyességét, vagy helytelenségét megállapítani és megítélni. (Felelősségvállalásával kapcsolatban csak ennyit: annak idején /1944/ Szálasi Ferenc, a magyarországi fasiszta /Nyilaskeresztes Párt/ hungarista mozgalom vezetője is "felelősséget vállalt" országpusztító politikája "helyességéért"!...) Számos intézkedés, vagy éppen mulasztás máris bizonyítja, hogy az alapszerződést nem lett volna szabad megkötni (iskolatörvény, a magyar tannyelvu egyetem ügye, magyar nemzetiségu tömbök megbontása, stb.). Így a volt miniszterelnök felelősségvállalása egyre határozottabban számonkérhetonek bizonyu! Számonkérhetonek, mert a romániai-erdélyi magyar nemzeti kisebbség helyzetének rendezését (9) a soha sem volt partner Románia hatalmi köreire bizta, amiért magyar részrol megfontolandó lehetne az alapszerződés to! való egyoldalú elállás (10) különösen akkor, amikor Románia indokolatlanul elutasítóan viseltetett azzal a magyar kedvezménytörvénnyel

(státustörvény) szemben, amelyet 2001. június 19-én, a magyar országgyűlés elsőpro többséggel (306 igen, 17 nemleges, 8 tartózkodás) elfogadott.

Az 1910. évi magyar népszámlálási adatok szerint, az erdélyi románság száma 1910-re a már bemutatott 53,8%-ra emelkedett. Ennek az emelkedésnek a miértjére és a hogyanjára, a rendelkezésre álló adatok és ismert történelmi események a peröntoek. Kiindulási pontunk: a magyar honfoglaláskor (895) - nem foglalkozva az ezt az idopontot megelőzően volt magyar megtelepedésekkel (kettős honfoglalása) - Erdélyben román népesség nem létezett, vagy ha esetleg mégis létezett volna, az olyan csekély számú lehetett, hogy mint a többi meghódított népesség, rövid idő alatt fölszívódott volna a magyarságba.

A 895. évtől kezdve, évszázadról évszázadra, uralkodóról uralkodóra, erdélyi magyar vajdáról vajdára (fejedelemről fejedelemre) haladva, mindenkor a kétségtelen történelmi tényekhez szigorúan ragaszkodva mutatjuk be a magyarság térvészítésének a románság betelepítésének, lélekszáma folytonos emelkedésének, egyszóval térnyerésének fontosabb tényeit és körülményeit.

Mindezek után már itt a bevezetőben kell rámutatnunk, hogy Erdély magyarságának aránya az 1920-ban volt 25,8%-ról 1986-ra - tehát 66 év múltán - mindössze 25,1 %-ra esett vissza; 1992-re azonban 20,8 %-ra.

I. FEJEZET HONFOGLALÁS, ÁRPÁD-HÁZI KIRÁLYOK, VLACHOK (ROMÁNOK)

A magyarság egy része a vereckei hágón, más része Erdély szorosain és déli völgyein át, 895-ben, Etelkőzből⁷ jelent meg a Kárpát-medencében. Első állomása - a reánk maradt legkorábbi magyar hagyomány és írásos forrás tanúsága szerint - Erdély volt.

Bizánci írott forrásokból tudjuk, hogy őseink a 830-as évek második felében jelennek meg a Kárpátok keleti és déli oldalán.

A magyar törzsfok körében a Kárpát-medence elfoglalásának terve a 890-es években érlelődött meg. Ezt a területet 862 óta több (881,892,894) hadjáratukban jól megismerték. 894-ben már a Kárpát-medencében is megfordultak. Pannóniában és a Duna mai ausztriai szakaszán hadakoztak. E terület elfoglalására a megfelelő pillanat 895-ben következett be. Akkor, amikor a bolgárok és Bizánc között háború tört ki és a bizánciak katonai segítséget kértek a magyaroktól. (11)

A honfoglalás idején, a később Erdélynek nevezett területnek nem volt külön neve. Külön, Erdély elnevezésű terület, tartomány nem létezett. II. János (János Zsigmond) választott magyar király, erdélyi fejedelem (1540-1571) Magyarországnak nevezte. Magyarországnak ezt a részét - a nem hivatalos szóhasználat - csak a XVI. század közepe táján kezdte "Erdély"-nek nevezni és "erdélyieknek" az ott lakókat. II. János országának tehát nevet kellett adni. Magyarország testéből a történelmi eseményeknek a magyarság számára kedvezőtlen alakulása következtében kiválni kényszerült országrészt ezért, 1528-1529-től Keleti Magyar Királyságnak helyes nevezni, mivel ennek az elnevezésnek csak a fejedelemség tényleges megalakulása (1571) idejétől van létjogosultsága. (12)

Egyes történészeink, mint pl. az erdélyi Jancsó Benedek⁸ szerint, Erdély a honfoglalás idején nagyobb részben lakatlan. Mint későbbi neve mutatja is, "igazi erdőország" volt. A honfoglaló magyarok csak a folyók völgyében ta-

⁷ Etelköz (Atelkuzu, Atelköz), a Lebediából kiszorított magyarság megpihenő helye, hazája kb. 887-895 között, a Volga és a Dnyeper között.

⁸ Jancsó Benedek (1854-1930), irodalomtörténet-író, publicista, az erdélyi nemzetiségi kérdés kiváló ismerője,

láltak minden valóságos állami szerkezet és berendezkedés, valamint történelmi értelem nélkül, elszórt kisebb-nagyobb csoportokban élő lakosságra. Ez a lakosság - történelmi tény - szláv volt. Ha ezek között a lakosok között őseink dákoromán elemet (ez semmiképpen sem téveszthető össze a "rómaiak pásztoraival") (13) is találtak volna, az ugyanúgy meghódolt és beolvadt volna a magyarságba, mint más néptörödékek. A logika törvénye szerint a dákoromán elemnek - ha ilyen egyáltalán kialakult és létezett volna -, már előbb kellett volna beolvadnia a magyar honfoglalás előtti, Erdélyben rövidebb-hosszabb ideig megtelepedett hódító népekbe, de legkésőbb a honfoglaló, a tartósan megtelepült államalkotó magyarságba. Őseink tehát a honfoglaláskor Erdélyben dák, dák-római eredetű népet nem találhattak. Ez a nép a rómaiak Dáciából (Dacia Traianából) való kivonulásakor (i. sz. 271.) a területre beözönló germán törzsek: gótok, gepidák elől menekült, vagy azokkal együtt kivonult erről a területről. Később a belső-ázsiai eredetű nomád hun nép áradata a gót és a gepida törzseket hadjárataiban maga mellett csatasorba állította. Így sikerült ezeknek fenn maradniuk mindaddig, amíg a népvándorlás későbbi avar hulláma őket el nem söpörte, vagy maradványukat be nem olvasztotta. László Gyula⁹ szerint, az Erdélyben talált népek közül a székelyek mellett a karluk-török blakok; a peremeken, a Kárpátokban pásztorkodó és földműves szláv népek éltek. (14) Kristó Gyula történészünk szerint pedig, amikor a magyarság a Kárpát-medencébe vonult, az ennek következtében jelentkező etnikai váltás nyomán: "Rendkívül sokszínűvé, kevertté vált a Kárpátmedence etnikai képe, ahol a finnugor, török, iráni, szláv nyelvű népek éltek egymás mellett, különböző lépcsőfokán a történelmi fejlődésnek." (15) Ismételtelen rá kell mutatnunk tehát, hogy a dákoromán továbbélésnek - valamint dákoromán népelemnek - sem közvetlenül i. sz. 271. után, amikor Aureliánus¹⁰ római császár kivonta légióit és áttelepítette a lakosságot a Dunától délre Moesiába¹¹, az a nevével elnevezett Dacia Aureliánába, sem a magyar honfoglaláskor Erdélyben semmiféle nyoma nincsen. Ez a népelem vagy egyáltalán nem létezett, vagy ha talán mégis létezett volna elpusztult, felszívódott, beolvadt a közel 600 éven át tartott népvándorlás népeibe. Az a román, vagy bármilyen más eredetű állítás, hogy "több mint kétfélmillióra volt becsülhető" a dákoromán lakosság száma (16) a Dunától délre való áttelepítések, sem

9 László Gyula (1910-1998), történész, egyetemi tanár.

10 Aurelianus, Lucius, Domitius (212-275), 270-tól római császár.

11 Moesia (Mösia), régi római provincia a Duna alsófolyása és a Balkán között, a Szávának dunai torkolatától a Fekete-tengerig.

mivel sem bizonyítható, de amint a későbbiekben rámutatunk, az ellenkezője igen. A kétmillió fős dákoromán (román) lakosságra való hivatkozás, akár a Dunától délre való áttelepítés, akár a magyar honfoglalás idejére vonatkoztatva - az akkori idokhoz és történelmi körülményekhez viszonyítva - népesedési képtelenség is!...

Erdély történetéről a honfoglalástól Szent István trónra lépéséig (977) keveset tudunk. (17) Tény azonban, hogy benne az első jelentékenyebb központ a mai Gyulafehérvár¹² körül alakult ki. Ennek a román nyelvben fennmaradt szláv neve: Belgrád (Belgrád = Fehérvár), azt bizonyítja, hogy a magyar honfoglalás előtt itt valóban szlávok és nem dákorománok (románok) laktak, s amelyet a honfoglaló magyarság vezére is - mint már létezőt - székhelyévé tett. Ilyen történelmi tények fényénél minden alapot nélkülöz, félrevezető az a román állítás, hogy Erdélynek, mint "önálló államnak" - mint önálló román államnak! -, 947-ben egy Bizánchoz tartozó püspöksége lett volna. (18) A történelmi tény az, hogy néhány magyar elköltö - nem hitbéli, hanem politikai meggyozódésból -, már a X. században hagyta magát megkeresztelni. Ioannes Szkulitzész bizánci tudós történétíró szerint: "Bulcsú 13 színleg a keresztény hit felé hajlott... megkereszteltetvén Konstantin császár (912-959) lett a keresztapja és a patriciusi méltósággal megtiszteltetvén, sok pénz uraként tért vissza hazájába. Nem sokkal később Gyula is, aki szintén a magyarok fejedelme volt a császári városba jön, megkeresztelkedik és ő is ugyanazon jótéteményekben és megtiszteltetésben" részesül. Ő magával vitt egy jámborságáról híres, Hierotheosz nevu szerzetest, akit Theofilaktosz Turkia (azaz Magyarország - K. Á.) püspökévé szentelt, s aki ideérkezvén a barbár tévelygésből sokakat kivezetett a kereszténységhez." Bulcsú bizánci útja 948-ban, a Gyuláé 953-ban, tehát a X. században volt. Így Magyarország és nem valami külön dákoromán (román) ország legelső püspöke tevékenykedett a X. században Magyarország keleti részében, a későbbi Erdélyben, s a keleti görög egyház szertartása szerint térített. (19) Őseink Erdélyben tehát a görög szertartású kereszténységet és nem a 870-ben, a balkáni ochridai érsekség területén kifejldött szláv szertartású kereszténységet vették föl, amellyel a románok éltek. Egy újabb perdöntő bizonyítéka annak, hogy a 947-re tett erdélyi püspökség nem lehetett dákoromán (román), hanem magyar volt.

12 Gyulafehérvár, város Erdélyben, a volt Alsó-Fehér vármegyében. Római katolikus érseki székhelyi osi székesegyházzal.

13 Bulcsú, magyar vezére, akit a krónika szerint 955-ben Augsburgban elfogtak és kivégeztek.

14 Patricius, az ókori Róma nemesi uralkodó rétegének tagja.

1964-ben az erdélyi Dobokán végzett román (!) ásatásokkor két ortodox templomot találtak. Attól, hogy a "kiásott", s a XI. és a XII. századokra tett építésű templomok ortodoxok, nem feltétlenül románok is! Sőt, egészen bizonyos, hogy nem románok, mivel a románok azokban az időkben még nem lehettek ott. Vagy ha mégis ott laktak és a szunni nem akaró román vélekedések szerint ezek román templomok lettek volna, ez a körülmény azt igazolná, hogy csak Dobokán éltek románok, mivel egy ténylegesen román ortodox templom, csak a XIII. század második felében, a honfoglalást követő 355 év múltán épült Demsuson!...

Mindezen történelmi tények ellenére, a román történetírás és irodalom, az államhatalom politikai céljait szolgálva, minden történelmi alap nélkül, történelmi tényként állítja és hirdeti, hogy "Transilvania" (Erdély) a X. században "konszolidált" önálló román államalakulat, vajdaság, amelynek központja az említett Gyulafehérvár volt, egy 947-ben létesített Bizánchoz tartozó püspökséggel. (20) Ha ez a püspökség valóban létezett volna, Bizánchoz való tartozásáról tudna, elsősorban a bizánci egyház, a bizánci történelem, de nem tud!... Ha ez a püspökség valóban létezett, ki, vagy kik voltak a püspökei, mi lett a sorsa? Mindezekre történelmi alapon nyugvó válasz nincsen! Így minden ide vonatkozó állítás nem egyéb, mint "történelmi tények" kiagyaltása, történelmi tények kiforgatásával, más nemzetek történelme egyes részeinek enyhén szólva - a kisajátításával, olyan idokra, amelyekből a románságnak Erdélyben nincs történelme.

Szent István király (1000-1038) vasszíggal szorította a keresztény hit felvételére a szabadsághoz szokott népét. A keresztény hit fölvetelésében engedetlenkedő erdélyi Gyula magyar törzsfőnöknek 1002-ben, és Ajtony szintén magyar, a Maros-Temes vidékén volt törzsfőnöknek 1004-ben való legyőzése után, az ország keleti részét, a későbbi Erdélyt, szorosabban kapcsolta országához. Az országnak erre a részére helytartójává rokonát, Zoltánt tette, akinek feladata az erdélyi keresztény térítés támogatása, védelmezése volt. Egyébként is a XII. század óta Erdély rendszerint a trónörökös Árpád-fiak birtoka.

István király ugyan győzelemre juttatta országának ezen a részén is a keresztény vallást, de szükség volt ennek a védelmezésére, mivel a magyarság akkor még csak félúton volt a barbárság és a kereszténység között. Fő emberei is csak "politikából" vállalták, ha egyáltalán vállalták azt. (21) Minden valószínűség szerint már 1009-ben Szent István alapította Gyulafehérváron az erdélyi püspökséget is. (22) Ezeknek az eseményeknek az idejéből sem tudunk azonban arról, hogy Gyulafehérváron román, vagy bármely a később

Erdélynek nevezett területen szláv szertartású püspökség létezett volna. Márpedig ha nem létezett sem templom, sem püspökség, Erdélyben nem létezhetek a románok sem, s az említett dobokai templomok sem lehettek román templomok. Fontos az említettekrol szólni, mivel a román történetírás szerint (23) Gyula (Giula) és Ajtony (Athum) magyar törzsfőnökök dákorománok (románok) voltak és román harcosokkal "keményen" védelmezték Erdély és a Maros- Temesköz önállóságát, "megfelelo" keretet biztosítva ezzel egy román társadalmi-politikai fejlődésnek. (24) Ez is azonban csak pusztá állítás, bizonyítékok nélkül! Egyébként is tudnunk kell, hogy a "Giula" keresztnév a román nyelvben soha nem volt és ma sem használatos. A "Giula" (Dzsula) a magyar Gyula keresztnévnek a román kiejtése. A románban ugyanis ismeretlen a magyar "gy" betu.

Szent István törvénye szerint minden 10 község köteles volt építeni egy templomot. Királyunknak ez a rendelkezése bizonyítja, hogy Erdélyben akárcsak ha pogány imádkozó helyek maradtak volna is fönn, s ha csak ideiglenesen is, ezeket teite volna, mint már meglévo épületeket "imádkozó" helyekké keresztény népe számára. És ha Szent István olyan kegyetlen uralkodó lett volna, mint amilyenek egyik-másik román történész beállítja, dákoromán utódok templomait is igénybe vette volna magyar népe számára. Ilyen esetekrol azonban sem monda, vagy legenda, sem krónikás elbeszélés, adat pedig egyáltalán nincsen. Arra sincs adat, hogy a nyugati egyház liturgiáját, istentiszteleti rendjét elfogadó magyarság állami, vagy egyházi vezetése Erdélyben valamilyen nem magyar elemre, pl. a "harcos" dákoromán (román) utódokra igyekezett volna ezt a liturgiát rákényszeríteni. Ha erre sor került volna, olyan ereju és széles köru ellenállásnak kellett volna kibontakoznia, amely nem maradt volna nyom nélkül az országban! Tudott volna róla a történelem is, egyházi vonalon pedig mind Bizánc, mind Róma, amelyek már ezeket az idoket megelőzően is, sok és hiteles egyház-statisztikai adattal rendelkeztek és egyházi-vallási eseményekrol tudtak a Duna mindkét partjának vidékeirol.

Szent István halála (1038) után az ország keleti része, Erdély történetét ismét homály fedí. Eloször halála után II évvel, 1049-ben említik, amikor I. Endre király (1046-1060) öccsének, Bélának adományozta a Tiszától keletre fekvő országrészt. Béla a királyi trónra jutva (1061), a Tiszától keletre eső országrészt testvéreinek: Géza és László hercegeknek adományozta. Az 1054ben bekövetkezett egyházszakadás után a szláv rítusú keleti egyház híveit a Magyar Királyságban eretnekeknek tekintették, s mint ilyeneket, nem turték meg, nem engedték letelepedni sem. S mivel ez így volt, tudni kellene: miként

nem kerültek az állfóltagos dákoromán utód románok összeütközésbe I. Endre királlyal és utódaival, ha a Magyar Királyságban éltek? Ha pedig azt állítják, hogy a Magyar Királyság alattvalóiként tértek át a görög szertartásról a szláv szertartású keleti egyház híveivé, felvetődnek a következő kérdések: mikor és miért, kinek az engedélyével tértek át, kiknek, milyen személyiségeknek a nevéhez fuzodik, akár az egyik, akár a másik fél részéről az áttérés? Ezekre a kérdésekre történelmi tényeken alapuló válaszok nem születtek, de nem is születhettek, mivel dákoromán utódok nem léteztek, vagy ha léteztek, jövevények lehettek, s amint már rámutattunk olyan elenyészően kis számban, hogy a magyar királyságban számításba egyáltalán nem jöhettek.

A besenyők a radnai hágón betörve (1070), a Szamos völgyén át egészen a Nyírségig vonultak. Salamon király (1063-1074) egyesülve Géza és László hercegek erdélyi seregével, őket a volt Szolnok-Doboka vármegyében Kerlés (Cserhalom) falunál tönkrevverte. A történelem nem tud arról, hogy Géza és László hercegek erdélyi seregében dákoromán utódok, azaz románok is lettek volna, ilyenek is harcoltak volna!

Szent László (1077-1095) az ismétlődő besenyő és kun betörések miatt, a keleti országrészt akként igyekezett szervezni, hogy egymagában is elég erős legyen ezek beütéseinek kivédésére. Megvédi - amint erről ugyanebben a fejezetben rámutatunk - a Moldvában, a Szeret és a Tatros folyók és ezek mellékfolyóinak a völgyeiben élő, még a magyar honfoglalás (895) előtt ott megtelepedett magyarságot. Erre a célra a székelyeket használta föl. Mellettük lehetetlen, hogy ne használta volna föl Erdély és szomszédos területek védelmére, ennek a román történészek szerinti "többségű" román lakosságát is! S ha felhasználta volna, erről történelmi bizonyítékok tanúskodnának. Vagy azért nem használta fel ezeket az elkelő dák-római eredetű utódokat, mert használhatatlanok voltak? Ha igen, erről is megemlékezne a történelem!...

Szent László országmegerősítő és védelmi intézkedéseinek következtében, a XI. század végén Erdély magyarságának már két határozott külön tömbje alakult ki. Az egyik, a Szamos medencéjében és a Maros völgyének középső és nyugati részében Gyulafehérvár körül, a magyarság volt; a másik, a Kis- és Nagyküküllő, valamint az Olt felső folyásának völgyében, a székelység. Nem esik szó dákoromán utódokról, románokról, azok esetleges települési helyeiről. Ha a román történészek szerint mégis ezek az utódok, ezek a románok Erdélyben jelen lettek volna, különösen ha többségben, a királynak tudnia

kellet volna róluk. Így teljesen érthetetlen Nicolae Iorga 15 román történeztudósna az az állítása, hogy a magyar királyok ... alig 1100 körül hatoltak be Erdélybe a Maros folyása mentén." (Ford.: K. Á.) (25)

A keleti országrésznek, Erdélynek az a fele, amelyik a két Küküllő alsó folyása, az Olt és a Maros között egészen Szászvárosig terjed, Beszterce-Naszód vármegyével együtt, pusztá és lakatlan föld volt. Ennek a területnek csak egy-egy pontját lakta kisebb számú magyarság és székelység. Erre a lakatlan és pusztá földre telepítette le II. Géza király (1141-1162) 1150-ig a Flandriából és a Rajna alsó folyásának vidékéről kivándorolt, a mai erdélyi szászok őseit, akiket letelepedésük után 75 év múlva egyesített egységes néppé, a jeruzsáleminek is nevezett II. Endre király (1205-1235), az 1222-ben kiadott Diploma Andreanum 16. Ezen a területen, ha románok is éltek volna, elképzelhetetlen, hogy az erdélyi szászok őseinek az ide telepítéséhez fuződően ne történt volna említés román népelemről is, ennek esetleges ellenállásáról. Arról viszont tudunk, hogy királyunk megerősítette a szomszéd moldvai öshonos magyarságot és 1227-ben magyar püspökséget alapított Moldvában.

Meg kell emlékeznünk a szatmári (szatmárnémeti) szászok betelepítéséről is. Ok V. István (1270-1272) és IV. László királyunk (1272-1290) idejében érkeztek, és a letelepítésükről szóló királyi oklevél szerint telepítették őket Szatmárba. E telepítéskor sincsen szó vlach (oláh) népesség jelenlétéről Szatmárból sem.

Fölmerül egy másik sokat vitatott kérdés is: a honfoglaló magyarság mekkora tömeget képviselt, más szóval: hányan lehettek őseink a honfoglaláskor? Pauler Gyula 17 a honfoglaló magyarok számát - mielőtt a besenyőkkel első ízben összeütköztek Lebédiában¹⁸ - nöstől, gyermekestől 100 ezer lélekre teszi. (26) Petho Sándor szerint a honfoglalók száma aligha volt több 200 ezer főnél. (27) Eckhart Ferenc¹⁹ szerint - talán éppen az Etelközben bekövetkezett események miatt - számuk "csekély" lehetett. (28) Györffy György, a magyar középkor neves kutatója szerint - leletanyagokra alapozottan számuk mintegy 400 ezer fő lehetett. (29) Bakay Komél történeiszünk pedig

15 Iorga, Nicolae (1871-1940) román történetiró és politikus, volt miniszterelnök. 1940-ben a román ún. Vasgárda (fasiszta párt) kivégezte.

16 Diploma Andreanum, II. Endre király 1222. évi kiváltságlevele.

17 Pauler Gyula (1841-1903) történetiró, ügyvéd, az Országos Levéltár igazgatója, a Magyar Tudományos Akadémia tagja.

18 Lebédia (Levédia) történelmi terület, föltehetően a Don és a Dnyeper alsó folyása között.

19 Eckhart Ferenc (1885-1957) jog- és gazdaságtörténeisz, egyetemi tanár.

számukat "félmilliónál kevesebbre" teszi. (30) A román Ilie Ceausescu, a Transilvania-Straveche glie románeaca (Erdély - Ősi román föld) c. tanulmányában (31) azt írja, hogy "... az Erdélyt érő magyar invázió nem volt nagyszámú." Szerinte a honfoglalók olyan kevesen voltak, hogy nemcsak az oslakosság keresztény hitének a felvételére kényszerültek, hanem arra is, hogy tiszteletben tartsák Erdély osi szerkezetét és tudomásul vegyék Erdély - általa ugyan ki nem mondott - dákoromán, azaz román "oslakosságának" a "túlsúlyát". Arról nem szól, hogy ha a honfoglalók "olyan kevesen voltak", ezt miből, milyen adatra támaszkodva, mihez viszonyítva állítja? S nem szól arról sem hogy az ott talált oslakosok milyen arányú túlsúlyban voltak a honfoglalók "kevés" számához képest; hogy Erdélynek milyen volt az "osi szerkezete"? Egyszerűen - román módon - csak állítja az Erdélyben találtak "túlsúlyát" és "Erdély osi szerkezet"-ének létezését. Tanulmányában fejtegetéseit továbbfolytatva, a dákoromán folytonosság elméletének megfelelően szerinte - Erdélynek a "túlsúlyban" volt oslakossága és "osi szerkezete" is csak román lehetett. Szerinte a románok "mozdulatlan" maradtak Erdélyben osi földjükön, ahol "... politikai-adminisztratív szerveket hoztak létre", s "... természetes, hogy ezek léteztek sok évszázaddal előbb, a magyar törzsek agresszív nyomását megelőzően". (Ford.: K. Á.) A csak vázlatosan ismertetett történelmi tények fényénél, nem lehet kétséges, hogy Erdély oslakosságáról, ennek az oslakosságnak a túlsúlyáról és keresztény hitéről, osi szerkezetéről, politikai-adminisztratív forrnációról, ezek szerveiről szóló adatok és történelmi tények nélküli kijelentései megalapozatlanok, hangzatos, félrevezetőállítások, enyhén szólva: megcsúfolása a történelemnek!

Erdély második nemzete: a székelyek. Kristó Gyula történészünk szerint a székelyek a IX. században a magyarokhoz csatlakozott bolgár-török eredetű lovas nomád eszkel törzs leszármazottai. Mint a magyarok segédnépei - a többi csatlakozott népcsoporttal egyetemben - a honfoglalást követően az ország Pozsonytói Baranyáig terjedő nyugati, délnyugati határának védelmében töltötték be fontos szerepet. Egyes következtetések, vélemények szerint zömük valószínűleg Bihar megyében élt s innen a XI. század elején Erdélybe költöztek s határon feladatokat láttak el!

Első erdélyi szállásterületük a Marostói délre, a déli és keleti határhegység lábáig húzódva terült el. Ugyancsak székely terület volt a mai Medgyes vidéke, ahova csak a XIII. század második felében költöztek a keletre nyomulón székelység helyébe szászok. Az egyik székely nemzetség neve Medgyes, ami eredeti székely településre enged következtetni.

Letelepésükkor némi gyér szláv lakosságra találtak a hegyek alján. Ezt a lakosságot rövid idő alatt magukba olvasztották. Megtartották osi nemzetiségi szervezetüket. Társadalmi rendjükben lóföket és közembereket ismertek. Mind, és egyformán szabadok voltak és egyenjogúak. Hat nemre voltak osztva. Nemenként két ág meghatározott sorrendben adta - évenként más személyben - a iudexet (a nemzetségi bírót) és a capiteans-t (a nemzetségi hadnagyot). Összes tisztségviselőiket maguk választották, kivéve a székelyek ispánját²⁰, akit a király nevezett ki. Amikor közigazgatásilag megszilárdult az egyes területekhez való ragaszkodásuk és ennek nyomán kötöttségük, 1325-től kialakultak a székely közigazgatási egységek, amelyeket nem vármegyéknek, hanem székeknek neveztek. Elsőnek Udvarhely-szék alakult ki. Követte Maros-, Csík-, Aranyos-, Sepsi-, Kézdi-, és Orbai-szék kialakulása. Az utóbbi hármat nevezték el később együttesen Háromszéknek.

Erdély harmadik nemzete: a szászok. A már említett Diploma Andreanum kiadása (1222) után is, a magyar király hatalma alatt, de a régi hazájukból hozott, az új viszonyokhoz igazodó szokásaik és jogaik szerint éltek és autonóm módon kormányozták önmagukat, az ún. Királyföldön²¹, amely a Marostól a székelyek földjéig terjedő terület volt, amelyet dél felől Fogaras földje, északon a küllői várispánság területe határolt.

A szebeni szász ispán kormányzata alatt a szászok területi autonómiát is kaptak azzal, hogy mint nemzet a magyar királynak adóval és katonaszolgálattal tartoznak. Voltak közöttük olyan családok is, amelyek a magyar nemességhez hasonló jogokkal és kiváltságokkal éltek. Ezek a családok később vagy beolvadtak a magyar nemességbe, vagy a szász polgárságba. Közigazgatásilag - ugyanúgy mint a székelyek - székekbe voltak szervezve. Eleinte katonai tekintetben - a székelyek ispánja alá tartoztak. Abban az időben a három erdélyi nemzet (magyar, székely, szász) között, a szentistváni haza egységét is jelölően, egyedül és kizárólag a magyar király személye volt az összekötő kapocs.

A XIII. század előtt s annak közvetlen elején, a három erdélyi nemzeten kívül és a honfoglaláskor itt talált, de nagyobb részben már ez időszakban teljesen elmagyarosodott bolgár-szláv és avar-szláv fajú népen kívül élt egy további népelem is, az eredetileg török nyelvet beszélő besenyők. Ezek be

²⁰ Ispán, a szláv zsupán magyar neve. Királyi tisztségviselőt jelentett. A székelyekhez ispánt először III. Béla (1173-1196), vagy egyik fia küldött.

²¹ Királyföld (Fundus Regius, Königsboden), a XIII. századtól az erdélyi szászok autonóm területének elnevezése. 1876-ban közigazgatási különállása megszűnt.

vándorlása már Szent István idejében megkezdődött Moldvából. Keresztények lettek, s csakhamar beolvadtak a rokon faj új magyarságba, elősegítve ezzel a magyarság számbeli erősödését. (32) A Székelyföldön, Kézdiszentléleken még a XVI. század elejéről is hiteles említés történik besenyokról.

Meg kell emlékeznünk a blakokról is. Ezek, egyes történelmi források szerint, a bolgár uralom idején telepedhettek Kalotaszeg²² vidékére. Anonymus, a Gesta Hungarorum-ában, úgy emlékezik meg róluk, mint akik a magyar honfoglalás idején Erdély lakosai voltak s később a székelyekkel együtt kerülhettek az Olt folyó erdélyi szakasza mellé. A blakok és a székelyek kapcsolatát Kézai Simon²³ krónikája is jelzi. Bodor György "Egy krónikás adat helyes értelmezése" címmel 1976-ban az Akadémia Magyar Nyelv c. folyóiratában megjelentetett tanulmányában rámutatott arra, hogy a blakok nem a vlachok (olacos-ok) osei.

Nem felejthetünk meg a zsidókról sem, hiszen a történelem tanúja, hogy a honfoglaló magyarok között voltak zsidó vallásúak is. Őseink, pontosabban a "proto-magyarok" (os magyarok) a zsidósággal és az Iszlámmal már a VII-VIII. században találkoztak, a Kazár Birodalomhoz való tartozásuk idején. Számukat ugyan még csak hozzávetőlegesen sem ismerjük, de annyi bizonyos, hogy a honfoglaló magyarok között, egyes források szerint „Judaizáló” magyarok a XIII. századig léteztek. A középkori Európában ezzel az egyedülálló, osi bevándorolt népekkel nem keveredett (autochton) töredék mellett éltek az országban "klasszikus" pénz- és kereskedelmi ügyekkel foglalkozó letelepült és utazó zsidók is. Tevékenységüket és a keresztényekkel való kapcsolatukat a XI. századtól kezdve rendeletekkel igyekeztek szabályozni. Két adat elegendő annak megvilágítására, hogy mennyire egyedülálló magyarországi zsidók jogi és tényleges helyzete 1100 körül. Kálmán király dekrétuma kifejezetten elismeri földbirtoklási jogukat és ugyano veri szét a keresztéseket az országhatárnál, amikor azok Németország és Csehország után Magyarországon akarták folytatni a zsidók öldöklését. Így terjedt el a hír Nyugat-Európában, hogy a magyarok pogányok, vagy zsidók, írja Dubnov History of the lews c. munkájában. (33)

22 Kalotaszeg. vidék az Erdélyi-szigethegységben, a Kalota- és az Almás-patak forrásvidékén. Központja Bánlyhunyad.

23 Kézai vagy Keszi Simon, a XIII. század egyik legkiválóbb magyar krónikása. Muvét saját vallomása szerint olasz, francia és német krónikák alapján állította össze.

A tatárjárást három évtizeddel megelőzően, egy újabb telepítésre került sor Erdélyben. Ennek délkeleti sarka, a Barcaság²⁴, a szászok letelepedése után is, lakatlan föld volt. A Havasalföldön²⁵ meggyökeresedett kunok²⁶ rendszerint ezen a lakatlan területen törtek be az országba. II. Endre király (1205-1235) ezeknek a betöréseknek a megakadályozására, 1211-ben, ezt a földet a Salza Herman vezetésével kivándorolt német lovagrendnek adományozta. A német lovagok megtelepedésük és berendezkedésük után, a Barcaságból és a Havasalföld egy részéből, a magyar királytól független országot akartak szervezni. A király ezért őket kiűzte az országból. A német lovagok a Barcaságból eltávoztak ugyan, de az általuk betelepített német parasztok és különféle mesterségeket űző polgárok ott maradtak. Ők a mai brassói és brassó vidéki szászok ősei. Részletesen ismerjük tehát ennek a telepítésnek a körülményeit is, de ezzel kapcsolatban sem tudunk semmit a románokról, ezek esetleges ellenkezéséről, ellenállásáról, jöllehet - amint már említettük adákoromán utódoknak 271-ben a Dunától délre való áttelepítésekor a száma egyes román történészek szerint „több mint 2 millióra...” volt becsülhető.

III. Béla király (1173-1196) megtámadta és megverte a görög császárt, Andronikot²⁷. Elfoglalta és elpusztította Belgrádot és Barancsot (1182). Támadását 1183-ban megújította és a szerbekkel együtt Nist és Szófiát úgy elpusztította, hogy ott „ko-kövön nem maradt”. Nis és Szófia környéke akkoriban tele volt „vlach” (oláh) ... román pásztorokkal és katonákkal. A győztes III. Béla felhasználta az alkalmat és „... e vitéz hegyi katonákból elhozván egy csomót letelepítette őket az akkori Szeben²⁸, később Fogaras²⁹ megyék területére”. (34) Közvetlenül a tatárjárás (1241) előtti adatok mind az Olt folyómentén lakó kis vlach (román) töredék csoportokra vonatkoztak. Ha nem így

24 Barcaság. az erdélyi Kárpátoktól körülvett. az Olt és a Barca folyók mentén elterülő lapály és hegyvidék.

25 Havasalföld (Havaselve). a mai Romániának a Déli Kárpátok és a Duna között elterülő területe. A Révai Nagy Lexikon szerint (9-GRÉC-HEROLD) „Oláhország régi magyar neve”. Bp. 1991. 610. o.

26, Kunok. törökfajú. uralált-iji nép. a hunok közeli rokonai. A X. század elején léptek a történelem színpadára.

27 Andronik. Andronikosz. több bizánci császár neve. mint pl. 1. Andronikosz Komnenosz (1183-1185). II. Andronikosz. Palailogosz (Palaelogosz). stb.

28 Szeben. azaz Nagyszeben. város Szeben vármegyében. 1732-1791 között az erdélyi főkormányzók székhelye.

29 Fogaras város. Fogaras vármegye székhelye az Olt folyó mentén. sok történelmi esemény színhelye.

lett volna, s a vlach (román) népeleln Erdélyben számottevo tömegben élt volna, a magyarságtói eltéro ortodox vallására tekintettel is, ugyanúgy tudna róluk is a történelem, mint a magyarokról, a székelyekről és a szászokról, a blakokról, a besenyőkről, a Salza Herman vezérlete alatt Erdélybe bevándorolt német lovagrendről, zsidókról és az egyébként nagyon kisszámú besenyőkről. De a románokról, szervezetükről, jogállásukról vagy egyházi életükről ezekből az időkből semmiféle adattal nem rendelkezünk, pedig a román történetírás szerint mindig ők voltak a legtöbbben Erdélyben.

Az erdélyi püspök jogkörének megsértését, tekintélyének csorbítását látta abban, hogy 1189-ben (vagy 1190-ben!) létrehozták a szebeni szász prépostságot, amelyet püspöki rangra kívántak emelni és a kalocsai érsekség alá rendelni. Azonnal követet küldött III. Kelemen pápához³⁰ tiltakozni a terv ellen. A pápa végül is megtagadta az új püspökség létrehozását. Az ortodox románok részéről, ilyen, vagy ehhez hasonló vallási, vagy egyházi vitáról sem ezt az esetet megelőzően, sem ebből az időből nem tudunk. Ez a körülmény is azt bizonyítja, hogy ha a románok, ezeknek ősei esetleg már a X. században is szerepeltek volna Erdélyben, csak elenyészően kevesen lehettek, csak nagyon kis számban vándorolhattak balkáni őshazájukból Erdélybe, vagy Erdélyen át. Egyébként föl-vándoroltak a mai Szlovákiába is, ahol a XIII. században megalapították az Oláh-dubova - Valaská Dubová - nevu falut. Telepedtek le közülük a Kárpátok morvaországi oldalán is!... (35) Következésképpen, ha a X. században esetleg szerepeltek volna is Erdélyben, ott csak egyik helyről a másikra vándorolva, átmenetileg tartózkodhattak. Ismerve a román gondolkodást és képzelőerőt, egyáltalán nem lenne meglepő csak azoknak akik nem ismerik őket és képtelenségnek tartják, ha a mai román történelemkutatás és történetírás Oláhbudováig és a Kárpátok morvaországi oldaláig terjesztené ki etnogenezisük³¹ területét!... Ebben az esetben a szlovákok és a csehek is bizonyára másként viszonyulnának a románok dákoromán folytonosság elméletéhez, mint viszonyulnak!...

A magyar honfoglalást közvetlenül követően az ország nagyobbára belső részein terülő szállás-, vagy törzsi birtokok összességét, védelmi vonal vette körül. Ez a védelmi vonal helyenként természetes, vagy mesterséges, ún. gyepű volt. Ezen kívül, az ország határául tekintett vonalig, nagy kiterjedésű földterületek, főképpen erdoségek voltak. A nemzetségi szállásbirtokok, a nemzetség osztatlan tulajdona volt. A nemzetség szaporodása esetén, a nem

³⁰ III. Kelemen (Paolo Seolari) pápa (1187. XII. 19.-1191. III. ?)

³¹ Etnogenezis, eredet, származás, születéshely, pl. egy nép kialakulásának helye, területe.

zetségi szállásbirtokok közti, vagy a törzsi gyepun túli, még meg nem szállott, gazdátlan területből volt növelhető minden nemzeti szállásbirtok. A nemzetségektől tényleg megszállt öszterületen kívül esett minden terület az országhatárig felségjogon, a fejedelem tulajdona volt. E nagy kiterjedésű földterülettel és a rajta élő lakossággal, a fejedelem rendelkezett. Jövedelme őt illette, földjéből tetszése szerint ő adományozott. Ugyanez volt a helyzet Erdély esetében is azzal, hogy Erdély távol lévén a központi hatalomtól, gyepu rendszere (gyepu és az országhatár közötti terület) kiterjedtebb volt. Gyulafehérvár, Torda³² a kolozs megyei Ajton és Zombor helységnevek azonban kétségtelen bizonyítékai a honfoglaláskori magyar megszállásnak. A keleti részt a székelység tartotta megszállva, eléggé sűrű népességgel. Mindezek mellett nagy kiterjedésű területek maradtak Erdély gyepuin kívül. Ezek alkalmasak voltak arra, hogy menekülők és beszivárgók zavartalanul megtelepedjenek rajtuk. Ez a magyarázata annak, hogy a honfoglaláskor még jelen nem volt romániaság első beszállingózi Erdélynek legdélibb övezetében, Hát-szeg és Fogaras vidékén jelentek meg. A gyepun túli terület tehát szinte kínálta magát Erdélyben a megtelepedéshez. Erre a területre a Balkán felől menekülő, új hazát kereső romániaság "rátalált" és fokozatosan megtelepedett rajta, hogy - amint erre rámutattunk - egyre északabbra terjeszkedjen.

A mai románok őseinek, a vlachoknak a Balkánról való észak felé vonulását követendő, térjünk vissza kissé a III. Béla király említett győztes hadjárata utáni történelmileg igazolt - balkáni eseményekhez, a Balkánról elhozott "hegyi katonáknak" a Szeben és Fogaras megyék területén való letelepítéséhez.

Angelos Izsák (Isac) görög császár 1186 táján elviselhetetlenül magas adót vetett ki birodalmában a bolgároknak és a románok őseire, a vlachokra. Ezek ezt vonakodtak megfizetni. A császár ezért elvétette marháikat és juhait. Intézkedése a juhtenyésztéssel foglalkozó vlachokat érzékenyen sújtotta. Közülük két testvér: Péter és Asan a zúgolódók élére állt. Néhány évig sikeresen küzdöttek bizánci ellenfelükkel, de 1208. július 1-én a philippopoli (később Plovdiv) ütközetben súlyos veszteséget szenvedtek. E vereség következményeként 1208 és 1213 között Magyarország keleti részének, a későbbi Erdélynek a nem kis szerencsétlenségére, a vlachok elvándorlása a Duna északi területére, különösen nagy méreteket öltött. Csak így érthető meg igazán, hogy miért csak 1210-ből való a "vlachokról" szóló első okleveles említés.

32 Torda, Erdély legrégebbi magyar városa Torda-Aranyos vármegyében. Nevét a régi magyar Turda személy- és nemzetségnévből kapta. Tordán iktatják törvénybe 1568-ban Európában legelőször az értelmi felvilágosodás alapját, a vallásszabadságot.

tés Magyarországon, (36) s az, hogy a III. Béla király által a Balkánról hozott "csomó vitéz hegyi katona" kisszámú lehetett.

Későbbi folyamatos beszivárgásukat teszi kétségtelenné, hogy a magyar s vele az erdélyi művészet Erdélyben a honfoglaló magyarok perzsaszasszanida eredetű fémművészete és a kereszténységgel meghonosodott román stílus után, a kezdeti gótikával már a harmadik stílusát éli, míg a belopakodó vlachok a művészi tevékenységnek még halvány sejtelmével sem rendelkeznek. A román stílu román templomok típusa keletről, Örményországból Moldván³³ át a XV. és XVI. században érkeztek Erdélybe. A legtöbb román lakta vidék románkori templomépítészete azonban közös a nyugati nagy magyar stílussal, ami cáfolhatatlan bizonyítéka annak, hogy Erdélyben korábban magyarok laktak s a románok csak később telepedtek le. (37) Másodszor abban az oklevélben (1222) esik szó a "vlachokról" Magyarországon, amely szerint II. Endre király Barcaságot a havasalföldi terület egy részével együtt, a már említett német lovagrendnek adományozta. A király megengedi a lovagoknak, hogy az Olt folyón sót, vagy egyéb árut szállítsanak, s akár a széke-lyek, akár a "vlachok" földjén haladnak át, vámot ne fizessenek.

A harmadik említés a jeruzsáleminek is nevezett II. Endre királynak (1205-1235) abban az 1223. évi oklevelében található, amelyben megerősíti azt az adományát, amelyet megelőzően maga adott a kerci³⁴ apátságnak. Ezen a területen Egerpatak, Nagybükk és Árpás magyar hatrnevek fordulnak elő, vagyis a későbbi Alsóárpás, illetve Felsőárpás határa volt az Olt folyó mellett. Kétségtelen tehát, hogy a terület nem volt mindjárt a kezdetben "vlachoktól", akkor "oláhoktól ... megült és osidoktól bírt hely, hanem 1208, illetve a "vlachok" oda települése (telepítése) előtt, ott magyarok laktak. (38) Királyunknak a vlachok (románok) eltávolítására tett intézkedése azt a kétségtelen történelmi tényt támasztja alá, hogy a vlachok olyan kis számban lehettek jelen ezen a területen, hogy velük mint külön népelemmel, népcsoporttal nem számolhattott. **II.** Endre vlachjai tehát csak beszivárgott népelem, kis néptöredék lehetett.

A románok pásztorkodó életmódja egyébként is kedvezett állandó beszivárgásuknak. Így érthető meg igazán, hogy az erdélyi románok, sem a magyar

33 Moldova, Románia keleti tartománya, vidék a Keleti Kárpátok és a Prut-folyó között. Székvárosa: Iasi (Jászvásár).

34 Kerc, ősi magyar helység Nagyszeben és Brassó között. Apátságát III. Béla király fia: Imre király (1196-1204) alapította (1202). A tatárjárás után újjáépítették. 1421-ben a törökök földülták. Csak szentélye maradt meg.

honfoglalás előtti idokból, sem a X-XII. századból a XIII. század elejéig-közepéig a demsusi első erdélyi román templom felépítéséig, a XIII. század második feléig, a magyar honfoglalástól (895) számítva 355 éven át, több mint három és fél évszázad alatt kultushelyekkel, egyetlen kápolnával vagy templommal - hogy egyházi szervezetről ne is szóljunk -, nem rendelkeztek! Nem is rendelkezhetek, mert nem voltak ott! A kultushelyek, mindenekelet a templomok bizonyítják, hogy a XIII. századból az erdélyi románság az említett első, a demsussal együtt, mindössze 7 templommal rendelkezett. Ezek a templomok a következők voltak: 1. Oemsus = Oensus, 2. Guraszáda = Gurasada, 3. Kerc = Ciirta, 4. Nagybárod = Borod, 5. Szentbenedek = Manastirea, 6. Sztrigyszentgyörgy = Streisingeorgiu és 7. Zeykfalva = Strei. Erdély három nemzete (magyar, székely, szász) ezzel szemben - nem szólva itt az idok folyamán lebontott és rommá lett templomokról -, ekkor már több mint 120 templommal rendelkezett. Ezekből a kultushelyi adatokból kiindulva szó sem lehetett ezekben az idokban erdélyi román jelenlétről, még kevésbé erdélyi román többségről. S nem lehetett azért sem, mivel sem történeti, sem toponímiai (helynévanyag) bizonyítékok nem tanúskodnak ezekből az idokból számosabb, figyelembe vehető román népelem létezéséről Erdélyben.

Mindezek ellenére, Stefan Pascu román történész, akadémikus megkísérelte elhárítani azt a történelmileg semmivel sem igazolható, szerinte mégis történelmi tényt, hogy az Erdéllyel határos két román vajdaság: Havasalföld és Moldva alapító lakossága, a havasalföldi "Fogaras Országból", a moldvai pedig "Máramaros Országból" húzódtott át a Kárpátokon a vajdáit követő "alattvalóikkal". (39) Arról azonban nem szól, hogy Máramarosból kiindult románok mikor és hogyan kerültek Máramarosba?

Arra már utaltunk, hogy a románok hogyan és mikor kerültek Fogaras vidékére. Következésképpen a románok nem Fogarasból, tehát nem Erdélyből "húzódtak" dél felé, Havasalföld vidékére, hazát alapítani. Erdély másik vidékére Máramarosból valóban "húzódtak" át románok Moldva északi részébe. De mikor és honnan kerültek románok és román vajdák Máramarosba? Annál inkább jogos a kérdés, mivel Máramarosra a római birodalom nem terjedt ki! A máramarosi románok tehát semmiképpen sem lehettek dákoromán utódok, hanem "valahonnan" odakerült népelem. Kérdésünkre az erdélyi történész, Jancsó Benedek által ismertett történelmi tény a válasz. Jancsó bizonyítja: a régi orosz krónikák elbeszélik, hogy Kun László király 1284-1285-ben félvén a tatárok újabb betörésétől, segítséget kért Rómában és

Konstantinápolyban is. Ez utóbbi helyről nagyszámú segítséget küldtek Ibar³⁵ vidékéről. Ezek az Ibar vidékéről való vlachok egyesülve a magyarokkal, a Felső Tisza völgyében megverték a tatárokat. Miután nem akartak hazájukba többé visszamenni, a király őket Máramarosban letelepítette. (40)

Hasonlóan vélekedik egy másik román történész, Constantin C. Giurescu francia nyelven kiadott művében. (41) Szerinte is, a dákorománok oshazája Erdély, s innen terjedt a románság a szélrózsza minden irányába, elsősorban a Kárpátokon túlra és nem fordítva, dél felől Erdélybe.

Nagy Lajos királynak (1342-1382) 1343-ban kelt oklevele szerint, a román Bogdán vajda Máramarosból kiszökött Moldvába. A szökésre azért kényszerült, mert Máramarosban eroszakoskodott Kelecei Dénes fiával, Jánossal. Félvén a reá váró büntetéstől menekült Moldvába. Egy 1349-ből való oklevélből tudjuk, hogy egy másik vajda, Drágos rokona, István, a hutlen Bogdánhoz csatlakozott. Bogdán vajda Istvánnal és más szökevényekkel együtt, a tatároktól megszabadult román és egyéb elemeket maga köré gyűjtve, megtette magát azok vajdájává. Vajdasága nem terjedt ki az egész Moldvára, csak ennek északnyugati részére. (Az egész Moldvát csak később egyesítette a litván eredetű Koriatovics Iuga.) Tehát: ha Pascu és Giurescu román történészek az említett két oklevél alapján gondolják Moldva megalakulását, akkor valóban Magyarország, közelebbről az Erdély szerves részét jelentő Máramaros románjai egy része kihúzódásának volt a következménye.

Nem feltétlenül perdöntő, de lehet! Maria Holban román történetíró, föl dolgozza a XIII-XIV. századi román-magyar kapcsolatokat. (42) Nem mulaszthatjuk el föltenni a kérdést: Holban miért nem a X-XI., vagy a XI-XII. századi román-magyar kapcsolatokat dolgozza föl, hiszen ezzel segíthetné eligazítani a dákoromán folytonosság elméletének a „jobb” megismerését, a románoknak már ezekben a századokban Erdélyben való állítólagos létezését? A válasz csak egy lehet: mert a X-XI. vagy a XI-XII. századokból románok híján Erdélyben román-magyar kapcsolatokat nem léteztek!

Említés történik még Fogaras táján élt románokról az 1231. évi oklevélben. E szerint az oklevél szerint, Wid fia, Gallus, a gyulafehérvári káptalan előtt bejelenté, hogy Boje (Bozse) földjét, amely Fogaras várához tartozott és „jelenleg is a vlachok földjén van”, Bujultul (Buzsultul) Stoie (Szoje) fiától ugyan megvette, de az még ember emlékezetén túl való időben is Truhl osei-nek a birtoka volt és mivel Truhl a vételárát megfizette, neki visszaadja. Eb

³⁵ Ibar, a Morava mellékfolyója.

ből az oklevélből kitunik, hogy 1231-ben a magyar honfoglalást követő 336. év után Fogaras táján laktak románok is. (43)

II. Endre király idejéből származik a REGESTUM V ARADIENSE (Váradi Regestum), amelyet latin nyelven Anianus, vagy Ányos mester, váradi olvasó kanonok, a káptalan jegyzője (1217-1235) vezetett. A Regestum, a nagyváradi római katolikus székeskáptalan - mint hiteles hely - által istenítéleti perekben, az egész Keletmagyarországra kiterjedő illetékességi területén, az 1205 és 1238 között, 33 év alatt lefolyt 389 "istenítéleti per" egykorú kivonatai nak hivatalos jegyzéke. Mint ilyen, a korszak társadalmi viszonyainak értékes forrása, jelentős szövevény-nyelvemlékünk. Belőle mintegy 600 helységnevet és 2500 személynevet gyűjtöttek ki. Ezek közül egyetlenegy sem olyan, amelyik a román nyelvben gyökerezne, jóllehet a többségében magyar nevekkkel együtt vallon, német, rutén és izmaelita³⁷ nevek is szerepelnek. Ennek csak egy lehet a magyarázata: az említett 33 év alatt a váradi székeskáptalan területén románok nem élhettek, vagy ha éltek, akkor azok egytől-egyig olyan tisztességesek voltak, hogy istenítéleti perek szereplői nem lehettek!...

Dzsingisz-kán³⁸ unokája Batu³⁹, az Irtis⁴⁰ folyótól nyugatra eső terület ura, hadaival 1236-ban, átkelt a Káspi-tengerbe ömlő Ural folyón. Feldúlta a volgai bolgárok államát, majd orosz fejedelemségekre támadt. Novgorodot⁴¹ adófizetésre kényszerítette. A kunok leverése és a Krím⁴² elfoglalása után bevette Kievet, Ukrajna fővárosát, s világhuralomra törekedve, pusztítva, dúlva, betört Lengyelországba, 1241 márciusában pedig Magyarországra. Seregei szokás szerint szörnyű pusztítást végeztek mindenütt ahova betörtek. Minden lakott helyet megsemmisítettek, mindenkit akit találtak leöltek. (44) Nem használt sem ellenállás, sem önkéntes megadás! Mindenkinék meg kellett halni aki útjukba került. (45)

36, Hiteles helyek, 1 858-ig a káptalanok és a konventek, amelyek közhitelu pecséttel rendelkeztek és jogosultak voltak a hatóságok megbízásából vagy magán felek előttük kötött ügyleteirol közhitelu okleveleket kiállítani. Helyükre 1 858-ban a közjegyzoi intézmény lépett.

37 Izmaeliták, (saracénok), mohamedán vallású bolgár népfaj. Magyarországon az Árpádok korában nagyobb számban éltek, kiváló pénzemberek és kereskedok voltak.

38 Dzsingisz-kán (1155-1227), saját nevén Temudzsin.

39 Batu (?-1255), Dzsingisz-kán unokája.

40 Irtis, az Ob baloldali mellékfolyója, az Altájban ered.

41 Novgorod, orosz város az Ilmen-tó közelében.

42 Krim, Krim-félsziget Oroszországban.

Rogierius⁴³ olasz származású váradi kanonok a tatárjáráskor (1241-1242) hazánkban tartózkodott. Végig szenvedte a dúlás minden borzalmát. Carmen miserabile c. prózai munkájában (a tatárjárás történetének egyik legfontosabb és leghitelesebb forrása) arról is szól, hogy a tatárdúlás elsősorban Erdélyt sújtotta. Magyarország ellen Erdély felől három tatár hadsereg támadt. A nagyobb pusztítást az a had végezte, amely az Alföldről a Maros völgyén hatolt be Erdélybe. Ott, ami még megmaradt és útjába került, a földdel tett egyenlővé. S ez nem volt véletlen! Csoda sem! Elmaradhatatlan következménye volt annak, hogy az országra a világtörténelem hadra kész győzelmi elszántságú, a mongol hadi törvénytől: a jassza-tól vezetett legrendszeresebb és legkövetkezetesebb vasfegyelmű hadseregének gyilkos tömege szabadult rá és vált szabad prédájává egészen a Dunáig.

Rogierius a tatár rabságból menekülve azt is megemlíttette, hogy Erdély déli részén érte a tatárjárás, még a bolgár uralom idején, az Olt folyó erdélyi szakasza mellé telepedett - már említett - blakokat, akikről a tatárjárás után kelt hiteles iratokban többé nem esik szó. Zágonon kívül csupán Zajzon és Zágó helynevek emlékeztetnek rájuk. Minthogy a blakok nevét székely csoport nem vette át és nem hordta, a blakok csupán egy jelentéktelen (nép)töredék lehettek. (46) Semmiképpen sem vlachok, tehát nem románok!

Az 1235-ben, a mongol nagykan udvarában járt Rubruk⁴⁴ francia szerzetes úgy értesült, hogy Baskiriából, a Volga mellől jöttek egykor nyugatra a magyarok, blakok (balakok), bolgárok, vandálok. Következésképpen állíthatjuk, hogy a VIII. század táján egymás közelében éltek a magyarok és a két kisebb etnikum, ablakok és "eszekelek". Az a három nép, amelyet egy évszázaddal később jóval nyugatabbra ismét egymás közelében találunk. Az "eszekelek" utódait a székelyeket a dunai Bolgárország pannoniai határvidékén, a blakokat hagyományuk szerint Erdélyben (ugyancsak Bolgária fennhatósága alatt), a magyarokat pedig Etelköz Al-Dunához közeli területén. A magyarok rövidesen elfoglalják Pannóniát, a székelyek csatlakozó határvédo népükké válnak, a blakok pedig Erdélyben maradvá szövetségesei lesznek a magyaroknak (a honfoglalók erdélyi megpihenésekor), majd magyar fennhatóság alákerülnek, végül folszívódnak a XI. század végén oda telepített székelységbe.

43 Rogierius (?-1266), olasz származású pap, krónikaíró, váradi kanonok, majd spalatói érsek.

44 Rubruk (Ruysbroeck) Willem (kb. I 220-kb. 1290), flamand ferences szerzetes. 1253-1255ben IV. Ince pápa (1243-1254) és IX. Lajos francia király (1215-1270) követeként járt a mongoloknál. Útjelentését I 589-ben adták ki eloször.

A "blak" elnevezés alatt tehát nem románok értendők, azaz "... Anonymus honfoglaláskori erdélyi blakjai nem olachok". (47)

A tatárok fő hadiútja Erdélyben a Szamos és a Maros völgye volt. Mint minden átvonuló ellenséges sereg, a tatár is, elsősorban a völgyekben lakó, a könnyebben elérhető, védtelen földművelő magyarságot pusztította. Ezért - s ez a magyarságnak mint nemzetnek fobenzáró, egyúttal fájó kérdése - nem szaporodhatott a kellő mértékben. Arra kényszerült, hogy az idők folyamán idegen településeket turjón meg, vagy éppen fogadjon be ősi települési helyeire. (48) A szászok kövéraikba, a székelyek az erdők rejtekhelyeire húzódtak. Arról azonban, hogy hova menekültek, hova húzódtak a román történészek szerint Erdélyben mindig nagyobb számban élt vlachok (románok), nincs adat, semmiféle történelmi megemlékezés. Oket a tatárok is megkímélték volna, s csak őket? Valami kiválasztott népség lehettek? Ha igen, milyen ismertető jegyek, esetleges érdemek alapján? S Rogérius sem tudott volna róluk? Pedig Rogérius azt hagyta ránk - amint már utaltunk rá -, hogy a tatár támadás öt Erdély déli részén érte ott, azon a vidéken, ahol a románságnak a lehető legkönnyebb és legvalószínűbb lehetett a megjelenése, a megtelepedése, sőt: a jelenléte!

A román történetírás és irodalom is, mélyen hallgat arról, hogy Erdélyben a tatár támadáskor élt románságot irtotta-e a tatár? Ha irtotta, milyen veszteségei voltak? Hány előkelő embere, pl. vajdája, kenéze, főpapja, papja esett el, pusztult el ezekben a tragikus eseményekben? Ha irtotta, mely és hány helységét dúlta föl? Hány kultuszhelyét tette egyenlővé a földdel? Ezekre a kérdésekre sehol, semmiféle román válasz. Még félrevezető sem!

A Muhi-pusztánál 1241. április 12-én elszenvedett csatavesztés után, IV. Béla király (1235-1270) Dalmáciába menekült Trogir (Trau) városába. Hazatérte után nyomban hozzálátott a romokban heverő ország "visszaszerzéséhez", kövéarak építéséhez (Dés, Kolozsvár). Lőrincz vajdát (1242-1251) az Athinay-család ősapját Erdélybe küldte, hogy amit a birtokán neki és országának hasznosnak lát helyette és tekintélyével intézze el". A vajda a néptelenné lett helyekre, a kisebb emberi veszteségeket szenvedett vidékekről és külföldről is, harcosokat, földműveseket hozott és telepített le. A király a vajda minden intézkedését jóváhagyta!

Gallus erdélyi püspök 1246-ban azt írta a királynak, hogy székhelyén, Gyulafehérváron és birtokain, alig található ember. Arra kérte a királyt, vegye ki a püspöki jószágokon lakó régi, vagy a jövőben odaköltözni óhajtó telepeseket a vajda és a megyei ispánok hatósága alól, hogy ezeknek ura egyedül o, a püspök lehessen. A király a püspök kérését föltétel nélkül teljesítette. A csaknem teljesen lakatlan országrész benépesítésére idegen telepeseket kellett

toborozni. A királyi és a püspöki jószágokra telepített lakosok a Balkán-félszigetrol⁴⁵ juhnyájakkal Erdély felé húzóódó vlachok (románok) voltak. A Balkánon kialakult háborús viszonyok miatt, az ott pásztoréletet folytató vlachok (románok), a XIII. században mind nagyobb tömegben özönlöttek el a Dunától északra elterülő sík vidéket, nagyjából bolgár és szerb telepítők (kenézek) vezetésével. (49)

Mielőtt a betelepítés kérdésével foglalkoznánk rá kell mutatnunk: a Déli-Kárpátok, az Al-Duna és az Olt folyó által határolt Szörénység, valamint az ettől keletre eső Munténia tartományokba, amelyek akkor már a magyar királyok hubéris tartományai voltak (VIII. fejezet), a XII. és a XIII. századokban sok magyar telepedett be. Magyar közösségeket, községeket alapítottak. A régebbi időkből ottmaradt kunok és besenyők, a magyar keresztény hittérítők munkája eredményeként, keresztényekké lettek, beolvadtak a már keresztény magyar lakosságba. IV. Béla királyunk (1235-1270) a Szörényi Bánságban

1236-ban magyar püspökséget alapított.

A tatárok 1237-ben, ezeket a tartományokat elfoglalták és óriási pusztításokat végeztek. Kivonulásuk után, még mielőtt a megmaradt lakosság elszaporodhatott volna, ezekre a területekre a Dél-Balkánról, vlach-oláh elem kezdett úgy és olyan mértékben beszivárogni, hogy a XIV. században már elérte Moldvát is. S ha kevesen is, de a Kárpátok szorosain át, eljutottak Erdélybe is.

Az említett területeken és Erdélyben is, a völgyeket az osztrák magyar földművelő lakosság tartotta meg magának. A később megjelenő vlach-oláh pásztómép juhnyájával a hegyvidéki legelőkön telepedett meg. A Kárpátokon túli részen, ahol ez az elem túlsúlyba jutott, a vajdaságok megalakulása előtt megtelepedett magyarság közössége függetlenségüket a vlach vajdákkal szemben is megvédelmezték. Ezeknek a közösségeknek a lakosait nevezték a megalakult vlach (román) vajdaságok idején "részesek"-nek, románul "razesi"-nek. A vlach-oláhok terjeszkedése előtt megalakult magyar közösségek nem kerültek a későbbi jövő vlachok, földes urak joghatósága alá. Továbbra is szabadon birtokolták a falu határát, annak részes tulajdonosai voltak. Innen és így kapták a román "razes" elnevezést⁴⁶.

⁴⁵ Balkán, Balkán-félsziget, az Európából dél felé kinyúló három félsziget közül a keleti. Benyúlik a Földközi-tengerbe. Északi határa a Száva, a Duna, a Délkeleti Kárpátok és az orosz sztyeppék. Kelet, dél és nyugat felől a tenger vize mossa.

⁴⁶ A mai román nyelvben is létezik ez a szó és szabadparasztot jelent, a "razesie" pedig szabadparasztbirtokot. (Dictionar romin-maghiar vol II. - Román-magyar szótár, II. köt. - Editura

Anjou-házbeli királyaink erős nyomást gyakoroltak a Kárpátokon túli román vajdákra s segítették a részes magyarságot jogai megvédésében. A mohácsi csata (1526) után azonban a magyar királyok befolyása a Kárpátokon túl szinte teljesen megszűnt. A vajdák megfoszthatták a magyar közösségeket eddigi jogaiktól s megindult elrománosításuk, elrománosodásuk. Ma is élő Kárpátokon túli előkelő román családok tagjai hivatkoznak a "razes" elődeikre, nem gondolva arra, hogy utódjaikként nem kevés magyar vér is folyik románá lett ereikben!... A román Petru Poni, az 1921-ből való Statistica Razesiilor (A részesek statisztikája) c. tanulmányában (50) (Acad. Rom. Studii si Cercetari, 1921 - Rom. Akad. Tanulmányok és Kutatások, 1921) a "részes" származásúakat Havasalföld keleti (Munténia) tartományában 20,9%-ra, (1989-ben volt lakossága 8 millió; a nyugati /Olténia/ tartományban 39,9%ra) az 1989-ben volt lakosságát 2,5 millióra teszi. Ilyen mértékben románosították, románosodtak el magyar részesek - mintegy 4 millióan - a volt két román vajdaságban!

A román parasztok igyekeztek bejutni Magyarországnak jobban védett azokra a vidékeire, amelyeken - a Balkán viszonyaihoz képest - igazság és jogrend honolt, amelyeken nagyobb biztonságban élhettek. Ezek, benépesítve a Déli és a Keleti Kárpátok hegyeit és völgyeit, birkanyájaikkal együtt, senkitől és semmitől sem zavartatva, falvakban, hegyekben, völgyekben - rendszerint mások birtokain -, erdőirtásokon húzódtak meg. Jöhettek és meghúzódhattak, mivel az ország belső rendjét a kunok veszélyeztették s számolni kellett egy újabb tatárbetöréssel is, amely körülmények miatt az ország szinte teljesen nyitottá lett. Különösen IV. (Kun) László királyunk uralkodása idején (1272-1290) volt kedvező helyzetük beszivárgásukhoz, az 1279-ben összehívott budai zsinat körüli botrányos események kialakulása alatt.

A XIII. század második felében, a XIV. század elején, a beszivárgás mellett megindult a rendszeres betelepítés is. Fogaras-föld mellett fokozatosan, Brassó vidékén, Hunyad, Krassó, Szörény és Temes megyékben is föltunnek a román falvak. És míg a XIII. század elején, foként a királyi várak környékén találunk román népességet, addig a tatárjárás után már magánbirtokosok is kaptak engedélyt, főleg Biharban vlach (román) népesség be-, és letelepítésére.

III. Endre király (1290-1301) 1293-ban kelt oklevele szerint a bárók tanácsára, az országnagyok beleegyezésével, tudni akarta, hogy az erdélyi püspökség területén, hány vlach (olacos) él. Hogy miért akarta, tartotta fontosnak

a király ezt tudni, nincs sem adat, sem magyarázat. Léghennebb az "olacos"-okról szóló későbbi megemlékezésekből visszakövetkeztethető jellem-, és magatartásbeli tulajdonságokra gondolhatunk, amelyeket balkáni oshazájukból hoztak magukkal, ahol egy kis lopás, gyűjtogatás, eroszakos foglalás, stb. soha nem állott távol tőlük. (51)

A rendelkezés szerint, az "olacos"-okat, a király Székes nevé "predium"-ára, azaz birtokára kellett telepíteni. Aki nem akart menni, azt eroszakkal is vinni kellett, kivéve 60 családot, amelyeket a gyulafehérvári káptalan IV. (Kun) László király engedelmével Fylesd (Fülesd) és Enud (Enod) nevé birtokára telepített és ott élt. (52) A király megparancsolta a tized-, ötvened- és más adószedeknek, hogy ezektől a családoktól ne szedjenek adót. Ezek az idegen (olaeos) családok így mindenféle teherviselés nélkül anyagilag és számbelileg is, gondmentesen gyarapodhattak, sokasodhattak.

A Székes nevé királyi birtok 36 ezer kh. volt. Egy család 10 kh-t kapott. Ez megfelelt 3600 családnak. Egy családot az általánosan elfogadott számítási mód szerint, 4,5-5 főnek véve, a 3600 család 16-18 ezer fő lehetett, annyira, hogy az egész akkori erdélyi románság egyetlen királyi birtokon is elhelyezhető volt. Így érthető meg igazán és tényként elfogadhatóan, hogy a legrégebb, első, 1238-ból való helységnév, amelynek az "oláh" szó alkateleme: Oláhtelek, Biharban. De mutatja és bizonyítja azt is, hogy az Árpád-ház uralkodása alatt, a vlachok miért nem lehettek egyenlők Erdély másik három nemzetével: a magyarral, a székellyel és a szásszal. (53)

Az e fejezetben ismertetettek rövid összefoglalásaképpen meg kell állapítanunk:

1. Okleveles forrásaink szerint Erdélyben a románok - a vlachok utódai csak a XIII. század elején jelentek meg. Róluk a XIII. század elejéig Erdélyben senki sem tud.
2. A magyar honfoglaláskor (895) őseink a mai Erdély területén, ha találtak volna dákorománokat (románokat), ahogyan 1210 és 1231 között, rövid 21 év alatt okleveleink néhányszor megemlékeznek róluk, lehetetlen, hogy ne említették volna őket közel három és fél évszázad alatt.
3. A toponímiai (helynévanyag) bizonyítékok hiánya elsodlegesen cáfolja, hogy a tatárjárás (1241) előtt a románok Hátszeg és Fogaras-föld kivételével Erdélyben bárhol is jelen lettek volna. A vlach elnevezések mind a magyar helységeknek román változatai! Csak a későbbi, a XIV. századi román települések között van egyiknek-másiknak román helyneve, úgyszintén hegyeknek, havasoknak, ahova az állattenyésztő, földművelő osfogláló

magyarság nem telepedett meg. Ezek is azonban mind románoknak magyar területre való beszivárgása utáni idokból származók.

4. A Kárpát-medencében a magyarság már a tatárjárásig (1241) falvak ezreit hozta létre. Királyi udvarhelyek, ispáni házak, bencés kolostorok szolgáltak a keresztény kultúra központjaiként. (54) A románok viszont a honfoglaláskor (895) a tatárjárásig (1241) eltelt 346 év alatt, Erdélyben sem kultuszhelyekkel, sem egyházi szervezettel nem rendelkeztek.
5. Az 1241-1242. évi tatárjárás idején a tatár hadak által okozott szörnyű mészárlás és pusztítás elszenvedői között róluk említés soha sehol nem történt.
6. A románok által államilag elfogadott dákoromán folytonosság elmélete (tana), amely a román népet és nyelvet a volt Dácia, azaz Erdély egy részének a területéről származtatja, az i. sz. 106 és 271 közötti mindössze 160-165 évet kitevő időszakból a dáciai romanizált, ún. dákoromán lakosságról, létezéséről majdnem ezer éven át egyetlen írott forrás sem szól. (55) Az elméletnek ez a megalapozatlansága biztosít érvényt a vele ellentétes bevándorlási (immigrációs) elméletnek. E szerint a román nép és nyelv a Balkán-félszigeten, a bolgárok és albánok szomszédságában, a VII-X. század között alakult ki. Az itt kialakult nép lassan észak felé húzódott. Eloszor a Duna bal partján levo területet szállotta meg, majd a XI. századtól kezdve érte el a Kárpátok vidékét, ahol az oklevelekben a XIII. század elején bukkan föl eloször. Erdélyben tehát csak mint bevándorló nép jelent meg. (56)
7. Árpád-házi királyaink uralkodása (1000-1301) alatt - annak a vége felé - a románok lélekszáma csak 16-18.000 fo lehetett. Így a románok az ország-rész fölemelkedésében nem vehettek, és nem is vettek részt!

Anélkül, hogy az Árpád-ház uralkodása alatt volt néprajzi és politikai viszonyok részletesebb ismertetésébe, nyelvészek és történészek érvösszességébe belebonyolódtunk volna, az e részben csak fobb vonalaiban ismertetettek alapján megállapítottak is boséges és kétségtelen bizonyítékai annak, hogy a románság Erdély oszlakója nem lehetett, s az Árpád-korban, annak a második felében csak töredék népcsoportként élhetett. Mint töredék népcsoportnak csak nagyon csekély súlya lehetett volna s ezért nem lehetett nem is volt egyenlo Erdély másik három nemzetévei: a magyarral, a székellyel és a szásszal. (57)

II. FEJEZET ERDÉLY, ANJOU-HÁZI KIRÁLYOK, VLACHOK (ROMÁNOK)

Az utolsó Árpád-házi király, III. Endre halála (1301. 1. 4.) után, a magyar trón megszerzéséért folyó zavaros időkben, 1308-ig, majd Károly Róbert uralkodásának a megszilárdulásáig (1310), a vlach (román) beszivárgás akadálytalanul ugyanúgy folyhatott és folyt is, mint IV. (Kun) László király (1272-1290) vészterhes uralkodása alatt.

Károly Róbert (I. Károly) Martell Károly⁴⁷ fia, az Anjou család sarja, nagyapja, V. István (1239-1272) magyar király (1270-1272) leánya jogán volt III. Endre király után trónkövetelő. Az ő uralkodása (1288-1342) idején, amint erre már utaltunk, alakult meg Ungro-Vlachia (Magyar Oláhország) néven, az első román vajdaság (Havasalföld, Havaselve). Első vajdája (kb. 1319-1352) Basarab volt.

Károly Róbert fia Nagy Lajos király (1342-1382) szervezte meg a Kara Bogdánia nevu másik román vajdaságot, Moldvát. Ezzel a magyar királyság politikai terveinek megfelelően, megjelenik a történelem színpadán a második román vajdaság. Olyan két kétségbevonhatatlan történelmi tény, amelyet a román történelem mégis lehetőleg elhallgat.

Oklevélből tudjuk - amiről már tettünk említést az előző fejezetben - , hogy 1335-ben Károly Róbert uralkodása idején telepítették Máramarosba Mikola fiát, Bogdánt vlachjaival (románjaival) együtt határőröknek. Egyébként Thuróczy János: A magyarok krónikájában Moldva megalakulását a következőképpen írja meg: "Az ő idejében (Nagy Lajos király - K. Á.) a máramarosi oláhok vajdája Bogdán maga köré gyűjtve e vidék oláhjait, visszatért titokban a magyar korona alá tartozó Moldva földjére, amely a tatárok szomszédsága miatt, már hosszú idők óta lakatlan volt. És bár a király gyakran támadt rá haddal, az e területen lakó oláhok száma nagyra nőtt, országgá gyarapodott. A vajdák pedig, akiket az ország vlachjai választanak, a magyar király hűbéreseinek vallják magukat, és ígérik, hogy szokásos időben megfizetik az adójukat Magyarországnak." (58) Az igaz tehát, hogy az Erdély szerves részéből: Máramarosból ment románok alapították Moldvát, de amint az előbbieken rámutattunk, ezek a románok a Balkánról, Ibar vidékéről

⁴⁷ Martell Károly (1271-1295), mint trónigénylő használta a Magyarország királya címét.

kerültek Máramarosba. Onnan húzódtak át Moldvába, ahonnan lassan lefelé haladva, a moldvai és a havasalföldi románok összetalálkoztak. 1400-tól kezdve, az 1919-1920 közötti Romániát birtokukba vették és ott 1859-ben politikailag is egy nemzetté alakultak. Ezekből a történelmi tényekből következik, hogy miért jelentkezik a kultuszhelyek és a román egyházi szervezet kialakulása két-három évszázaddal később, mint a magyaroknál. Elsősorban ebből következik a dákoromán folytonosság elméletének (tanának) alaptalansága, tarthatatlansága.

Ugyancsak a XIV. században népesült be románokkal az Erdélyi Középhegység északi és nyugati lejtője is, a Körösök vidékéig. Ezzel az erdélyi medence magyarsága körül, már a XIV. század végén bezárult a kezdetben laza, de folyton erősödő román gyuru.

A déli románok zöme királyi váruradalmak területén telepedett le. E váruradalmak körül alakultak ki, az első középkori román autonómiák a Krassó-Szörény, Fogaras, Hunyad, Szeben, Brassó, majd Arad és Zaránd megyék területén. Az északi románok - amint ez az eddig ismertettekből következik is -, majdnem száz évvel későbbi megtelepedők. Nem láttak el határvédelmet, mint a déli kerületekben letelepedettek, s csak jóval kisebb jogkörrel és befolyással rendelkeztek.

Mind a Dél, mind a Kelet felől betelepülő vlachokat (románokat) az akkor már mélyen és őszintén katolikus magyarság, a magától teljesen eltérő társadalmi szervezetük (nagy család = ditun, kenézség = chnezat, a Balkánon kialakult "oláhjog", adórendszer, vajdák, az öregekből alakult törvényszék, stb.), valamint ortodox vallásuk miatt, idegennek tartotta, vándor népet, eretnekeket látott bennük. (59)

Az ismertett történelmi tényekből következik - amit éppen ezért ismételt hangsúlyoznunk kell -, hogy Erdélybe a románok a két román vajdaság: Havasalföld és Moldva tényleges megalakulása előtt kezdtek beszivárogni és megtelepedni. Így - s ezt nem hangsúlyozhatjuk elégszer és eléggé - minden történelmi alapot nélkülöz az a román állítás, hogy a románok mint őslakók Erdélyből "özönlöttek" (60) Máramarosba, Havasalföldre és Moldvába.

Nagy Lajosnak egy 1350-ben kelt oklevele szerint: ".....remélvén, hogy az ő szorgos gondoskodásuk által vlach falvaik sok lakost nyernek, adjuk a kenézséget." Egy másik, 1352-ben kelt oklevél szerint Szeri Pósa, Krassó megyei főispán, a következőket írja: "Mutnok patak lakatlan földét kérték tőlem olyan szabadsággal, mint aminővel a sebesi kerületen lakó kenézek bírják az ő falvaikat, hogy azt benépesítsék." Nyilvánvaló, hogy nem Erdély

ben születettekrol szól Szeri Pósa levele, hanem az Erdélybe beszivárgottakról, bemenekültekről, betelepültekről. A kenézeknek sok román lakost kellett a "benépesítéshez" toborozniuk", megnyerniük. Márpedig benépesítést csak "valahonnan" hívott, hozott, befogadott, telepített népességgel lehet megvalósítani.

A XIV. század közepéig román bevándorlók, csak a lakatlan hegységeket és ilyen területek közvetlen környékét népesítették be. Az Erdélyi-medence közepén a magyarság és anémetség összecsúszó tömbjét nem lazították román szórványok. Az 1348-1349. évi, egész Európát végigpusztító pestisjárvány Magyarország lakosságát is megtizedelte és az eddigieknél még szélesebbre nyitotta az utat a románságnak az elpusztult magyarok és szászok falvainak a birtokbavételéhez. A munkaerőben szűkülő földesurak a hegyvidéken kevésbé sújtott s egyébként is állandó "hozzávándorlással" gyarapodó románokat részben vagy teljesen elnéptelenedett belső-erdélyi falvaikba telepítették. Így keletkeztek az erdélyi Mezoségen⁴⁸ és folyó völgyekben olyan jellemző ikerfalvak, amelyeknél ugyanazon (kivétel nélkül mindig magyar vagy szász!) falunévhez illesztett "Magyar" "Szász", illetve "Oláh" jelző különbözteti meg a kétféle nemzetiségű résztelepülést. Ezeknek az ikerfalvaknak az alapítási ideje könnyen megállapítható, mivel nevük a XIV. század, vagy nagy részben a XV. század előtt egységes volt. A románság beköltözését tehát az utolsó ilyen formában való említés és a kettéválást mutató nemzetiségi megkülönböztetés első feltűnése közé kell helyezniük. (61)

Basarab Sándor vajda (†1360) utóda Vlaicu, bár elismerte Nagy Lajost hubérurának, hűségét nem tartotta meg. Betört Erdélybe. A Barcaságot, valamint Szeben vidékét földülta és kifosztotta. Lakosságát - elsősorban a székelőket -, de nem kímélte a szászokat sem - páratlan kegyetlenséggel irtotta. A talmácsi (Nagy talmács), "Landes Krone" várát 1369-ben porrá égette, teljesen elpusztította. Nagy Lajos ezért két hadsereggel ellene fordult. Az egyik hadserege, amely a Barcaságról támadt Vlaicúra - elovigyázatlanság miatt - a csatát elvesztette. A másik hadserege, a Vlaicu által vezetett fohadsereget viszont megfutamította. Vlaicu kénytelen volt békét kötni. A király meghagyta a Szörénységet⁴⁹ a vajda birtokában s hogy a területhez a magyar jogcíme megleven, a vajdát szörényi bánná⁵⁰ tette. Később a király - sajnos

48 Mezoség, a Szamos és a Maros között elterülő fátlan hátság, amelyet a magyarok a honfoglaláskor szálltak meg és a fejedelmek koráig is, és e korban is a magyarság lakta.

49 Szörénység, szörényi bánság, a Havasalland nyugati része.

50 Bán, a szláv pán, úrból (horvát eredetű szó), hozzánk a XI. századból átszármazott méltóság.

- hubér gyanánt Vlaicunak adományozta a fogarasi uradalmat azzal a feltétellel, hogy azt újra telepítse. És újra telepítette!... Így veti meg lábát Fogarasban is a magyar király jóvoltából egy román csoport, hogy azután elszaporodva, témyerését folytatva, mindmáig egyik főfészke legyen az erdélyi románságnak, az oslajos magyarok, székelyek és szászok rovására.

Károly Róbert király uralkodása idejéből Erdélyben élő népek vallási megoszlására és így számunkra is, értékes adatokat nyújt az 1332. és 1337. évi pápai tizedszedő lajstrom. Ennek eredetije a Vatikán levéltárában rendelkezésre áll. E szerint a lajstrom (jegyzék) szerint, az Árpád-ház uralkodásának vége (1301) és az Anjou-ház trónra jutásának kezdete (1308) idején az erdélyi püspökség területén:

310.000	magyar-székely katolikus,
21.000	szász (német) katolikus és
18.000	vlach (román) ortodox (görögkeleti) élt. (62)

Az erdélyi románságnak ez a lélekszáma, a magyar honfoglalástól számított négy évszázad múltán olyan alacsony, hogy tényként állíthatjuk és fogadhatjuk el: a románok a magyar honfoglaláskor nem lehettek jelen a magyarok által meghódított, leigázott népek között.

Stefan Pascu román történész, akadémikus azt állítja (63), hogy a románok Erdélyben a régi római kolonisták utódai. Önkéntelenül is felvetődik azonban a kérdés: ha a magyar honfoglalástól számított négy és fél évszázad múltán (már a IU-IV. században kialakult dákorománok utódainak (számuk mindössze 18 ezer lélek, hányan lehettek ezek az állítólagos oslajos dákok és későbbi római kolonisták utódok a honfoglaláskor? Ez az adat alapján dönti meg azt a Pascu-féle állítást, amely szerint a románok Erdély együtt élő nemzetek között mindenkor feltétlen többségben voltak. (64) Pascu ezt a mindenkori román többséget tehát csak állítja, de mindaddig, amíg a románok Erdélyben valójában többségben nem kerültek - a XVII. század végéig, a XVIII. század elejéig - adatokra nem hivatkozik. Pascu úr - s itt elnézést kérve mind tole, mint a t. Olvasótól - valóban történelmet hamisítva - román módon -, a pápai tizedszedő lajstrom (jegyzék) adataira is megadja megalapozatlan válszát. Elfogadja, hogy a pápai tizedlajstromban felsorolt, az egykori Kelet-Magyarország, Erdély területén fekvő plébániák helységei latin rítusú magyar, székely és szász etnikumot jelentenek, de ezekhez képest a szerinte román falvak számát úgy számítja ki, hogy a vizsgált területen 1400-ig föltuno 2600 helységről levonja a pápai tizedszedő lajstrom 1100 plébániáját, s a fennmaradó 1500-ról - a helységek 60-62%-áról -, amelyek a római katoli-

kus plébániákhoz tartozó filiák⁵¹ voltak, s a pápai tizedszedő lajstromban nem szerepeltek, önálló plébániáknak tekinti. Kifejti, hogy azok pápai tized fizetésre nem kötelezett ortodox vallású, román lakosságú falvak. (65) De ha ezek valóban ortodox és román lakosságú falvak lettek volna, hol voltak papjaik, egyházaik, püspökük, püspökségük? Ki volt, kik voltak ezek a püspökök név szerint? Joggal kérhetjük ezt számon Pascu úrtól, mivel a milkovi (1227-től Teodorik), a szörénytornyai (1369-től Gregorius) és a szereti (1371-től Andreas de Cracovia) püspökök neveit is ismeri. (66) Hol voltak az általa állított, a románság - szerinte - magas számarányához nélkülözhetetlen templomok? Ez a kérdés is joggal tehető föl Pascu úrnak, mivel az Árpádkorból, közelebből a XIII. század közepét megelőzően Erdélyben ortodox román templom sehol sem létezett! Hogyan ilyen állítás akkor, amikor templomok a két román vajdaság: Havasalföld és Moldva területén sem léteztek még akkor! Minthogy a XIII. század második felében az erdélyi románok amint erre már a helységnevek megjelölésével utaltunk - mindössze csak 7 templommal rendelkeztek, hogyan lehetséges az, hogy a dákoromán folytonosság tana szerinti erdélyi "dákoromán oslakosság", a román történetírás szerint Erdély mindenkor "legszámosabb" nemzete az Árpád-kor végén (1301), tehát a XIV. század elején Erdély közel 2000 templomából 70% magyar, 28% német és csak alig 2% a Pascu által kimutatott 60-62%-ot kitevő románság ortodox temploma? Pascu mit sem törődve azzal, hogy állítása mert történész lévén álláspontja ez nem lehet! - fedi-e a történelem és a helynévanyag kétségtelen tényeit, a történelemkutatás és írás törvényszerűségeit is gátlátalanul sértve, s attól sem riadva vissza, hogy ott, azokon a helyeken is románokat föltételezzen, ahol rájuk adat nincsen; ahol falu, de még szórt település sem volt, olykor még a későbbi századokban sem. Nem veszi tudomásul a tényeket, az egykori forrásoknak kétségbevonhatatlan történelmet jelölő vallomásait. Később alakult viszonyokat vetít vissza a pápai tizedszedő lajstrom készítésének idejére, elferdítve, kiforgatva ezzel a korabeli Erdély demográfiai⁵² viszonyait.

E fejezetnek a lezárásaképpen tehát megállapíthatjuk: Árpád-házi királyaink uralma végén (1301), a románok száma Erdélyben 18.000 fő lehetett. Ez a szám megfelel, szinte azonos az Anjou-házbeli Károly Róbert király uralkodása idején

51 Filia. saját lelkipástorral nem rendelkező, kis római katolikus helységek, amelyekből több is tartozott egy-egy plébániához.

52 Demográfia, a népesedés számszerűen megragadható adatait (megoszlását, összetételét, változatosságát) elemző tudomány.

Erdélyben mindössze 30 évvel később (1332, 1337) készült a pápai tizedszedő lajstrom adatával, az ugyancsak 18.000-es lélekszámmal. Mintha a "Sors" adta volna számunkra, hogy ez utóbbi adat az első helyességét erősítve ellenbizonyítékul szolgáljon a magyarságnak azzal a képtelen román állítással szemben, amely szerint a románok a magyar honfoglaláskor, a pápai tizedlajstrom összeállításának idején is, többségben lettek volna Erdély földjén.

A pápai tizedszedő lajstromról szólva rá kell mutatnunk még egy igen fontos tényre! A Háromszékhez tartozó Sepső- és Kézdiszék plébániáit megnevező tizedszedő lajstromból hiányzik "... hét olyan ma is álló templom, amelyekről biztosan tudjuk, hogy a XIII., XIV. században épültek..." (67) Tehát, ha a Sepső- és Kézdiszék plébániái közül a tizedszedő lajstromból 7 templom hiányzik, feltételezhetjük, hogy abból néhány további más erdélyi helység plébániája is hiányzik. A hiányzó plébániák és az azokhoz tartozó filiák római katolikus székely-magyar népe nem szerepelhet abban a népességszámban, amelyet a lajstrom alapján elöbbr ismertettünk. Márpedig a 7 templom és a hozzájuk tartozott filiák népessége tekintélyes lélekszámot jelenthetett.

Nagy Lajos⁵³ uralkodásának a közepe táján a Balkánon egy új, szinte feltartozhatatlannak tűnő, veszedelmes hódító lép föl: a török. Ezzel a hatalommal szemben az ország védobástyája, ennek keleti része: Erdély volt. Ezért 1366-ban Nagy Lajos Erdélybe ment. Találkozott a székelyekkel és a szászokkal, s személyesen intézte el a Bonchida (szerző születési helye) és Szék városa között volt határvitát (határpert). A hét szász széknek s a szebeni ispánságnak megerősítette kiváltságlevelét. Ami pedig a románokat illeti, nevezetesen a Tordán júliusi hónapban tartott országgyűlés végzése. Abból a királyi oklevélből, amelyik ezeket a végzéseket összegezi, fény derül arra, hogy Erdélyben a közbiztonság, a közrend állandó megzavarói és veszélyeztetői, a rendezetlen közzjogi helyzetben élő vlachok. Ezért teljes jogot enged a "gonosztevők" kiirtására. (68)

A tatárjárás után eltelt száz évben (1242-1342) a vlachok (románok) Erdélybe való beköltözésének - témyerésének - három földrajzi iránya mutatható ki. Egyik Fogaras vidékén, ahol már a XIII. század elején megjelennek, a másik a mai Hunyad és Krassószörény, a harmadik Máramaros és Beszterce vidékén. Nagy Laos idejében már a városok, söt egyes földesurak is telepíthettek bemenekülő, beszivárgó vlachokat (románokat). (69)

⁵³ Nagy Lajos király (Anjou-házbeli. 1342-1382)

III. FEJEZET

ERDÉLY, LUXEMBURG-HÁZI KIRÁLYOK, VLACHOK (ROMÁNOK)

A Luxemburg-házból származó első uralkodónk Zsigmond (1387-1437), 1428-ban megújította Nagy Lajos királynak azt a rendeletét, amely szerint román kenéz csak úgy kaphatott királyi adományként jószágot, ha katolikussá lett. A későbbiekben azonban, a magyar nemesi rendbe való bejutásnak és befogadásnak - amit a román történetírás, ha lehetséges elhallgat -, nem volt föltétele a magyar nyelv ismerete, a magyarsággal együtt járó vallás fölvétele. Ez a könnyítés vonzóvá és lehetségessé tette azt, hogy a Kárpátokon túli románok Erdélyben az eddigieknél is nagyobb számban megtelepedhessen. Lehetővé vált, hogy nemcsak egyszerű jobbágyok telepedhettek meg Erdélyben, hanem tehető, előkelő személyek, családok is. S a történelem tanúsítja, hogy e könnyítésnek - híre vétele után - nem kis hatása volt a két román vajdaság lakosságára.

Nagy Lajos 1365-ben kiadott rendeletével a parasztságot kivette a királyi ispánok főnhatósága alól és a földesurak bíraskodása alá helyezte. A földesurak viszont - nemzetiségükre való tekintet nélkül - megfosztották a parasztokat a szabad költözködés jogától. A parasztok elégedetlensége - akik között lehettek románok is - 1436-ban a Szamos mentén és Erdély középső részén, nyílt lázadásban tört ki. Az erdélyi vajda haddal fordult ellenük. A harc azzal végződött, hogy a szemben álló felek a kolozsmonostori apátság előtt békét kötöttek. Szabályozták a parasztságnak nemcsak a költözködési, hanem a földesúrhoz való gazdasági és jogi viszonyát is. A szerződést azonban egyik fél sem tartotta meg. A parasztok most már fokozottabb erővel, ismét föllázadtak. A földesurak, a nemesség, segítségül hívták a székelyeket és a szászokat. A három nemzet (magyar, székely, szász) küldöttei a Szolnok-Doboka megyei Kápolna községben 1437-ben szövetségre léptek. Ez a szövetség volt Erdély történelmében az Unio Trium Nationum-nak nevezett szerződés, amelyet 1438. február 2-án a három nemzet Tordán tartott országgyűlése megerősített. A három nemzet mellől - látszatra! - hiányzott a vlach (román). De csak látszatra, mivel a "nemzet" fogalma mindhárom csoportnál a gazdag uralkodó réteget jelentette: a magyaroknál a nemességet, ennek soraiban a román szánriazású nemeseiket is; a szászoknál a gazdag

patriciusokat⁵⁴, a székelyeknél pedig ennek legelső rétegét. Ezzel nemcsak a magyar, hanem a román jobbágyságot is, kizárták a politikai jogok gyakorlásából. (70) Így, a kor szellemiségéből adódóan, minden más román állítás ellenére, sem a jogok, sem a teherviselés tekintetében nem volt különbség magyar és román jobbágy között, csupán egy tekintetben: Erdélyben érdemesebb volt román jobbágy lenni mint a két román vajdaság bármelyikében! Bár Erdélyben is igavonó volt a jobbágy, de nem volt rabszolga, a vágóhíd számára áruba bocsátható barom, vagy rabszolgavásáron eladható cirkuszi hadakozó (gladiátor), mint volt a román vajdaságokban. E helyzetének köszönhetően tisztában lehetett és tisztában is volt, emberi értékével! Így csak természetes, hogy jött, szakadatlan jött, "a vlach" (a román) a már Erdélyben megtelepedett fajtestvérei után. Errol azonban megfélemlenek a román történetírás!

Zsigmond király félszázados, hosszú uralkodása alatt is, a magyar történelem fölfelé ívelő iránya érvényesült Erdélyben is. Nagyobb városai Kolozsvár, Brassó, Szeged ipari és kereskedelmi központokká lettek. Megindult, vagy folytatódott bennük a templomépítés, különösen a városi plébánia-templomok (71) és Erdély egyes nagyobb részét németek által lakott városainak a folyamatos elmagyarosodása. Így pl. Kolozsvár lakossága a XIV. században német volt ugyan, de az 1450-es években már fele-fele arányban lakták magyarok és németek. A XVI. században aztán Kolozsvár teljesen magyarrá lett. (72)

Megindultak a városi polgárság építkezései is. Ekkor kezdik kemény bástyákkal megerősíteni a mind gyakoribbá lett török beütések miatt, Szeged, Brassó és a többi szász város védőfalát. Amíg mindezek történtek, az alatt az idő alatt a románok, akiknek ortodox egyháza az egyházi birtokon nem ismerte a tizedfizetés kötelezettségét, tizedet nem fizettek, a királyi birtokokon pedig a kilenced helyett csak ötvenedet fizettek. A már betelepült és az ezek után betelepülő románok tehát annyira "elnyomottak" voltak, hogy könnyebb gazdasági viszonyok között élve, kisebb terheket viseltek. Összehasonlíthatatlanabban könnyebben éltek, mint a magyar parasztok, jobbágyok, könnyebben, mint éltek előző hazájukban, a két vajdaságban. Így nemcsak az akkori alacsonyabb számuknál nem vettek részt, de okuk sem volt arra, hogy Budai

⁵⁴ Patricius, a népi Rómában a város polgárai. A XII. századtól patriciusoknak nevezték Olaszországban az önálló városok osi előkelő polgárait és ez a jelentése ma nálunk is.

Nagy Antal⁵⁵ 1437. évi erdélyi parasztlázadásában részt vegyének. S amíg az erdélyi magyar paraszt, jobbágy vérzett, pusztult és fogyatkozott, addig a román paraszt, jobbágy élte a maga békés életét. Ennek a helyzetnek volt a következménye, hogy Budai Nagy Antal forradalma óta a magyar parasztság egyre fogyott, helyet adott a kisebb igényű román jobbágyságnak, azaz teret vesztett Erdélyben. Kolozsvámál- írja Féja Géza Dózsa György c. történelmi tanulmányában - nem csupán az első nagyszabású magyar paraszt forradalmat verték le a szövetkezett rendek, hanem csatát vesztett az egyetemes magyarság is a Duna völgyében. Ekkor dolt el, hogy a magyar parasztság be bírja-e népesíteni Erdélyt? A csata végzetesen dolt el, hiszen a forradalomban végso eredményben a magyar fajta terjeszkedő erői jelentkeztek, s követeltek megfelelő történelmi légkört maguknak. Leveretésében az erdélyi magyarság terjeszkedő ereje kapott súlyos sebet. (73) Ennek ellenében folytatódott a Kárpátok előterében, Erdélyben az előző században megjelent vlachok számának emelkedése, határozott témyerése. Torda vármegyében 1342-ben, Kolozsban 1344-ben, Beszterce és Doboka vármegyékben 1366-ban jelennek meg. Számos adat arról tanúskodik, hogy elterjedésük a földesúr telepítő tevékenységének volt az eredménye. (74)

Az 1437. évi parasztlázadás alig csitult el, II. Murád (1421-1451) Vlad havasalföldi vajdával együtt betört Erdélybe. Több száz város elpusztult, s ezzel egyidejűleg - óhatatlanul - nagyszámú magyar és székely-magyar lakosság is. A kivonuló törökök és havasalföldi románok - egykori tudósítások szerint - az életben maradtak közül 70 ezer foglyot (székely, magyar, szász) hurcoltak el. Ez a fogolyszám, az akkori Erdély népességéhez viszonyítva, nagyon magasnak számított. A falusi lakosság a törökök és a románok elől az országrész belsejébe menekült. Kivonulása után vissza akart térni lakóhelyére, ebben azonban a parasztságot a nemes urak és főleg a püspökök igyekeztek meggátolni. Birtokaikra nekik jobban szót fogadó, aláztosabb és engedelmesebb jobbágyokat szerettek volna telepíteni. Ez az ereszakoskodás bántotta a szászokat s azzal fenyegetett, hogy nagy részük elszakad a római katolikus egyháztól; hogy a magyar parasztság helyébe, a már meglévő olcsóbb román munkaerő mellé, további román munkaerő vándorol be az országrészbe. Így Erdély három nemzete ettől az időtől kezdve ezért is irtózott a románságtól. Tartott attól is, hogy nemcsak fokozódik a románság bevándorlása, hanem erőteljesebb lesz a szervezett behozatal is, aminek káros következménye a

⁵⁵ Budai Nagy Antal (?-1437) az 1437-39-i erdélyi parasztfölkelés legkiemelkedőbb vezetője. A fölkelésben hősi halált halt.

magyar és a székely oszlakosság, valamint a szászok gazdasági lehetőségeinek az összezsugorodása lesz. A későbbi idők és mindhárom nemzet jelene is azt mutatja, hogy aggodalmuk nem volt alaptalan!...

Akárhogyan alakult is Zsigmond uralkodása alatt a parasztság helyzete bizonyos, hogy a földművelés is nagyobb fejlettséget ért el, mint az előbbi korszakban. A székelyek mint földművesek, már olyan nagy hírnévnek örvendtek, hogya moldvai román vajdák és kolostorok kiváltság-levelekkel kezdik befogadni országukba őket. Részben ezek az akkoriban kitelepült székelyek az oseí a mai moldvai csángóknak. Tehát: míg a románok egyre nagyobb számban jöttek át a két román vajdaságból Erdélybe, az egyre elviselhetlenebb bánásmód és meg nem értés miatt, megindult a székelység átszállingózása a két román vajdaságba. így, míg a románok száma a születéseken fölül folytonos beáramlásukkal is emelkedett, addig a magyarság, elsősorban a székelyek az Erdélyt ért török-román gyakori betöréseknek és a mezogazdasági termelés terén elért hírnevüknek "köszönhetően" a két román vajdaságba való behívása és letelepedése következtében is folytonosan csökkent. Ez a folyamat szinte állandóvá tett egy nagyarányú magyar tér-vesztést és egy még ennél is nagyobb arányú román térnyerést Erdélyben.

Brassó falai alatt 1421-ben, a török szétverte a szász és a székely hadat. A brassóiak közül csak a Cenken⁵⁶ épült erődbe menekültek kerültek el a rablásba hurcolást.

1432-ben török és román csapatok ütöttek be ismét Brassó környékén, s a nem régen felépült városfalak mögül eredményesen védekező brassóiak és szebeniek kivételével, a Szászföld s ezúttal a Székelyföld is, súlyos károkat szenvedett mind emberéletben, mind anyagiakban. Folytatódott tehát Erdély három nemzetének, mindenekelőtt a magyarságnak és a székelymagyarságnak a pusztulása, térvesztése.

1434-ben, az Erdélybe befogadott, új hazára lelt, akkor vlachok ellen kellett az erdélyi hatóságoknak szigorúan fellépniük. A brassóiak vádja szerint megkísérelték - mint örökös megbízhatatlanok - a haza és a nem ortodox keresztények ellenére a törökkel tárgyalni s behatolásának útját egyengetni. (75)

Zsigmond király halála (1438), majd Albert király⁵⁷ halála (1439) utáni trónviszály azzal végződött, hogy 1440-ben a budai országgyűlésen, I.

⁵⁶ Cenk, Cenk-hegy, Brassó hegye. Ezen állt Brassovia vára. A várat a XIV. században lebontották.

⁵⁷ Albert, magyar király és német-római császár (1437-1439). Első magyar király a Habsburg-házból. Felesége Erzsébet, Zsigmond király leánya.

Ulászlót magyar királlyá koronázták. A trónviszály Erdélyre is kihatott. Közepette a románok bemenekülése, beszivárgása és megtelepedése zavartalanul folytatódhatott.

I. Ulászló halála (1444) után, a 1446. évi országgyűlésen Hunyadit a rendek, majdnem királyi hatalommal fölruházva, az ország kormányzójává teszik. Ő, a trónutódlás követelményeinek megfelelően - rábírta a rendeket, hogy az elhunyt Albert király fiát, a kiskorú Lászlót válasszák királlyá. Az ország kormányzását - László király nagykorúságáig - Hunyadira bízták.

A magyarság Erdélyben az ott ért, elsősorban a számbeli emelkedésére hátrányos események ellenére, a XIV. és a XV. század közvetlen elején is megtartotta túlnyomó számbeli fölényét. A temesi és a brassói románok a szörényi bán, majd a temesi foispán; a hunyad-szeben-fogarás-brassóvidéki románok, az erdélyi vajda; a máramaros-ung-beregi telepések, a vármegyei foispánok hatósága alá tartoztak. Adatszeruen bizonyítható, hogy az ismertett körülmények következményeként:

- a XIV. század és a XV. század elején meggyorsul a románok betelepülése; - a Déli-Kárpátok völgyeiben megtelepült románok a XIV. század második felében nyomulhatnak a Maros jobb partján fekvő Zaránd és Maros vármegyék területére;
- Szilágy és Szatmár vármegyék erdős és hegyes vidékein a XIV. század végéről mindössze 26 román lakosságú faluról tudunk;
- Beszterce-Naszód vármegyében a XIV. századból egyetlen román faluról tudunk;
- Kolozs vármegyében - amint már említettük - 1332-ben jelennek meg a románok;
- Torda-Aranyos és Maros-Torda vármegyében 1342 óta, majd nagyobb számban csak a XIV. század második feléből ismertek. Tehát: aki, vagy akik azt állítják, hogy a XIV. és a XV. század elején Erdélyben más volt a románok elhelyezkedése; hogy bármelyik erdélyi nemzetnél nagyobb számban éltek, sőt, hogy mindhárom nemzet együttes számát is meghaladták, faluról-falura, ezek alakulása idopont jának a megjelölésével tartoznak ezt - a történelmi tényeknek megfelelően - bizonyítani. Minden más alapokra helyezett állításuk: történelemhamisítás!...

IV. FEJEZET ERDÉLY, HUNYADI-HÁZ, VLACHOK (ROMÁNOK)

A Hunyadi-ház, Hunyadi János (1407-1456) kormányzót (1446), később országos fokapitányt, és Hunyadi Mátyás királyt (1458-1490) adta a magyarságnak.

Hunyadi János, az egész keresztény világ által elismerten, rettenthetetlen ellenfele volt az akkor elonyomuló törököknek. Az ezek elleni háborút (1448. Rigómező, 1456. Nándorfehérvár) az erdélyi hadakra támaszkodva vívta. A török ellen vezetett hadseregének gerincét a magyarok, nagyrészt a székelyek adták. Így, nagyon igazuk volt a székelyeknek, amikor később, az 1493-ban Báthori István (ecsedí ág, ?-1530) vajda ellen a királyhoz benyújtott panaszlevelükben a következőket írták: "Minden hadjáratban és táborozásban ott voltunk az ország védelmére s a mi őseink vére különböző országokban: ti. Moldvában, Havasalföldön, Rác- Török-Horvát-Bolgárországban boven omlott vérünkbol patakok folytak, csontjainkból halmok emelkedtek".

Hunyadi János 1451-ben a székelyeket Marosvásárhelyre nemzeti gyűlésbe hívatta össze. Ez a gyűlés hozta a székelyek első ismert törvényét, amelyet Hunyadi János megerősített. A szászoktól ugyancsak 1451-ben 600 lovasért segítségül. Szászsebesről rendeletet adott ki, amelyben meghagyta, hogy az egyházi emberek ne avatkozzanak a szászok világi ügyeibe. A Szebentől dél-keletre fekvő Talmács, Verestoronny és Lator várakat a hozzájuk tartozó hét faluval együtt - amelyek eddig Fehér vármegyéhez tartoztak -, a szász székelyekhez csatolta. Brassónak megengedte, hogy a Cenk-hegyen épült királyi vár falait lebontsák és épületanyagot a város bástyáihoz felhasználják. Szeben várfalainak a kijavítására a királyi kincstárból 20 márká ezüstöt adott. A Medgyes⁵⁸ közelében fekvő Bolhács és Zsidra községeket szász városi joggal ruházta föl. Vizaknai Miklós alvajdának meghagyta, hogy azokat a szász kereskedőket, akiket útjuk közben megtámadják, ölesse meg.

Történelmünk Hunyadi János idejéből sem tud azonban Erdélyben élő - román állítások szerint ekkor is abszolút többségben volt - románokról, jóllehet ez a román történészek szerint Erdély lakosságának a legnagyobbika kellett volna legyen. Történelmünk arról sem tud, hogy Hunyadi János Erdélynek "a nagyobbik számú" lakosságát a románokat is, ugyanúgy mint a székelye-

⁵⁸ Medgyes, város, az erdélyi szászok Medgyes székének főhelye volt.

ket, "nemzeti gyulásra" hívta volna össze; hogy tőlük is, mint a szászoktól, bármilyen hadi segítséget kért, vagy kapott volna. Pedig ez az Erdélyben élt hitu ortodox keresztény nép, szintén kitüntethette volna magát a pogány törökök ellen folytatott, a kereszténységet védelmező küzdelmekben. Ha részt vett volna és kitüntette volna magát - állítólagos fajtestvérei (a román történelem a Hunyadi családot ugyan teljesen alaptalanul, de román eredetűnek tartja!) áldozatvállalását és vére hullatását - Hunyadi János ugyanúgy elismerte volna, ha nem jobban, mint a székelyekét és a szászokét. Ugyanúgy megjutalmazta volna őket is. Mindezekből csak arra következtethetünk, hogy pápai tizedszedő lajstrom (1332, 1337) alapján bemutatott erdélyi románok száma - a 18.000 lélek - ekkor, a beszivárgás folytatódása, de a török elől való bemenedülés miatt is, valamivel magasabb kellett volna legyen; hogy Hunyadi János idejében a pápai tizedszedő lajstrom idejétől számított száz év múltán is számaránya, muveltségi szintje és hadra foghatása tekintetében csak alig jöhetett számításba, ha egyáltalán számításba jött.

Nyilván e helyzetének tudható be az is, hogy amikor 1458. január 31-én Horogszegi Szilágyi Mihály, Hunyadi János apósa, meghatározta Kolozsvár város centrum-virátusának összetételét: 50 magyar és 50 szász, az állítólagos dákoromán utód románok közül a centrum-virátusban egyetlen személy sem szerepelt.

A kolozsvári unitárius kollégium könyvtárában nagyajtai Kovács István gyujteményében őrzik a Regestrum Hungarorum de Civitate Clusvar c. könyvet. Ez tartalmazza a kolozsvári polgárok névlajstromát és az általuk fizetett városi adókról szóló feljegyzést. Ennek az 1453. augusztus 1-i adókiadásnak az adatai szerint, az adózók nemzetiségi összetétele: tót 15, magyar 9, szász 4, székely 3, oláh-, török 2-2, horvát, kun, tatár, bolgár 1-1. A könyv szerint említett oláhok közül egyik moldvai, a másik havasalföldi, Kolozsvárra a Kárpátokon túlról jött "oláhok". (76) A kérdés: hol voltak az erdélyi dákoromán utód románok, hiszen ha olyan sokan éltek volna Erdélyben, mint ahogyan ezt a román történetírás állítja, ezek közül is lennie kellett volna "néhánynak" az összeírt adózók között. Sőt, ezek kellett volna adják a többséget! De egyetlen egy sem volt!...

Hunyadi János 1456-ban, győzelmes nándorfehérvári (belgrádi) csatája után, Zimonyban⁵⁹ meghalt. A nemzet 1458-ban fiát, az 1440-ben Kolozsváron született, Mátyást választotta királyává.

⁵⁹ Zimony, Zemun, Szerém-megyei város a Száva torkolatánál. Közigazgatásilag Belgrádhoz tartozik.

Mátyás király (1458-1490) megújította a három erdélyi nemzet (magyar, székely, szász) 1437-ben kötött szövetségét, a kápolnai uniót és bővítette is azt.

Mátyás politikai megfontolásból nem lépett föl a Háromszékbe betört Nagy István (1457-1504) moldvai román vajda ellen, aki mind a magyarokat és a szászokat, de elsősorban a közvetlen útjába került székelyeket ölette halomra válogatás nélkül. Mátyás ezért Erdélyben népszerűtlen lett. Összeesküvést szerveztek ellene. Nyomban ott termett, s a készülő lázadást, szinte ellenállás nélkül, leverte.

István vajdának, hogy a török elől legyen hova menekülnie, Mátyás - sajnos! - hubérül ajándékozta Küküllő és Cicsó várát, az ezekhez tartozó uradalmakkal együtt. Ennek az adományozásnak a későbbi magyar utódok vallották kárát. A vajda ugyanis e viszony feltételei alapján befészkelődhetett a két magyar várba és az ezekhez tartozó uradalmakba. Ezekbe betelepíthette családját, teljes udvartartását, főhivatalnokait, kedvelt bojárjait⁶⁰, papjait, szolgáit és rabjait, folytatva és elősegítve ezzel, a románság témyerését Erdélyben.

Mátyás, Vlad Tepes (Tepes = karóbahúzó) havasalföldi vajdát (1456-1462 és 1476) is megbüntette. Őt ugyanis karóbahúzásaiért a román bojárok gyűlölték. Ezek az erdélyi szászok segítségével meg akarták dönteni hatalmát. Erre Tepes betört Erdélybe. A szász vidéket földúlta, sokakat karóba húzatott. Kegyetlenkedéseiért trónjáról elüldözik, Erdélybe menekül. Mátyás hajlandó volt kegyeibe fogadni, de Nagy István, az említett moldvai vajda, Tepes egy elfogott levelét, amelyben azt írta a szultánnak, hogy ha visszahelyezi méltóságába, hajlandó Erdélyt a kezére juttatni, megküldte Mátyásnak. E levél kézhezvétele után, Mátyás Tepest Budára küldte, majd tíz esztendeig visegrádi börtönében fogságban tartotta.

Tepes Radu nevu utódát, Basarab Laiot követte a vajdai székben, aki szintén hutlen volt Mátyáshoz. Báthori István erdélyi vajdát ezért Mátyás haddal ellene küldte, s helyébe Tepes vajda fiát, az ifjú Basarabot tette. A huséget - mint elődei - ez sem tartotta meg. Csatlakozott ahhoz a török sereghez, amely 1479-ben Ali bég vezetésével betört Erdélybe égetve, pusztítva és öldökölve válogatás nélkül magyarokat, székelyeket és szászokat egyaránt. Ezek az Erdélybe való betörések, pusztítások és öldöklések, minden esetben a magyar, a székely és a szász lakosság folytonos fogyatkozásához, térveszté-

⁶⁰ Bojár, elokelo, illetve az ehhez az osztályhoz tartozók neve.

séhez és a már bentlakó és közben állandóan beszivárgó, bemenekülő, vagy éppen behívott románság számának az emelkedéséhez, témyeréséhez, most már a megalapozásához vezettek.

Mátyás egy 1463. évi szabályzatával megállapítja a három erdélyi nemzetnek (az állítólagos többségi románságról nem esik szó!) hadi kötelezettségeit. A székelyeknek, hogy védelmezze őket a nagybirtokosok túlzó adókövetéseitől, rendi szervezetet adott. Megteremtette a szász autonómiát. Hatalma tetőfokán, 1486-ban, törvényben állapította meg a vármegyék autonómiáját. Tisztelettel vette tehát körül és becsülte Erdély nemzetét. Semmi nyoma sincsen viszont annak, hogy a román történetírás szerint többségben volt románokról is, bármilyen formában gondoskodott volna. Pedig, ha ezek az uralkodása idején is, Erdélyben többségben, vagy legalábbis Erdély három nemzetéhez képest figyelemre érdemes számban lettek volna jelen, bizonyára rájuk is gondolt volna! Gondolt is, csak nem olyan értelemben, ahogyan az állítólagos dákoromán utódok szerették volna! A románokat, mint olyanokat, akik fegyverrel támadtak a lakosságra és a nemesekre; akik nem kötődtek ahhoz a földhöz, amelyen újabban éltek; akik megengedhetetlen cselekményeket hajtottak végre, követtek el, kegyetlenül megrendszabályozta. Elrendelte, 1478-ban, hogy egy újonnan települt román falut "... rontsanak le, mert nem akarja, hogy ott a királyi jobbágyság veszedelmére befészkelődjenek a vlachok." (77) A király kénytelen volt így rendelkezni, mert: „Jóllehet a vlachok nem születtek s nincsenek is hivatva a szabadságra, mindazonáltal az ország rendeletei ellenére hatalmaskodás és gonoszítottak segítségével szereznek maguknak szabadságot."

Mátyás uralkodása alatt Magyarország lakossága megközelítette az 5 milliót. Ennek a lakosságnak - a polgárság és a nemesség nélkül - 77%-a magyar volt. (78) Ezen az adaton belül, a középkor végéig, Erdélynek a Partium nélküli összlakossága mintegy félmillió volt. Ennek több mint a fele magyar és székely, valamint több mint egynegyede román, a többi német és egyéb (orosz, szerb, stb.) lehetett. (79) Ha az erdélyi román lakosságot Magyarország összlakosságán belül vesszük figyelembe, s így kell figyelembe vennünk, hiszen Erdély szerves része volt Magyarországnak, ugyan nem elhanyagolható, de csak törpe kisebbséget jelentett. Csak Erdélyt véve figyelembe, a románok száma akkor valóban, valamivel magasabb lehetett összlakossága egynegyedénél, mivel a XIV. és a XV. századi oklevelek adatainak segítségével nyomról-nyomra bizonyítható, hogy minden nagyobb népmozgás következtében, amelyet a Balkánon és a két román vajdaságban az egyre gyakrabban

ismétlődő török háborúk okoztak, miként kerestek menedéket Erdélyben kisebb-nagyobb csoportokba verődött románok. Közben Erdély három nemzete, közülük a legnagyobb mértékben a székelyek és a magyarok, de nem kerültek el ezt egyes esetekben a szászok sem, a folytatott harcokban és a török-román, román betörések következtében - amint ezt már bemutattuk - állandóan fogyatkoztak. A haza sorsáért egyáltalán nem felelős, azzal mit sem törődő románok száma azonban nemcsak a természetes szaporulás, hanem az állandó beszivárgás, bevándorlás, bemenekülés, olykor behívás folytán is, az őket ért többé vagy kevésbé súlyos veszedelemektől függetlenül, kisebb vagy nagyobb mértékben, de állandóan emelkedett. És ez lehetséges volt azért is, mivel a magyarságnak nem volt szüksége, nem fuzódott semmi érdeke ahhoz, hogy a románokat akkor még "... mind számban, mind szellemben jelentéktelen népcsoportot erőszakkal olvasszon bele az államalkotó népbe". S ez az eljárás - minden egyébként bizonyíthatatlan román állítás ellenére - nem is lett volna lehetséges, mivel akkor a nemzetiségi kérdés a mai megfogalmazásban ismeretlen volt. (80)

A magyarságban - amit valamelyest már érzékeltünk is - volt bizonyos ellenszenv is a románsággal szemben, de nem elnyomási szándékból! Ellenkezőleg: sajnálatukból, felemelési vágyból. Azok a románok, akik magyar birtokosok területén telepedtek meg és éltek, azoknak; viszont akik román kenézek, vagy vajdák joghatósága alatt éltek, ez utóbbiaknak lettek a jobbágyságai. S ha volt jobbágy "kizsákmányolás", az nem különbözött, nem is különbözhetett aszerint, hogy magyar, vagy román joghatóság alatt érvényesült. Az erdélyi románok tehát nem faji alapon, nem azért, mert más volt a nyelvük és vallásuk kerültek és kétségtelen voltak is jobbágyi sorban, hanem azért, mert ez történelmi folyamat volt. Az Alföld magyarja, az északi megyék szlovákja és ruténja, az erdélyi hegyek románja, egyaránt és egyszerre vált az új gazdasági rend alapjává és végrehajtó eszközévé. (81) Megmagyarázhatatlan, egyoldalú, gyűlöletet sem nélkülöző magyarellenes állítása egyes elfogult román történészeknek és irodalmároknak az erdélyi "román" jobbágyi statushoz fűzött minden elítélté minősítése annál inkább, mivel a két román vajdaságban: Havasalföldön és Moldvában - amint már utaltunk is erre - olyan társadalmi réteg is volt, amelynek tagjai valóságos, a szó legszorosabbban vett értelmében, rabok voltak, akik a lehető legnyomorúságosabb körülmények között éltek. Az ezek rétegéhez tartozók az ókori rabszolgák és a középkori jobbágyok közötti átmenetet jelentették. Ezeket nem személyeknek, tárgyakként tekintették. Adták-vették, ajándékozták őket (82), ok, a román bojárok, s nem

a magyar birtokosok!... Nem csoda tehát, ha folkerekedtek s hanyatt-homlok menekültek bojár gazdáik elől szülőföldjükről, a vajdaságokból s nyilván nem a török birodalom felé, hanem Magyarországon keleti része, a nekik közvetlen szomszédos Erdély felé, Erdélybe! S ha Magyarországon az egy fore eső adóátlag akkor magasabb volt, mint a nálánál jóval fejlettebb Franciaországban, Angliában, vagy a Magyarországon korábban fizetett adónál, ez siettette a XV. századnak már az elején megindult azt a folyamatát, amely a magyar és a székely jobbágytelek elnéptelenedéséhez, majd pusztulásához vezetett. (83) Elnéptelenedett, üres, magyar és székely jobbágytelkeket a menekülő vlachok (románok) mindig találhattak, s amelyeken akadálytalanul szabadon megtelepedhettek, minden anyagi hozzájárulás, ellenszolgáltatás nélkül, ingyen. Vagyonhoz juthattak, örökre gyökeret verhettek, szabadabban élhettek, mint őshonukban, gyarapodhattak és szaporodhattak!...

Az üresen maradt jobbágytelkekre a földesurak - gyakran a szükségűtől kényszerítve is - mind nagyobb számban telepítettek be románokat. Ezek azonban még az ún. keresztényfölkdek⁶¹ után sem voltak hajlandóak sem tizedet, sem kilencedet fizetni. Miután az irtványfölkdeken lakó románok földmuvelökké lettek, s már nem a juhtenyésztéssei foglalkoztak, juhok hiányában az ötvenedet sem fizették. A földesúr így, az ötvened helyett a földmuvelökké lett román te lepesektől kilencedet és jobbágyi szolgálatot követeltek. Ezek azonban e követeléseknek is vonakodtak eleget tenni.

A szászoknak nem voltak jobbágyaik. Ok az elnéptelenedett, üresen maradt telkekre a románokat zsellérül⁶² telepítették le. Ezek azonban - az említett társaikra hivatkozva és azokhoz hasonlóan - itt is vonakodtak eleget tenni kötelezettségeiknek. Ilyen esetekben a szászok ezekről a telkekről el akarták távolítani oket. Mivel a román zsellérek az egyszerű folszólításoknak nem tettek eleget, oket a szászok karhatalommal távolították el. Ezzel, biztos ami biztos, együtt járt kunyhóiknak a felgyűjtása is. Ezt a románok úgy torolták meg, hogy éjjel a szászok épületeit felgyűjtották. Eddig tehát azok a havasalföldi és moldvai románok rabolták és pusztították Erdély magyar, székely és szász lakosságát, akik a törökkel együtt, vagy külön, vajdáik vezetésével, kívülről törtek be Erdélybe! Később a belül, a semmiféle adót megfizetni nem hajlandó, irtványfölkdeken lakó és az azokat használó, valamint a szászok bir-

61 Keresztényföld, Erdélyben a tizedfizetésre kötelezett ibidek, amelyeken katolikus magyarok laktak.

62 Zsellér, az a jobbágy, akinek úrbéri birtoka egy nyolcad teleknél kisebb volt. (Később föld nélküli mezőgazdasági munkás.)

tokain megtelepedett román zsellérek. Következésképpen: a bevándorolt románok részéről való gyakori közcsendháborítások szociális és gazdasági helyzetük következményei voltak, minden politikai vagy nemzeti vonatkozás nélkül. (84)

A király tisztviselői román kenézeket (román vezetőket) embereikkel együtt, várjóságokra is telepítettek. A XV. században olyan vidékeken, amelyeken a leginkább szokott a török betörni, az ország védelmének biztosítására a királyi várispánok arra kényszerültek, hogy várjóságokon telepített románokat fegyveres szolgálatra is alkalmazzák. Miután a védekezésre egyre több fegyverviselő emberre volt szükség, olyanokra is, akikkel a várak parancsnokai szükség esetén azonnal rendelkezhetek, a szolgálatba bevonták azokat a román kenézeket is, akik az ún. "oláh földeken",⁶³ voltak megtelepedve. Így fejlődött ki külön-külön egy-egy román (akkor oláh) kerület. Ezeket a román kerületeket V. László király (1440-1457) szolgálataik elismeréséül, egy közigazgatási szervezetté egyesítette. Ez az egyetlen oklevelesen igazolható eset arra vonatkozóan, hogy a magyar állam területén, annak keleti részében, Erdélyben, közigazgatásilag egy külön román kerület is volt (85), amelynek létrejötté kétségtelen román térnyerést jelentett Erdélyben magyar és székely oszlakossága rovására.

Amint erről már megemlékeztünk, Károly Róbert király Fogaras vidékét Havasalföld vajdájának adta hubérül. Ezek a vajdák az alatt az idő alatt, míg Fogaras vára a birtokukban volt, híveiknek boerságokat, azaz nemességeket adományozhattak. Ez lehetővé tette birtokosainak, hogy mint katonák és a király tisztviselői olyan érdemeket szerezzenek, amelyeknek jutalmául teljesen egyenlő lehessenek az ország többi nemeseivel; hogy közülük többen hosszú időn át - a magyar nemzet legelőkelőbb családjai közé emelkedjenek. Ilyen előkelő román eredetű családok voltak: Csolnokosi, Kendefi, Kenderesi, Kristyori, Moré, Morsinai, Ponori, Szálláspataki, Szerecsen, Szilvási, Török, Zalasdi, Zeyk, stb. Figyelmen kívül nem hagyható bizonyítéka ez a magyar szellemi, államalkotó és társadalmi erő nagymérvű vonzásának. (86) Olyan folyamat volt ez, amelyet ha nem szakít meg a mohácsi vész (1526), az erdélyi románok is Erdély törvényes politikai nemzetévé lehettek volna. Olyan folyamat volt ez, amelyben a román épült be a magyar szellemi életbe és nem fordítva: nem a magyarság olvasztotta magába a románok egyedeit, hanem ezek vonzódtak és épültek be a magyarságba. A magyarság nem asszimilálta

⁶³ Oláh föld, a pásztorokból lett, földhöz jutott román telepesek ezek után a földek után sem fizettek tizedet.

ezeket! Ezek önmaguktól vállalták a magyarságot, s amint a későbbi idők igazolták "testestől, lelkestől", szívvel, lélekkel. (Utódaik közül sokan meg is szenvedték ezt az 1. világháború utáni "román" Erdélyben!...)

A XV. század második felére tehát kialakult a magyar nemesség jogaival rendelkező erdélyi román nemesség, s ugyanakkor a magyar jobbágyság mellé a vele azonos terheket és nehéz sorsot viselő román jobbágyság is. Így azután, nemcsak a magyar, hanem a román eredetű nemes is sanyargathatta a saját fajából való jobbágyokat. Ezt a tényt azért kell ismételtelen hangsúlyoznunk, mivel a román történetírás és irodalom szerint, csak a magyar nemesek sanyargatták Erdélyben a román jobbágyokat!... Mintha talán a két román vajdaságban: Havasalföldön és Moldvában a román bojár egy lett volna jobbágyaival, mintha ezek irányították és dolgoztathatták volna őt! Ilyen helyzet nem volt sehol a világon!... S amint arra a X. fejezetben rámutatunk, a román vajdaságokban sem!...

A románok a szentistváni állameszmétől átítatódott magyarság között vallási, egyházi szempontból is, zavartalanul éltek Erdélyben. Szabadon, egymás után építhették föl a saját ízlésüknek megfelelő templomaikat. Már a XIV. század végéről a román püspöki joghatóság szórványos elismeréséről is tudunk. De zavartalanul építhették nemcsak saját templomaikat és egyházukat, hanem minden tekintetben saját társadalmukat is, ami egyúttal egyre vonzóbbá tette az Erdélybe való betelepedésüket, témyerésüket, folytonos erősödését Magyarország keleti részében, Erdélyben.

Ebben a korban - egyáltalán a középkorban - az erdélyi románok is, ha lassan ugyan, de egyre növekvő részvétellel kapcsolódhattak be az iskolázásba, a külföldi egyetemjárásba, minthogy Erdélynek akkor nem volt egyeteme. Bekapcsolódásuk nagyobb arányú is lehetett volna! Hogy mégsem volt, az nem valami magyar elnyomásnak, hanem annak a körülménynek volt a következménye, hogy: "... a tömegében ortodox hitet követő erdélyi román lakosság számára, nem katolikus népek fiaihoz hasonlóan, a pápai fennhatóság alatt álló egyetemek kapui a középkor folyamán zárva maradtak. Az egyetemre jártak névsorában szereplő román származású diákok így tehát szükségszerűen a románság katolizált és legtöbb esetben nemesi tagjai is voltak". Mindettől függetlenül a középkori Erdélyből külföldre útnak indult egyetem járók között voltak román fiatalok is, mint pl. Clementis Balachi de Oena (1492), Turc (Turk) János (1498-ban Basarab cel Tinar (Fiatal Basarab) havasalföldi vajda (1477-1481) levelében a brassóiak követeként szerepel; Iohannes Moldvaiensis de Teleyth (1493), Martinus de Haczek, stb. Ezek a

nevek mind román eredetű családokra utalnak. (87) Az ismertett körülmények adják a magyarázatát annak, hogyan alakulhatott ki az a külföldiekre is előnyös és vonzó helyzet, hogy a XV. század végére, a XVI. század elejére Erdélyben a románok a lakosságnak valamivel több mint 1/4-ed részét (de véletlenül sem a nagy többségét!) tették ki.

A két román vajdaságban: Havasalföldön és Moldvában csak a XIV-XV. században alakulnak ki a települések. Az ősi pásztorközösség csak több-kevesebb ingadozás után kötődött meg. A szállások, ha nehezen is, de állandósultak. Falvakká fejlődtek, jóllehet a többnemzedékes helyben lakás sem bizonyította az egyhelyben való végleges megmaradást. A középkor végére azonban a román társadalomnak egy tekintélyes része eljutott a megtelepedés első fokára.

Kissé előrehaladva ugyan a történelemben, de rá kell mutatnunk, hogy a román népesség számottevő része a XV. század végére Erdélyben sem forrott még össze azzal a hellyel, amelyen megtelepedett. Talán a török is bizonytalanná tette, megzavarta és megbolygatta ezt a népességet is. Mindenesetre még az újkorban is, nagyszámú ide-oda, egyik helyről a másikra vándorló, csellengő román elemet lehetett találni. A török nálunk is megszaportotta a hazátlanul ide-oda kóborló népcsoportokat, s fölbolygatta a korábban megtelepedett lakosság egy részét is. A román vajdaságokban nem voltak olyan pusztítások, mint nálunk, viszont a nép - amint rámutattunk - sokkal kevésbé forrott össze a földdel. A növekvő adóterhek elől, a már félig, vagy egészen megtelepült elemek is, fölkerekedtek és szökve, elvándorolva kerestek menekülést. A szökevények természetesen olyan helyeket kerestek, amelyeken könnyebb és nyugodtabb életkörülményeket remélhettek. Igyekeztek szabad emberek közé jutni, fejedelmi, kolostori birtokokon megtelepedni. (88) A román vajdaságok főurai megteszik ugyan e folyamatnak a meggátlására az akkoriban kialakult intézkedéseiket, de ezek ellenére a vajdaságok még a XVII-XVIII. században is tele voltak "umblí'nd" (járkáló) emberekkel, ún. vagabundus (csavargó), semmiféle állandó foglalkozással nem rendelkező, ilyenhez nem kötődő néppel. Ez, de még a már megtelepedett népesség is, könnyen hajlott arra, hogy szállását elhagyva, vándorolni kezdjen. Jórészt ilyen elemekből tellett ki az a nagy hullám, amelyik Erdély románjainak a számát ebben az időben olyan nagy mértékben megnövelte.

V. FEJEZET

ERDÉLY MÁTYÁS KIRÁLY HALÁLÁTÓ L (1490) A MOHÁCSI VÉSZIG (1526), VLACHOK (ROMÁNOK)

Mátyás király útban 1. Miksa német-római császárhoz (1493-1519), 1490. április 6-án, Bécsben meghalt. Utóda, II. Ulászló király (1490-1516) uralkodása alatt az ország közállapota lezüllött. Erdélyben a fourak kivételes hatalomhoz jutottak. Nem voltak hajlandóak még az országgyűlés által megállapított adókat sem megfizetni. Egyes fourak a néptől a saját részükre szedték be az adókat. A legönkényesebb nagyúr maga a vajda (1571-1581), az ecsedi ágból származó Báthori István volt. A székelyek - osi jogaikra hivatkozva -, tiltakoztak eroszakoskodásai ellen. Közülük ezért a vajda többeket elfogott és megöletett. Másokat megfosztott jószágaitól. Különféle okokra hivatkozva tőlük nagy összegeket zsarolt ki. A székelyek ezért, 1493-ban "folyamodványt" adtak be a vajda ellen II. Ulászló királynak. A király elfogadta Bakócz Tamás⁶⁴ esztergomi érsek tanácsát, s Báthori mellé kinevezett egy másik vajdát. A királynak ez az eljárása annyira sértette az amúgy is gogös, nagyhatalmú Báthorit, hogy az lemondott a vajdaságról. Utódai: Losonczi László és Drágfi Bertalan lettek. (89)

Az erdélyiek, elsősorban a korábban egységesen szabad, különösen a pénzzadótói mentesült székelyek, csak amikor "király jutott trónra, vagy feleséget vett, vagy elso fia született", akkor adóztak ökörral. Zsigmond, V. László és Mátyás királyoknak nem volt fiúgyermekük, így a székelyeknek nem kellett ezt az adót fizetniök, s szinte leszoktak errol az adófizetési kötelezettségükrol. Mikor II. Ulászló fia, a későbbi II. Lajos született, a székelység 1506-ban megtagadta annak fizetését. Ez az adó esetenként 30-40 ezer darab ökröt jelentett. A székelyek földesúri alávetésére irányuló kísérletek egyrészt tömeges szökésekhez, másrészt sorozatos fegyveres fölkelések provokálásához vezettek, már az 1490-es évek elejétől kezdve. De tiltakoztak a románok is, mivel a püspökök oket is tized fizetésére kényszerítették, jöllehet, nem tartoztak a római egyház kötelekébe. 1496-ban, 1498-ban, 1503-ban, majd 1511-ben ok is fegyverrel léptek föl. Ilyen helyzetükben a székelyek

⁶⁴ Bakócz Tamás (1442-1521), esztergomi érsek, bíbornok. 1516-ban a pápaságra posszibilis (lehetséges, képes) jelölt.

1505. november 3-ra, Székelyudvarhelyre, nemzetgyűlést hívtak össze. Mivel Erdélyben nem volt olyan hatóság, amely a törvények végrehajtására kello tekintéllyel és eréllyel "vigyázhatott" és amelynek módjában állott volna a törvénysértéseket és az eroszakoskodásokat bírói úton, ítéllettel sújtani, mindezeknek ellátására egy 17 tagú bizottságot hoztak létre. A bizottság tagjai között, hogy románok is lettek volna, nincs adat, s a reánk maradt bizottsági tagok nevébol románokra nem is következethetünk.

A székelyek székelyudvarhelyi gyűlését néhány hónap múlva követte a három erdélyi nemzet (magyar, székely, szász) Tordán megválasztott képviselőinek segesvári⁶⁵ gyűlése, amelyen egy közös törvényszéket szerveztek. Ez a törvényszék a nemzetek mindegyikének 14-14 képviselőjéből és egy káptalanbeli férfiúból állott. A közös törvényszékben, bár ez összetétele szerint jóval nagyobb számú volt, mint az említett bizottság, a románok, mintha nem is léteztek volna, ebben sem voltak képviselve. Még csak nyoma sincs annak, hogy akár a három nemzet, akár a románok részéről felmerült volna a képviselőikre vonatkozó valamilyen igény! Pedig ha Erdély akármelyik más nemzeténél többen lettek volna, erre vonatkozó igényükkel, vagy éppen követelésükkel, nemcsak hogy előállhattak, hanem biztosan előálltak volna. Egy azonban bizonyos, az, hogy ezekben az idokban volt belső viszályoktól terhes viszonyok kedveztek a csöndes román beszivárgásnak, bemenekülés és megtelepedés folyamatának, a románság eddigi térnyerése folytatódásának.

Erdély jobbágyságának helyzetét nehezítette, hogy 1508-ban, majd közvetlenül utána, 1510-ben ismét éhínség dühöngött, 1511-ben pedig súlyos pestis járvány (dögvész, feketehalál) pusztított. Általános történelmi tapasztalat, hogy az efféle katasztrófák szinte beláthatatlan társadalmi következményekkel járnak. És jártak is! Az 1514. évi Dózsa⁶⁶-féle parasztlázadáshoz vezettek. A lázadás (fölkelés), a harc és a megtorlás - a kortársak nyilván erősen túlzó számítása szerint - 70 ezer emberéletet követelt. (90)

A nyugalom helyreálltával, az október havában tartott diéta (országgyűlés) elsősorban a fölkelok megbüntetésével, a nemesség kártalanításával foglalkozott. Megszüntették a jobbágy földtulajdonát és ki mondták, hogy a földbirtokos szabadon rendelkezik a jobbágyfölddel is. Minden jobbágy és zsellér urának évente 1 forint adót volt köteles fizetni, hetenként 1 nap robottal szolgálni, a föld minden termékéből kilencedet és tizedet fizetni, havonta 1 csibét,

⁶⁵ Segesvár (Schassburg) a volt Nagyiküküllő vármegye székvárosa. A segesvári (fehéregyházi) csatában (1849. július 31.) tunt el Petofi Sándor.

⁶⁶ Dózsa György (?-1514), székely nemes, az 1514. évi parasztlázadás vezére.

évenként 2 libát, 10 portánként 1 hízott disznót adni. A hajdúk és a parasztok a jövőben nem viselhetnek fegyvert. Megtiltották, hogy jobbágy származású pap püspökké legyen. Ezeket a cikkelyeket Werboczy István fogalmazta⁶⁷.

Mindezek mellett és ellenére, 1514 jobbágysújtó rendelkezéseit nem hajtották végre. Így pl. a minden jobbágy családfőre kivetett 1 forintos adót sohasem szedték be. A jobbágyköltözés is - amit akkor szökésnek hívtak - folyt országszerte. A szökött jobbágyokat azonban új gazdája védelmébe vette, mert kellett a munkaerő. Az úr és a jobbágy közötti viszonyba az országgyűlések nem avatkoztak bele! Erdélyben ez a magánjog területére tartozott. Részben ennek lett a következménye az, hogy a havasalföldi és a moldvai románok mind nagyobb tömegekben menekültek Erdélybe, mivel uralaik otthon könyörtelenül behajtották a rájuk kivetett elviselhetetlen terheket. Folytatódott a tönkrement román kisbirtokosok és jobbágyok (rabok!) tömeges menekülése Erdélybe.

II. Ulászló király 1516. március 13-án meghalt. Utóda Lajos király magyar trónon II. Lajos (1516-1526) az ország romlását meggátolni és a királyi tekintélyt megerősíteni nem tudta. Nem sikerült elhárítania az 1526. évi török támadást sem. Erdélyben ebben az időben, az 1332. és 1337. évi pápai tizedszedő lajstrom alapján bemutatott vallási megosztás szerinti népszegösszetétel - a már ismertett okoknál fogva -, a magyar és a székely nemzet rovására, nagy mértékben megváltozott:

- a magyar elem 100.000 fore,
 - a székely elem 100.000 fore csökkent.
- Veszteség a pápai tizedszedő lajstromhoz képest több mint 100.000 fo;
- a szász (német) elem 21.000 forol 100.000 fore,
 - a román elem 18.000 forol 100.000 fore emelkedett.

A szász (német) nemzetnél a gyarapodás 79.000 fo, a románál 82.000 fo.

A magyarok és a székelyek száma csökkenhetett, mivel mindkét nemzet: "Katonáskodott, háborút viselt, adót fizetett és minden országos terhet is viselt és a küzdelmekben folyton fogyott. Ugyanezt tette Erdély harmadik nemzete: a szász is, de az országrész gondjainak rendezésében olyan mértéklettel vett részt kiváltságokkal gazdagon ellátott életében, hogy magyar-székely fogyással szemben fejlődési mutatót". (91)

⁶⁷ Werboczy István (1458-1541) a köznemesség nagy tudású, kiválóan művelt képviselője.

1525-ben nádorrá (a királynak távollétében helyettese) választották. János király (1526-1540) kancellárja, követe és fiának gyámja.

Az erdélyi román népeleln pásztorkodó életmódjánál fogva, örökös vándorlásában, természetes szaporulását semmi sem akadályozta.

A későbbi idok eseményei azt igazolják -, hogy már az 1514. évi parasztlázadás kitörése előtt, az erdélyi román parasztság, amely faja és vallása szerint is különbözött a magyar parasztságtól, sok tekintetben veszedelmesebb volt a "minden hitetlennél rosszabb" nemes urakra, mint a magyar parasztság. (92) "A szükség azonban törvényt bontott!"

Az erdélyi román népeleln kedvező gazdasági helyzete arra ösztönözte a már latin keresztényé és magyarrá lett egyes birtokos, elkelő állást nyert volt román családokat, hogy újra ortodox vallásúak legyenek, visszatérjenek az ortodox hitre. Akadtak olyan nem román eredetű családok is, amelyek a románság elonyösebb gazdasági helyzete láttán, az ortodox hitre tértek!... Ezt a folyamatot megakadályozandó született az a rendelkezés, hogy az ilyen "elpártoltak" még 1500 táján is, jószágukat veszítsék. A rendelkezés azonban nem minden esetben érte el célját! Nem, elsősorban a román eredetűeknél, akiknél az osi vallásukhoz és egyházukhoz való ragaszkodás erosebbnek bizonyult, mint a vagyonhoz fuzodo érdek!

A mohácsi csata (1526) idején, közvetlenül az e szerencsétlenséget követő években, a románok mintegy 1/4-ét, esetleg valamivel több mint 1/4-ét, 30%át teheték Erdély összlakosságának.

VI. FEJEZET

ÖNÁLLÓ ERDÉLYI FEJEDELEMSÉG, REFORMÁCIÓ , VLACHOK (ROMÁNOK)

Az elveszett mohácsi csata (1526. VIII. 29.) után Erdélyben is zűrzavaros évek következtek és tartottak közel 60 éven át. Amint az köztudott, a szentistváni haza az európai történelem számunkra kedvezőtlen alakulásának következményeként három részre szakadt: közepét a török birodalomhoz csatolták; nyugaton és északon a tulajdonképpeni nemzetállamot az ország területén kívül élő, nyelvünket, kultúránkat, nemzeti jellemvonásainkat nem ismerő Habsburg ivadékok mint magyar királyok uralták; a maradék keleti része volt Erdély, amelynek léte - e körülmények között - az egész ország és nemzet sorskérdésévé: a magyar állami élet és magyar kultúra valóságos mentsvárává vált. Mentsvárává, mert az említett tulajdonképpeni nemzetállam központi nemzeti hatalom nélkül, ezt a szerepet nem tölthette be és nem is töltötte be.

Erdély vajdáját, Szapolyait, I. János néven, 1526. november 5-én Szent István koronájával Székesfehérvárott királlyá koronázták. A nemzetnek az a vágya, hogy ismét nemzeti királyt lásson az ország trónján, rövid időre ugyan, de teljesült. Ebben azonban Habsburg Ferdinánd (1503-1564) és hívei nem tudtak belenyugodni. Ferdinándot a pozsonyi gyűlésen ugyancsak 1526-ban, Szapolyaival szemben, magyar királlyá választották. A versengést kihasználva, a két román, de különösen Rares Péter (1527-1538) moldvai vajdának a betöréseitől Erdély nemzetei, elsősorban a székelyek és a szászok nagyon sokat szenvedtek. A helyzet úgy alakult, hogy I. János és Ferdinánd is igyekezett Rares vajdát a maga pártjára állítani. Ennek pedig több sem kellett! Mint Ferdinánd híve, először 1529-ben tört be a János pártján álló Székelyföldre. Kegyetlenül földúlta és kifosztotta a székely-magyarok lakta Háromszéket. Megszámlálhatatlanul sok székely család esett áldozatul. Amikor János király neki adományozta Csicsó és Küküllő, valamint Beszterce várát és vidékét is az egész Radna völgyével, s a török szultán is megparancsolta neki, hogy János király mellé álljon, akkor ismét betört Erdélybe azzal a megtévesztő ürüggyel, hogy Jánost jön megsegíteni. Ő azonban nem a király megsegítésével törődött, hanem azzal, hogy miként vegye birtokába és miként tartsa meg a neki adományozott hubérbirtokokat.

Rares vajda, ha kedve úgy tartotta, vagy éppen szüksége volt egy kis dúlásra, rablásra - annak ellenére, hogy az egymással szemben álló két király szövetségese volt -, betört Erdélybe. A két király ellenségeskedése idején 1529 és 1538 között, kilenc év alatt -legalább tíz alkalommal tört be Erdélybe. Ezek a betörések, az ezekkel együttjáró székely-magyar lakosságirtások olyan nagy erejűek és kegyetlenek voltak, hogy a magyarság jövőjét is érintően járultak hozzá Erdélyben az ottani magyarság fogyásához, a román népesség számbeli aránya továbbemelkedéséhez. Az elozo, a székelymagyarság térvesztéséhez, a románság térnyeréséhez.

I. János király halála (1539) után fiát, a csecsemo János Zsigmondot választották királlyá, a kormányzást pedig anyjára, Izabella királynéra bízták. Ferdinánd ez ellen a királyválasztás ellen is tiltakozott. Budát, a királyné székhelyét haddal támadta meg. Segítség ürügyén II. Szulejmán (1495-1566) török szultán felmentosereggel Buda alá vonult, s Buda várát azzal az ígérettel, hogy azt csak(!) a csecsemo János Zsigmond nagykorúságáig tartja meg, elfoglalta. A királynét fiával és tanácsosaival együtt a Tiszántúlra, Lippára⁶⁸ küldte.

Ilyen elozmények után és zavaros helyzetben, az 1542-ben Marosvásárhelyen tartott erdélyi országgyűlés Erdély kormányzójává, Fráter Györgyöt⁶⁹ választotta. Őt azonban Ferdinánd királynak Erdélybe küldött hadvezére, Castaldo⁷⁰ Ferdinánd beleegyezésével - tévesen ítélve meg Fráter György szerepét -, 1551. december 17-én orvgyilkosokkal megölette.

Az 1559-ben meghalt Izabella királynét fia, a nagykorúvá nyilvánított 18 éves János Zsigmond (1540-1571) követte a trónon. A vitákat és kellemetlenségeket elkerülendő, János Zsigmond 1571-ben, Miksa királlyal (1564-1576) megegyezett és lemondott a királyi trónról. Miksa elismerte János Zsigmondot Erdély és a tiszántúli részek fejedelmének, s az erdélyi rendek szabad fejedelem választó jogát. E szerződés alapján, az ismertetett küzdelmek után lett Erdély - 1571-ben -, külpolitikailag is elismert önálló fejedelemség.

Az "Önálló Erdélyi Fejedelemség" szervezésekor a létrejöttét megelőzően, a mohácsi vész után, Verancsics Antal⁷¹ szerint is, a románok lélekszáma akkora lehetett, mint bármelyiké a másik három nemzet közül. Ennek megfe-

⁶⁸ Lippa város (Lipova) a Maros alföldi kapujában. A török korban fontos végvár volt.

⁶⁹ Fráter György (Martinuzzi Utjesenovic, 1482-1551), pálos rendi szerzetes, János király kincstartója, Erdély kormányzója.

⁷⁰ Castaldo, Giovanni (1500-1573), olasz hadvezér

⁷¹ Verancsics Antal (1504-1573), bíbornok, esztergomi érsek, politikus, tudós, humanista szónok.

leoen Erdély lakosságának mintegy 1/4-e, tehát 25-30%-a lehetett román. Stefan Pascu, a már említett román történész-akadémikus, a Román Akadémia által 1961-ben kiadott "Erdély történetéről" c. munkájában idézi Verancsics Antalt is, akinek latin nyelvű szövegét nem kis csúsztatással úgy tolmácsolja, mintha az Erdélyben élt románok már a XVI. században annyian lettek volna, mint a magyarok, a székelyek és a szászok együttvéve. Pascunak e kódosítása alapján az lenne megállapítható, hogy Erdély akkori településeinek 57, 7%-a román lett volna.

Erdélynek, ennek a születendő új államalakulatnak, új államrendet kellett kiépítenie. Ez a föladat Erdély három nemzetére: a magyarra, a székelyre és a szászra hárult. Werboczy Istvánnak az országgyűlés által az 1514. évi jobbagylázadás után elfogadott Hármaskönyve, az Approbata Constitutio 1. R. 8. c. 1. c. értelmében - a románok jobbagyok, akik "nem számlálhatnak a haza statusai közé". Az Approbata Constitutio 5. R. 44. edictumának⁷² határozata szerint pedig: "... terhes székerek mellett menokön vagy visszajövökön, kereskedő rendeken, pásztorokon, molnárokon, szabadosokon, bírásokon, korcsmárosokon, s egyéb udvarbeli szolgálkon, vagy uraikat fegyverekkel szolgáló embereken, s latrok kergetésére, vagy megfogottaknak kísérésére, orzésére meno embereken kívül, egyéb rendbeli oláhság puskával, tegezzel, karddal, pallossal, csákánnyal, dárdával s egyéb fegyverekkel jární ne merészljen, egyébiránt a falukon és határokon a falusi bírák megfogni tartozzanak, s tisztt kezebe küldjék mind fegyverestől; a tisztek pedig ne többet, hanem csak fegyveröket vegyék el, s úgy bocsássák el, ha comperialtatik⁷³, egyébiránt igaz járásbeli és jámbor embernek lenni". (93)

Következésképpen siralmas muveltségi szintjük miatt, nem volt elvárható tőlük, hogy az új államrend kiépítésében részt vegyenek, abban bármilyen politikai-társadalmi meghatározó szerepük legyen, azaz: az Önálló Erdélyi Fejedelemség létrejöttéhez sem mint tömegnek, sem mint valamely szellemi értéket képviselő etnikumnak, a legcsekélyebb mértékben sem lehetett és nem is volt semmi szerepe. Ha az akkoriban használatos szóval mégis ezek a XVI-XVII. századi erdélyi törvények "oláhokat", "oláh nemzetet" emlegetnek, akkor vagy "vlach jogú" pásztor elemekről, vagy görög hituekéről, tehát vallási-egyházi felekezetről van szó (94) és nem erdélyhoni nemzetről, mivel ezek a román pásztorok megtalálhatók - amint erre már utaltunk - Sziléziá-

72 Edictum, rendelet, hirdetés.

73 Comperialtatik, bizonyult, ismert.

ban (74) éppúgy, mint Szlovákia hegyeiben, Erdélyben, vagy éppen az Adria mellékén. Nincs, nem lehet szó egységes etnikumról. A pásztorkodó életformával kapcsolatos különleges jogállásuk, szolgáltatásaik, stb. különböztetik meg őket. Az erdélyi románok nem etnikumuk alapján, hanem rendi jogállásuk szerint tagolódtak az egyes erdélyi nemzetekbe. Ismételtén rá kell mutatnunk, hogy a nemesek a más etnikumú nemesek közé, a román szabadrendűek a más etnikumú szabadrendűek közé s a román jobbágyság terheit sem etnikumuk különbözősége szabta meg. (95)

János Zsigmond⁷⁴ 1571. március 13-án meghalt. A rendek utódául a török orientáció, irányzat föltétlen helyességét valló Somlyói Báthori Istvánt⁷⁵ választották Erdély fejedelmévé (1571). Az erdélyi rendek beleegyezésével 1575-ben a lengyel rendek felkérésére, lengyel király lett. Utóda öccse, Báthori Kristóf lett (1581-1586), akit fia Zsigmond követett a fejedelmi trónon (1586-1598). A törökkel vívott, de elvesztett 1596. évi mezokeresztesi⁷⁶ csata után, lemondott. Erdélyt I. Rudolfkirálynak (1576-1612) adta át, s eltávozott az országból. Lemondását azonban csakhamar megbánta, visszatért Erdélybe. Rövid idő után ismét lemondott, s Erdélyt 1599-ben öccsének, somlyói Báthori Endrének (1566-1599) adta át. Zsigmond így a "saját szeszélyei eszközévé alacsonyította országát"; többszöri lemondása és visszatérése révén az ún. nagypolitika küzdőterévé tette Erdélyt: a törökkel maradjon szövetségbe, vagy a Habsburgoknak adja ki magáért Erdélyt. (96) Ezek a gyakori belső események, kedveztek a románság Erdélybe való beszívargásának, betelepülésének, különösen ha arra gondolunk, hogy Zsigmond idejében is a török előretörés és beavatkozás, vagy trónviszályok miatt, tömegesen menekült a nép Havasalföldről és Moldvából Erdélybe és alapított egész falvakat.

Az 1597-1598. évi tatárjárás nyitotta meg a Körösök és a Szamos völgyében a nagyszabású román betelepülést. Bihar és Csongrád vármegyékéről tudjuk, hogy osi árpádkori magyarságukat ezek a tatárjárások olták meg, vitték örök rabságba. Egy 1689. évi erdélyi törvény szerint, ahol régebben magyarok laktak ott románok laktak, akiket ez a törvény arra kötelez, hogy a hívek nélkül maradt magyar papnak továbbra is fizessék a papbért. Sok ilyen csöndes térfoglalás csak akkor derült ki, ha a magyarok helyébe telepedett románok, nem voltak hajlandók a kálvinista pap eltartására fizetni, mivel úgy is bejött az a pópájuk, aki adakozásból élt. Déva, Hunyad vármegye székhe-

74 Szilézia (Schlesien), az Odera, a Visztula és a szudéták által közbezárt tartomány.

75 Báthori István (Somlyói) (1533-1586), erdélyi vajda, több ízben követ a császári udvarnál. 1575-ben a lengyel rendek királyuknak választották.

76 Mezőkeresztes, nagyközség Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében.

lye, még a XVII. század elején is teljesen magyar város, Bethlen Gábor uralkodása (1613-1629) idején költözik be 45 román család, de már 1640-ben román templom építéséről beszélnek. (97)

Báthori Endre (1566-1599) Vitéz Mihály (Mihai Viteazul, 1557-1601) havasalföldi vajda seregétől, 1599. október 28-án, az erdélyi Szent Erzsébet és Sellenberk községek között vereséget szenvedett. Mihály október 31-én "nagy pompával" (98) bevonult az erdélyi fejedelem székhelyére, Gyulafehérvárra. Országgyűlést hívott össze. Kijelentette, hogy ő mint Rudolf király (1576-1608) helytartója és az ország főkaptánya jött Erdélybe. A rendek, mint Rudolf helytartójának, letették a hűség esküt. Mihály vajda - megszakítással - mindössze II hónapon át volt Erdélyben a magyar király "helytartója". Már a Báthori Endre feletti győzelmének hírére, az erdélyi románok "... félelmetesen dühödten és fenyegetően állottak talpra". Uralmának már első napjaiban elkezdték öldökölni Erdélyben a magyar és székely fonemeseket, pusztítani és rabolni gazdaságaikat, udvarházaikat. S minthogy a nemeseknek a legtöbbször sikerült elmenekülniük, a szerencsétlen magyar, székely és szász polgárokon töltötték ki dühüket. (99) Sok magyar és székely nemes (Huszár Péter, Kolozsvár városbírója, Komis Gáspár generális, Kathonay Mihály kolozsvári főbíró, Komis Farkas székely fonemes, Rácz János Mihály titkára, stb.) vesztette ekkor életét Erdélyben. (100) A nagyrészt elnéptelenedett Erdélyt kezdte benépesíteni havasalföldi román telepeseikkel és bolgárokkal. Még a hozzá csatlakozott nemességet is azzal riasztotta el magától, hogy azoknak birtokait, akik ellen valami kifogás támadt, elkobozta.

Se szeri, se száma a havasalföldi román bojároknak tett adományozásainak. Pl. Marosújvárt⁷⁷ - hogy csak ezt az egy helységet említsük -, Mihálcea (Mihalcsea) bánnak adományozta. Hogy a román lakosságnak a kedvében járjon, Gyulafehérváron "metropoliát",⁷⁸ építtetett, gazdag vagyont adományozott részére. "Nem lehetett tehát kétséges, hogy Mihály vajdának terve volt lassan elrománosítani Erdélyt." (101) És mindezeket román ember: Balcescu állítja! Folytatódott tehát Mihály idejében is a magyar térvésztes, a román térnyerés Erdélyben.

A magyar és a székely nemesek - számolva Mihály ellenük való szándékával - mindent megtettek azért, hogy megakadályozzák Erdély elrománosítását.

⁷⁷ Marosújvár, város a Maros bal partján a volt Alsó-Fehér vármegyében.

⁷⁸ Metropolia, érseki templom.

Nincs pontos adat arra vonatkozóan, hogy hány magyar és székely pusztult el, lett hajléktalanná, vagy menekült külföldre Mihály uralma idején. Szamosközy István⁷⁹ Erdély története 1598-1599-1603 c. és Nicolae Balcescu⁸⁰ Romanii sub Mihai Voievod Viteazul (A románok Vitéz Mihály vajda idejében) c. művét tanulmányozva azonban, arra a következtetésre juthatunk, hogy nem lehetett csekély sem a magyar és székely áldozatok és elmenekültek, sem a Havasalföldről érdemeik, elismerésük Erdélybe telepített román bojároknak s az ezek udvartartásához és földbirtokaihoz tartozó parasztok és rabok száma.

Mihály vajda a saját népe körében sem örvendett - írja Nicolae Iorga "rendkívüli" népszerűségnek. Bojárjai nem tettek tanúbizonyságot nagy harci kedvről s elődeikhez képest különösebb vitézségről sem. Ugyanakkor nemcsak nagy földbirtokokkal rendelkeztek. Nagy pénzüsszegek fölött az ezek alkotta "arisztokrácia" rendelkezett, a parasztok pedig rabságba estek. (102) Ezek a parasztok és rabok, de főleg a rabok fölkerelkedtek, elhagyták hazájukat s menekültek Erdélybe.

Mihály vajdát Rudolf hadvezére, Básta⁸¹ - aki személyes ellenfelét is látta benne -, 1600. szeptember 18-án Miriszlónál⁸² megverte és kiuzte Erdélyből. Az erdélyi rendek 1601 elején Kolozsváron országgyűlést tartottak és a Sziléziában nyomorgó Báthori Zsigmondot visszahívták a fejedelmi trónra. Bécsben viszont Mihály vajdát Bástával is kibékítve, újból Erdélybe küldték. Básta és Mihály egyesült serege az erdélyi hadakat 1601. augusztus 3-án Goroszló község mellett tönkrevverte. Erdély így újra Mihály és Básta hatalmába került, miután a csataterén 10 ezer ember - a többségében magyar ember - esett el. (103) Básta mindenáron rá akarta bírni Mihályt, hogy távozzon Erdélyből. Mihály azonban, hogy Erdélyt megtarthassa, titokban a törökkel tárgyalt!... Básta ezért 1601. augusztus 19-én, Torda melletti táborában meggyilkoltatta. Fejét Bástához vitték, testét három napig "köszemlére" tették. Csapatái nem voltak vele táborában. Valamennyit éppen rablásra engedett. Ezeket a híres moldvai román krónikaíró: Miron Costin⁸³ írja meg a

79 Szamosközy István (Zamosius) (?-1612), a gyulafehérvári káptalan levéltárnoka, humanista történész.

80 Bîlcescu, Nicolae (1819-1852), román forradalmár, politikus, történész.

81 Básta György (1544-1607), olasz származású császári hadvezér.

82 Miriszló, község dél felé haladva, a Torda-Gyulafehérvár útvonalon.

83 Costin, Miron (1633-1691), Moldvában a humanista műveltség terjesztője volt, egyike a nagy krónikaíróknak. A moldvai fejedelemségben jelentős politikai szerepe volt. Cantemir fejedelem felve tekintélyétől, 1691-ben megölette.

Moldvaországról és a moldvaiak nemzettségéről szóló krónikájában. (104) Nem tartozik szorosan véve tárgyunkhoz mégis rá kell mutatnunk: két román történész, megcáfolva a saját híres krónika írójukat, az említett Miron Costint, teljesen alaptalanul azt állítják, hogy Mihály vajdát magyarok ölték meg. Ez a két román történész: Paul Abrudan és Mihai Racovitan, akik egyébként a vajdát "Európa (!) hős hercegének" nevezik!... (105)

A román történelem és irodalom szerint Mihály volt az a híres román vajda, aki a két román vajdasághoz megszerezte Erdélyt és így először, elsőként létrehozta a nagy román államot: Romániát, már a XVI. század végén, a XVII. század első évében. Ezzel az egyesítései, hatalmas méretű román térnyerései, magyar térvessztéssel kapcsolatban rá kell mutatnunk a következőkre: Mihály vajda első ízben 1599. október 31-től, 1600. szeptember 18-ig volt Erdélyben Rudolf császár helytartója, azaz első ízben 10 hónap és 18 napon át. Ezt követően - Bástával kiegyezve - ismét visszajött Erdélybe 1601. augusztus 3-án és "helytartóskodott" ott 1601. augusztus 19-ig, azaz 16 napon át, összesen 11 hónapon és 4 napon át. A történelem nem tud arról, hogy Mihály az egyesülésről bármikor is, kijelentette volna, hogy ő megvalósította volna az összes románok egyesülését, létrehozta volna Romániát. S minthogy a magyarság de mindkét nép szempontjából ez a kérdés fobenjáró, meghatározó része közös történelmünknek, rá kell mutatnunk: a történelmi tények ennek a Romániának a létrejöttét egyáltalán nem igazolják, mivel:

- az említett két szakaszos, 11 hónap és 4 napos "helytartóskodás" semmi képpen sem lehetett elegendő egy ilyen mű megvalósításához;
- sem írott, sem íratlan bizonyítékokkal nem rendelkezünk arról, hogy Mihály vajda a három fejedelemséget (Havasalföld, Moldva, Erdély) egyesítette és szuverén, független, jogilag és cselekvőképességében nem korlátozott, önálló országot, államot hozott volna létre;
- Erdély fejedelmévé való megválasztásáról, de az új Románia, fejedelmévé való megválasztásáról, esetleges megkoronázásáról, ezekről az elmaradhatatlan közjogi követelményekről, "kellékekről" nincs egyetlen hiteles, de még csak nem hiteles forrás sem;
- az országgyűléshez - az erdélyi országgyűléshez - magyar nyelven készítette és magyar nyelven küldte előterjesztéseit, s ami ennél is fontosabb, az országgyűlés magyar nyelven hozta végzéseit;
- Erdély harmadik nemzetévei, a szászokkal is magyar nyelven levelezett;
- Rudolf király követeivel is magyar nyelven tárgyalt (tény, hogy jól beszélt magyarul);

- a fontosabb állami okiratokat és adományleveleket magyarul állította ki és latinul írta alá;
- erdélyi ügyekben román nyelvű oklevelet egyetlen egyet sem adott ki (igen nagy szolgálatot tennének a történelemnek azok a román történészek, akik Erdélyben Mihály által román nyelven kiadott oklevelet tudnának bemutatni, természetesen eredetivel...);
- Erdély feletti egész helytartóskodása alatt katonái, zsoldosai - büntetlenül fosztogattak, raboltak, pusztítottak;
- nincs adat arra, hogy a román történészek által Romániának nevezett "országot" külpolitikailag elismerték volna.

Következésképpen a román történészek által hangoztatott e kizárólag politikai célokat szolgáló, immár valóságos tanná merevedett ez az "elképzelés" is, ugyanolyan vágyálom, "lebegő" legenda, mint adákoromán származásra "összehozott" dákoromán elmélet.

Mihály vajda halála után az erdélyi rendek 1603-ban Székely Mózeset (1550-1603) választották (1603) Erdély fejedelmévé, aki Bástat kiuzte Erdélyből. Basta megtorlásképpen Erdélybe hívta Radu Serban havasalföldi vajdát (1602-1610 és 1611), aki a Székely Mózeset támogató erdélyi nemesség hadait 1603 júliusában Brassónál megverte. Az ütközetben Székely Mózes is elesett. Az erdélyi magyar-székely haderőből 3 ezren maradtak a csatatéren, sokan pedig fogságba estek. (106) Azoknak az erdélyi nemeseknek a vagyonát, akik Mózes pártjához csatlakoztak és értékeiket, pénzüket Brassóban tették le, a győztes román vajda nagy buzgón összeszedette és a saját kincstárába bekebelezte. A városon belül, vagy azon kívül lévő nemesi vagyontárgyakat, amelyeket el lehetett rabolni, vagy meg lehetett rongálni, mind széthurcolta, vagy hasznavehetetlenné tette. Így tért vissza néhány nap múlva hazájába "Valachiába". "Tökéletes" emberirtást és vagyonrablást rendezett, nemcsak a magyar- és székely előkelők, hanem a vagyonos szász polgárok között is!

Az elvesztett brassói ütközet után, a magyarságot, a székelységet, de a szászokat is ért emberi és vagyoni katasztrófát követően, Erdélyt Basta kormányozta. Kormányzása alatt Erdély példátlan nyomorba süllyedt. Egy szász szemtanú jegyezte föl a következő, 1604 elejére vonatkozó adatot: egyedül Brassónak és közvetlen környékének több mint 350.000 Ft-jába került a Bástavilág. (107) Szinte szállóigévé vált: "... alig van már Rudolf császárnak ebben a szerencsétlen országban egyebe, mint alul a sár, felül a mennybolt." És egyre kevesebb magyarja, székelye, de egyre több románja!... Tragikus,

minden természetű és jellegű magyar és székely térvésztes, román térnyerés!...

A sellenberki vereség és a Basta bukása között eltelt időszak (1599. X. 31.-1604) volt tehát Erdély legszomorúbb korszaka. A tatárjárás (1241-1242) egyetlen időszaka sem volt olyan súlyosan pusztító hatással Erdély magyar és székely paraszt népére, mint Mihály vajdának és Bástának a gyászos korszaka. A Szilágy-, Szolnok-Doboka, Kolozs és Alsó-Fehér vármegyének e korszak kezdetén még elég tekintélyes számú magyar parasztsága annyira megfogyatkozott, hogy összefüggő tömegekből kisebb-nagyobb népszigetekké változott. "Isten irgalmassága, hogy meg nem semmisültünk" írta erről a kegyetlen időszakról egy névtelen krónikás. "De hova mentem volna - írja Mikó Ferenc 1603-ban, amikor Karánsebestől⁸⁴ Szászvárosig⁸⁵ ember nem lakott." Mihály vajda hadai, Basta zsoldosai minden ütközet után egész vidékeket tettek néptelenné. Pusztítottak tüzzel-vassal embert, jószágot, nemesi kúriákat, családi házakat. "Az embernek hátából szíját hasítottak, a gyermekeknek fejüket meglekérték, hogy a szemök kiömlött..." írta az említett Mikó Ferenc. Amikor a temesvári basa - Mihály vajda megöletése után - Gyulafehérváron megjelent, s ott látta a mérhetetlen pusztítást, a körülötte álló magyar uraknak a következőket mondta: "... és ezt nem a törökök, hanem a ti keresztény testvéreitek tették." Szamosközy István pedig megállapítja: a Habsburg-uralom idején Gyulafehérváron, a volt gazdag városban, csak koldusszegény nép, városok helyett falvak, megművelt földek helyett pusztaságok, emberek helyett vlachok, falvak helyett sövénykerítések, épületek helyett kalyibák, állam helyett rút barbárság volt található. (108) A nép odahagyván minden vagyonát, hatalmas jószágait és birtokait Törökországba menekült. Tömegek vállalták az örökös hontalanságot, semmint, hogy tovább túrják Basta németjeinek a dolyfokodását. (109) Ilyen körülmények között Erdély lakossága az 1600-as évek elején, alig lehetett több 5-600 ezer főnél. Nem véletlen tehát, hogy Erdély magyarsága - ideértve természetesen a székelységet is - olyan nagyarányú térvésztesést szenvedett. Doboka és Belső-Szolnok néhány körzetében nagyjából sikerült meghatározni a XVI. század derekának népességi viszonyait. Akkoriban kb. 17.500 magyar, 13.200 román és 2000 szász élt ezen a vidéken. 1603-ban a magyarok száma 2500, a szászoké 250, a románoké 7200 főre csökkent. A veszteség magyar részről 85, szász részről 88, román részről 45%. Ezek az adatok azt mutatják, hogy a völgyek osi magyar és szász

⁸⁴ Karánsebes, város Krassó-Szörény vármegyében.

⁸⁵ Szászváros, város Hunyad vármegyében.

települései sokkal jobban szenvedtek ebben az időben is, mint a félreesőbb, s az erdők rejtekeihez közelebb levő hegyvidéki román falvak. És változatlanul folytatódott a románok bevándorlása is. A kipusztult falvak egy része újra román jövevényekkel népesült be. Így a magyar és a székely népelem számbeli túlsúlya vészesen megcsappant. **Pl.** a II. fejezetben ismertetett pápai tizedszedő lajstrom (1332 és 1337) említi Kolozsvár környékéről Szamosfalvát és egyházát: plébánosait, tanítóit, magyar birtokosait és számos magyar lakóját a XV. században oklevelek sora említi. Minthogy a falu - Szamosfalva többször volt a Kolozsvár vidékére fölvonult különböző hadak táborhelye, magyar lakossága erősen megfogyatkozott. Ennek helyébe a ma többségében román lakossága nagy részét földesurak hozták a faluba. A Szamosfalvától keletre levő Szamoszentmiklós egykor magyar, ma román község, Mihály vajda és Basta korában régi templomával együtt elpusztult. A XVII. századtól ezért, mintegy kétszáz évnél tovább Pusztaszentmiklósnak nevezték. (110)

Vitéz Mihály vajda és Basta kegyetlen "országglása" után a székelyek 1605-ben Nyárádszeredán, a három nemzet képviselői ugyanabban az évben a medgyesi országgyűlésben, Bocskai Istvánt Erdély fejedelmévé, a magyarországi rendek pedig, elismerve elévülhetetlen érdemeit, a szerencsi⁸⁸ országgyűlésen Magyarország királyává választották. Megválasztását a szultán is elismerte!

Bocskai halála után (1606), a rendek Rákóczi Zsigmondot választották (1607) fejedelmévé. Ő 1608 márciusában, betegsége miatt, lemondott az akkor 19 éves Báthori Gábor javára.

Báthori Gábor (1598-1613) kegyetlen uralkodó volt. Gyulólték! A temesvári basa ezért 1613. október 21-re Kolozsvárra országgyűlést hívott össze, s Báthori Gábort lemondatta, Bethlen Gábort (1580-1629) pedig fejedelmévé választotta (1613).

Bethlen a belső béke és rend helyreállítására a medgyesi országgyűlésen megerősítette mindazokat az alkotmánybiztosító végzéseket, amelyeket a rendek a fejedelmválasztó országgyűlésen hoztak. Bethlen Gábor szeretne volna megnyerni az erdélyi románokat a reformációnak. Ez a vágya azonban - az e tervét alapjaiban befolyásoló néhány körülmény miatt - nagyon nehéznek bizonyult.

Bethlen Gáborról szólva nem lehet érdektelen, hogyan vélekedett kortársai közül pl. Kemény János⁸⁹, a későbbi fejedelem, aki szerint: "Egy időben

88, Szerencs, város Zemplén (most Borsod-Abaúj-Zemplén) vármegyében.

89 Kemény János (1607-1662), 1660-ban Barcsai Ákossal (1619-1661) szemben Erdély fejedelmévé választották.

élének ez három nagy magyarok: 1. Bethlen Gábor 2. Pázmány Péter 3. Eszterházy Miklós... igen eszes, módos, autoritativus jó magyar vala. Benne és Pázmány Péterben" " ... csak az vala káros, hogy az evangelica religiónak mindenik nagy üldözője, egyébiránt nemzeteket és annak szabadságait, szereto, hasznos emberek valának, mert ha az nem obstalt (akadályozott) volna egyébiránt mind Bethlen Gábor s mind Rákóczi György fejedelmek idejében igen szomjúhozzák vala a magyar nemzetnek szabadságát és magyar nemből állítandó királyságot, hogy restituálhatnák (visszaállíthatnák) az régi mohácsmezei magyarok végzése szerint; errol volt elég tractativjuk (tárgyalásuk) is, de az religio (vallás) dolga nem juttathatta soha az meg-egyezhetésnek perfectiojára (tökélre vitelére) oket." (111)

Bethlen Gábor utóda a fejedelmi trónon felesége, Brandenburgi Katalin, aki után 1630-ban Bethlen Istvánt (?-1648) választották fejedelemmé. Ő azonban még ebben az évben lemondott. I. Rákóczy György (1593-1648) javára, akinek legfőbb gondja családja és az ország vagyoni helyzetének a rendbetétele volt. Fejedelemsége (1630-1648) alatt a protestáns Erdély virágzó és jómódú állam lett.

Hajszát indított azonban a szombatosok⁸⁸ ellen, akik akkor egytől-egyig székely-magyarok voltak. Désen⁸⁹ nagy vallási vitát rendeztek, majd 1638 júliusában megkezdődött perbeidézésük is. A vádlottak a hivatalosan elfogadott egyházakba menekülhettek. Azok viszont, akik hitükhöz állhatatosak maradtak, fej- és jószágvesztesre szóló ítéleteket kaptak. Az elítéltek egy részét, a Butyásza nevu kis falu határában volt "Kováriba" záratta. (112) Életüknek a fejedelem megkegyelmezett ugyan, de birtokaikat válogatás nélkül mindenkitől elkobozták. Közülük egy ember: Toroczkai János kolozsvári ötvös életével fizetett. A fejedelem eljárásával anyagi-gazdasági téren vetett vissza olyan székely családokat, amelyek közül ugyan ha nem sokan, de voltak, akik az elbujdosást választották. Ugyanakkor, a gyulafehérvári fejedelmi nyomdában Havasalföldről cirill betűkészletet hozatott. Innen került ki 1648-ban az első teljes román nyelvű Újszövetség! Így, de egyéb okoknál fogva is, a fejedelem kultúrmunkájának következménye volt a magyarság nagyarányú elrománosodása és térvesztése, amint erre a későbbiekben több vonatkozásban is rámutatunk, azokon a területeken, ahol görög szertartású magyarok és románok egymás mellett éltek.

⁸⁸ Szombatosok, a refonnációból szentháromságot tagadó felekezet.

⁸⁹ Dész, Szolnok-Doboka vármegye székvárosa. A két Szamos egyesülésén alul, az egyesült folyó bal partján fekszik.

1. Rákóczy György utóda II. Rákóczy György (1621-1660) fejedelemsége (1648-1660) alatt Erdély helyzete mind gazdaságilag, mint politikailag szilárd volt. E helyzetéből kiindulva érthető meg igazán Evlija Cseleb⁹⁰ 1650-1660 között írt utazási könyvének (Seyahatname XII.) a következő megállapítása: "A román tartományok urainak rendkívüli kíméletlensége miatt a román jobbágyok tömegesen költöznek Erdélyországba, állítván, hogy ott igazságosság s jogrend van." (113) S ez tény volt! Erdélynek különösen a XVII. századi minden irányú fejlettsége olyan szintű volt, hogy vonzerőt jelentett a területére vágó idegeneknek. Így, ha egy kis "rátartással" is, de talán valós Vasile Lupu⁹¹ moldvai vajdának a török "nagyvizírnek" írt leveléből vett az a közlése, hogy Erdélyben a lakosságnak több mint harmadrésze román. Vasile Lupu vajdának ez a közlése megerősíti a pápai tizedszedő lajstromnak és Verancsics Antalnak már ismertetett adatait. Pascu történész-akadémikus tehát meghazudtolja a moldvai román vajdát is, amikor három évszázad múltán - bízva a múlt "ködbeterelő" hatalmában is, - ilyen későbbi forrás mellett is bátorkodik azt állítani, hogy a románok Erdélyben mindig abszolút többséget képviseltek.

II. Rákóczi Györgyöt a szultán parancsára menesztették a fejedelmi székből. Menesztésévei egyidejűleg lett vége Erdély aranykorának, s vette kezdetét az Önálló Erdélyi Fejedelemség hanyatlása, majd bukása.

II. Rákóczi György utódául a rendek Rhédei Ferencet választották (1657). A medgyesi országgyűlésen azonban, az Erdélybe fegyveres erővel bevonult II. Rákóczi György nyomására, 1659-ben Rhédei a fejedelemségről lemondott. A budai basa Rákóczi ellen vonult, hogy kiűzze Erdélyből. Rákóczi azonban a basa seregeit Lippa és Borosjenő⁹² között szétverte. Ezt követően maga Köpröli nagyvezér indult ellene. Hadához csatlakoztak a krími tatárok, a szilisztrai basa és ezáltal is, szinte elmaradhatatlanul, a mindig és mindenki számára megbízhatatlan két román "szomszéd-vajda" is. Ezek egyesült erővel kegyetlenül földúlták Erdélyt. Nagy városait: Brassót, Szebent, Kolozsvárt, Gyulafehérvárt ismét, majdnem teljesen elpusztították. Gyulafehérváron a fejedelmi palota, a főiskola épülete könyvtárával, a nagy templommal együtt

⁹⁰ Cselebi, Evlija, török utazó a XVII. században. IV. Murád szultán (1609-1640) megbízásából beutazta a nyugati országokat. Tökéletes útleírásából a 6. és a 7. kötet a magyarországi útiélmények. A Magyar Tudományos Akadémia kiadásában magyarul is megjelentek.

⁹¹ Lupu, Vasile (1634-1653) albán származású moldvai vajda. Erdélyi politikája kétértelmű volt.

⁹² Borosjenő, község Arad vármegyében. Vára hosszú ideig az erdélyi fejedelemség erős bástyája volt.

leégett. Erdély magyarságának és székelységének az a szörnyű vesztesége, térvesztése, amely Mihály vajda és Basta generális uralma alatt érte, megismétlődött az alatt a négy év alatt (1657. VIII. 4.-1661), amely II. Rákóczi György Lengyelországból való visszatérése és Apafi Mihály trónra lépése (1661) között eltelt.

Vereséggel végződött hadjárata alkalmával és az ez után következő tatárdúlások idején, a székelyek tízezrei kerültek rabságba. Csíkban és Gyergyóban kipuштult a férfi lakosság nagy része. Nagy volt a veszteség Háromszéken, Marosszéken és Udvarhelyszéken is. (114) Újabb nagyarányú székely térvesztés!...

Kemény János a szászrégeni⁹³ országgyűlésen, a "méltóságos úri rendek" előtt mondott beszédében tehát joggal állapította meg: ".. megmeztelenített Erdély az o lakosaitói, megfosztatott aranyátói, ezüstöt és megfogyatkozott erejében is: sot, hogy igazán megvalljam, bovebben öntöztetett meg ez ezerhatszázhatvanadik esztendőben ez haza keresztyén vérrel, hogysesem mint égi harmattal. Tanácsosokat kerestek-é? megholtanak; vitéz embereket kívántok? megölettek és ami ez hazának legsíralmasabb, ahol erős köfalak, bástyák és erosségek állának vala rónn, ott mostan az gaz és bokros tövisek az szél ellen ugyan hajtnak. Mennyi szüzek fertöztettek meg az pogányoktól! mennyi ifiak számláltattak az pogányok közé! mennyi választattak az természet ellen való undok, fertelmes bujaságra." (115) Ebből az országgyűlési beszédrészből következtetve nem tévedünk ha megállapítjuk: Erdély akkori lakosságának kb. tized részénél több ember esett áldozatául ennek az időszaknak a harci eseményei következtében. És ez a nagyarányú veszteség szinte egészében a magyarságot és a székelységet érte.

II. Rákóczi Györgyöt, Barcsai Ákos⁹⁴ követte (1658-1661) Erdély fejedelmi trónján. Elobb (1657) fejedelmi helytartó volt, majd kívánsága ellenére fejedelem. Rákóczi azonban, a magyarországi részeken sereget toborzott, s benyomult Erdélybe. Barcsai Rákóczi elöl a temesvári⁹⁵ basához menekült. Rákóczit a rendek a marosvásárhelyi országgyűlésen ismét fejedelemmé választották. Erre a török benyomult Erdélybe, s 1660-ban Szeben alól elűzte Rákóczit, aki Gyal⁹⁶ és Kapus között ütött táborát. **Itt** ismét megütközött a

93 Szászrégen, városa volt a Maros-Torda vánnegyében, a Maros folyó mellett.

94 Barcsai Ákos (1619-1661), 1658-tól Erdély fejedelme. 1661-ben leköszönt a fejedelemségről, s kevéssel utóbb megölték.

95 Temesvár, Temes vánnegye székvárosa a Bánságban, a Béga partján.

96 Gyalú, nagyközség Kolozs vármegyében. II. Rákóczi György kedvelt lakóhelye.

török sereggel, de csatát veszett és megsebesült. Nagyváradra⁹⁷ menekült, ahol belehalt sebeibe. A csatában "... mintegy 3000 magyar..." veszett el. (116) A török hadsereg Barcsaival együtt - Kolozsvár kegyetlen megsarcolása után -, Nagyváradra vonult és elfoglalta. Ezzel megnyílt a török előtt az út Magyarország észak-keleti részébe. Tragédia, tragédiát követett, összes nemzetpusztító és magyar térvesztést jelölő következményeivel együtt!...

Erdély trónjára ismét Barcsai került. A törökkel való együttműködése miatt azonban a nép gyűlölte. Nem így a románok! Ezeknek papjait fölmentette a fejedelmi kincstárnak fizetendő összes tizedtől, elosegítve ezzel az erdélyi román ortodox egyház tovább erősödését, a románok zavartalan gazdasági fölemelkedését, számuk további emelkedését, számottevő térnyerését!... A román történetírás erről sem, vagy ha mégis szól, annak értelme, végső következtetése ezúttal is az erdélyi románok rövid ideig tartó, átmeneti megtevesztő megsegítése volt!... Állítja ezt annak ellenére, hogy Barcsai Ákos ősei román származásúak voltak, de rendi jogállásuk szerint a magyar nemességbe tagozódtak. (117)

Barcsainak, akarva-akaratlanul, távoznia kellett a fejedelemségből. Az elhunyt Rákóczi hívei és a székelyek Kemény Jánost, Rákóczi lengyelországi háborújának fővezérét választották fejedelmüké (1660). A török azonban nem fogadta el Keményt, kiuzte Erdélyből. Ilyen zavaros és veszélyektől terhes körülmények között az erdélyi rendek közül a fejedelemséget senki sem volt hajlandó vállalni. Kucsuk basa ezért a Székelyföld nagyobb részét földülta, lakosságát fosztogatta és gyilkolta. A fejedelemséget végül is a török, Apafi Mihályra⁹⁸ erőszakolta (1661) azzal a fenyegetéssel, hogy ha Apafi sem fogadja el a fejedelemséget, egy százsz papot, vagy bárki mást fog fejedelmmé tenni. Érdekes, hogy a legnagyobb számú dicső elodóktól származó románra nem gondolt senki, a török basa sem!... Apafi - a kényszernek engedve és fölmérve elutasító magatartásának a magyar és székely nemzetre nehezede súlyos következményeit, továbbá számolva Erdély magyar államiságának a valószínű elvesztésével is - a fejedelemséget elfogadta.

Apafi uralkodásának már a kezdetén a török olyan nagyösszege adókat követelt, amelyeket Erdély nem tudott volna megfizetni. Szerencsére azon

⁹⁷ Nagyvárad, város a Sebes-Körös mellett, a volt Sihar vármegye székhelye.

⁹⁸ I. Apafi Mihály (1632-1690), 1661-től Erdély fejedelme. Uralkodása végén jutott Erdély Teleki Mihály (1634-1669) révén a Habsburgok uralma alá.

ban, 1664. augusztus 14-én a török a szentgothárdi⁹⁹ csatát elvesztette, s Apafit nehéz helyzetéből az e csatát követő vasvári (100) béke (1664) mentette ki. Ennek értelmében I. Lipót királynak (1657-1705) el kellett ismernie Apafi fejedelemségét. Kötelezettséget kellett vállalnia arra is, hogy kivonja hadait Erdélyből.

Apafi uralkodása alatt Erdély mindhárom nemzete számára a jólét és a haladás mutatkoztak meg mind anyagi-gazdasági, mind szellemi téren. Gondoskodott Erdély románságának gazdasági, vallási és közmuvelődési helyzete jobbá tételéről is. Előbb a birtokokban lévő szolok, később pedig nemcsak az egyházi földek, hanem a saját birtokok után fizetendő tizedtől is mentesítette őket. Megparancsolta a hatóságoknak, hogy ezeket a kiváltságokat senki se merészelje csorbítani. Elődeihez hasonlóan sokat tett azért, hogy Erdély román lakosságát a vallási reform segítségével megnyerje a művelődés és a haladás ügyének. Hitte és vallotta ennek fontosságát.

A románok között a reformátusokkal való unió Erdély református fejedelmei alatt öltött nagyobb méreteket. Bethlen Gábor, I. Rákóczi György és felesége Lórántffy Zsuzsanna 101 áldoztak a legjobbat e céljuk eléréséért. A már említett román tudós, Nicolae Iorga ismertette a román tudományossággal, hogy I. Rákóczi György felesége, Lórántffy Zsuzsanna olyan iskolák létesítését is elrendelte, ahol a románok megtanulhatták a zoltáréneklést. Férjének 1644-ben kelt rendelete szerint pedig Lugoson 102 és Karánsebesen 103 román nyelvre fordított zoltárok éneklését kellett rendszeresíteni a templomokban. Arról azonban Iorga is hallgat, hogy Erdélyben a román ortodox egyház nem szervezett, nem tartott fenn román anyanyelvű iskolát. Lórántffy Zsuzsanna alapított egyet fogarasi uradalmában. Az induló, akkor még kevés román református gyülekezetek a XVII. században, annak már az első felében is rendelkeztek egy-egy iskolával. Kétségtelen, hogy e rendelkezések célja a protestantizmus elterjesztése volt, de tény, hogy ezekkel a román nyelv elterjedését, a románok térfoglalását segítették elő. (118) Utánuk Apafi is folytatta ezt a munkát. Az ő fejedelemsége alatt jött létre a reformátusok és a

99 Szentgothárd, Vas vármegye. Itt aratott 1664-ben óriási győzelmet Montecuccolli osztrák hadvezér a török fölött.

100 Vasvár, Vasvármegye. Itt kötött békét 1664-ben I. Lipót (1657-1705) király IV. Mohamed szultánnal.

101 Lórántffy Zsuzsanna (1600-1660) nagy összegeket adott a református ifjak továbbképzésére, református intézetek fenntartására és továbbfejlesztésére.

102 Lugos, Krassó-Szörény vármegye székvárosa, a Duna baloldali mellékfolyója, a Temes mellett.

103 Karánsebes, város Krassó-Szörény vármegyében, a Temes mellett.

görögkeletiek uniója Hunyad várnegyében az említett Lugoson és Karánsebesen, s Fogarason is.

Az unió csak a XVII. század végéig tartott, amikor az erdélyi protestantizmus fénykora már letűnően volt. S bár az unió megszűnt, a magyar reformátusok és a román görögkeletiek között a kölcsönös rokonszenv sokáig fennmaradt. Muvét alátámasztandó és erősítendő, a fejedelem 1680-ban rendeletben parancsolta meg: "Román iskolákat kell létesíteni Gyulafehérváron, Vajdahunyadon és Máramarosban is, ahol nemcsak írás és olvasás taníttassék, hanem a román nyelv muvelésére nagyobb súly fektessék." Evégett elrendelte a gyulafehérvári nyomda „renoválását” is. Így, míg a két román vajdaságban még csak szláv és görög nyelvű iskolák működtek, az erdélyi románok már anyanyelvükön tanulhattak, templomikban szintén anyanyelvükön énekelhették a zsoltárokat. Az enyedi kollégiumban két-két ösztöndíjas hely a román és a szász hallgatókat segíthette. Ilyen körülmények közé miért ne özőnlöttek volna Erdélybe a románok a két szomszéd vajdaság nyomorából, embertelen elnyomásukból?

Apafi meghívta az országgyűlésre az erdélyi románok ortodox püspökét, aki"... bár keleti gyöngyökkel ékesen megjelent, nincs még rá adat, hogy fel is szólalt volna". (119) Apafi azt is megtette, hogy az anyanyelvi oktatást elhanyagoló püspököt - Sava Brancovici-ot, a saját alsó papsága indítványára és kérésére, s nem valami faji megkülönböztetéstől indítatva, megfosztotta tisztségétől.

A XVII. századi erdélyi magyar protestáns fejedelmek tehát a román nyelvet bevitték a román nép erdélyi templomaiba. A románok részére iskolákat állítottak. Saját nyelvén könyvet adtak e nép kezébe. Vallási megreformálása ugyan nem sikerült, de örökre megtörte a román görögkeleti (ortodox) egyházban a szláv liturgiai nyelv kizárólagos uralmát, s megvetette az alapját egy vallásos román nemzeti irodalomnak. Jól megalapozott, igazi román öntudat, nemzetinek nevezhető román irodalom és muveltség tulajdonképpen csak akkor keletkezett és csak ettől az időponttól létezik! Az igaz, hogy az Önálló Erdélyi Fejedelemség idején - csekély politikai, gazdasági és muveltségi szintjénél fogva - a román nem lehetett a negyedik politikai nemzete Erdélynek, de rálépett, elindult a nemzetté alakulás és muvelődés útján. Ehhez hozzájárult az a körülmény is, hogy a rendi reform-politika kiemelkedő vezérei: Bocskai, Zrínyi, Thököly, II. Rákóczi Ferenc belátták, hogy harcuk a nép támogatása nélkül reménytelen; hogy ennek a támogatásnak az ára a földesúri önzés és jobbágykihasználás korlátozása. (120) Ebből a harcból és támogatásból - bár nem volt nemzetnek el ismerve - nem maradhatott és nem is maradt ki az erdélyi román elem sem, amely ezzel bekerült az országrész

gazdasági és szellemi közösségébe. II. Rákóczi Ferenc 1703 őszi külön kiáltványban szól Erdély nemzeteihez, az "oláh nemzethez" is. A barcasági Hermán melletti tábor hadnagyaihoz 1704. március 14-ei kiáltványa is "... az e hazában lakó akármely nemzetből álló igaz hazafiai"-hoz szól. (121)

Apafi fejedelem két évtizedes békés uralkodása és gazdaságpolitikája eredményeként Erdélyben emelkedett a lakosság száma is. Az ország biztonságos körülményei szinte szívták be a szomszédos országok népeit. A jól alakuló gazdasági viszonyok következtében kibontakozó munkaerőhiány ugyancsak kedvezett a bevándorlásnak. A fejedelem türelmes, megértő valláspolitikája menedéket nyújtott a felekezete miatt üldözött minden csoportnak. Uralkodása alatt tudatosan növelték a lakosság számát. Halála után, 1690 és 1703 között azonban a kormánynak a tényleges körülményekkel nem számoló adóterhei miatt, sokan kivándoroltak Erdélyből. Továbbá: az 1703 és 1709 között a Habsburg-császár és II. Rákóczi Ferenc fejedelem hadseregei küzdenek egymással. E küzdelmeket kísérő menekülések, éhínségek s a járványok főleg a pestis - ugyancsak erősen megtizedelték a lakosságot. A lakosság fogyáshoz hozzájárultak még a katonai erőhatalommal végrehajtott ellenreformáció megpróbáltatásai. Sok protestáns család és csoport - csak magyarok, székelyek és szászok - menekülésre kényszerült. A románságot nem érintette az ellenreformáció, így részéről egyházi-vallási okokból nem kényszerült menekülni egyetlen lélek sem.

Nem hangsúlyozhatjuk eléggé és elégszer, hogy nemcsak Apafi, hanem ennek a kornak minden erdélyi fejedelme arra törekedett, hogy - amint erre már az eddigiekben is utaltunk - az erdélyi román népelemet a vallási reform segítségével megnyerje a művelődés és a haladás ügyének; hogy ezt a népelemet is Erdély részére éppen olyan hasznossá tegye, mint amilyen a másik három nemzete: a magyar, a székely és a szász volt. S ezeknek a magyar államférfiaknak a törekvése - a későbbiekben fényesen igazolják - úgyannyira sikerült, hogy az erdélyi románok lettek a román műveltség megteremtői, megalapozói, majd átadói, "szállítói" a Kárpátokon túl élő fajtestvéreiknek is. Egyszóval: Erdély magyar áldozatvállalással és segédlettel, a mai szóhasználattal és kifejezéssel élve, egyéni és közösségi (kollektív!) jogok biztosításával, az egyetemes román kultúra bölcsője, az itteni románok fennmaradásának és állandó térnyerésének az elindítója és fönntartója.

Az erdélyi románok élvezve a fejedelmi hatalom teljes segítségét, senkitől és semmitől sem zavartatva, számbelileg is gyarapodhattak. A különféle török, tatár, kozák beütések, de különösen azoknak a görögöknek az állandó

zaklatásai és zsarolásai miatt, akik a két szomszédos román vajdaság jövedelmeinek a bérloki voltak, egyes falvak egész lakossága szökött át Erdélybe. Bethlen Gábor fejedelem egy 1662. augusztus 18-án kelt oklevelében a következőket olvashatjuk: "A kézdi kapitulumhoz tartozó szász papok adják értésünkre, hogy annakelotte egy Kövesd nevű falut mind szászok lakván, mostan immár a sok háborúság miatt annyira elpusztult, hogy több oláhság laknék benne, mint szász." 1648-ban I. Rákóczi György írja egy oklevelében: "A szász püspök hívünk a püspöksége alatt való senioraival együtt találának meg minket, jelentvén, hogy mivel Rétenben a szászok száma igen minimálódott és az oláhok vice versa igen sokra szaporodtak", I. Rákóczi György utasította tisztviselőit, hogy "... a Havasalföldéből kijött népeket sehol senki... meg ne tartóztassa." 1663-ban Ghica vajda írt át Apafinak Filipescu boér elszökött jobbággyai ügyében. 1668-ban a havasalföldi vajda írta Apafi fejedelemnek bizonyos nagyobb számú átszökött "oláh" faluk (!) dolgában: "... birodalmunkból egy néhány falvak (!) szöktenek el Nagyságod birodalmába. Némelyek Fogaras tartományába, némelyek Brassó tartományába, némelyek Szebenzékire és pedig nem egyéb latorságokért szöktenek el, hanem csak az adónak nehéz voltáért." 1676-ban pedig Rosetti vajda ír két ízben is nagyobb számú elszökött jobbággyai miatt a fejedelemnek. Az Erdélybe így beözönló román parasztság minden nehézség és anyagi áldozatvállalás nélkül, elfoglalhatta a háborús viszontagságok következtében meggyérült magyar, székely és szász lakosság helyét, megmaradt ingatlan- és ingó vagyonát. Mindezekről ne tudnának a román történészek és irodalmárok?.. Aligha!..

Apafi fejedelem a beszerceiekhez 1676-ban írt levelében szól a románok magas természetes szaporulatáról is. A már többször említett Pascu akadémikus hivatkozik Apafinak e megállapítására, egyedül és kizárólag ennek a magas természetes szaporulat-folyamatnak tulajdonítva a románság témyerését Erdélyben, szokásához híven "megfelelkezve" a románságnak a két szomszéd vajdaságból való állandó bemenekülése, beszivárgása kétségtelen tényérol, jóllehet ez a románság Erdély minden vidékén megjelent, még a Székelyföld peremén is, amelynek a belsejébe behatolni azonban soha nem tudott.

A románok bemenekülése, beszivárgása, nem készítette különösebb aggodalomra a nemességet! Magas természetes szaporulatuk azonban egyre inkább föltunt, s az erdélyi magyarságot, a magyar vezető réteget ez a jelenség kezdte aggodalommal eltölteni. Apafi Mihály, amikor 1676-ban megtiltotta a szakadáti magyaroknak, hogy földet adjanak el (!) románoknak, azzal indokolta intézkedését (a mindennapi tapasztalás bizonyítja), hogy a románok

nemzete szakadatlanul és gyorsan szaporodik, míg a szászok és magyarok napról-napra fogynak. Rövid idő múlva a románok megsemmisítik a magyarokat és a magyarok egyházát.

A régóta folytatott szász gyakorlat mintájára, az erdélyi országgyűlés 1668-ban elrendelte, hogy a kipusztult magyarok helyére települt románok járuljanak hozzá adójukkal a helyi magyar egyház fenntartásához. 1691-ben azonban megállapították, hogy ez a rendelkezés "nem annyira hasznos mint káros" és érvénytelenítették. A "homo religiosus" 104 kára és a "homo oeconomicus" 105 haszna állandóan összeütközésben áll az erdélyi nemesség öntudatában; egyrészt szorongással szemléli a népileg, vallásilag idegen elem növekedését, másrészt nem akar, nem tud lemondani az olyan szükséges munkaerőről. Mivel a román jobbágyat erején fölülr terheli a magyar egyháznak járó adó, a földesúr inkább veszni hagyja néptelenedő templomát, magyar gyülekezetét, csak hogy el ne veszítse a "vivum aerarium"¹⁰⁶-ot. Ezt annál inkább megteszi, mivel a magyar jobbágyhoz legföljebb ösztönös népi vonzódás köti, "nemzeti" érdekközössége nincs vele, hiszen a fejedelemség korában a magyar nemesség politikai vezető szerepét és gazdasági előjogait komoly veszedelem román részről nem fenyegette. (122) Őt nem, de a Hazát igen! Elokészítette Trianont: a nemzet és a Haza szétदारabolását!...

Az eddig ismertetettekkel, s kissé előre tekintve az összefüggő későbbi történelmi eseményekre és tényekre megállapíthatjuk: a XVII. század második felétől de inkább végéig mintha egy jövőbeni tartós szövetség pilléreinek építgetése készülne az erdélyi románok és a Habsburg-ház között, valamint az erdélyi magyar protestáns többségű rendek befolyásának az ellensúlyozása, vagy éppen kiszorítása a politika területéről. Ez a politikai irányzat nyilvánvalóvá vált a Micu-Klein¹⁰⁷-nal való egyezkedés évtizedeiben, a Horea¹⁰⁸-féle program, az 1848/49-es szabadságharc s az azt követő években, egészen az erdélyi román klérus és Ferenc Ferdinánd¹⁰⁹ közötti tárgyalásokig. (123)

Az erdélyi fejedelmeknek a románság művelésére, gazdasági-társadalmi fölemelkedésére tett erőfeszítései térben és időben is az elértnél eredménye-

104 Homo religiosus, vallási, vallásos ember.

105 Homo oeconomicus, gazdasági, gazdálkodó ember.

106 Vivum aerarium, élő tőke.

107 Inochentie Micu-Klein János (1696-1768) öntudatos, nemzete múltját alaposan ismerő erdélyi román egyesült (görög katolikus) püspök.

108 Horea (Ursu), Nicolae, az 1784. évi erdélyi román parasztlázadás vezére.

109 Ferenc Ferdinánd (1863-1914) osztrák-esteti főherceg és magyar királyi herceg, osztrák-magyar trónörökös.

sebb is lehetett volna. Az erdélyi román parasztság túlnyomó többsége azonban nem, vagy csak alig akart az erdélyi társadalmi rendhez alkalmazkodni, abból valamit is átvenni! Maradt továbbra is az itteniektől sok tekintetben különböző abban a szoros s az erdélyiekéhez képest jóval alacsonyabb szintű és rendű erkölcsi, szellemi és érzelmi állapotában, amelyben a szomszéd vajdaságokbeli fajtestvéreivel élt. Ennek az állapotának a fontartói, a továbbélését biztosítói Erdélyben, a legtöbb esetben írástudatlan, de hűvekhez mélységesen ragaszkodó pópák voltak, annak ellenére, hogy - amint már ismertettük - Barcsai és Apafi fejedelem igen figyelemre méltó kedvezményekben részesítették őket. A hatalom ezért elrendelte, hogy a román vajdaságokból Erdélybe bejött pópák jelentkezzenek a vármegyék, vagy székbeli tiszteknél vizsgálatra. Ez volt egyébként az egyik legfőbb indító oka a románok protestáns hitre való térítésének is, amit a hatalom és az államvallássá fejlődött református egyház vezetői az erdélyi görögkeleti román egyház szervezete és papsága reformjának a segítségével és nem elnyomással, nem terrorral, nem a nemzetiségtől való megfosztás szándékával - ahogyan ezt minden alap nélkül egyes román történészek és irodalmárok állítják - kívánták elérni.

Mindezek után szóljunk részletesen a reformációról és az erdélyi románsággal való kapcsolatáról.

Túl a török terjeszkedésen új "tanítás" jelent meg Közép-Európában, amelyet a Csehországba menekült lohn Wicliffe 110 vallási tanait terjesztő angoloktól Hus János¹¹¹ átvett és tovább fejlesztett. Tanítása, az ún. huszitizmus gyorsan szétterjedt és eljutott Magyarországra is. Királyaink azonban nem tarték és terjesztőit kiúzték az országból. A kiüldözött magyar husziták a Szörénységen és Havasalföld Munténiának nevezett részén át Moldvába vándoroltak, ahol a román vajda engedélyével letelepedtek. Nagy számuk alaposan megnövelte Moldvában a magyarok számát. (124) A huszita tanoknak az 1437-38. évi erdélyi parasztfelkelésben meghatározó szerepük volt és mintegy kiinduló pontjául szolgáltak az új hitnek: a reformációnak. Ez az új hit, Erdély és részeinek minden nemzetét érintette, az erdélyi románokat is. Az Önálló Erdélyi Fejedelemség időszakában terjedt és teljesedett ki. Az 1550-es

¹¹⁰ Wicliffe, lohn (1342-1384), angol reformátor, a pápaság ádáz ellensége, az átlényegülés tanának tagadója.

¹¹¹ Hus (Husz), lan (1369-1415), cseh reformátor, a prágai egyetem tanára. Wicliffe tanainak hatására megszünteti a búcsút és a pápaság ellen fordul. Súlyos börtönre ítélték, majd máglyán elégették. A cseh nemzeti egyház, megalapítóját tiszteli benne.

évekre, alig 40 év alatt, Erdélyben annyira elterjedt - kivéve Csík megyét, ahova nem tudott behatolni -, hogy az 1568-as tordai országgyűlésen kimondották a szabad vallásgyakorlat elvét. A négy vallás: a katolikus (pápista), a református (kálvinista), a lutheránus és az unitárius békében élhettek egymás mellett, ami egyedülálló volt az akkori Európában. (125) Ami pedig a románokat illeti: éppen az elobbiekben ismertetettek miatt a román ortodox egyházat, az ortodox vallást nem nyilvánították bevett vallásnak.

Az ismertetett háborús viszonyok, a politikai küzdelmek és az erős társadalmi feszültség kedvezett a reformáció terjedésének. A legnagyobb sikert a svájci irányzat érte el, amelyből a magyar református (kálvinista) egyház 112 nőtt ki. Helyzetét jó ideig veszélyeztette az antitrinitarizmus 113 amely az 1560-as években Erdélyben túlsúlyra is jutott, a XVII. század elejére azonban a református egyház fölénye, az egész magyar nyelvterületen vitathatatlaná vált. Ezen csak a katolikus ellenreformáció tudott később változtatni.

Kétségtelen, hogy a reformáció az emberiségnek haladást, fölvilágosodást, fejlődést, műveltségi szintemelkedést hozott. A hatásától elért területeken uralomra juttatta a nemzeti nyelvet, az anyanyelvu írásbeliséget. (126) Úgy, és annyira, hogy ha nincs a reformáció - ha alapos vizsgálat tárgyává tesszük a következő kérdésünk összetevőit - , ma ki tudja milyen nyelven beszélne? Mert a magyar nyelv, hála a reformációnak, a megmaradásunkat jelentette.

A reformáció elveinek elterjedésével a gondolat- és lelkiismereti szabadságnak a kihirdetésével és érvényesítésével újáteremtette az akkor sok tekintetben meghatározó szerepet betöltő egyházi és vallási életet. A szóban és írásban elindult szellemi síkon mozgó eropróbát megtestesítő (127) hitviták folyamata a Rómához hu maradt katolicizmus és ezzel az összmagyarország szellemi életének a szintemelkedéséhez vezetett. A hitviták útján - amelyekről a következőkben még szólnunk - a reformáció éppúgy mint a jezsuita szellem, kivonult a templomok falai közül. Áthatotta a politikai, a közösségi és egyéni életet. Abban az időben mindezekre az összmagyarorságnak mint éltető és alkotó erőre szüksége volt. Így egyes országok - közöttük Magyarország is

112 Kálvinista Egyház, Kálvin János (Jean Calvin - 1506-1564) francia származású svájci reformátor, a franciák protestáns Oldózése elől menekült Svájcba, ahol felépíti Isten Államát. Az ömunkássága nyomán vált az 1540-es évektől kezdve Genf a protestáns mozgalom központjává.

113 Antitrinitarizmus, teológiai irány, amely a szentháromság dogmáját támadva Jézus ember voltát és a következetes monotheizmust hirdette. A XVI. században filként olasz humanisták hirdették. Az unitárius egyház fő alapelve.

- a reformáció eszméinek köszönhetik társadalmi és politikai életük újjáalakulását, anyagi jólétük (Hollandia, Anglia, Észak-amerikai Egyesült Államok) megalapozását. A kitarító, becsületes munka szükségességének hirdetésével, hatalmas befolyást gyakorolt az akkori értelemben vett modern gazdasági élet kialakulására Erdélyben is, az akkor - amint rámutattunk - nemzetnek még nem tekintett románságra is. Kövy Zsolt szerint "A magyar református keresztyén egyház önmagában történelmi üzenet. Nemcsak egyszerűen evangéliumi hitvallás, úgyszintén nemcsak történelmi tanúságtétel a maga reformációt adó s ellenreformációt szenvedő diadalaival és megnyomorgatásaival, hanem igen komoly súllyal a magyar nemzeti tudatot megjelenítő és megerősítő történelmi valóság." (128)

Mindezen elonyei ellenére azonban egymással szembe kerültek a katolikus és a protestáns magyarok s így Erdély a különböző keresztyén felekezetek harcterévé vált. A hitvitázó iratok, a hitviták példátlanul eldurvult hangneme, a türelmetlenség, a másik fél érveinek meg nem hallgatása, a gyűlölködő és semmilyen megoldást nem hozó szemlélethez vezetett, amelynek sem a hithez, sem a vitához nem sok köze volt. Ilyen helyzetben, az ismertett elonyök ellenére témánk szempontjából egy fontos követelmény megvalósulása elmaradt: a reformátusok és a görögkeletiek (ortodoxok) uniója! Erdély és nemzeti békéjének és egyetértésének szempontjából a legfontosabb! S nem hangsúlyozhatjuk eléggé, hogy akadályozták ezt az uniót a magyarság megosztottságát eloidézo, az elsoként megalakult evangélikus, a református (kálvinista), az unitárius, az anabaptisták¹¹⁴, s a szombatos felekezetek között dúló harcok is. Ezek közepette az erdélyi református püspök alá helyezett, Gyulafehérváron székelo román görögkeleti (ortodox) püspök továbbra is görögkeleti püspök maradhatott. Talán éppen ezt a történelmi tény elhallgatandó, errol egyetlen szóval sem tesz említést a Román Ortodox Egyház által 1979-ben megjelentetett kiadvány. (129) Ez a kiadvány nem szól errol a tényről, az 1544-ben Erdélyben román nyelven kiadott katekizmusról, az első román könyvről; nem szól arról, hogy a magyar Erdélyben az új vallást (reformáció) követo századok, magyarok és székelyek 1544 és 1588 között összesen 19 könyvet nyomtattak a románok számára, amelyek közül 7 román nyelvű volt. A brassói városi tanács a barcasági románok földesura volt. Így jogosultnak tartotta magát, hogy "alattvalóinak lelki üdvéről is

¹¹⁴ Anabaptisták, újrakeresztelkedők, a XVI. században keletkezett szekták. Hirdették a javak közösségét, fölöslegesnek tartották a hatóságokat, s a hozzájuk térteket újra megkeresztelték, miután a gyermekkori keresztelést érvénytelennek tekintették.

gondoskodják". Terveinek keresztülvételére Coresi, a tirgovistei metropolita diakonusa jött segítségére, aki megtanulta a nyomtatás mesterségét és a Négy Evangélista írásait, Brassóban, 1561-ben, román nyelven kiadta. Később Hirsch Lukács brassói szász bírósági írnok az evangélium magyarázatát is kiadta román nyelven. Az új vallás magyarjai kálvinista szellemű román nyelvű könyveket is kiadtak és kálvinista román egyházközségeket is szerveztek. Az Ószövetséget "Palia" címen, Szászvároson nyomtatták 1582-ben román nyelven. (130)

Sokirányú elvitathatatlan eredményei mellett is, az ország területi egysége elvesztésének katasztrófáját súlyosította az, hogy a reformáció egyidejűleg a nemzet szellemi élete egységének a megbontását is magával hozta.

Erdélyben már a megjelenésétől számíthatóan a románokkal vegyesen lakott, vagy szomszédos román lakosságú községekben, évszázadokon át a magyar és a székely népesség kisebb-nagyobb része elrománosodáshoz, a magyarság csökkenéséhez, térszerítéséhez, a románság száma emelkedéséhez, további térnyeréséhez vezetett.

Távlatok nélküli történelemszemléletével károkat is okozott a magyarságnak. S ha a magyarság megtartásában egyfelől fontos szerepet játszott, mint ahogyan erről megemlékeztünk, másfelől fölvethető a kérdés: miért pont a reformátussá lett területek románosodtak el, miért azok egykésedtek el? Igazán közülük kerültek ki azok a falvak amelyekből valósággal kiüldözték azokat, akik világra merték hozni a második gyermeküket. Ilyen elnéptelenedő vidékké vált Erdélyben a Mezőség, az Érmellék, a Szilágyság, Bihar, Szatmár, Beszterce, Naszód, Kalotaszeg és közvetlen környéke.

Azokban a vegyes lakosságú községekben, ahol a katolikus magyarság 80-90%-a a református hitre tért át, a katolikusok - mindenképp a kisebb településeken - lelkipásztor nélkül maradtak. Az új hitet nem vállaló katolikusok papjai vagy elmenekültek, vagy megnősültek és görögkeleti (ortodox) pópákká, s ezzel románokká lettek. A megélhetésüket nem biztosító, megcsappant, alacsony jövedelmük miatt, elhagyták maradék híveiket. Az ehhez a maradék katolikussághoz tartozó családok házasságot kötni, újszülöttjeiket megkeresztelni nem az általuk el nem fogadott magyar református paphoz, hanem az ortodox (később az egyesült román görög katolikus) pópához mentek. Ez, a hozzá fordult fiatal magyar román katolikus házasságokat készségesen megeskette, újszülöttjeiket nagy odaadással részesítette a keresztiség szentségében!... S ha az új házasságok talán még nem is, de gyermekeik egytől-egyig ortodox

vallásúak lettek, s e vallásuk szerint jártak el ortodox templomok istentiszteleteire: románok lettek! Örökre!...

Az elrománosodásnak, valójában magyar térvesztésnek voltak egyéb okai is! Ennek a folyamatnak volt a következménye a családi neve szerint magyar, de keresztnéve szerint már román (pl. Babos Teodor, Gávási Ion, Herczeg Ion, Losonci Pavel, Molnár Augustin, Nagy Ion, Szabó Stefan, Veres Nicolae, stb.) lakosság megjelenése Erdélyben. Így érthető meg Grigore Ureche 115 moldvai román krónikásnak az a megállapítása, amely szerint: Erdélyben a katolikusok, ahogyan ő nevezi "papistasi" (pápsták) ... Szívesebben mennek a román templomba, mint a más hitű magyarok (kálvinisták, szombatosok, stb.) templomába". (Ford.: K. Á.) (131) Ureche-nek ez a megállapítása az erdélyi román ortodox egyháznak és pópáinak a római katolikusnak maradt magyarságra gyakorolt hatását, következményében pedig ennek a magyarságnak, az ortodox egyházba való beszivárgását, befogadását és nemzetiségének csendben zajló, szinte észrevétlen elvesztését bizonyítja. Pusztult és veszett tehát a magyarságot fenntartani hivatott parasztságnak az a része, amely az új hit puritánságából 116 (amelyről a későbbiekben bővebben is szólnunk) adódó követelményeknek osi hitéből fakadóan nem tehetett eleget, azokat nem fogadhatta el. Folyhatott a magyarság pusztulása! A lényeges a nemzetet megosztó új hit puritánizmusának a védelmezése és érvényesülése volt.

Ureche megállapítása egyébként a "cuius regio, eius religio",¹¹⁷ elvével is kapcsolatba hozható. Ezekben az időkben - az akkori fölfogás szerint - a templom a földesúr, a városé, vagy a falué volt. Az akkor még katolikus nép ezrei, ha nem akartak templom és temető nélkül maradni, kénytelenek voltak a földesúr, a városi, vagy a községi tanács új vallását elfogadni. "Innen van, hogy voltak egész vármegyék, ahol földesuruk vallásváltoztatásával az egész nép vallást változtatott, ellenben a szabad néposztályoknál pl. a székelyeknél, jászoknál, vagy a török hódoltságban lakóknál a hitújítók sohasem tudták elérni azt, hogy egész vármegyék területe csupa protestáns legyen." (132)

A román féllal házasságot kötő hittestvérüket, a magyar papok – s ebben nem volt különbség katolikus, református, unitárius, stb. papok között -, ritka

115 Ureche, Grigore (1590 vagy 1595-1647) moldvai krónikás. Több moldvai vajda mellett szolgált III. kancellár és fegyverhordozóként.

116 Puritánság, szigorú erkölcs, a kőlsőségeket megvető, egyszerű, minden dísz nélküli.

117 Cuius regio, eius religio = Akié az ország, azé a vallás. Az 1555. évi augsburgi vallásbékében elismert alapelv, hogy t. i. a fejedelem vallása szükségképpen alattvalói vallása is.

kivételektől eltekintve - elítélték, megszégyenítették. A legtöbb esetben valószínűleg kiátkozták egyházból. A mezoségi Bonchidán pl. tudomásunk szerint 1810-ben, de nem a pontos időpont számít, nem ez a perdöntő, az ortodox vallású román nővel házasságot kötő Losonczy István református vallású magyar ember, akit a református lelkész román választottja miatt közvetlenül az esketési szertartás után, még az úrasztala előtt megszégyenített, ez a magyar ember "alapította meg" az új, román, most már "Losonti" családot. Ennek a családnak a leszármazottjai egytől-egyig mind ortodox-ok és ezzel románok lettek. S mi tagadás, egyes ritka kivételektől eltekintve, magyar-gyűlöelő románok is!

A hírement történetből okulva, a következő "vegyes" házasságok, tartva az esetleges megszégyenítéstől, az egyházból való kiközösítéstől, eleve a román ortodox pópák előtt kötötték házasságot. Akár a magyar férfi kívánt házasságot kötni román nővel, akár magyar nő kívánt házasságra lépni román férfivel, mind a férfi, mind a nő magyar családja gyermeke kitagadásával fenyegetőzött. Ez a fenyegetőzés a házasság létrejötté esetén, rendszerint érvényesült. A magyar család gyermekét örökre "letudta", kitagadta a magyar vallási kötelekéből. S ez az eljárás, de nevezhetnénk gyakorlatnak is, oda vezetett, hogy az új "vegyes" családnak nemcsak a magyar szülői házzal szakadt meg kapcsolata, hanem magyar egyházával is. A magyar fél a román fél családjába és annak egyházába húzódott, ahol viszont minden esetben megértően, készségesen fogadták. Az ilyen "vegyes" házasságokból született gyermekek görögkeleti (ortodox) román vallásúak lettek s ezzel örökre és visszavonhatatlanul románok is! Ezek a "vegyes" házasságok, a nagy, de rendszerint csak egyoldalú magyar ellenzések dacára is, meghitt, eszményi, mintaszerű házasságoknak bizonyultak, nagy és egészséges gyermekáldással!... S az erdélyi és az összmagyarság szerencsétlenségére, szinte nem volt Erdélynek olyan vegyes lakosságú községe, amelyben ne került volna sor vegyes házasságokra, olyanokra, amelyek utódaikban ne magyar veszteséget hoztak volna. Ezek az esetek szolgálnak magyarázatul és bizonyítékaul is annak, hogy az erdélyi románok között léptenyomon találkozunk: Deac = Deák, Ecedi = Ecsedi, Fodor = Fodor, GavaSi = Gávási, Herteg = Herczeg, Mester = Mester, NemeS = Nemes, PiroS = Piros, Suteu = Sütő, Vaida = Vajda, VereS = Veres, stb. családnevekkel. Ezek a családnevek tehát nem románok kényszer elmagyarosítását, elmagyarosodását tanúsítják, amint ezt román történészek és irodalmárok kritikátlanul magyarellenes vádnak bemutatják! Ellenkezőleg, magyaroknak román egyházi úton való elrománosításáról, elrománosodásáról

van szó! S bár időben kissé előre tekintve, itt kell rámutatnunk, hogy később, a két román egyház fejlődésével és erősödésével, a pópák kultúrszintjének emelkedésével, majd az 1918-1920-as, számunkra tragikus események után, a családi (vezeték) nevek hol tulajdonosuk, hol ezek papjai és a román közigazgatás révén "nemzeti érdekből" tovább finomultak, románosodtak! Így lett Erdélyből Ardelean, Gávási-ból Gavasu, Keresztesből Cherstes, majd Cherstesiu, Koncz-ből Cont, majd Contiu, Tatárból Tatar, majd Tataru, stb. Ilyen esetekben nyelvész és történész legyen a talpán, aki egyik-másik ilyen névből kimutathatná tulajdonosa magyar eredetét, mint pl. Gávási=Gavasu esetében. Egyébként is a II. világháború után csak "megrománosítva" állították ki a közigazgatásban az anyakönyvi kivonatokat függetlenül attól, hogy az anyakönyvekben azok hogyan szerepeltek. Pl. szerző esetében, neve az anyakönyvben a következőképpen szerepel: Kosztin; keresztnéve: Árpád. 1949ben születési anyakönyvi kivonatát a következőképpen állították ki Kolozsváron a Megyei Tanács Anyakönyvi Hivatalában: családi neve: Costin, keresztnéve: Arcadie. Következésképpen úgy állították ki, hogy kénytelen volt megtagadni átvételét. Végül is a következőképpen állították ki: családi neve: Costin, keresztnéve: Arpad.

Közbevetőleg, csak a székelységre vonatkozóan, rá kell mutatnunk: a székelységnek a keleti szertartású kereszténységgel osi kapcsolata volt, minthogy Erdély területén a már említett görög Hierotheos útján a keresztény térítés eloször keleti formában történt. S bár a székelység története folyamán az elszigetelődés és az elzárkózás magatartását követte, a románsággal kapcsolatban engedett zárkózottságából, ami egyes történéseink mint pl. Timkó Imre hittudományi akadémiai professzor szerint, ez a közös rítusból származó rokonérzésre vezethető vissza. (133) Az is bizonyított, hogy a székelyek között bizonyos fokú idegenkedés azért mutatkozott és érvényesült a latin szertartású kereszténységgel szemben, mert a katolikus hierarchia a túlságosan magas dézsmával terhelte őket. Ezért sokan szándékosan csatlakoztak az ortodoxiához. A keleti papság jóval kisebb terheket rótt rájuk. Amikortól királyi rendeletek szabályozták, hogy a keleti szertartásúaknak nem kell a katolikus klérus számára adót fizetniük, szívesen telepedtek román falvakba, vagy ilyen falvak köré, hogy mentességet élvezhessenek. Ezt el érték, de elrománosodásukhoz vezetett. (134)

A hívókra csak rájuk kényszerített új hit fölcseréléséhez, az új egyháztól való elpártoláshoz, az elrománosodási folyamathoz hozzájárult az új, a refor

mátus egyház már említett puritánizmusa 118 is. Jóllehet ez mint valóságos eszmerendszer, a modem európai társadalmak talaján született és hatására az egyén és az egyház újszerű kapcsolatát teremtette meg, Erdélynek még a legelmaradottabb részein is talajra talál, s többet jelentett mint szuken értelmezett vallási megújulást. Célkituzései között szerepelt az istentiszteleteknek az ún. "pápista maradványoktól, ceremóniáktól" való megtisztítása, a személyes hitre való ébresztés. A ceremóniákhoz való ragaszkodás azonban az emberekben, a hívőkben megmaradt. Az új hitet felvevők közül különösen azok, akik azt fölvenni kényszerültek, nem nélkülözhatték azokat! Különösen nem a misét! A katolicizmusuktól megválni nem akarók nem tudták elfogadni az új hitnek nekik merevnek és ridegnek bizonyuló, egyedül a pap személyére épülő szertartásrendjét. A megfogyatkozott, papok nélkül maradt római katolikus egyházakból az emberek, a hívők az egyházi külsőségek (ceremóniák) tekintetében a római katolikus egyházon is túltevő ortodox egyházakba húzódtak. Ugyanezt tették azok a magyarok is, akik a "Cuius regio, eius religio" alapján uruk szerint lettek reformátusokká. A következménye ennek a folyamatnak az lett, hogy a református esperes a Kolozs-megyei Alsózsuk község református templomának a lebontását kényszerült elrendelni. Épületanyagát értékesítették, mivel a XIX. század elejére, a község előbb katolikus, majd református magyarsága, beolvadt a románságba. A XIX. század első harmadában, közepe táján ennek a magyar református templomnak a köanyagából épült fel a "Fintina" melletti román görög katolikus templom! (135) Sorsunk kegyetlensége, hogy a református hívek nélkül maradt, lebontásra ítélt e magyar építésu templomnak az anyagából román templom született!... Ennek és a hozzá hasonló eseteknek előzményei számunkra, az utódokra, nem lehetnek közömbösek. Ha megkésetten is, de a magunk, egyházi vezetőink hibáit és mulasztásait elfogulatlanul kutatva és tárgyilagosan elemezve, számot kell vetnünk velük. Különösen fontos ez, a nemzeti kérdéseink iránt, a jelenben is közömbösen viseltető magyarságunk egy részének. Emlékezzünk, hogy cselekedhessünk!...

Azokban a helységekbek, ahol néhány katolikus, vagy református család nem olvadt be a románságba, azok a helységek szórványok lettek. Ezek magukra hagyottan, Trianon után a kisebbségi léten belül is kisebbségben éltek és élnek, nemzetiségük szempontjából most már még nehezebb körülmények között. Jövöjük a felszámolódás, amely helyenként már befejeződött, vagy

118 Puritánizmus, külsőségek megvetése, szigorú erkölcsiség, egyszerűség a gondolkodásban és életmódban, stb.

befejeződés előtt áll. S ez nem egyéb, mint befejeződött, vagy befejeződés előtt álló térvésztes a magyarság, az összmagyarság kárára "így vagy úgy", de térnyerés a románság javára.

A külsőségek megszüntetésén túl az új hit puritanizmusának következményeként - fájdalom! - középkori templomaink falfestményei mintegy négyötöd részben elpusztultak. Csak a Jóisten tudja hány remekmu lappang falusi református templomocskák vakolatrétege alatt. A román kori templomok deszkamennyezetéből egyetlen egy sem maradt fenn. A hitújítás, a puritánság, nem kímélte az erdélyi templomok szárnyas oltárait sem. Könnyörtelenül eltüntette azokat, a Székelyföld emlékei egy részének kivételével. A gazdag szász és román ortodox emlékanyag viszont, szinte csorbítatlanul fennmaradt (136) és vonzotta az ezektől "megtisztított" katolikusnak maradt, vagy csupán csak színbol reformátussá lett hívókat a román ortodox templomokba, hogy aztán mint "új románok" ezeknek hívei maradjanak. Könnyen dönthettek így, mivel az átpártoltak szerint az ortodox (később görög katolikus is!) román templomokban nem latinul, hanem nekik is érthetően, románul mondták a szentmisét! Azok a protestánsok viszont, akik hitüket és elveit szívvel-lélekkel a magukévé tették, azoknak a protestantizmus nemzetmegtartó és nemzetformálóerőt jelentett és jelent úgyannyira, hogy ez idő szerint az üldözöttebb Erdélyben a református magyar.

A hitújítás idején, már a XVI. századtól terjedt, majd általánossá lett, az új hit prédikátorai által hirdett magyar balsors-szemlélet, amely Luther Mártonnak 119 akijelentésén alapult. E kijelentés szerint: "... a török az Isten büntetése a magyar népen és ha majd ez a nép megtér Istenhez" (ha római katolikusból protestánsná lesz! - K. Á.), akkor elveszi róla a török elnyomást. Ez a széles körben ismertté lett kijelentés valósággal megfertőzte a hazai gondolkodást. Továbbá: a nemzetre rászabadították az Ószövetség magyar nyelvre fordításával a zsidósors-szemléletet, holott a két nép sorsának egymáshoz semmi köze sem volt, s máig sincs! A zsidóság szétszóratott a világban, de egy része sajátos, saját ideológiája segítségével mindig megtartotta a népnek egy részét, és minden veszteségét pótolta a vallási indítékból fakadó szaporaságával. (137) A balsors-szemlélet és a zsidósors-szemlélet valósággal meg

119 Luther Márton (1438-1546), német hitújító, a reformáció egyik elindítója. Kezdetben katolikus pap. A wittenbergi vártemplom kapujára 1517-ben kiszegezett 95 tétele miatt 1520-ban a pápa kiátkozta, 1521-ben pedig, a wormsí birodalmi gyűlésen, birodalmi átok alá vetik. Lefordítja német nyelvre a Bibliát. Ezzel az új német irodalmi nyelv megeremítője lett. Új vallási tanai gyorsan terjedtek.

fertőzte a hazai gondolkodást, s elterelte figyelmét, a jövője alakulásával összefüggő nemzeti kérdésekről.

Bethlen Gábor 120 fejedelem (1613-1629) - mint hithu protestáns -, mint erről már szoltunk a kálvinista papokat megnemesítette. (138) Ezek közül egyesek, nemességük tudatában, tartásukban megváltoztak: keményebbek, "rátartibbak" lettek, mint voltak. Ezért érzékenyebb híveik közül egyesek, ha nem is sokan, de papjuk miatt elpártoltak református egyházuktól és helységük román egyházának hívei lettek s egyúttal románok is.

A csak vázlatosan bemutatottak ismeretében érthető meg igazán, hogy a XVII. és a XVIII. században végzett szociológiai fölmérés szerint Bonchida, Válaszút, Borsa, Doboka, ezek néhány szomszéd községében, bizonyíthatóan, szinte az egész Erdélyre és a Partiumra is jellemzően figyelmen kívül nem hagyható magyarságsökkenéssel, térvesszéssel szemben, magyarányú román gyarapodás, térvnyérés következett be. A borsai és a dobokai Rédelyi birtokon 1845-ben, csak román személyzet volt alkalmazásban, mert a magyarok elrománosodtak. S ez volt a helyzet más birtokokon is úgyannyira, hogy a mágnások és nemesek a magyar mellett román jobbágyaik nyelvét is beszélték. S ha már ezekkel román nyelven érintkeztek, miért ne teheték volna ugyanezt magyar alkalmazottaikkal is? Tehették, de ez is elősegítette elrománosodásukat is. (139) Ugyanakkor nincs adat arra vonatkozóan, hogy Bonchida községben, vagy a szomszédos községekben románok elmagyarosodtak volna!... Így teljesen alaptalanok azok a román állítások, amelyek szerint az erdélyi fejedelmeknek a reformáció révén az erdélyi románok elmagyarosítása lett volna a céljuk, hiszen - amint rámutattunk -, éppen a reformáció hatására indult meg az erdélyi románok nem elmagyarosítása, nem elmagyarosodása, hanem éppen ellenkezőleg: nemzeti öntudatra való ébredése, igazi "elrománosodása", aminek hatása - bármennyire fájó pontja is ez a román nacionalizmusnak - kisugárzott mind a Keleti-, mind a Déli Kárpátokon túlra, a két román vajdaság népére is. Következésképpen: a reformáció és az ellenreformáció ádáz küzdelmének folyamatában, Erdély és a Partium magyarságának egy része, ragaszkodva eddigi katolikus hitéhez - szükségből! - a helységében lévő görögkeleti (ortodox), később pedig a román görög katolikus egyházba húzó

120 Bethlen Gábor (1580-1629) erdélyi fejedelem (1613). 1620. VIII. 25-én a besztarcebányai országgyűlés magyar királlyá választotta. Erről a címéről 1621-ben II. Ferdinánddal (1578-1637). magyar királlyal (1618-1637) kötött békében lemondott. Nagy koncepciójú uralkodó volt. Diplomáciája egész Európára kiterjedt. Erdély fölemelésére, a tudományok, az iskolázás fejlesztésére nagy gondot fordított.

dott, s lett örökre elveszítettje magyar egyházának és magyarságának. Amint már említettük, elsősorban a lelkipásztorok nélkül maradt római katolikusok és földesuruk után a katolikusokbóllett "kényszer-reformátusok" találták meg helyüket helységük valamely román templomában, majd egyházában, annak életében. A római katolikus latin szertartás helyett - minthogy a vegyes nemzetiségu helységek lakói többé vagy kevésbé ugyan, de ismerték egymás nyelvét -, olyan misén vehettek részt, amelynek nyelvét megértették. Az erdélyi ortodox románság ugyanis - hála a reformációnak - elsoként számuzte templomaiból a szlavón nyelvet, amelyet a románság szintén nem értett. „I. Rákóczi György fejedelem (1630-1648) - írja a román Petru Maior¹²¹ - megparancsolta, hogy sem a vladikának (püspöknek), sem a többi papnak ne legyen szabad a szent dolgokat csak román nyelven szolgáltatni."

A mi kereszténységre térítőink, Róma ellenállása miatt, nem merték kérelmezni, hogy istentiszteleti nyelvünk a magyar legyen. Az igazság az, hogy ennek megvoltak az előzményei. Pápa IX. Leó 1052-ben "exkommunikálta", azaz kiátkozta, kiközösítette Hunnibert mainzi diakonust 122 azért, mert a misét nemzeti nyelvén, németül merte tartani. Elso királyaink, akik az európai szokások beültetésével akartak hazát biztosítani magyar népüknek, megfélekedtek nyelvünknek arról a jogáról, hogy a kereszténység felvétele alkalmával ezt a szertartásban éppen úgy használhattuk volna, mint pl. a szlávok az övékét. S ehhez a mulasztáshoz nagyban hozzájárultak a nyelvünket nem ismerő idegen térítő papok is. Ennek a jognak a nem érvényesítése kimondhatatlan nemzeti veszteség volt. A temérdek íráshalmaz, amely latin nyelven maradt reánk, most mind a mi magyar nyelvünk osi kincse lenne. Királyaink elmulasztották, hogy a keresztény hit felvételéért, annak buzgó terjesztéséért, a nemzet számára "ellenértéket" kérjenek. A Rómával való unióra lépo (1702) erdélyi románok istentiszteleti nyelve anyanyelvük (nemzeti nyelvük), a nemzetiségük megtartását és erősítését is jelento, román lett.

Mindezekén túl, a feudális hubéri magyar társadalom rangsor szerinti tagozódásának a nyomására, számos magyar köznemes, szabad paraszt süllyedt le és merült el a román jobbágyság tömegében. Tény, hogy a magyar jobbá-

121 Maior, Petru (1760 vagy 1761-1821) szerzetes, tanár, később szászrégeni román lelkész. 1808-ban kinevezik a Budai Királyi Nyomda cenzorává. A dákoromán kontinuitás (folytonosság) tanának meggyozódéses hirdetoje.

122 Diakonus, régi idoben a püspök segéde, a szegények gondozója, később a katolikus papi rend harmadik fokozata, segédlelkész, szerpap.

gyok is, könnyebben románosodtak, mint a román jobbágyok magyarosodtak. E folyamatnak tulajdoníthatóan a magyar jobbágyság jelentékeny töredékei a jóval igénytelenebb románságba kerülve elveszítették nemzetiségüket. Az embert megalázó és nyomorító társadalmi rendszer egy táborba sodorta az egyaránt sanyarú sorsú magyart és román.

Erdélyben a reformáció szervezett egyház nélkül találta a görög rítusú magyarságot. A görög rítusú románságot viszont, szervezett egyházban találta. Így szárnos erdélyi görög szertartású magyar hitközség fogadta be az új hitet, mindenekelőtt istentiszteleti rendjének magyar nyelve miatt, megóvva ezzel nemzetünk számára azt a maradék görög rítusú magyarságot, amely a már szervezett román szertartású egyházból kimaradt, mert pl. a balázsfalvi egyházmegyének magyar hívei, mivel a román nyelvet is értették, magukat is románoknak vallották, anélkül, hogy valóban azok lettek volna. (141) Volt tehát a reformációnak Erdélyben nemcsak magyarságot vesztő, de magyarságot mentő, fenntartó és erősítő hatása is. Szükség volt erre, mivel a bécsi politikát kiszolgálók odáig merészkedtek, hogy a magyar görög katolikus vallás „„„ az erdélyi részekben már nem is vallás, hanem nemzetiség”, azaz román lett. (142)

I. Lipót király (1657-1705) hadai 1686-ban visszafoglalták Budát. Bécsben Lotharingiai Károlyt¹²³ megbízták Erdély megszállásával. Károly és a rendek között tárgyalások indultak, s 1687. október 27-én Balázsfalván¹²⁴ szerződésükötéssei végződtek. Bécsben azonban a szerződést sok tekintetben vitatták. Erdélybe küldték annak teljes birtokbavételére Caraffát¹²⁵ az eperjesi¹²⁶ gyilkost, aki Szebenbe rendelte a fourakat s előttük kijelentette: "Erdély visszatér Magyarország királyához, melytol az irigy sors és némelyek nagyravágyása szakította el. Elfogadja Lipótnak és utódainak, mint örökös magyar királyoknak oltalmát, s önkéntesen, keresztény buzgalomból lemond a török védnökségről. A törökkel nem fog érintkezni, nem küld neki adót, sem ajándékot. Az uralkodóház más ellenségeivel nem érintkeznek. A még meg

123 Lotharingiai Károly (1643-1690), herceg, osztrák császári hadvezér. 1686-ban az ő vezetésével vették be Budát.

124 Balázsfalva, város Alsó-fehér, később Kisküküllő vármegyében, e vármegye székhelye.

125 Caraffa, Antonio (1646-1693), vaskezű császári tábornok.

126 Eperjes, város Sáros vármegyében. Caraffa tábornok itt végeztetett ki összeesküvés ürügyével számos protestánst. A vérengzésnek császári rendelet vetett véget. Caraffát visszahívták, de büntetés helyett a legnagyobb kitüntetésben részesült. Itt annak ellenére, hogy a tábornok bécsi palotájára írták föl egyik énel: "Ex lacrimis Hungarorum", azaz: "A magyarok könnyeiből" szöveget.

nem szállott Kovár, Huszt, Görgény és Brassó váraiba befogadják a német orségeket. Különben kérik Ofelségét jogaik, kiváltságaik és a vallásszabadság megerősítésére." Ezt a nyilatkozatot a Fogarasban 127 tanácskozó rendek elfogadták s a fejedelem is letette a huségesküit. A rendek ezzel a döntésükkel bár Erdély önállósága elvileg megmaradt -, eltávolodtak a fölszabadító háborúban kimerült és elgyengült Magyarországtól.

Apafi fejedelem 1690-ben elhunyt. A rendek fiának, II. Apafi Mihálynak (1676-1713) kívánták letenni a huségesküit. Oket azonban ebben megakadályozta Teleki Mihály (1634-1696) és Heissler tábornok. Bethlen Miklóst (1642-1717) Bécsbe küldték, hogy az új fejedelem megerősítését kieszközölje. Bethlen e megbízatásának sikeresen eleget tett, a diplomát kieszközölte. (Közben az 1690. szeptember 15-ei országgyűlésen fejedelemmé választották az Erdélybe beütött Thököly Imrét (1657-1705), akit azonban Erdélyből kiuztek!) A rendek a fogarasi országgyűlésen a Bethlen által hozott diplomát megvitatták és elfogadták (1691). Ez volt az ún. Diploma Leopoldinum, amely a következő korszakban Erdély közjogának alaptörvényéül szolgált, s a Hármaskönyv hatályát Erdélyre is kiterjesztette. Bár Erdély önállósága a Diploma szerint - amint erre már utaltunk - csak elvben maradt meg, az erdélyi államférfiak mindent elkövettek azért, hogy I. Lipót (1657-1705) elismerje: Erdély a magyar királyság jogán szállott vissza a Habsburg dinasztiára.

Elengedhetetlen volt ez a magatartásuk, mivel a Diplomával Bécsnek az volt a terve, hogy Erdélyt a Habsburg birodalom örökös tartományává tegye.

127 Fogaras. Fogaras vármegye székhelye volt 1950-ig. Vára 1340 körül épült. Mai alakját Bethlen Gábor korában nyerte. Az erdélyi fejedelmek kedvelt tartózkodási helye volt.

VII. FEJEZET

A RÁKÓCZI SZABADSÁGHARC, AZ ERDÉLYI VLACHOK (ROMÁNOK), EZEK VALLÁSI UNIÓJA RÓMÁVAL, ELLENREFORMÁCIÓ

Erdély önállósága tehát a Diploma Leopoldinum (1691) alapján elvben megmaradt. Az alkotmány szerint megvolt a maga kormányzója, az ún. guberniuma, gubernátora, országgyűlése és autonómiája a vármegyékben, székelyekben és városokban a régi kiváltságok biztosítása mellett. Csakhogy a kormányzó, a gubernium az 1694-ben életre hívott udvari kancelláriától kapta utasításait, ezek végrehajtója lett. Az országgyűlés évenként összeült ugyan, de egyre csökkent törvényalkotó szerepe. A fő hatalmat a katonai parancsnok gyakorolta, aki az országgyűlésen királyi biztostként szerepelt, s aki a polgári kormányzatot minden tekintetben "a kezében tartotta".

Az erdélyi rendek 1703 márciusában Gyulafehérváron országgyűlést tartottak. Elhatározták: figyelmeztetni kell a népet, hogy aki **II. Rákóczi Ferenc** (1676-1735) szabadságharcához csatlakozik, az a hazatérés bűnébe esik. Egyidejűleg Kaszás Pál feladta Szilágysomlyót¹²⁷, s embereivel átállt a kurucokhoz. Ezzel Erdélyben is elkezdődött Rákóczi szabadságharca. Egyelőre és egy időre szerencsésen!... A hozzá csatlakozott rendek kérésére, Rákóczi 1704. július 6-án Gyulafehérvárra országgyűlést hívott össze, amely őt erdélyi fejedelemmé választotta. A szászok nagyobb városai azonban távol maradtak ennek elismerésétől s a Széchenyire vonult fő kormányzó az egybeseregelt urakkal együtt, augusztus 2-án elnyilatkozatot tettek közzé. A választás után csaknem három évnek kellett elteltéig ahhoz, hogy Erdély utolsó választott fejedelme, 1707. április 5-én elfoglalja székét.

A Csallóközben 118 toborozó, Erdélybe küldött Herbeville tábornok Rákóczi hadával, 1705 novemberében Zsibónál 129 megütközött. Rákóczi súlyos vereséget szenvedett, s kivonult Erdélyből. 1707 első felében azonban újra

¹²⁷ Szilágysomlyó, város Szilágysomlyó vármegyében, a Kraszna folyó mellett.

¹²⁸ Csallóköz, a Duna legnagyobb szigete. A Pozsonynál szétágazó és Komáromnál egyesülő Öreg- és Kis-Duna veszik közre.

¹²⁹ Zsibó, község Szilágysomlyó vármegyében, Wesselényi-kastélynál. Az erdélyi honvédek fegyverleté tele (1849) az oroszok előtt.

Erdély ura. Március 8-ra Marosvásárhelyre országgyűlést hirdetett, amely ot a fejedelmi székbe ismét be iktatta. Ezt követően a Habsburg dinasztia trónvesztését kimondó ónódi 130 országgyűlésre (1707. V. 31-VI. 22.) tartott.

1708 elején a Rákóczi birtokában volt erösségek Rabutin osztrák császári hadvezér kezébe kerültek. Ezzel és így lett vége a több mint 160 éven át fonnállott Önálló Erdélyi Fejedelemségnek.

A magyarság a székelységgel együtt alkalmazkodni volt kénytelen a kialakult új helyzethez. Kénytelen volt elturni az idegen ajkúak - a szászok és a románok - elotérbe helyezését. A magyarság és a székelység ellenálló erejének, ellenzéki szellemének megtörésére a legalkalmasabb volt a katolikus ellenhatás, az ellenreformáció eroteljes segítése. 1712-ben újra visszahozták a jezsuitákat 131. Megindul a román lakosság valóságos betereleése a katolikus egyház kebelébe, 1715-ben pedig a gyulafehérvári püspökséget és káptalant állítják helyére. 1726-tói a püspök tagja lesz a kormányzék tanácsának.

A jezsuiták az erdélyi románok számát - a saját tevékenységük fontosságát hangsúlyozandó -, az ésszerűség határán belül maradva ugyan, de azt megemelve, Brassó vidékét és Máramarost kivéve, 200 ezer foben állapították meg. Ezt a számot Brassó és Máramaros vidékének kimaradt románjai miatt, mintegy 20%-kal megemelve, Erdély XVII. századvégi románjai száma, - a jezsuiták szerint - 250 ezer fo volt. Az erdélyi szászok száma - amint már szintén rámutattunk - 100 ezer, az erdélyi magyaroké és székelyeké együtt 150 ezer fore volt teheto. A fejedelmi korszak végén tehát Erdély összlakossága 500 ezer fo lehetett, 50%-a román. Amikor az erdélyi fejedelmek: Bethlen és Rákóczi nemcsak a tulajdonképpeni, a történelmi Erdélyt, hanem a magyarországi részeket is bírták, országuk lakossága akkor sem lehetett több 700 ezer fonél. Ebbol a románok 45%-ot tettek ki. Meg kell jegyeznünk, hogy amikor a Magyar Királyság kétharmad területét a Szent Liga¹³² csapatai kiszorították a török hatalmat, ez nagy népmozgást okozott Erdélyben is. Foleg 1692 után, amikor a török helyorség Váradot is elhagyta, hatalmas csoportok vándoroltak el -, természetesen románok is! Különösen a szomszédos Bihar vármegyébe, de a többi gyér lakosságú vidékek is szinte szívták a vállalkozó szellemu elemeket. (134) De már előljáróban meg kell állapítanunk,

130 Ónód, nagyközség Borsod vármegyében.

131 Jezsuiták. Jezsuita-rend, Jézus Társaság. Alapítója: Loyolai Szent Ignác (1491-1556)

spanyol lovag. Magyarországon 1561-ben, Erdélyben 1579-ben jelenik meg.

132 Szent Liga, 1684-ben Ausztria, Lengyelország és Velence szövetsége Törökország ellen.

Késobb Oroszország is csatlakozott hozzá.

hogy ez nem volt kis arány! Olyan országrészben, országban, amelynél kétfold több nemzetiség (nemzet) él, mint esetünkben Erdélyben, a többséget, vagy akár a kisebbséget egy nemzetiséggel (nemzettel) szemben mindig a másik két-három vagy esetleg több nemzetiség (nemzet) együttes száma kell adja különösen akkor, amikor az egyik nemzetiség (nemzet) - esetünkben a román - a többséghez képest nem lévén oszlakos, állandó bemeneküléssel, beszivárgással, betelepítéssel, azaz befogadással jut egy adott országrészben, vagy országban, ha egyelőre csak közel túlsúlyba is. Tekintve, hogy a román történészek szerint - amit nem győzhetünk eleget ismételni - a románok mindig számbeli fölényben voltak Erdélyben, az ismert adatokra, ha nem feltétlenül szükséges, nem hivatkoznak. Errol, azaz a románok állandó számbeli fölényéről adatszeruen csak attól az időponttól szólnak, amikortól valóban számbeli fölénybe kerültek.

Bécs a jezsuiták útján állandóan sürgette az erdélyi ortodox románok unióját Rómával. Tette ezt azért, hogy oket a hatalomban és befolyásban egyre növekvő ortodox vallású Oroszországtól elvonja. Megígérte az erdélyi román ortodox püspöknek, Teofilnak (családi nevén Szerémi!), hogy Erdély minden olyan ortodox román papja, aki elfogadja a Rómával való uniót, teljesen egyenjogú lesz a magyar, a székely és a szász római katolikus papokkal. Ez esetben a románok anyagi, muvelodési és jogi helyzetére vonatkozóan is lényeges változások fognak bekövetkezni.

Athanasius püspök 1700. szeptember 4-re zsinatot hívott össze. Ezen az esereken és 1563 pápa jelent meg. Annak jeléül, hogy az uniót nemcsak a pópák, hanem a nép is akarja (a látszat akkor is számított!), közigazgatási úton elrendelték, hogy a zsinaton minden faluból legalább 3 egyén is megjelenjen. Erdély történelmében ez volt az első eset, hogy a románok hatóságilag szerepeltek. A király Athanasiust kinevezte görög katolikus püspökké, aki 1701. március 21-én gróf Kollonich Lipót¹³³ prímás kezébe letette a püspöki esküt.

Athanasius - most már mint erdélyi román görög katolikus püspök 1702. június 8-ra zsinatot hívott össze. Azon megvitatták annak a román iskolának a tervét is, amelyet a kormánytól kapott 37 ezer forintból szándékoztak megépíteni Gyulafehérváron. Ugyanakkor elhatározták, hogy 5 román ifjút magasabb papi képzésre Bécsbe, Nagyszombatba és Rómába küldenek, s

133 Gróf Kollonich Lipót (1631-1707) bíbornok, esztergomi érsek, államminiszter, a bécsi udvari kamara elnöke. A magyarságnak ádáz ellensége. Zsarnoksága nagyban hozzájárul a Rákóczi szabadságharc kitöréséhez.

újjászervezik a gyulafehérvári nyomdát, hogy abban román nyelvű "kátét és ábécés" könyvet nyomtatnak.

Mihelyt Rákóczi kurucsapatai lábukat Erdély földjére tették, a katolikus egyházzal való uniót ellenző ortodox románok hozzájuk csatlakoztak. Ősi hitükhöz és egyházukhoz való ragaszkodásukat bizonyítandó, mint tisztek és közkatonák - vérüket és életüket áldozva - becsülettel kivették részüket ebből a szabadságharcból. Így és ezzel hálálták meg Rákóczinak, hogy az erdélyi román ortodox egyházzal és híveivel szemben türelmes és nyíltan unióellenes volt.

Az ország rész, Erdély, a Rákóczi-felkelés után bekövetkezett új politikai helyzetben, teljesen ki volt szolgáltatva a Habsburg hatalomnak és a vele szövetkezett földesuraknak. A Habsburg-hatalmat az ország rész, Erdély benépesítéséhez és adószolgáltatási képességének helyreállításához fűződő érdeke, kényszer-engedményekre készítette. A hatalom, a Diploma Leopoldinum útján a következőkben ígerte a korábbi jobbágyszákmányolás korlátozását:

- az adóteher állandó emelhetésének a megszüntetését;
- a háborús adóösszegnek 500.000.-, illetve 400.000.- forintban való állandósítását;
- a minden fajta új köztartozás bevezetésének, a vámok és a harmincadok emelése jogáról való lemondást.

Az e kényszer-engedményekből eredő gazdasági és társadalmi elonyökből természetesen, nem maradhattak ki az erdélyi románok sem. Ezeknek az engedményeknek a hírére véve tovább erősödött a két szomszéd román tartományból - ahol ebben az időben egyre jobban emelték és tették elviselhetetlenné a jobbágyterheket - a románok Erdélybe és a Partiumba való bemenekeülésének, beszivárgásának, majd megtelepedésének folyamata, a románság témyerésének üteme és aránya, a magyarság rovására.

Kissé előre szaladtunk a történelemben! Tartva magunkat az időrend követelményéhez, térjünk vissza a reformáció szülte események és következményeik ismertetésére, térjünk vissza az ellenreformációra!

Tridentben t34, 1563-ban, 18 évi tanácskozás után, véget ért a városról elnevezett római katolikus zsinat (közgyűlés), amelyből a katolikus egyház, Loyola Ignác (1491-1556) által vezetett jezsuiták eroszakosságával megero-

134 Tridenti, vagy trienti zsinat három alkalommal: 1545,1551-1552 és 1552-1563 ült össze. 25 ülésen összefoglalta és lefektette a katolikus tanokat a protestáns hittételekkel szemben és az egyházi fegyelmet is teljesen átalakította.

södvé került ki a vallási vitákból. Ez az idopont tekinthető az ellenreformáció kezdetének, majd a sok bajt és szenvedést hozó háborúnak.

II. Miksa (1527-1576) német-római császár, mint magyar király I. Miksa (1564-1576), 1566-ban, az egybegyült katolikus fejedelmekkel együtt elfogadta a tridenti zsinat határozatait. 1575-ben János Zsigmond utód nélküli halálával megerősödött a rekatolizációs folyamat mind Magyarország, mind Erdély területén, ahol a református egyház valóságos államegyházzá lett. Elindult és kibontakozott ellene az ún. ellenreformáció, melynek folyamatában a XVIII. század közepén, végén megindul a református nemesség katolizálása, mert úgy érzik, hogy a magyar ügyet ezzel tudják igazán szolgálni.

Ennek folyamatában - anélkül, hogy részletekbe bocsátkoznánk - a reformáció ellen a legtökéletesebb és így a legtekintélyesebb harcot, a reformátusnak született Pázmány Péter 135 (1570-1637) vívta. Harcában mindenkinek azt tudta érvként felhozni az ellenreformáció gyozelmére, ami az illető társadalmi réteg megnyerésére a legjobban hatott. Érveit ízes magyar beszéddel, a logika meggyőző erejével tudta átadni. Katolikus társai ezért nevezték a magyar Salamonnak, vagy a magyar égbolt Napjának.

A század első felében megmerevedett protestáns ortodoxia sorozatos vereséget szenvedett a szellemileg termékenyebb jezsuitizmustól. Pázmány és társai (Balásfi Tamás, Káldi György, Veresmarti Mihály) vitáiraival szemben, Alvinczi Péter 136 (1570?-1634) református prédikátor és társai nem tudtak hatásos érveket kifejteni annál kevésbé, mivel a protestáns felekezetek egymás ellen is harcolva (Erdélyben hatalmi túlsúlyba került reformátusok nem kívántak megbékélni az unitáriusokkal, még kevésbé a szombatosokkal), meggyengültek. Így nemcsak az új hit fölvétele, hanem az új hit elleni katolikus harc, az ellenreformáció egyes következményei is hozzájárultak Erdélyben magyarságunk (ideértve természetesen a székelységet is!) lélekszámbeli fogyatkozásához. A Habsburg-ház hol szépszeru, hol eroszakos támogatásával folytatott ellenreformáció idejéből - sajnos - a magyarság fogyását előidéző eseményekről is tudunk Erdélyben. Az erdélyi ortodox románokat, a Rómához való csatlakozásuk fejében, annak elokészítése idoszakában, helyenként földhöz is juttatták. Ezt látva számos magyar ember, elsősorban üldözött református vallásúak, ennek az idoszaknak a második felében (1698,

135 Pázmány Péter (Panaszi) (1570-1637), a magyar ellenreformáció vezéralakja. Régi protestáns család sarja. Ifjan katolikussá lett és belépett a jezsuita rendbe. Bécsben, Rómában és Grácban tanult. Esztergomi érsek (1616).

136 Alvinczi Péter (1570?-1634) református prédikátor és hitvitázó, Pázmány Péter ellenfele.

1699) görög katolikussá, s kis kivételektől eltekintve, ezzel románná is lettek. Így ez a folyamat is hozzájárult erdélyi magyarságunk fogyásához, térvesztéséhez, az erdélyi románság térnyeréséhez Erdélyben.

Az 1711. évi szatmári béke utáni állapotok valóságos irtó munkát végeztek a reformátusok között. A reformáció irtása gyakorlatilag a magyarság egy részének a megsemmisülését is jelentette. Az elpusztult református egyházak mellől eltűntek a magyar lakosok s helyüket a betelepedett és "a gyorsan szaporodó románság foglalta el". Bizonyítékul csak három példát! Maros-Keresztúrba, Nyárádtőbe, amelyek tiszta székely, tehát románokkal nem vegyes lakosságú községek voltak, 1768-ban a jezsuiták telepedtek le. A két község közös református templomát, esperességét elfoglalták. E tettük következményeként a protestantizmussal együtt kipusztultak a székelyek is annyira, hogy ezeknek a falvaknak a lakossága teljesen románná lett. Ezeknek a lakosoknak csak a tiszta magyar nevük mutatja, egykori székely-magyar voltukat.

A XVII. század végén, a XVIII. század elején még tiszta székely-magyar protestánsok által lakott Medgyesfalva - a székelység egyik központi helysége - teljesen románná lett. Ennek, a székely-magyar lakosságra kevés figyelmet fordító katolicizmus és a földesurak voltak az okozói. A protestantizmus - amint erre rámutattunk - Erdélyben mindenütt hu öre volt a magyar nemzetiségnek. Védőszármái alatt ez a magyarság biztonságban volt! Viszont, mihelyt gróf Komis Zsigmond kormányzó, Medgyesfalva akkori földesura,

1716-ban, erőszakkal elfoglalta a medgyesfalvi református templomot s oda jezsuitákat helyezett, a protestantizmussal együtt kivesszett a magyarság is. Az üldözöbe vett és templom nélkül maradt protestánsok elköltöztek Medgyesfalváról. Helyükre, a kevésbé engedelmes magyar jobbágy helyett, a földesúr szolgálatkészebb románokat telepített.

A reformáció és a Habsburg támogatást is élvező ellenreformáció küzdelmeinek következményei között szerepel tehát egy meghatározó, a népi megcsappanásunkat elindító-előkészítő nagyságrendű térvesztést jelentő folyamat, amelyben a kor magyar nemzedékének a népi eltolódás iránti érzéktelensége, e nemzedéken belül a magyar főúri-földbirtokos osztály egy részének a véreből, vérükből való magyar jobbágytömegekkel szembeni közönye alapozta meg, és talán nem esünk túlzásba, ha azt állítjuk, hogy sodorta.

A XVIII. század első felében rendkívül erősen érvényesült a török alól felszabadított magyarországi nagymértékben elnéptelenedett területek "üresség"-hatása. A magyar Alföld urai jelentős kedvezményekkel (több évi szolgálat- és adómentesség) csábítják sokszor a szinte teljesen pusztán maradt

birtokaikra a jobbágyokat Erdélyből is. Olykor éppen erdélyi földesurak szállítják jobbágyaikat magyarországi birtokaikra. Ezek a panaszok a XVIII. század derekáig folyamatosan ismétlődnek. S jóllehet volt kivándorlás Havasalföldre és Moldvába is (egy 1835-ből való orosz térkép szerint, a két román vajdaságban már a XV. század végével, a XVI. század elejével 38 olyan helység alakult, amelyek az "ungureni" (magyar) jelzót kapták a XVIII. század első felében) - amint a későbbiekben bemutatjuk - Erdélybe összehasonlíthatatlanul többen jöttek a Kárpátokon túlról, a két román vajdaságból. Tanúsítja ezt a századelő havasalföldi fejedelmeinek olasz szemtanúja, aki szerint „„„ az állandó elnyomtatások miatt olyan nyomorúságra jutottak a lakosok, hogy sokan reménytelenségükben elhagyták otthonukat és a Dunán túl, Törökországban vagy Erdélyben leltek menedéket, ahol számuk nagyobb, mint Havasalföldön. (143)

Jöttek, mert volt hova és mire jönniök, annak ellenére és amellett is, hogy pusztította - amit ugyancsak nem hallgathatunk el - a Székelyföld, akárcsak más erdélyi vidékek lakosságát is az éhínség, a gyakran elterjedő pestis, a gyakori rossz termés és szárazság elemei csapásai. Az 1717-1719-es esztendőket, mint szomorú és gyászos korszakot tartja számon Erdély múltjában a történetírás. A pestis, a szárazság és az éhínség a székely lakosságnak is majdnem felét kiirtotta. (144) Mikor 1720 telén elrendelték a lakosok összeírását, pl. Csíkságban 25 faluban 11.348 halottat mutattak ki, a lakosságnak közel a felét.

1741-ben Gyergyó székgyűlésén hangzik el az a panasz, hogy "az nagy szűkség miatt székünk lakosai elbujdostak, ki Moldvába, ki pedig széjjel az országban úgyannyira, hogy némely faluban majd lakosok sem maradtak". (145)

E fejezet lezárásaképpen nem mulasztható el rámutatni: Magyarország rendjei sürgették, követelték - mint a magyar szabadság helyreállítása biztosítékát - az önálló erdélyi fejedelemség helyreállítását. Amikor a későbbi nagyszombati 137 alkudozásokkor a nádor felvetette Erdélynek Magyarországgal való végleges egyesítését, terve nem keltett érdeklődést, nem talált visszhangra Erdélyben, mivel az uralkodóház ennek ellene volt. Későbbi történelmünk a tanúja, milyen drága árat fizetett ezért a szentistváni haza, az összmagyarság!...

137 Nagyszombat (Tranava) város Szlovákiában. A török uralom alatt az esztergomi érsekség székhelye. 1635-ben Pázmány Péter itt alapította egyetemét, amely 1780-ban Budára, később Pestre került. Sok régi épület, pompás székesegyház, magyar primások síremlékeivel.

VIII. FEJEZET HUBÉRBIRTOKOK ADOMÁNYOZÁSA VLACHOKNAK (ROMÁNOKNAK) ERDÉLYBEN

Az Önálló Erdélyi Fejedelemség megszűnései, Erdély történelmének olyan fejezete zárult, amelybe beletartozott a középkorban kialakult és érvényesült magyar-román hubéri-hubéresi viszony. Minthogy ennek a viszonynak a következményei részét alkotják a magyarság térvesztése, a románság tényerése folyamatának Erdélyben, csak ennek ismertetése után célszerű folytatnunk a románok tényerésének eddig bemutatott történetét.

Foglalkoznunk kell ezzel a viszonytal, mivel - amint a későbbiekben meggyőződhetünk róla - ennek összetevői meghatározó és mellőzhetetlen metszéspontját jelentik a közvetlen szomszédságból adódó, sok tekintetben közös magyar-román történelemnek. Tényszeru ismertetése, ismerete fontos azért is, mivel ennek az az ismertetési módja, amelyet a román történetírás követ az ellenkezőjét "eredményezheti".

Erről a viszonyról Paul Abrudan és Mihai Racovitan román történészek azt írják (146), hogy az erdélyi vajdaság "politikai és gazdasági élete" a Kárpátoktól keletre és délre levő két román vajdaság felé "irányult" és egyes részei is a XIV-XVI. századokban több esetben is "Román Ország", azaz Havasalföld és Moldva "hivatalos és defacto", azaz tényleges igazgatása alá tartoztak. Ennek a román történész (?) megállapításnak minden szava - enyhén szólva is - kiforgatott történelem, bunkövetés egy történelmi tény: a magyar-román hubéri-hubéresi (seniori-vazallusi) viszony ellen, amely a román vajdák részéről a magyar királyokkal és olykor-olykor az erdélyi magyar vajdák, később fejedelmek irányában tanúsítandó engedelmisségen és huségen alapult: akik hubéresei, vazallusai, alárendeltjei, kiszolgálói és hódolói voltak ezeknek; hogy tartományuk mellék-, csatlós tartománya, felvonulási területe volt a magyar birodalomnak; hogy Magyarország teljes hatalmi súlyával volt jelen ezekben a román tartományokban.

Magyarország és a két szomszédos román vajdaság: Havasalföld és Moldva között, már a XII. századba visszanyúló ún. hubéri-hubéresi viszony alakult ki. Ebben a magyar királyok és az erdélyi magyar fejedelmek voltak a hubérurak, a román vajdák pedig - bármennyire igyekeznek is a román történetírás erről elterelni a figyelmet - a hubéresek, a vazallusok.

Ez a viszony - minden ellenkező állítás ellenére - a magyar királyok és az erdélyi magyar fejedelmek hatalmasságának, Magyarország gazdasági, szellemi-társadalmi és politikai fejlettségének, katonai erejének az elismerésén alapú It védekezés gyanánt azzal a veszélyhelyzettel szemben, amely a hatalmas török birodalom terjedésének elkerülhetetlen következményeként alakult ki a két román vajdaság közvetlen közelében.

A szomszéd román vajdák és magyar királyok, valamint erdélyi fejedelmek között kialakult ez a viszony, közel öt évszázadon át, Erdélyben hozzájárult a zavartalan román beszivárgás, bemenekülés és megtelepedés elősegítéséhez és sok tekintetben a megalapozásához is. Mert - mint erre részleteiben is kitérünk - a hubéres, vazallus román vajdák magyar földön, Erdélyben, a magyar királyoktól vagy az erdélyi fejedelmektől kapott (hubér-) birtokokon templomokat, kolostorokat, stb. később pedig iskolákat is építhettek. S tehették ezt az adománybirtokokhoz nem tartozó, Erdélybe már előbb "bekerült" és megtelepedett faj- és hittestvéreik megsegítésére is.

A román vajdák hubéresi (vazallusi) státusa jogot biztosított nekik arra, hogy nem jobbágyi, de egyéb szolgálataik, ajándékaik, termény-szolgáltatásaik, katonai segítségük és hódolatuk ellenében - különösen ha trónjukról hazájukból bármely oknál fogva menekülniük kellett - "átjöhessenek" a Déli és a Keleti Kárpátokon Magyarországnak a hozzájuk legközelebb eső részébe: Erdélybe; hogy az adományozott hubérbirtokokon családjukkal, huséges embereikkel, papjukkal (papjaikkal), szolgálóikkal és rabjaikkal megtelepedjenek, ezeken a birtokokon kultusz- és egyéb emlékhelyeket létesítsenek.

A hubéri-hubéresi viszony következményei és ezek hatása ugyan nem főbenjáró oka, nem egyetlen eleme a románok számbeli fölénybe jutásának, térhódításának Erdélyben! Mégis olyan meghatározó eleme, amelyik egyházi-vallási, szellemi-erkölcsi erejénél és hatásánál fogva nyomon követhető, figyelmen kívül nem hagyható szerepet töltött be Erdélyben a magyarok és a székelyek számbeli fogyása, térvészése, a románok számbeli emelkedése és térhódítása hosszú, több évszázados folyamatában.

Az adott és kapott hubérbirtok rendszerint egy nagyobb helység volt, a hozzátartozó környék (vidék) területeivel (kisebb helységeivel, ezek földbirtokaival) együtt. A hubéres vajdák a kapott hubérbirtokoknak használói és hasznélvezői voltak. Téves tehát az a román történelemszemlélet (147), amely szerint pl. a magyar király, Nagy Lajos (1342-1382) által Vladislav havasalföldi vajdának hubérbirtokul adományozott Fogaras és Omlás birtoka

egyidejűleg Magyarország és Havasalföld oszthatlan közös birtoka lett volna. Nem pedig azért, mert a birtok feletti használati és haszonélvezeti jog érdemtelenség, hutlenség esetén megvonható volt és ekkor a hubérbirtok visszakerült - mint ahogyan vissza is került - az adományozóhoz: a magyar királyhoz, Magyarországhoz. A hubérbirtok tehát sem formailag, sem tartalmilag oszthatatlan közös birtoknak - ún. kondomíniumnak¹³⁸ - tekinthető nem volt. A hubérbirtok feletti használati és haszonélvezeti jog tehát nem jelentett tulajdon jogot a birtok fölött. Következésképpen a hubérest a birtok felett rendelkezési jog nem illette.

Fontos kérdés: Magyarország volt-e olyan hatalmas, erős, királyi és erdélyi fejedelmek voltak-e olyan nagytekinélyűek, hogy megfeleljenek a hubérszeniori követelményeknek? Fel kell tennünk ezt a kérdést, mivel a román történetírás a magyar-román hubéri-hubéresi viszonyokról az oldaláról való megvilágítására eddig még nem tudta elszánni magát!...

Magyarország Európa közepén már a XI. század végén, a XII. században - a kor viszonyaihoz mérten - hatalmas és erős állam volt. Ereje már Szent István uralkodása (1000-1038) idején sem volt lebecsülendő. Már 1030-ban országa arra is képes volt, hogy az Esztergomig benyomuló II. Konrád német-római császár (1024-1039) seregét Bécsig üldözze (1048); hogy Szent László (1077 -1095) elfoglalja Horvátországot (1091), Könyves Kálmán (1095-1116) Dalmáciát (1105); hogy a határozott és keménykezű III. Béla király (1173-1196) 1180 és 1196 között folytassa elődeinek területi terjeszkedő politikáját, kialakítsa a déli irányú magyar terjeszkedés feltételeit; 1180 oszén megtámadja és az időközben elvesztett Dalmáciát visszaszerezze Bizánctól, s ettől a hatalmas birodalomtól Boszniát is, 1182 oszén pedig a Duna-vonal két fontos erődítményét: Belgrádot és Barancsot; 1183-ban birtokba vegye Nist 139 és Szófiát 140; hogy Magyarország nagy nemzetközi tekintéllyel rendelkező középhatalomként rangos helyet vívjon ki magának Közép-Kelet-Európában; hogy számos olyan új társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális folyamat induljon meg az országban, amely a következő idoszakban: a XIII. és a XIV. századi Magyarország nagyságának és erejének (149) egyúttal a közben amint ezt már ismertettük - magyar segítséggel megalakult két szomszéd román tartomány feletti hubéri jog alapjául szolgáljon; hogy utóda, Imre király

¹³⁸ Kondomínium, két vagy több állam oszthatatlan közös birtoka; vagy két vagy több állam közös uralma valamely terület felett.

¹³⁹ Nis, város Szerbiában, a Déli-Morava völgyében.

¹⁴⁰ Szófia (Szojija), Bulgária fővárosa.

(1196-1204) - tovább erősítendő az ország hatalmát és tekintélyét - 1202-ben fölvegye a Szerbia királya címet; hogy a jeruzsáleminek is nevezett II. Endre király (1205-1235) 1217-ben sereget vezessen a Szentföldre 141. Mind Árpád-házi (1000-1301), mind Anjou-házbeli királyaink: Károly Róbert (1308-1342) és Nagy Lajos (1342-1382) valóságos birodalommá, nagyhatalommá tették az országot. Előkelő családi eredetük és kapcsolataik, a keresztény hit, a katolikus vallás terjesztésében betöltött szerepükön alapuló viszonyuk a nagytekintélyű pápai hatalommal; a XI-XIV. századok magyar lovagi szelleme és kultúrája, az országban a városalapítások és a városok fejlődése, az ipar és a kereskedelem, a mezőgazdasági termelés fellendülése (150), mind olyan alapját jelentették szellemi, gazdasági és katonai erejének, nagyságának, hogy a tatár-, majd a török veszedelemtől való megóvásukra, a közben alakult két erőtlén szomszédos román tartomány vajdái, okkal igényeljék, "esdekeljék" a magyar királyok kegyét, pártfogását, segítségét és védelmét, részükre "menedék-otthon" biztosítását Magyarországon, ennek az országnak a hozzájuk földrajzilag a legközelebb eső keleti részében: Erdélyben. Nagyhatalmi tekintélyt jelentett mind a Luxemburgi-ház sarjának, Zsigmondnak uralkodása (1387-1437), aki cseh király s 1433-tól római császár, mind a Hunyadiak kora: Hunyadi János kormányzó (1446) valóságos országlása, Mátyás király (1458-1490) dicsőséges uralkodása.

Magyarország királyai, hogy a törökök elnyomulását meggátolják - támaszkodva a már kialakult hubéri-hubéresi viszonyra - maguk is igyekeztek szövetségi szerződések kötéseivel is, ezt a viszonyt egyre szorosabbá tenni. Az 1389. évi rigómezei ütközet után, a győztes törökök a legközvetlenebb veszedelmet Havasalföldre jelentették. Bajazid török szultán vezetésével, 1394ben, nagy török sereg indult Havasalföld meghódítására, amelynek vajdája Mircea cel Batrin (Öreg Mircsea) volt. Mircsea a Rovine 142 melletti nagy ütközetben azonban visszavetette a törököket, hosszú időre föltartóztatta elnyomulásukat. Visszavonult, Erdélybe menekült. Brassóban, Zsigmond királylyal a török visszaszorítására szövetséget kötött. A szövetségi szerződés értelmében - elődeihez hasonlóan - elismerte a magyar király hubéri fennhatóságát. Időközben a törökök elfoglalták az egész Havasalföldet. Zsigmond király 1396-ban európai kereszties hadsereget gyűjtött. Megkísérelte kiűzni a

141 Szentföld (Palesztina), a Földközi-tenger délkeleti partvidéke, Szíria déli része. Fennsík, amelyet a Jordán völgye két részre oszt.

142 Rovine, fel nem fedett, azonosíthatatlan helység.

török hadsereget a Balkán-félszigetrol. Nikápolynál (143) 90 ezer fos serege súlyos vereséget szenvedett. Mircsea ennek ellenére, az eddig is szoros hubéri-hubéresi viszonyt kényszerült még szorosabbra fuzni, Magyarországhoz való kapcsolatait tovább mélyíteni. Ennek elismeréséül 1399-ben a Kolozs-megyei Sebesváron Zsigmond királytól megkapta a johannita lovagok által épített királyi tulajdonú - "menedékvárat" . (151)

Miután a törökök 1415-ben elfoglalták Mircseatól Turnu Magurele és Giurgiu Duna-parti erődöket, Mircsea vállalta, hogy a töröknek adót fizet. Ezzel Havasalföld függetlensége, s fölötte, valamint a vajda fölött a magyar király hubérúri (seniori) joga egy idore megszunt.

A történelmi tényekhez való ragaszkodásunk és bizonyos román megalapozatlan állítások hangoztatása kötelez arra, hogy rámutassunk: a monumentális törcsvári (bráni) várkastély élére Mircsea vajda és fia "tette" a várkapitányokat. Minden egyébként bizonyíthatatlan román állítás ellenére, Mircsea és fia csak a hubéri-hubéresi viszonyból fakadó, tehát a magyar királytól kapott jogosítványuk alapján teljesíthettek ilyen "feladatot". A várkastélyban román várkapitányok és embereik látták el a szükséges szolgálatokat s közülük néhányan (?) örökre Törcsváron és környékén maradtak!...

Az 1448. évi súlyos vereséggel végződött rigómezei 144 csata után, Hunyadi János és Magyarország hubérúri tekintélye a román tartományok vajdái előtt, rövid idore meggyöngült. Áron moldvai vajda (1451-1452, 1454-1455 és 1455-1457) utóda, Alexandrel vajda azonban ismét elismerte Hunyadi János "politikai primátusát". Arra kérte Hunyadi, hogy ,,,,, könyörüljön rajtuk és védelmezze ot és országát, mint ahogyan egy jó uralkodó védelmezi saját országát". A vajdának e félreérthetetlen kérése ellenére a román történetírás ebben az esetben is, igyekszik a magyar-román hubéri-hubéresi viszonyt a "testvéri jó békekapcsolatok" szintjére lefokozni. (152)

Hunyadi János a hitszego törökbarát, megbízhatatlan havasalföldi vajda megbüntetésére, aki "az elmúlt nyáron a törökkel szövetségben végrehajtott vállalkozásakor megközelítőleg 4 ezer keresztényt taszított ismét rabszolgasorba", hadjáratot indított. Hunyadi seregeinek jövetele hírére a vajda elmenekült. Hunyadi így ismét megszilárdította a magyar hubéruraságot Havasalföld fölött, s ezzel továbbra is erósítette hazája déli határainak védelmét. (153)

143 Nikápoly. Nikopol, bolgár város a Duna mellett.

144 Rigómező (Kosovo-polje) 70 km hosszú karsztos völgymedence Kosovo-Metohijában, a Morava melléktolyóinak vidékén. Hunyadi Jánost 1448-ban itt győzték le a törökök.

A török Havasalföldre hasonlóan veszélyeztette a másik román tartományt, Moldvát is. Alexandru cel Bun (Jó Sándor) vajda (1400-1432), majd Petru Áron (1451-1457) vajdák váltakozó szerencsével küzdöttek a törökkel. Áron vajda 1456-ban Moldvát a török birodalom hubéri fennhatósága alatti országnak nyilvánította. Ezzel Havasalföldre hasonlóan Moldva is török hubéres fejedelemség lett.

Az Áron vajdát követő Stefan cel Mare (Nagy István) vajda (1457-1504) külpolitikájában arra törekedett, hogy a török ellen biztosítsa országának a lengyelek és a magyarok segítségét. Váltakozva, hol a lengyel, hol a magyar segítség mellett döntött. 1467 november havában IV. Kázmér lengyel királynak (1447-1492) tett hubéresköt. A török 1484-ben elfoglalta a Fekete-tengeri kereskedelem két központját: Chilia és Cetatea Alba városokat. István egy végleges leszámolásra, egy nagy törökellenes szövetség létrehozásán fáradozott, miközben 1485-ben és 1486-ban megverte a törököket. Mátyás királlyal is tárgyalásokat kezdeményezett. Mátyás átengedte a vajdának uradalmával együtt Csicsó és Küküllóvárat, hogyha ismét megütközne a törökkel és az eluzná trónjáról, legyen hova menekülnie. Mátyás király 1462-ben Tordán tartózkodott. Ott a hazájából kiűzött és odamenekült Vlad havasalföldi vajda kérte tőle segítségét és oltalmát. (154)

Mátyás király megengedte a vajdának, hogy Dés 145 közelében Réven görögkeleti (ortodox) monostort építsen. Ioannica szerb püspök kedvéért Mátyás a hozzá csatlakozó román papokat bizonyos adók fizetése alól fölmentette, elosegítve (?) ezzel további román pópák és hívek bevándorlását Erdélybe. A román vajdák és kíséretük "... olyan nagy számban éltek vendégpártfogásunkkal, hogy az 1467-es országgyűlés a már említett Fogaras, Omlás és Rodna földjét mindenkor készen állni engedte a bevándorlók befogadására". (155)

Egy 1492-ben kelt oklevél szerint **II.** Ulászló király (1490-1516) is, a már említett Küküllóvárat Csicsó várával együtt, Nagy István moldvai vajdának és fiának, Sándornak adományozta. Nagy István vajda anyagi támogatásával épült az alsóbajomi ortodox román templom is.

A kiegészítés, a nyomon követés és az áttekinthetőség megkönnyítésére, szedjük egy csokorba a birtokadományozásokat!

A Károly Róbert által Basarab havasalföldi vajdának adományozott Fogaras várát Omlás birtokával együtt, Károly Róbert fia és utóda Nagy La-

145 Dés, város Szolnok-Doboka vármegyében, a Nagy- és Kis-Szamos egyesülésénél. Anonymus szerint honfoglaló ősünk itt tartották első nagyobb pihenőjüket új hazájukban.

jos, Vladislav (Lajk) vajdának adományozta. Fogarast Mircea cel Batrin (Öreg Mircea) is birtokolta, s mellé megkapta a Kolozs-megyei Sebesvárt is. Fogaras várát átmenetileg - nagyon rövid időre - 1599-ben Mihai Viteazul (Vitéz Mihály) havasalföldi vajda is elfoglalta és birtokolta. (A szkoreji kolostor a Mircea által 1391-ben építtetett épület alapján áll. A Hátszeg-vidéki priszlopi kolostor szintén Mircea vajda anyagi támogatásával épült. Ezt a kolostort a XVI. század második felében Moise (Mózes) vajda leánya, Zamfira restauráltatta. A resinári templomot 1383-ban I. Radu havasalföldi vajda építtette. A barcarozsnyói ortodox templomot is, a XIV. században, román vajda segítségével építették. A XVII. század közvetlen elején Vitéz Mihály (Mihai Viteazul) vajda (1593-1601) restauráltatta. Máramarosban a körtvélyesi ortodox kolostor román vajda fia, Drágos adománya (1391) volt. Vajdahunyadon Mátyás király kiváltságokat biztosító engedélyével, 1458-ban adományozta Nagy István moldvai vajdának Csicsó- és Küküllóvárat. Csicsóvárban keresett és lelt menedéket 1533-ban Petru Rares moldvai vajdának felesége, Elana-asszony kiskorú fiával, néhány hu emberével és hu vitézével. Később maga Rares is a menekülés útját volt kénytelen választani és Csicsóvárban meghúzódni. Ő kapta adományként 1530-ban - a szászok heves tiltakozása ellenére - Szapolyai Jánostól Besztercét 146. A Csicsóvárhoz tartozó Réven és Kolozsvár mellett Erdofeleken, Ráres vajda két monostort is alapított. II. Ulászló király 1508-ban az algyógyi Diód várát uradalmával együtt Radu havasalföldi vajdának adományozta, akinek halálával, 1510-ben, az ismét királyi birtok lett. Később, 1517-ben II. Lajos király (1508-1526) a havasalföldi vajdának, Basarabnak adományozta. Ugyancsak II. Ulászló idején Mihnea (Myhnye) havasalföldi vajdát (1508-1510) fiával, Mircea-vel és leányával együtt menekülteként Szebenben telepítik le, s menedékjogot kap. Sírja a hajdani Maria-Kirche evangélikus püspöki székesegyház altemplomában van.

A mohácsi vész (1526) után, a török birodalom támogatását élvező Szapolyai János királyt szükség esetén a román vajdák, akarva-akaratlanul, kötelesek voltak megsegíteni. Ennek fejében, a már említett Petru Rares vajda Csicsó, Küküllő és Bálványos várait, Beszterce és Radna városokat kérte és kapta jutalmul Szapolyaitól. (156) Szapolyai már 1527 végéig egy sor olyan kisebb-nagyobb hordereju intézkedést hozott, amelyek kedveztek a parasztságnak (1530 karácsonyán fololdja az 1514 óta érvényben volt, a mezőváros-

146 Beszterce, Beszterce-Naszód vármegye székvárosa. A Szepességrol ide költözött német telepesek alapították a XII. században.

okat erosen sújtó jobbágyköltözési tilalmat, 1536-ban a nagyváradi országgyűlés is felújítja a szabad költözködésről szóló törvényt) s a román behatolásnak, térmérésnek Erdélyben.

A Kolozsvár közelében lévő Papfalván és a vele szomszédos Korodon 1586-ban Vlád havasalföldi vajda egyik Erdélybe menekült utóda - a később elmagyarosodott Havasaljai Balázs - kapott birtokadományt. (157)

Vitéz Mihály (Mihai Viteazul) havasalföldi vajda követei 1595 májusában olyan föltételekkel kötöttek Báthori Zsigmond erdélyi fejedelemmel (1581-1613) megállapodást, amely Zsigmondot Mihály urává, Mihályt pedig Zsigmond hubéresévé tette. Így Zsigmond "Moldva és Havasalföld fejedelme címet viselte" (158), Mihály pedig az erdélyi magyar fejedelem kapitánya lett!... Ennek fejében Zsigmond fegyveres segítséget ígért hubéresének, Mihálynak. Mihály 1598. június 9-én Rudolf király (1576-1608) követeivel kötött szerződést. Vállalta, hogy harcolni fog a törökök és más ellenségek eltávolításáért Erdélyből, Havasalföldről és Magyarország részeiből. Vállalta azt is, hogy Gyulafehérváron, a vár melletti teton, a maga költségén, megfelelő szálláshelyet, "mutató" kolostort építtet a vele "egyhitű" püspököknek. A kolostor Mihály, Rafael és Gábiel arkangyalok tiszteletére föl is épült. Rudolf a magyar király jogán elismertette Mihállyal Havasalföld felett a "szuverenitást". (159) Ennek ellenében - a többi között - a szerződés 3. pontja értelmében (160) "Ofelsége adományozni fog a vajdának, bárki legyen az, egy magyarországi vagy erdélyi várat, amely elegendő jövedelemmel rendelkezik a vajda személyes költségeinek fedezéséhez". Mihály 1599-ben átmenetileg - elfoglalta és birtokolta is Fogaras várát. Később, amikor Zsigmond után unokatestvére, Báthori Endre került Erdély Fejedelmi Trónjára (1599) Mihály vajdával szemben érvényesíteni kívánta hubérúri jogait. (161) Ugyancsak Mihály vajda restauráltatta a XIV. században havasalföldi vajda segítségével épített barcarozsnyói ortodox templomot.

Déván 147 a görög eredetű Cantacuzino család tagja, Constantin Serban Basarab (1654-1658 között havasalföldi fejedelem) építtetett ortodox templomot. Ugyancsak Déván a város temetőjében található a Cantacuzino olténiai 148 bán által építtetett "Cantacuzino torony".

147 Déva, Hunyad vánnegye székhelye a Maros folyó mellett. Vára a tatárjárás (1241-1242) után épült.

148 Olténia, a mai Havasalföld nyugati része. A török uralom előtt Magyarország tartománya (Szörényi Bánság).

Brincoveanu Constantin Havasalföld fejedelme (1688-1714) Felsőszombatfalván, a község határában ortodox kolostort, a községben egy kastélyt építtetett. Ugyancsak ő és felesége, Mária alapította 1694-ben, a fogarasi Szent Miklós (Biserica Brincoveneasca) templomot. (162) Erdélyben tehát nem volt semmi akadálya a román kultuszhely emelésnek!

A román vajdák részére hubéri birtokok adományozását bemutató e résznek az összefoglalásul, annak az érzékeltetésére, hogy a hubéri-hubéresi viszony hatása és következményeként több évszázadon át, hogyan áramlott szakadatlan a két szomszédos román tartomány lakossága Magyarország szerves részébe majd az Önálló Erdélyi Fejedelemségbe, idézzük Nicolae Iorga román történészt, aki a német lovagrend által 1211 és 1225 között épített brassói kovárra emlékeztetve a következőket írta: "... egy-egy harci zajtól hangos reggelen megjelentek a havaselvi bojárok lovas csapatai, szakadozott drága öltözetükrol még nem mosódott le a vesztett csaták vértáztatta pora. A menekültek élén gyakran egy-egy fáradt agg uralkodó állt, aki immár nem térhetett haza, s örök nyugvóhelyét találni jött ide, vagy egy-egy lobogó üstöku, bosszúvágytól és jövőbe vetett hittol csillogó szemu elszánt ifjú herceg. És annyi más hullám után a románok a hatalomért folyó harcban marcanogolták egymást." (163) Arról azonban nem szól Iorga, hogy az az "... egy-egy fáradt agg uralkodó" csak a magyar-román hubéri-hubéresi viszony alapján jöhetett az erdélyi Brassó kovára környékére "... örök nyugvóhelyet találni".

A hubéri-hubéresi viszony alapján, már attól az idotol kezdve, amikor Károly Róbert Havasalföld vajdájának adományozta Fogarast és vidékét, a hubéresi vajdák, s a kialakult szokás alapján utódaik is híveiknek, huséges embereiknek bojárságot, azaz román nemességet adományozhattak és adományoztak is. Ezek a bojárok, mivel nemességüket a magyar hubérurak akkor is elismerték, amikor az adományozott vár és a hozzátartozó birtokadomány nem volt a román vajdák használatában, teljes nemesi kiváltságot élveztek.

Amikor a hubéri-hubéresi viszony megszakadt, átmenetileg szüneteit, vagy megszunt, ezek közül többen vagy kevesebben továbbra is nemesekként visszamaradtak Erdélyben, vagy visszamentek ugyan urukkal hazájukba, de ha körülményeik és érdekeik úgy kívánták, mint a magyar király, vagy az erdélyi fejedelem által elismert "nemesek" visszatérhettek, s sokan vissza is tértek Erdélybe. A tatár-, később a hazájukhoz egyre jobban közeledo török veszedelem és a vajdaságok folyamatosan romló gazdasági és politikai helyzete elol menekülve, végleg Erdélyben telepedtek le s növelték az Erdélybe már bemenekült, beszívárgott, vagy éppen behívott románok számát. S jólle-

het kissé megszakítjuk a hubéri-hubéresi viszonyra vonatkozó fejtegetéseink fonalát, arra is rá kell mutatnunk, hogy a szomszéd fejedelemségekben a politikai kiszolgáltatottság, a mértéktelen adóztatás váratlan gyorsasággal tette tönkre birtokos rétegüket. Az eddig szabadon élő emberek tömegei, már a XVI. század második felével kezdődően veszítették el földjeiket s vagy beálltak szolgálni a bojárak birtokaira, vagy elvándoroltak s külföldön próbáltak új lehetőségek után nézni. Csatlakoztak hozzájuk a rab-jobbágyok tömegei is! S az új lehetőségek hazája részükre a szomszédos, kiterjedt tartalékföldekkel rendelkező Erdély volt. (164)

A magyar királyok nemcsak román vajdáknak, hanem olykor személyeknek, román és más nemzetiségű egész családoknak is adományoztak nemeséget és az ezzel együtt járó birtokokat, elsősorban olyanoknak, akik hadiszolgálatokkal és huségükkel erre érdemesek lettek. Talán elegendő ha a kun 149 származású Hunyadi család erdélyi letelepedésére és birtokszerzésére gondolunk.

A hubéri birtokokon, s az azokon kívül is létesített kultuszhelyek (kápolna, templom, kolostor, monostor, stb.) kiinduló területei, gócpontjai, valóságos "fészek" lettek a nyugatias életforma és műveltség egy-egy darabjának, elsajátításának és eljuttatásának a szomszéd vajdaságok románságához. Ehhez az alapot Erdély három "egyesült nemzete", 150 magasabb rendű gazdasági, szellemi és társadalmi élete nyújtotta. Ezek a birtokok és az ezeken létesült egyházak, egytől-egyig a magyar, a székely és a szász műveltséget átvevő román egyházi-vallási kultúrközpontokká, zarándokhelyekké, tájékoztató, útbaigazító, mai szóhasználattal élve információs és segélyező központokká lettek, mind a már Erdélyben élő, mind a folyamatosan érkező és megtelepedő románok számára. Így lettek a hubérbirtokok Erdélyben a velük kapcsolatba került újabb és újabb bevándorlók letelepedési szándékának és végleges letelepedésének a kiinduló területei, megalapozói. A bevándorlók tömege akadálytalanul kerülhetett ezekkel a birtokokkal, az ezeken létesített kultuszhelyekkel, az ezeket fenntartó és igazgató vezető emberekkel kapcsolatba. S ehhez a tömeghez - amint erre már utaltunk - nemcsak egyszerű "Iézengok",

149 Rásonyi László szerint (Magyar Tudományos Akadémia Aeta. Orient. XXXVI. (1-3) Hunyadi János kun származású volt. Apja, Vajk és nagyapja Sorbe török jellegű nevet viselt. (A székely művelődés évszázadai. Szerk.: Balás Gábor. Panoráma, 1988. 104. o.)

150 A három egyesült nemzet: a magyar, a székely, a szász. A nem egyesült nemzetek közé tartoztak az oláhok (románok). (Hármaskönyv 3. R. 25. ez. és az Approbata Constitutio 1. R. 8. ez. 1. ez.)

"ide-oda járkálók" és "kóborlók" tartoztak. Előkelők is voltak közöttük, akiknek rövidebb-hosszabb erdélyi tartózkodása, vagy éppen itteni nevelkedése, neveltetése alatt, csaknem ugyanolyan alkalmuk volt elsajátítani a magyaros életfomákat, mint akármelyik magyar úrnak. (165) De az is igaz, hogy éppen ezek, vagy utódaik közül kerültek ki később azok az "elemek", akik a dákoromán folytonosság tanának a hangoztatásával előkészítői, megalapozói és gátlástalan terjesztői lettek az "Erdély ősi román föld" koncepciónak, elgondolásnak, akik a magyarsággal, a magyar nemzeti törekvésekkel szembehelezkedve már a XVII. század végétől, a XVIII. század elejétől valóságos titkos tevékenységet folytató (konspirációs) központokká lettek, majd a XVIII. és a XIX. században a Habsburg-ház magyarelles intézkedéseinek nyílt, lelkes támogatói. Ezek tevékenysége és ennek hatása egyre jobban járult hozzá a polgári nemzeti ideológia, a nemzetté alakulás, a nemzeti öntudat kifejlődéséhez. (166) Az etnikai tudaton alapuló modernebb egységfölfogásban megjelenő "saját ország" alatt - legalábbis a fölfogást, az elgondolást szülőik - a szomszédos román fejedelemségeket értették. Értékes szellemi, ideológiai alapot nyújtottak mind az erdélyi, mind a Kárpátokon túli románok nemzeti törekvéseihez. (167)

A román nemzeti szándékok, törekvések, aspirációk terjesztésének, ismeretetésének előhírnökei és ügynökei azok a román pópák, akik a hubéri-hubéresi viszony alapján kialakult központok vezetői, gondozói voltak. Ők voltak - amint erről már megemlékeztünk - a reformáció terjedése idején Erdélyben a nem reformált, számukban erősen megcsappant magyar katolikusok papjai is, a katolikus papok nélkül maradt helységekben! Ők lettek ezekben a helységekben - Erdély-szerre - a katolikus magyarok esketői, gyermekeik megkeresztelői és magyarságunk szempontjából örökre való "elhantolói" is!... A minden irányú, jellegű és természetű magyarellenességtől áthatott román térnyerés huséges képviselői és elősegítői!

Vezető szerepet töltöttek be az összrománság életében az időközben megalakult román püspökségek is. Ezt, ha néha csak véletlenül is, de kénytelen elismerni a román történetírás is. "A XVII. század külön lenyomat- és könyvforgalmáról tudósító információk gazdagok..." írja Ion Alexandru Munteanu, a Román Állami Levéltár főigazgatója, s megállapítja: "Az erdélyi románok állandó jelenléte Havasalföldön és Moldvában, ezeknek a tartományoknak a kultúrközpontjában (!) az egyik legjelentősebb szerepet játszott". (Ford.: K. Á.) Az erdélyi románok ezt a szerepet úgy 'játszhatták', hogy ehhez két-három évszázaddal előbb, a hubéri-hubéresi viszonyhoz fuzódó, eb-

bol adódó magyar hozzájárulással és segítséggel teremthették meg lehetőségeit. Errol azonban Munteanu foigazgató úr nem szól, az o felfogása szerint miért is kellene szólnia?..

A hubéres vajdák és elokelok által Erdélyben építtetett kultuszhelyek __ különösen a dákoromán folytonosság tana és az ezen alapuló egységfölfogás, koncepció elotérbe kerülésével - valóságos zarándokhelyekké lettek. A két vajdaságból jövek nem mulasztották el ezeket fölkeresni, elottük és bennük tisztelni, a már itt megtelepedett, itt élo faj- és hittestvéreikkel találkozni és kapcsolatot teremteni, majd politikai elgondolásokat elhinteni, azok kialakításában és megvalósításában segítségül lenni. Így a kultusz- és az egyéb emlékhelyek az Erdély földjére került románoknak valóságos hajszálgököket jelentettek a két vajdasághoz, elozo hazájukhoz, lakosságához. Ezeknek a hajszálgököknek, "közlekedo edényeknek" a táptalaja - az ismertettekbol következoen - sok tekintetben a hubéri-hubéresi viszonyban keresendo és találandó.

A hubéri-hubéresi viszonyban is következménye, hogy táplálta a közös származás és együvé tartozás elobb csak érzését, késobb tudatát is. Ezt a tudatot tartották ébren, ápolták és erosítotték - különösen abban az idoben, amikor az erdélyi fejedelem és a református püspök célkituzéseinek megfeleloen megindult az erdélyi ortodox románoknak a reformációra való térítésének a folyamata - havasalföldi és moldvai pópák, akik titokban vagy nyíltan lépték át a Kárpátok vonalát s a már meglévo kolostorokat és templomokat adományokkal támogatták, újak építéséhez nagy anyagi áldozatokkal járultak hozzá, miközben nem feledkeztek meg az erdélyi román papság és ennek hívei lelki ellenállásának az erosítéséről sem. A románok részére Erdélyben 1544 és 1588 között kiadott református könyvek (VI. fejezet) ellensúlyozására, jóllehet a két román vajdaságban ez alatt az ido alatt egyetlen román nyelvű könyvet sem adtak ki (168), késobb tömegével küldték a két vajdaságból Erdélybe és részeibe a román papságnak az ortodox vallási könyveket, amelyek részben már szintén román nyelvűek voltak. Így a románoknak a reformációra való térítése nemcsak közvetlenül, de közvetve is éreztette hatását. (169)

A közel ötszáz évig tartó magyar-román hubéri-hubéresi viszony hatásával, következményeivel a középkori, majd az ezt közvetlenül követő néhány évtized magyar állami és egyházi vezetése - sajnos - nem számolt! Ha mégis számolt, jó lelkiismerettel és együttérzéssel vette tudomásul, hogy a románok egyre jobban haladnak a muvelodés és a nemzetté alakulás útján, amit nem akadályozott, ellenkezőleg, eroteljesen támogatott. Ebből a támogatásból Er-

dély mindhárom nemzete becsülettel kivette a részét. Így teljesen alaptalan az a román állítás, hogy a magyar állami és egyházi vezetés Erdélyben "mindenkor" arra törekedett, hogy "... ha nem tudja szerkezetében megváltoztatni a román népet, lassítani igyekezett e nép társadalmi és politikai fejlődésének folyamatát". (170) Ha ez a "gyakorlat" magyar részről a középkorban, vagy az újkor elején Erdélyben valóban érvényesült, "gyakorlat" lett volna, az erdélyi románok nem orizhatték volna meg nemzetiségüket, vallásukat és nyelvüket sem. Erdélyben sohasem kerültek volna mint románok számbeli fölénybe, ellenkezőleg: híriük-hamvuk sem lenne!... Ezt azonban a román történetírás és irodalom képviselői, ezek nyomán politikusai is - saját magukból kiindulva - képtelenek megérteni, tudomásul venni pedig még kevésbé!...

Kós Károly¹⁵¹ szerint, mind szellemiségében és erkölcsében, mind emberi magatartásában - kivéve gondolkodásmódját és fölfogását - "... más az erdélyi román, mint az ókirályságbeli..." (171) Ennek a "másságnak", különbözőségnek az egyik lényegi eleme, éppen a közel ötszáz éven át tartott, hatásában, következményeiben jelentkező és érvényesülő magyar-román hubéri-hubéresi viszony egyházi-vallás erkölcsi, a magyaroktól, székelyektől és a szászoktól átszármazó kultúrhatásokon alapul. E kultúrhatás következményei, eredményei a XVIII-XIX. századra "értek be", bontakoztak ki, éreztették hatásukat az erdélyi románságnál s tették ezt a népelemet "mássá", mintaképpé a Kárpátokon túli fajtestvérei előtt. S e "mintakép" jelzőt megalapozó "másság", különbözőség is, amely gazdasági és műveltségi ismérveken nyugodott, maga után vont egy figyelmen kívül nem hagyható nagyságrendű beszivárgási és megtelepedési elhatározást Magyarország akkori szerves részében: Erdélyben.

A magyar-román hubéri-hubéresi viszonyról szóló e fejezetünket azért tartottuk fontosnak a Rákóczi-szabadságharc, az erdélyi románok, ezek vallási uniója Rómával, ellenreformáció c. VII. fejezetet közvetlenül követően ismertetni, mivel a hubérbirtok-adományozás a XII-XIII. századtól a XVII. század elejéig-közepéig tartott s így - mint ahogyan ez következik a korábban ismertetettékből - sok tekintetben szervesen beleillik az e részben tárgyalt események sorába, kivéve hatását, amely következményeiben még ez idő szerint is érvényesül!...

151 Kós Károly (1883-1977) erdélyi magyar építész, festő, műtörténész, író. A II. világháború után az erdélyi magyarság egyik vezéralakja.

IX. FEJEZET

ERDÉLY A LEOPOLDI DIPLOMÁTÓL 1848-IG, VLACHOK (ROMÁNOK)

I. Lipót királyt (1657-1705), 1658-tól német-római császárt, a zsarnoki módon kormányzó uralkodót, a kegyetlen protestáns üldözőt, a vasvári békét (1664) a magyarok nélkül megkötő, mégis "magyar" királyt, a Wesselényiféle szövetekezés 152 vérbefojtóját, a Leopoldi Diploma atyját fia, I. József követte a magyar trónon (1705-1711). Ennek utóda III. Károly (1711-1740) volt, akinek trónra lépése után a rendek, a medgyesi országgyűlésen letették a huségesküit, mint magyar királynak és Erdély fejedelmének. Ezzel - amint erre már utaltunk - a hajdani külön magyar állam Erdély, a magyar királyság egyszerű tartományává süllyedt, Bécsből kormányozták.

Az erdélyi ortodox vallású román nép katolikussá tételévei megpróbálkozó jezsuiták számbavétele szerint dolgozó Kovács Alajos statisztikusunknak az Erdély népesedési viszonyai c. művére hivatkozva, Domokos Pál Péter szerint Erdélynek 1700-ban magyar-székely 200.000, szász 100.000, vlach (román) 200.000 lakosa volt. (172)

Egy kormányhatósági becslés (1713-1714) szerint Erdély népességének: 47%-a magyar, 19%-a szász és 34%-a román volt. (173)

A nem román népesség tehát 66%-ot tett ki Erdélyben, míg a román népességnél az eltérés, amely a Vasile Lupu moldvai vajdának a Portához írott levele szerinti, kelő "rátartással" közölt mintegy 25%-ot jelentő adathoz képest mutatkozik, csak annyi, amennyi a háborús pusztulásokkal (1657-1662) a törökellenes fölszabadító háború, Thököly 1690. évi beütése, a Rákóczi-szabadságharc és a fojyamos román betelepeléssel magyarázható, mintegy 9-10%. Az itt bemutatott lakosságadatok eltérnek a Bethlen és Rákóczi fejedelmek idejéből ismertetett adatoktól (közel 45% román) is, azonban az akkori zavaros idokból származó, olykor a nem román népesség számának az állandó emelkedésétől való irtózás miatt felnagyított becslésekhez képest, a kormányhatóságok által megállapított adatok a megbízhatóbbak.

152 Wesselényi-féle szövetekezés: indító oka a vasvári béke volt, amely Magyarország kárára, csak a bécsi udvar céljait szolgálta. Wesselényi Ferenc nádorral az élen részt vett benne: Zrínyi Péter horvát bán, Nádasdy Ferenc országbíró, Frangepán Ferenc Kristóf, Zrínyi Péter sógora és I. Rákóczi Ferenc, Erdély örökös fejedelme.

Athanasius püspök (†1713) utóda, Pataki (!) János fogarasi görög katolikus pap lett, Fogaras székhellyel. Muködése alatt uradalmi jövedelmének tekintélyes részét a papi pályára készülo román ifjak megsegítésére fordította. Utóda Inocentiu Micu-Klein János (1696-1768) már nem elégedett meg egyháza belso ügyeinek kormányzásával. Egyházának és a létszámában egyre jobban emelkedo népe számára, a kormánytól és az erdélyi országgyuléstol jogokat is kért. Évenként többször is küldött a kormányzéseknek, a kancelláriának és az udvarnak a dákoromán folytonosság tanára alapozott felterjesztéseket. Ezekben javasolta és kérte (követelni akkor még nem merte!...), hogy az egyesült román egyház, mint ötödik bevett egyház, az egyesült román nép (natio) helyet kapjon Erdély alkotmányos életében. Érvelésének alaptétele: a román népelem, mint a dákok és a rómaiak utóda, származásánál fogva Erdély oszlakója, amelyet a késobb itt meglepedo magyarság jogaiból kiforgatott. Javaslatait és kéréseit a magyar rendek - sajnos! - nem részesítették elvi elutasításban, s 1744-ben enélkül utasították el. Küzdelmét Mária Terézia (1740-1780) uralkodása alatt is folytatta mindaddig, mígnem eltiltották a politikai szerepléstol. Ennyi sikertelenség után, csalódottan a pápai udvarba távozott. Ott halt meg 1786-ban.

Micu-Klein egy alkalommal kérte, hogy a király ot nevezze ki a Gubernium 153 egyik üresedésben levo tanácsosi állására. Ez a követelése sem teljesült, a Ministerialkonferenz 154 ellene foglalt állást. Fellépésének ha közvetlenül nem, de közvetve szerepe lehetett abban, hogy 1736-ban Petru Dobra, az 1711 utáni korszak első jelentos román világi politikusa lett Erdély "fiscalis directora". (174) Micu-Klein törekvése az erdélyi románság előretörése szempontjából tehát eredménnyel járt!... Ugyan nem o, de mégis, egy román politikus lett Erdélyben ennek az elokelo címnek az elnyeroje, viselője.

Az 1714. évi országgyulás a jobbágyok ügyeinek rendezésére több végzést is hozott. Ilyen volt pl. az, amelyik elrendelte, hogy a földesurak ne követeljenek jobbágyaiktól hetenként 4, zselléreiktól 3 napnál többet. Feszültséget okozott ez a végzés azzal, hogy benne nem volt határozottan kimondva: az egész jobbágy család együttesen tartozik-e a földesúrnak hetenként 4 napot szolgálni, vagy annak minden munkabíró tagja? A jobbágyok természetesen

153 Gubernium, kormányzat, kormányzék. Az 1691. évi Leopoldi Diplomával a Habsburg birodalomhoz csatolt Erdély központi kormányzések: a fokormányzék. Az 1867. évi kiegyezéssei megszűnt.

154 Ministerialkonferenz, miniszteri konferencia, minisztertanács.

az első, a földes urak azonban az utóbbi értelemben magyarázták a törvénye rendelkezését. Ez az egymástól nagymértékben eltérő értelmezés gyakran feszültségekhez és veszedelmes sűrűdéshez vezetett. (175)

A jobbágyok ügyeinek rendezésére hozott végzések közül különösen az keltett nagy elkeseredést, amelyik megparancsolta, hogy azok a jobbágyok, akiknek a Rákóczi-mozgalmakban szabadságot ígértek, vagy adtak, visszahelyeztessenek előbbi állapotukba. Ezek nem akartak előbbi állapotukba visszakerülni, de nem is nagyon lehetett őket abba visszahelyezni. Szatmárban és Biharban a nép között olyan "proklamációkat, 155 terjesztettek, amelyeknek hatására magyar és román parasztok "bódorgásra és vándorlásra adták magukat". (176)

A félnomád, pásztoréletet folytató Erdélyben élő románok - különösen az újabban bevándorolt rétegek -, csak nagyon nehezen tudtak beletörödni a nekik szokatlan, az őket állandó lakhelyhez kötő és megszabott kötelességek teljesítésére szorító jobbágy életbe. Ezeknek egy része is kóborlókká lett, bandákba verődött és súlyosan veszélyeztette a közbiztonságot. (Később azonban az állam kényszerítő hatalma ezt a réteget is földművelővé tette, s a rendes élet útjára irányította.)

Az ismertetett körülményekből következő állandó belső feszültség, amely 1711 óta az erdélyi jobbágyparasztság életét jellemezte arra vezetett, hogy magyar és a székely parasztság, tekintélyes számban vándorolt ki a két szomszédos román vajdaságba: Havasalföldre és Moldvába, de nem jobbágyoknak! Ez az elvándorlás, az értékes munkaerő elvándorlása, arra készítette a bécsi udvart, hogy a jól sikerült magyarországi és az akkori körülmények közötti viszonylag jól bevált úrbérrendezés után Erdélyben - az ottani viszonyok figyelembevételével - sajátos erdélyi urbáriumot 156 alakítson ki. Ennek a megalkotása azonban több évet vett volna igénybe, amit az akkori általános társadalmi-politikai helyzet nem viselt volna el. S kissé előre haladva a történelemben mégis már itt kell rámutatnunk, hogy Mária Terézia "Bizonyos Punctumok" címen, Erdély részére ideiglenes úrbéri szabályzatot bocsátott ki és léptetett életbe. Ez volt az 1846. évi úrbéri törvényekig az erdélyi úrbérek (az 1791-i törvényeket leszámítva!) szilárd alapja. Az ideiglenes szabályzat az erdélyi földesurak ellenállása ellenére - tehát tartós maradt, s a XVIII. századi Erdélyben az úrbéri viszonyokat szabályozó, ezek kódexe lett. (177)

155 Proklamáció, kiáltvány.

156 Urbárium, a földesúr és jobbágy közötti viszonyban a jobbágy jogait és kötelességeit szabályozó írásbeli rendelkezés.

A "Bizonyos Punctumok" az erdélyi jobbágyságnak nem biztosított sem a birtokviszonyok, sem a járadékfizetés terén az előbbinél kedvezőbb helyzetet, mégis, arra készítette a földesurakat, hogy a saját birtokuk úrbéri rendjében igazodjanak ennek rendelkezéseire, ezekkel ellentétbe ne kerüljenek. A "Bizonyos Punctumok" elvitathatatlan eredménye volt továbbá, hogya mindennapos és a meghatározatlan robot, mint országos jelenség, a XVIII. század folyamán mindinkább 1-4 napos szolgálattá alakult át. (178) Ez a kialakult új rend egyfelől hozzásegítette a jobbágyságot - a román jobbágyságot is - ahhoz, hogy több időt fordíthasson a saját gazdasága megerősítésére, termelőképességének a növelésére; másfelől a földesuraknak a jobbágysággal szembeni helyzete és hatalma bizonyos mérvű csökkentéséhez, gyöngüléséhez vezetett. Ezzel egy bizonyos fokú nyugalom alakult ki a jobbágyság körében, amelyből nem maradhatott, és nem is maradt ki, a román jobbágyság sem. Ez a helyzet viszont elősegítette a két román vajdaság embertelen körülmények között, rabszolga sorban élő parasztságának az eddiginél is nagyobb arányú beáramlását Erdélybe. (Errol részletesen a következő, X. fejezetben!)

A "Bizonyos Punctumok" egyik legnagyobb hibája: meghatározta ugyan a jobbágytartozások legalacsonyabb mértékét, a jobbágytelkek terjedelme nagyságát azonban, a földesúr "okosságára" bízta. Igen sok földesúr - csak-hogy minél több munkáskézzel rendelkezzen a saját földjének a megmunkálására, a jövőt fenyegető kétségtelen szukkebluen viseltetve -, olyan kis jobbágytelket hasított ki, hogy egy jobbágy család a megszabott kötelezettségek mellett csak nyomorban élhetett volna. A muveltebb, önértetesebb és így igényesebb magyar jobbágy ezért igyekezett menekülni ebből a helyzetéből. Személyes szolgálatra vállalkozott, vagy mesterséget tanult s a városokba vándorolt. "Átengedte" helyét a kisebb igényű román parasztnak, akiket a földesuraknak az a része, amelyik csak a munkaerő biztosítása szempontjából értékelte az ügyet, szívesen telepített le románokat, a magyar jobbágyok által elhagyott üres telkekre. A földesurak okosságára való hagyatkozás tehát - magyar nemzeti szempontból- csődöt mondott.

A magyar és székely jobbágyokat sújtotta, ugyanakkor előnyösebb helyzetbe juttatta a románokat, hozzájárulva ezzel a románság Erdélybe való betelepülésének a fokozódásához.

Az erdélyi jobbágyságot a XVII. és a XVIII. században általában kétféle címen terhelte a termény járadék: dézsma 157 és ajándék címén. Ez nagymér-

157 Dézsma (decima pars), tized, amelyet a jobbágy tartozott fizetni a földesúrnak.

tékben vette igénybe a jobbágyság szolgáltató erejét, mivel tekintélyes részét jelentette a jobbágy által előállított többlet terméknek. A bécsi kormány maradtalanul fönntartotta, sőt, érdekeinek megfelelően megerősítette a dézsma-szolgáltatás XVII. századi rendjét.

A középkori Erdélyben a dézsma püspöki jövedelem volt. A reformáció megerősödésével azonban az erdélyi rendek 1556-ban, egyéb püspöki javadalmakkal együtt, a dézsmát is "szekularizálták" 158 a fejedelmi kincstár szükségleteinek fedezetéül rendelték. Ettől az időtől kezdve a vármegyékben a dézsma 1848-ig kincstári jövedelem volt.

A dézsma tekintetében más volt a helyzet a Szászföldön. Ott, mivel a szász községek már 1556 előtt megszüntették a katolikus püspök számára a dézsmaszolgáltatást, a dézsmát teljes egészében lelkészi illetménynek nyilvánították, azt a kincstár nem sajátította ki. A püspöki dézsma így eredetileg csak a földművelő magyar és székely lakosságot terhelte. A görögkeleti románok szállásaira, lakótelepeire, falvaira nem terjedt ki. Amíg a románok mentesek voltak a dézsmafizetéstől, közel száz éven át, jobb anyagi körülmények között éltek, mint a magyarság.

Ez a körülmény adja a magyarázatát annak, hogy miért volt a székelyek között olykor idegenkedés a latin szertartású kereszténységtől. A katolikus egyházi hatalom birtokosai részben a túlságosan magasan megállapított dézsmával idegenítette el őket, amiért sokan szándékosan csatlakoztak az ortodoxiához, s zömük román lett. A keleti papság ugyanis jóval kisebb terheket rótt rájuk. Mikor királyi rendelettel szabályozták, hogy a keleti szertartásúaknak nem kell a katolikus papság számára adót fizetniük, a székelyek - amint erre már utaltunk - szívesen telepedtek román falvakba, vagy azok köré, hogy adómentességet élvezhessenek.

1617-től tudjuk, hogy az aranyos-széki "pixidariusok" (legalacsonyabb rendű székelyek) hazaszöktek a moldvai hadjáratból, s ezért Bethlen Gábor (iktári) fejedelem (1613-1629) megbüntette őket: egy részüket jobbágyságba taszította, falvaikat és földjeiket pedig ifj. Székely Mózesnek ajándékozta. Az aranyos-széki falvak - különösen a Szék délnyugati részén - ortodoxok voltak, mert a Kézdi-Székéből származtak és eredetileg is keleti szertartásúak voltak. Az általános román környezetben maguk is elrománosodtak. (179) Következésképpen: amíg az erdélyi románság közel száz éven át mentes volt a dézsmafizetéstől, jobb anyagi körülmények között élt, mint a magyarság, tényeré-

158 Szekularizáció, az egyházi vagyonnak az állam által egyoldalú ellenszolgáltatás fizetése nélküli saját tulajdonba vétele.

se gazdaságilag elősegítetten is előnyösen alakulhatott és alakult is! Ezen túlmenően pedig, ahelyett, hogy a székely-magyar ortodoxoknak hitük szerinti magyar püspökséget létesítettek volna magyarságuk megtartására, hagyták örökre elveszni a magyarság számára. Nem kis nagyságrendű magyar térvesztést okozott ez Erdélyben, erősítve ezzel a románság további témyerését.

A dézsmamentességet élvező román települések, falvak idővel elvesztették ezt a kedvező helyzetüket. A kincstár helyett a XVII. század folyamán amikor a dézsma vallási jellege a szekularizáció következtében már elhomályosult -, a földesúr kötelezte őket dézsma fizetésére. Így alakult ki az ún. dominális dézsmaszolgáltatás kötelezettsége és rendje. Ezt a gyakorlatot 1655-ben, az Approbata Constitutio szentesítette. Kimondta a román dézsmamentességnek a megszüntetését, mivel ez a kedvezés... nem az oláhok határainak, hanem magoknak engedtetett" . (180)

Csak a XVII. században alakulnak ki az állatdezsmák: a juh- (bárány-), sertés- és méh-tized. A juh-tized a havasi románok középkori adójával, az ötvened kiegészítőjeként, vagy helyette jelenik meg. Eszerint minden tíz meddő juh után járt a földesúrnak egy meddő juh. Az így kialakult dézsma mellett fennmaradt ugyan az ötvened, de negyvened formájában. Ez földesúri dézsma volt, amely eleinte csak a havasi románokat terhelte. Lassanként azonban kiterjedt a juhtenyésztései foglalkozó falusi parasztságra is, románokra és magyarokra egyaránt.

Az ismertetett termény- és állatdezsmák, az ajándékszolgáltatások erősen próbára tették a jobbágyság - ennek különösen a szegényebb egyedei - teherbíró képességét. Faluközösségei (elnyomás ide, elnyomás oda, de a parasztság Erdélyben is rendelkezett ilyen „érdekképviselői” szervezettel!...) szívós, de mértéktartó erőfeszítései útján mégis sikerült a jobbágyságnak - a magyar és a román jobbágyságnak egyaránt - a törökkor szinte reménytelen állapotából kilábalnia, ezektől a terhektől megszabadulnia és előkészítenie az 1848-i jobbágyfelszabadulás nagy művét!

Térjünk vissza azonban a románoknak a XVII. század végén, a XVIII. század elején-közepén volt Erdélybe való bevándorlása, behívása és betelepülése, témyerése elmélyültebb bemutatásához!

Beszterce vidékén 1698-ban és 1713-ban összeírást végeztek. Megállapították, hogy a legtöbb román község lakossága a két összeírás között, tehát mindössze 15 év alatt, megduplázódott. A második, az 1713. évi összeíráskor a románokat: „régőbbi lakosok, későbbben szállított lakosok, jövevények és vágusok (kóborlók), pópák és exemptusok (adómentesek)” elnevezésű cso-

portokba sorolták. A régebbi lakosok között alig volt olyan, aki az előző, az 1698-i összeíráskor már a faluban élt volna. A lakosok többsége tehát frissen települt a falvakba. A következő összeíráskor, 1723-ban, tíz év múlva, az összeírók az 1713-ban összeírt román lakosok számának a kétszeresét találták a falvakban. Mindössze 25 esztendő leforgása alatt - 1698 és 1723 között - a román falvak lakossága megnégyszereződött! Természetes szaporulás mellett ez lehetetlen lett volna. Az új bevándorlók, betelepülők ugyanis könnyebben állapodtak meg az olyan falvakban, amelyekben már éltek fajtestvéreik, s főleg ha ezek tették ki betelepülésükkor a falu lakosságának többségét. Marasztalták őket a pópák is, hiszen így több hívük, nagyobb egyházuk és nagyobb jövedelmük lett. És tanácsolták a frissen jötteknek, hogy otthon maradt hozzátartozóikat, barátait buzdítsák az Erdélybe való betelepülésre.

Levéltári adatok szerint, 1715-től 1730-ig - 15 év alatt! - a Partium (a Rétság) területén, a máramarosi, a szatmári és a bihari románok az Erdélyből érkező vándorlókkal együtt, birtokba vették a hegyek és a dombok lábánál elterülő, gyéren lakott, vagy lakatlan területeket. Ez a magyarázata annak, hogy a partiumi falvak egy részében - erdélyi példát követve -, a románok a falvakat övező hegyek és dombok lábánál helyezkedtek el, míg a magyarság a falvak évszázadok alatt kialakult belsejét lakta. Ebben a helyzetében a magyarság nem kényszerült azzal törődni, hogy a közeli szomszédságában lakatlan, általa nem használt területre jövevények telepednek meg. Egyébként is, ez nem az ő, hanem a hatóságok feladata, kötelessége lett volna! Ez a körülmény adja a magyarázatát, hogy ezekben a falvakban ez idő szerint is, az ősi út két oldalát, a falu "lelkét", a falu "szívét", a magyarság lakja. A falvak hegyek felőli részét, a falvak szélét a bevándorolt románok lakják, régi köves utak hiányában, rendszerint derékig érő sárban. Ezért "hegy alatti"-aknak, románul "de sub coaste" nevezték és nevezik ma is őket és ők is saját magukat! Ehhez a ténykörülmenyhez kapcsolódva talán elegendő Nicolae Iorga hivatkoznunk, aki Válogatott írások c. művében (181) írja: "A mi kis templomunk szerényen húzódik meg a faluvégen (Jád község - K. Á.), ahol hívei legnagyobb része lakik". Joggal vetődhet fel a kérdés: ha dákoromán utódok ennek a kis templomnak a hívei, hogyhogy a faluvégen és nem a falu közepén laknak? Úgy, hogy az ide, Jád környékére 1140 és 1150 között betelepített századok után jelentek meg s így a románoknak már csak a község pereme, szélé jutott, ahova "kis templomukat" felépíthessék.

Azonkívül, hogy a hegyek és a dombok lábánál románok telepedtek meg, Erdélyt további, egyéb csapások is érték! Pusztították az egész Erdély és a

Partium lakosságát az éhínség, a gyakran elterjedő pestis, a gyakori rossz termés és szárazság elemi csapásai. Az 1717-1719-es esztendőket mint szomorú és gyászos kort tarja számon Erdély múltjában a történetírás. A pestis, a szárazság és az éhínség a székely lakosságnak is majdnem a felét kiirtotta. 1720 telén elrendelték a meghaltak összeírását. Csíkban pl. csak 25 faluban 11.348 halottat mutattak ki, a lakosságnak közel a felét. 1741-ben Gyergyószék gyulásán hangzik el a panasz arról, hogy "az nagy szükség miatt székünk lakosai elbujdostak, ki Moldvába, ki pedig szélylyel az országra úgy annyira, hogy némely faluban majd lakosok sem maradtak". (182) Volt tehát hova menekülnie a két román vajdaság fanarióta uralkodóinak akifosztása elől az ottani román lakosságnak. (X. fejezet)

1717-ben pedig Kolozs, Torda, Doboka és Szolnok megyét ismét tatárok pusztították! Egész falvak néptelenedtek el, vagy fogyatkoztak meg. Csak a széki református esperesség területén 17 egyházközség pusztult el.

Acsádi Ignác 159 szerint 1721-ben Erdélyben: - a magyarság aránya: 36%
- a románság aránya: 48%
- a németség aránya: 15,6% volt. (183)

Az említett Inocentiu Micu-Klein János erdélyi román görög katolikus püspök egyházi összeírásának adatai szerint a "rég" Erdélyben, Közép-Szolnok, Kovár és Kraszna vidékét is ideszámítva, 1733-ban a románok becsült (!) száma: 400.000. (184)

A folytonos román beszivárgás - térnyerés - tényét megerősíti az 1750. évi erdélyi országos összeírás, amely a román lakosság számának a további emelkedését mutatja. Szemléltetésül - a sok hasonló közül - egyetlen példát! Az országos összeírásakor a Keleti Kárpátok karéján belül levo Berecken "...nagyszámú Havasalföldről és Moldvából a legkülönbözőbb idopontokban (van, aki 1750 tavaszán, van aki 5-6 vagy még több éve) átjött pásztor (ún. berszány) él; földművelést nem folytatnak, a polgári telkeken építettek maguknak lakást, s a város javaiból is csak a vízzel és az erdőléssel élnek. Tétre elcsapják juhaikat Moldvába, ott adóznak is róluk; tavasszal ismét az erdélyi havasokba vonulnak fel".

"A berecki juhtartó gazdák (akiknek száma naponként a szomszéd Moldvából és Havasalföldről szaporodik) igen nagy becsben állnak a berecki tanács előtt. Gondjuk van arra, hogy a betelepedéstől számított öt évig tartó

159 Acsády Ignác (1845-1906), publicista, történetíró. Különösen a magyar jobbágyság és a török hódoltság történetével foglalkozott.

teljes adómentességükben senki se háborgassa őket. Olyan esetekben, amikor a fokormányosok a Moldvában telelő "nagyobb marháik" után adót szeretné kivetni rájuk, a városi tanácsok megrázó erővel írják le mostoha sorsukat, elhagyatottságukat, s kérik, hogy adóval, katonafogdosással ne terheljék őket." (185) Nem véletlen tehát, hogy számuk "naponként szaporodik"!...

Kétségtelen, s a történelmi igazságot sértene, hogy ha a már bemutatott magyarságpusztulás után nem folytatódott volna a románságnak az Erdélybe való beözönlése, a lakosságnak nagyarányú megfogyatkozása következett volna be. (186) Ez pedig beláthatatlan következményekkel járt volna! A betelepítés és betelepítés folyamatának kelletlen értékelése eredményeinek ismeretében azonban Erdély magyar mivolta megtartható lett volna! Ehhez azonban hiányzott a szükséges megértés és akarat!...

Az erdélyi városok lakosság-összetétele szempontjából példaértékű Kolozsvár adatalakulásának a "kezdetektől" a XVIII. század végéig való bemutatása! A reánk maradt személyneveket elemezve, azok tanúsága szerint, a várak és környékének lakossága a X-XIII. századokban magyar volt. Várjobbágyok és várnépek nevei, mint pl. Erdeu, Sunad, Apa, Vardou, Pouca, Vulcsu, Choca (Csoka), Forcos, Mog, Béla, Becen egyaránt elvitathatatlanul magyarok. A vár két és félszázados életét északon törte meg az 1241-ben volt tatár betörés. A környék elnéptelenedett, s ezért a magyar királyok vendégül hívták a szászokat, az oklevelek szerint a "hospites de Kuluswar"-okat. A XIII. század derekán, a környékbeli falvak nevei is magyarok, mint pl. Almas (1249), Bach = Bács (1263), Bogártelke (1299), Egeres (1270), Kajántho = Kajántó (1227), Keresfeu = Körösfo (1276), Kopus = Kapus (1282), Machkas = Macskás (1283), Szilvástelke (1263).

Nagy Lajos király 1367-ben Sályiban kelt adománylevelében megengedte Kolozsvárnak, hogy a Felek nevére erdőhely csúcsán (Erdőfelek) a gyakori fosztogatások elkerülése végett, új falut alapítson. Ezt a falut a király 1377-ben már mint Kolozsvár birtokát említi, ahova a város polgársága az út orzására 20 "oláh" családot telepített le.

A szászok betelepítése után Kolozsvár lakossága a XIV. században valóban szász (német) volt, de az 1450-es években - amint arra már rámutattunk fele-fele arányban lakták magyarok és szászok. A XVI. században aztán Kolozsvár teljesen magyarrá lett. (187)

Kolozsvár román lakosságáról adat Inocentiu Micu-Klein erdélyi román görög katolikus püspök említett 1733. évi összeírásában található. Ebben a

püspök Kolozsváron 10 román családot szerepeltet. Az 1760-1762 közötti, tehát 29 évvel későbbi összeírásban 23 román család szerepelt.

Az 1785. évi, tehát 52 évvel későbbi összeírásban 9703 lakosból 375 román "lélek" szerepel, amely az 1787. évi összeírás szerint (összlakosság: 10.476 fo) 413 "lélekre" emelkedik. (188) (E lélekszám-adatok fényénél válik világossá, hogy Kolozsváron miért csak 1795-1797 között épült az első román templom!) (189)

Mária Terézia uralkodása idején (1740-1780) népesítik be, a pozsareváci (160) békében (1718) visszaszerzett Temesi Bánságot. Erdély e részében, amely egykor színmagyar település volt s a török időkben a legtöbbet szenvedett, a magyar lakosok majdnem teljesen kipusztultak. (190) Egy, az 1723-ban készült már említett népszámlálás szerint mindössze 25 ezer fonyi román és szerb lakost találtak a töröktől visszafoglalt egész területen. Mária Terézia ide - nem véletlenül - elsősorban németeket telepített. Rajtuk kívül azonban több tízezzrel érkeztek a Havasalföldről és Moldvából a fanarióta uralom elől menekülő románok.

Az 1738. évi török háborúban a Magyarországra betört török hadsereggel együtt, nagyszámú román parasztság is bejött a Temesi Bánságba. Ennek a parasztságnak nagy része az erdőkben és a mocsarakban húzódott meg. A török csapatok veresége és menekülése után, a megritkult magyar és szász lakosság régi szállásföldjére és falvaiba költöztek. "Birtokba" vették a megüresedett területeket (a Keleti Kárpátok alján zárt tömegben élt székely-magyarok közé nem tudtak behatolni!) s Erdély többi részében is a magyar és a szász nép közé ékelődve, többségbe jutottak.

A nagymérvű kivándorlás Havasalföldről történt a fanarióta korszak idején, amelyről részletesen a következő, X. fejezetben szólunk. De már itt rá kell mutatnunk, hogy 1741 és 1744 között Racovita Mihály vajda uralkodása alatt annyira megterhelték adóval a népet, hogy egyszerre mintegy 15 ezer család hagyta el Havasalföldet. A nép nagyarányú kivándorlása volt az oka, hogy a szultán a vajdát 1744-ben megfosztotta trónjától. Utóda, Mavrocordat Constantin nem tanult előde hibájából! Még kegyetlenebbül és elviselhetetlenebbül bánt a néppel. Trónra lépésekor a vajdaság adózó családjainak a száma 146 ezer volt. Ez a szám uralkodása alatt 35 ezer családra fogyatkozott! 535 román családot követve, 1765-ben egyszerre 227 paraszt család menekült Havasalföldről a Temesi Bánságba. Amikor a temesi telepítő

160 Pozsarevác, jugoszláv város a Morava, a Duna mellékfolyójától keletre.

bizottság errol jelentést tett Bécsnek, s tájékoztatott arról is, hogy további családoknak a bevándorlása várható, azt az utasítást kapta, hogy a bevándorlásra újabban jelentkező román paraszt családokat igyekezzenek lebeszélni települő szándékukról. Báró Penkler portai követ szigorú utasítást kapott arra, értesítse a Portát Mária Teréziának arról a kívánságáról, hogy a kifosztottságuk miatt elmenekült, hontalanná lett románokat jobb lesz sérelmeik orvoslásának ígérete mellett visszahívni. A régi román lakhelyéhez képest, összehasonlíthatatlanul rendezettebb, biztonságosabb és így nyugodtabb körülmények közé került románokat azonban nem lehetett visszatérésre bírni. Az illetékes hatóságok kénytelenek voltak a menekült románokat befogadni. Részükre a karánsebesi, a lugosi, az oravicai és a mehádiai járásban biztosítottak lakhelyet. A következő évben ismét szigorú rendelet érkezett Bécsből, hogy menekülő "oláh" parasztokat Pancsovánál 161 errebb és a Bégánál 162 tovább ne engedjenek.

1767-ben az erdélyi megyék területén 4899 vagabundus (163) és 1736 cigány család, egész Erdélyben összesen 8442 vagus (164) és 7380 cigány család tagjai "kószáltak fel s alá". (191)

Minthogy a románok egy része már régebben letelepedett földművelő volt, a román vagus elemek ezek életmódját vették föl - s amint már rámutattunk - végleg letelepedtek. Ezt a folyamatot mind a Habsburg-hatalom, mind a földesúrnak nagyon olcsó munkaerőt biztosítandó, minden eszközzel és különféle intézkedésekkel igyekeztek elősegíteni, s a még vándorló elemeket helyhez kötni. Csak példaként említjük Szabó Istvánnak A magyarság életrajza munkájából (141. és 142. o.) a következőket: A XVIII. században karavánokban vonult a románság a hegyek közül a bihari síkföld megritkult magyar falvaiba s behatolt a Körösvölgy ösi magyar községeibe is. A Fekete-Körös völgyében fekvő Kisnyégerfalván a falu lakóinak 1920-ban 25%-a már román nevű, 1770-re pedig már 50%-a! A délbihari Magyarcsékén 1720-ban a lakosoknak még 90%-a viselt magyar nevet, 1778-ban azonban már csak 25%-a, a többi román jövevény volt. A románság más délbihari magyar falvakat is a maga arcára formált át. A délbihari 40 magyar faluból 4 pusztá lett. A többi közül végül is csak 3 maradt magyar, 33-ba román jövevények költöztek be. A falvak közül csak egyben indult magyarosodó folyamat, a többi részben

161 Pancsova. város a volt Torontál vármegyében, a Duna bal partján.

162 Béga, a Tisza egyik mellékfolyója, Titelnél torkollik a Tiszába.

163 Vagabundus. csavargó.

164 Vagus, barangoló. csellengo.

vagy végül egészben román lett. (192) Mindezek a körülmények elősegítették a földesúri és állami jövedelmek növekedését, de hosszabb távon, az 1920. évi trianoni tragédiánkhoz vezettek. Ehhez vezettek azért is, mert a bejött és letelepedett románok szaporasága "csodálatos" volt. Az 1744. évi országgyűlés egyik tekintélyes tagja, báró Dániel István ebben az esztendőben megfogalmazott memorandurnában idegesen kísérte figyelemmel "... ennek a jövevény és idegen népnek példátlan és túlságos elterjedését és elszaporodását; úgyannyira elárasztotta szinte egész Erdélyt, hogy úgy látszik, három bevett nemzete közül kettőt, ha nem is múlt felül, de már felér vele. Csodálatos ennek a népnek a szaporasága, látjuk ugyanis, hogy szárnos falu melyet még 50 évvel ezelőtt részben oláhok, részben magyarok vagy szászok vegyesen laktak, ma pedig kihálva a régi lakosok, minden helyüket az idegen oláhok termékeny sarjadéka tartja megszállva. Azonkívül szárnos falu látható, amelynek csak templomai és az őket körülvevő falak és tornyok árulják el, hogy valamikor magyarok vagy szászok birtokában voltak; mai lakosai valamennyien idegen oláhok, akiknek ha idejében gátat nem vetnek, még inkább pedig ha zablájukat megereszti és erejük megnövekedik, félo, hogy idegeneknek ekkora sokaságából és annak féktelenségéből és eltunéséből, mint egykor a trójai lóból... a bevett és osi nemzetségekre, végül az egész népre pusztulás és végromlás tör elő." (193) De ki, vagy kik vették figyelembe a báró aggodalmát? Történelmünk a tanúja, hogy azok közül, akiknek figyelembe kellett volna venniük "nem találtatott... senki!... Ellenkezöleg!..." Csak egyetlen példát! Az érmelléki (Bihar és Szilágy vármegye határán) révi pap, Szántó József, 1857-ben így ír: "... a prédikátor egyszer nagy nyomorúságában a több tízezer holddal rendelkező magyar grófi földesúrhoz fordul azzal a kéréssel, hogy egyetlen tehénkéjét melytol függ egész családja sorsa, - engedje óriási erdoségeiben legelni. Szomorú beletörődéssel jegyzi föl az anyakönyvbe: "a földesúr a kérésem elutasítja, de ugyanakkor a román eklézsiának kétszáz hold földet ajándékoz istenes jóindulatjából" (194) Igaza van tehát "egy szegény porfiúnak", amikor megvetően a következőket írja: "A magyar megérte azzal, hogy ő magyar, s azt az országot is annak nevezik, amelyben lakik. Ide bejöhetett bátran akármiféle jött-ment, s hozhatott be azt, amit akart, vagy vitt ki innen". (195)

Ennek a kornak a nemzet fennmaradásáért elsősorban felelős elitjének, politikai nemzetének, az összmagyarság fennmaradásáért igazán felelős része szükkeblüségének, önzésének és közönyének volt nem kis részben a következménye, hogy a román vajdaságokból Erdélyben 1700-tól 1761-ig, 200

250 ezerrel 574 ezerre; a következő 20 évben pedig (1784) 238 ezerrel, 787 ezerre emelkedhetett. (196) Erdély a XVIII. század végére így vitathatatlanul román többségű része lett Magyarországnak, de nem az oszlakosság révén, hanem a hosszú évszázadok óta tartó szakadatlan, kisebb-nagyobb mérvű beszivárgás, Erdélybe való bemenekülés és betelepítés következményeként. Az erdélyi románok alig valamivel több mint 80 év alatt népszaporulata 400%-os volt. Ez természetes szaporodással nem lehetett volna elérhető, csak nagyarányú érdektelenség mellett "elnézett" bevándorlással, betelepítéssel, a nemzet fennmaradásával mit sem törődő be- és letelepítésekkel magyarázható. Akkor a románok Erdély lakosságának 56% -át tették ki, míg a magyarság aránya 28, a szászoké pedig 12% volt. S ha már bekövetkezett ez a helyzet, a már hivatkozott kétségtelenül szükséges lakosságpótlás miatt - az aggodalmaskodók figyelmeztetése alapján ezt "kezelní" kellett volna! De nem ez történt! Maradt továbbra is az érdektelenség, a nemtörődömség, a felelőtlen tudomásulvétel!

Pascu román történész-akadémikus, hivatkozik Rettegi György magyar tudósra, aki szerinte a XVIII. század elején kijelentette, hogy,,,,, fél a románoktól, mivel ha valaki a fejükbe juttatja az ok fényes eredetét, veszedelmek lehetnek, mivel Erdélyben kevéssel 10-szer annyi román van mint magyar". Pascu úr hivatkozik Benko József "neves" magyar tudós 1762. évi adataira is, amelyek szerint a románok Erdély lakosságának 66,4%-át, míg a magyarok és a székelyek együtt csak 21,6 o/o-át, a szászok 11, 72%-át tették ki. (197) Pascu úr művében egyetlen szóval sem említi, hogy a két magyar gondolkodó megállapítása és nyilatkozata, különösen a Benko-fé!e nyilatkozat idején, a két román vajdaságból évszázadokon át Erdélybe jött bevándorlók és betelepítettek mellé ömlött a románok tömege, a már említett kegyetlen fanarióta uralom elol, amelynek következtében Erdély román lakossága számának emelkedése alig több mint 80 év alatt - amint már említettük - 400%os volt. Hallgatva erről, Pascu úr inkább azt a képtelenséget tartja fontosnak hangsúlyozni, hogy sok román kényszerült "elmenni" Erdélyből a hatóságok egyre nyomasztóbb intézkedései miatt. Teszi ezt a kijelentést - amelyet egyébként sem tud bizonyítani -, hogy olvasóiban önkéntelenül is fölmerüljön a kérdés: az ismert adatok szerinti román többség mennyivel lenne még magasabb, ha az általa említett hatósági intézkedések ne lettek volna!... Ilyen hatósági intézkedések nem voltak!... Bár lettek volna, de nem lehettek, az akkori munkaero viszonyok közepette. Mária Terézia pedig 1774ben kiadott rendeletével megtiltotta a jobbágyokkal való kegyetlen bánást.

Megparancsolta: a jobbágytelek okvetlenül olyan nagyságú legyen, hogy aból az úrbéres családjával együtt megélhessen. Nagy hatással volt a királynonek ez a rendelkezése akkor az Erdélybe folytonosan betelepedo román "rabjobbágyokra"! Erosította oket a hazájukból ki-, és Erdélybe való bemenekülési, bevándorlási és megtelepedési elhatározásukban.

Welman Imre: Parasztok, kézművesek, nemesek c. munkájában (198) aról ad számot, hogy Erdélyben 1720-1790 között, a háztartások száma: 100.740-rol több mint a kétszeresére, 265.718-ra emelkedett. Ha az egész népességet 1700-ban 700.000-re, 1790-ben pedig 1.716.000-re becsüljük, kilenc évtized alatt Erdély összlakossága majdnem két és félszeresére gyarapodott. Az 1790. évi létszám népi megoszlása hozzávetoleg a következő képet mutatja:

- magyar	532.000 (31,00%)
- német	251.000 (14,63%)
- román	875.000 (50,99%)
- ruszin	6.000 (0,35%)
- örmény	5.000 (0,29%)
- görög	1.000 (0,06%)
- szerb	1.000 (0,06%)
- bolgár	1.000 (0,06%)
- zsidó	3.000 (0,01%)
- cigány	33.000 (1,92%)

Közel egy évszázad, amely alatt már a XIII. század elejétől betelepedett románok tömegét szüntelenül gyarapították az újonnan betelepültek, nagy számban a két román vajdaság fanarióta korszakának menekültjei. (Ezért tartjuk fontosnak a következő /X./ külön fejezetben kimerítően foglalkozni a két román fejedelemségben: Havasalföldön 1714-től 1821-ig, Moldvában 1711-től 1821-ig tartó fanarióta korszakkal.) Menekültek nyugodtabb, biztosabb, emberségesebb körülmények közé abba az Erdélybe, ahol jobbágynek lenni is többet jelentett, mint odahaza, a saját szülőházájában, bár tény, hogy a magyar jobbágy helyzete is siralmas volt! De az is tény, hogy mégis külön volt, mint akár nyugati sorstársai igényesebb, fényűzőbb életet élő "gazdáinak" követelőzőbb uralma alatt. Többet jelentett, mert jóllehet a magyar jobbágy is igavonó volt, de amint rámutattunk, nem volt rab, mint a két román vajdaság paraszti népe. És e helyzetének elozményei voltak! Már a XV. század végén, a XVI. század elején, a magyar föld termékenységéről valóságos legendák kaptak szárnyra. S nemcsak a mezogazdaság, hanem a

nemesfém, elsősorban az arany-, de az érc és ásványtermelés is virágkorát élte. Ekkor Európában egyedül Magyarországon bányásztak számottevő mennyiségű aranyat. Ezeknek a gazdasági körülményeknek köszönhetően a jobbágyszolgáltatások terén túlsúlyba került a pénzjáradék, az ún. cenzus, jobbágytelkenként 1-4 forintnyi összegben. A cenzus mellett ismert volt még a rendkívüli taksa is, amelyet alkalmi jogcímenek, olykor nyílt erőszakkal is szedtek, s a jobbágyi szolgáltatásoknak ez a szerkezete a jobbágykizsákmányolásnak mértékét összességében ugyan nem csökkentette, de minőségét alaposan megváltoztatta, s ez a közvetlen személyi kötöttség lazulásához, oldódásához vezetett, a hubéri függőség enyhébb formáinak adott teret. Így, már a XV. század végére, a magyar jobbágy megszunt "szolga" lenni, szabadon költözködhetett, telkét birtokosként értékesíthette, gyermekei földesura engedelmével családát alapíthattak és örökölhették vagyonát.

Magyarországon, a magyar jogban teljesen ismeretlen volt a jus primae noctis (165) jogszokás. A magyar jobbágy már a XV. század végén, a XVI. század elején a legjobb úton haladt afelé, hogy angol mintájú "szabad paraszttá" váljon. Mindenkor tudatában, tisztában volt saját emberi értékével. A magyar jobbágyfalvak népének alapvonása őseitől örökölt, a génjeiben lakozó kiirthatatlan nemes büszkeség! S ez a vonása nem a rabszolgák vonása, nem a rabszolgák sajátossága! Amikor a román rab-parasztok nagy tömegekben a fanarióta uralom elől menekültek, a magyar jobbágyok nem kis része - hála a reformáció által elindított művelődésnek - már ír és olvas! Urai szemé láttára egyre jobban fejlődik, vagyonosodik és a történelmi igazság követeli meg, hogy az ebben a munkában is helyenként az uraira található elmarasztaló rész-megállapítások ellenére is - bárhonnan jövő, bármilyen irányú és célzatú állítással szemben kimondjuk: földesurai többsége, minden már említett szűk látóköröségük mellett is, őt fajtájának tartotta, szükségében aggodalmaskodott érte, védelmezte. A magyar jobbágy ezt a védelmet kiérdemelte, mert: a földesúri terheken kívül adózott, gabonáját, szénáját elvették, s mindezeket el-lenszolgáltatás nélkül, ingyen úgy, hogy katonáskodnia is kellett. Nem volt ritka eset ezért, hogy a megyék urai állást foglaltak jobbágyaik mellett a császárral, Béccsel szemben. Törvénytelennek tartották a jobbágyok adóterheinek a fölemelését és az újoncozást. Természetesen tették ezt azért is, mert nem nélkülözhetők a joghatóságuk alá tartozó jobbágyok munkaerejét! S különösen az erdélyi magyar nemesség tagjait jellemezte ez a fölfogás, akik

165 Jus primae noctis, a középkori hubérurnak jobbágya nászéjszakájához való joga.

személyükhöz és nem földjükhöz igyekeztek kötni jobbágyaikat! Soha nem vetkoztak ki annyira "nemzetiségükbol" mint a Bécshez sokféle kötélléssel fuzódott "magyarországi" fonemesség. (199) Megerosíti ezt az értékelést

Veres Péter: Bölcs és balgatatag oseink C., a magyar nép eredetére és múlt jára vonatkozó tanulmányában, amelyben kijelenti: "A székely, de mondhatom az erdélyi fonemesek (a köznemesekrol nem is szólva) olyan féle népi grófok, népi bárók voltak". (200) S ez a megállapítás attól a Veres Pétertől (1897-1970) való, akinek tisztességes magyar voltához kétség nem fér! Egyébként is az erdélyi társadalomban a rang- és vagyonkülönbség, s foként az életmód különbözősége nem volt olyan nagy mint az ország más részein. (201) S végül, ami figyelmen kívül nem hagyható különbség a magyar jobbágy életében és helyzetének a megítélésében: a magyar jobbágnak törvény biztosította tanúzási jogát urai, a nemesek ellen, s biztosított volt számára faluközösségének léte és működése is. A magyar jobbágy (jobbágyság) e helyzete vonzó volt az idegenek számára, a közvetlen szomszédságból adódóan, elsősorban a két román vajdaság sanyarú sorsa, éhenhalásra vagy menekülésre kényszerült tömegei számára.

Mindezen történelmi tények ellenére a román történetírás és irodalom minduntalan csak az Erdélyben élt román jobbágyoknak a magyar és székely "uraktól" való sanyargatásáról, kiszipolyozásáról szól. Arról azonban sohasem, hogy a magyar jobbágnak sem volt külön sorsa az erdélyi román jobbágyénál. Hogy az Erdélybe menekült, betelepedett, olykor behívott jövevény román - itt már nem rab, hanem jobbágy - kétségtelenül jobb körülmények közé került, mint volt saját szülőhazájában az ottani bojár-földesurak kíméletlen kiszipolyozása következményeként! Bizonyítja ezt az, hogy az egyszer Erdélyben megtelepedett román - néhány valóban a kóborlásról leszokni nem tudó elemtol eltekintve - soha többé nem kívánczolt, s nem tért vissza óhazájába. S teszi ezt gátlástalanul a román történetírás és irodalom azért, hogy történelmet elhajgatva (ez is történelem hamisítás!) elterelje Európa és a világ figyelmét a saját parasztsága valóban nyomorúságos, a rabszolgákéval volt azonos helyzetéről.

Az említettek szerint Erdélybe került románság végleg Erdélyben maradt, hogy később így vagy úgy, de összeszövetkezve a Kárpátokon túli fajtestvéreivel, elobb csak több jogot, politikai nemzetté való "eloléptetését" kérje, majd követelje, s az 1877. évi orosz-török (fliggetlenségi) háborúban résztvevő román hadseregnek a már teljesen kimerült ellenfele fölötti sikerei láttán, azokon folbuzdulva "sejtesse" a magyarsággal, a neki menedéket, később

hazát biztosító és muveltséget nyújtó befogadjával, hogy: "A román nép... erejében és életképességében bízva, arra fog törekedni, hogy megérje a pillanatot, amikor egysége (utalás a dákoromán folytonosságra - K. Á.) helyreállításának nagy ünnepét is megülheti. (202) De ne szaladjunk előre a történelemben! Folytassuk a román térnyerés bemutatását a XVIII. század végi adatismertetéssel!

Michael Lebrecht szász krónikaíró 1774-ből származó statisztikája "Walachen" rovata szerint Erdélyben:

- 729.316 vlach (oláh);
- 385.596 magyar és "szász alattvaló";
- 123.085 székely és "néhány magyar";
- 187.730 szász és "néhány magyar" élt.

A "vlachok" száma Lebrecht adatai szerint tehát 1774-ben 32.905 fovel több, mint Erdély három nemzetének az összlétszáma. Ezekben az adatokban azonban kételkednünk kell, mivel nem állapítható meg, hogy a 123.085 székely és néhány magyar közül mégis, hány a néhány magyar és hogy a 187.730 szász mellett, mennyit tesz ki a néhány magyar száma? De kételkednünk kell azért is, mivel - amint láttuk - a Wellman Imre szerint mindössze 16 évvel később - 1790-ben - a Lebrecht által kimutatott összesen 1.425.727 fovel szemben Erdély lakossága 1.716.000 fore volt becsülhető. A két adat között (1.425.727 és 1.716.000) mindössze 16 éves időköz, időkülönbség esetén 300.000 fo - olyan magas szám, hogy megnyugtatóan egyik adat sem fogadható el.

Az 1700. évi adatokat megelőzően, amely időkben kisebb volt a románok beáramlása Erdélybe, mint közvetlenül 1700 előtt, a magyarság Erdélyben abszolút többségben élt. Errel azonban a román történészek soha sem szólnak. Ellenkezőleg, a statisztikai adatokra való hivatkozásaikkor hallgatnak Erdély más nemzetiségeiről. Minduntalan csak a románok és a magyarok létszámadatait állítják szembe és állapítanak meg helytelen, ellenséges színezetű következtetéseket. Állításaik és következtetéseik azonban cáfolatát adják annak a mítosznak, hitregének, miszerint a románok Erdély oszlakói és számbeli fölényük is ebből fakadna. Nem magyar, román tudós, Alexandru Philippide, az Originea romanilor (A románok eredete) c. munkájában (Iasi, 1923, 1927.) tudományos alaposággal mutat rá, hogy a románok nemcsak Erdélybe, hanem Olténiába, Munténiába (a ketto együtt: Havasalföld) és Moldvába is, az első évezred végén, a második elején vándoroltak be, amint azt a Cronica Anonima (Névtelen Krónika, 1500 körül) is állítja: Erdély déli részén Hát-

szeg, Fogaras vidékén a XI. század végén, a XII. század elején jelennek meg. Erdélyt csakúgy, mint az óregáti (ókirályságbeli) tartományokat a románok migráció (166) révén népesítették be, s nem az őshonosság jussán birtokolják. (203)

Az időrendhez való igazodásunk követeli meg, hogy röviden, itt emlékezzünk a Mária Terézia királynő uralkodása (1740-1780) alatt, 1764-ben volt Siculicidiumról, a Székelyölésről.

A királynő 1762-ben elrendelte báró Bucow tábornoknak, Erdély akkori teljhatalmú kormányzójának, az ún. határszéli katonaság megszervezését. A tábornok azonban nem boldogult a székelyekkel, akik szerint a határörvidék szervezése reájuk súlyos teherviselést és ősi szabadságuk nagy mértéku korlátozását jelentette volna.

Több erőszakos, de sikertelen kísérletezés után a tábornok szervezői 1764. január 4-én Csík-Taplcára mentek. A nagyszámú székely küldöttek Mádéfalva térségében gyultek össze. A tábornok szervezői attól tartva, hogy a székelyek megtámadják őket, 1764. január 7-ét követő éjjel Mádéfalvát ágyúztatni, s az almából felriadt székelyeket a faluba nyomuló katonaság öldökölni kezdte. Mintegy 400 (a kortárs Rettegi alispán szerint 600) (204) halott és nagy számú sebesült volt áldozata ennek a véres éjszakának, amelyet Siculicidiumnak, azaz Székelyölésnek, sírjukat pedig Vészhalomnak neveztek el. A megrettentek tömegesen Moldvába menekültek. Ez a gyászos éjszaka így súlyos veszteséget jelentett a székely-magyarságnak.

Mária Terézia Erdélyt 1768-ban nagyfejedelemségi rangra emelte. Ennek ellenére a Habsburg birodalom egyszerű tartománnyá süllyedt. Ezt még fokozta azzal, hogy 1777. július 30-án, a szász báró Brukenthal (Bruckenthal) Sámuel 167 nevezte ki Erdély kormányzójává.

Mária Terézia 1780. szeptember 29-én meghalt. Utóda fia, II. József (1780-1790), 1784. július 3-án adta ki azt a rendeletét, amellyel az erdélyi három nemzetnek (magyar, székely, szász), mint politikai tényezőnek megszüntette a külön területi önállóságát s az egész országot 11 megyére osztotta föl.

Uralkodása alatt a Habsburg birodalom részére a külpolitikai események nagyon kedvezőtlenül alakultak (török háború, Belgiumból az osztrák hadse-

166 Migráció, a lakosság lakóhely-változtatása egy országon belül, vagy áttelepítése egyik országból a másikba.

167 Brukenthal (Bruckenthal) Sámuel (1721-1803), 1777-től 1787-ig Erdély kormányzója. Nem volt hSlandó végrehajtani 11. József törvénytelen rendeleteit. 1787-ben öreg korára hivatkozva nyugdíjazták.

reget kiüldözte a fellázadt nép, az erdélyi nemesség tárgyalásai a porosz udvarral, az 1784. évi Horia-Closca-Crisan-féle erdélyi román parasztlázadás, stb.) ezért halálos ágyán - türelmi rendelete kivételével - összes rendeleteit visszavonta.

A XVIII. század folyamán elszakadt egyesült (görög katolikus) és ortodox románok - a század utolsó harmadára - számban, szellemben, román öntudatban, s ami Erdély magyarságára a legszomorúbb, magyarellenes érzésben, megerősödtek. Erdély ebben a században is teljesen rendi jellegű volt. Nemes és nemes, jobbágy és jobbágy között sem faji alapon, sem jogilag nem tett különbséget. Az államalkotó elem többsége azonban magyar volt, a jobbágyok többsége pedig román. Ez a megoszlás a század utolsó harmadára a szociális ellentéteket faji gyűlöletté fokozta. Az erdélyi románok fölláztak (1784). Lázadásuk, amelyet történelmünk Horia-Closca-Crisan-féle lázadásnak ismer, kiterjedt csaknem egész Erdélyre. Horia (168) vezetése mellett Körösfalván (románul Criscior) 1784. november 2-án 23 magyar földbirtokost öltek meg. Az itteni földbirtokosságból csak a szebb nokedt hagyták életben, azokat is csak azon föltétellel, hogy "... nemzetiségökről lemondva, ógörög vallást vesznek fel." (205) Horia és társai, ezek mócai 389 magyar falut dúltak föl, és irtották ki egész vidékek magyarságát. (206)

A lázadás három vezére közül Crisan a börtönben öngyilkos lett, Horiát és Closca-t 1785. február 28-án kerékbe törték. A fölkelésnek mintegy 4 ezer magyar és 1500 fonyi román fölkelo esett áldozatául. A magyarság részéről nagyszámú volt a kifosztottak és a lakhelyükre visszatérni nem tudók száma.

Így kissé előre tekintve a történelemben, a későbbi 1848/49-es szabadságharc magyar civil veszteségeivel is számolva Erdély déli részének magyarsága olyan mértékben fogyatkozott meg, hogy 1940-ben, a II. bécsi döntést megelőzően volt magyar-román Turnu-Severin-i (volt Szörényvár!) tárgyalásokon, a magyar tárgyaló fél nem a történelmi határt (Déli Kárpátok) hanem a Maros vonalát javasolta és kérte, az ország határául megállapítani. (207)

II. József 1784-1787-ben Erdélyben népszámlálást hajtatott végre, ahol 1,411.000 lelket találtak. Ez a népszámlálás az erdélyi románok számát 880.000 fore tette. Ennek ismeretében is megállapítható, hogy az erdélyi románok száma nem egészen 100 év alatt, a jezsuiták XVII. századvégi összeírásától számítottn, megnégyszereződött.

168. Horia, igazi neve Vasile Nicolae, Ursu (?-1785) erdélyi román paraszvezér.

II. József utódát, II. Lipót királyt (1790-1792) - mert újra helyreállította az alkotmányos jogokat - a nemzet elismerése övezte. Tehetséges, népei boldogulásán fáradozó, igen jóindulatú uralkodó volt. Tervei korai halála miatt azonban nem valósultak meg. Az uralkodása alatti 1791. évi 19. cikkely szerint a "vlachok" már "a haza fiainak" (patriae filii) neveztetnek. Ezen az alapon igényelhetek maguknak az erdélyhoni törvényeken alapuló olyan jogokat és vállalhattak, teljesíthettek olyan kötelezettségeket, amelyek a polgárokkal szembeni jogállásukat határozták meg. A románok közül a papok és mindazok, akik nemességet nyertek, vagy nemes atyától származtak, az 1744. évi 6. cikkely szerint, még ha megtartották is nyelvüket, szokásaikat és vallásukat, nem tekintettek "vlachoknak" (oláhoknak). Ok annak az egyesült nemzetnek tagjai közé tartoztak, amelyek "u. földjén fekvő jószágot birtokoltak sajátjuk gyanánt..." A román történetírás - nem véletlenül! - erről sem szól!...

II. Lipótot az akkor 24 éves fia, I. Ferenc követte a trónon (1792-1835). Uralkodása idejére esett a napóleoni háború, a bécsi kongresszus (1815), a devalváció 169, és az 1835. évi magyar országgyűlés 170.

Uralkodása idején, 1820-ban, Bánffy György, Erdély akkori kormányzója meglátogatta a balázsfalvi román görög katolikus iskolát, a hozzá tartozó teológiai szemináriummal együtt, amelyben 1821 után román görögkeleti ifjak is tanultak. Csodálkozással látta, hogy az iskolának közel 300 tanulója van s némi megdöbbenéssel kérdezte Bobb püspöktől: tud-e a kicsiny Erdély mindannyiuknak hivatalt adni? Vajon nem rejlik-e veszedelem az országra az intelligens proletárság ilyen nagyobb mértékű elszaporodásában? A következő évek történései - amint majd ismertetjük ezeket - bizonyítják, hogy a püspök nem félt a román "intelligens proletárság" elszaporodásától. Céltudatosan nevelte és növelte számát Erdélyben a későbbi román hatalom megszerzéséhez, majd megtartásához szükséges elemeket. És hiába látta ezt Bánffy kormányzó! Megállapítására és aggodalmaskodására senki sem figyelt föl! Most sem! Úgyannyira nem, hogy az utána következő nemzedék - kivéve ifj. Wesselényi Miklóst (1796-1850) -, még annyit sem látott meg a román szellemi előretörésből és annak várható következményeiből mint o. Wesselényi Miklós: Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében c. könyvében 1843-ban rámutatott e mozgalom jelentőségére és ellensúlyozása szükségére, s egy nemzetiségi törvény javaslatot is kidolgozott. Nemzetiségi-politikai eszméit azonban kortársai nem értették meg. Sajnos akkor egy-két magyar gondolkó-

169 Devalváció, a törvényes fizetési eszköz értékcsökkenése.

170 Az országgyűlés sérelmi felirata (1825. október 22.)

dó, politikus kivételével szinte senkiben sem volt meg a kellő politikai belátás, hogy a fegyvertelenül érkezett és érkező, "békés" bevándorlókat, így a peremvidékeket ellepő "oláhokat" (szerbeket, ruténeket) a peremekre be ne engedje. Így a bevándorlók mindinkább beljebb nyomultak, s mikor a napóleoni mozgalmakban felébredt nacionalizmus a veszedelemre figyelmeztette a nemzetet, a védekezés, a magyarságnak a peremek felé való előnyomulása, már késő volt. (208) Bécs pedig "mindent" elkövetett ennek az akadályozására, elősegítve az idegeneknek az ország belsejébe való húzódását. Egyébként visszatérve Bánffy kormányzó aggodalmára rá kell mutatnunk, hogy nem a románok előretörése volt kifogásolható, hanem az, hogy erre a folyamatra az országvezetésnek nem volt semmi befolyása! Nem került sor arra, hogy ezt az előretörést a magyar nemzeti gondolattal és muvelődéssel összehangoltan alakítsák. Az értetlenség és a közömbösség miatt egy ilyen "összehangolás" szóba sem jöhetett. Következményét ismerjük: Trianon! És ha az országért és a nemzetért felelős utódok sem tanulnak ezekből a gyászos történelmi eseményekből, ha más körülmények között is, de elkerülhetetlenül egy újabb Trianon következik olyan, amelyre már nem lesznek emlékezők!... Kellenek tehát napjainkban is a Dániel Istvánok, a Bánffy Györgyök, az ifj. Wesselényi Miklósok, s kell egy magyar nemzeti társadalom, egy "nemzeti" nemzet!...

E munka e részének a lezárásaképpen szinte önkéntelenül adódik az a minden ízében-részében helytálló következtetés, hogy a nagy francia forradalom (1789-1801) előzményeire és hatására a Habsburg-monarchiában és Erdélyben is, a földesurak és a jobbágyság között kialakult feszültség, a vallásfelekezetek közötti viszályok, az erőszakos rekatolicizálás és németesítés, az egyre erősödő nemzeti ellenállás, a nemzetiségi mozgalmak alapjaiban határozták meg a XVIII. századvégi, a XIX. század eleji politikai életet. Ezek vezetnek el a Habsburg-birodalomban, Magyarországon és Erdélyben is az 1848/49-es forradalomhoz és szabadságharchoz. Előbb azonban, az időbeli sorrendiség követelményeihez igazodva, ismerkedjünk meg részleteiben a két szomszéd román vajdaság már említett fanarióta korszakával, amelynek következményeként nagy számban menekült a románság Erdélybe, s ott tovább erősítette az ismertettek szerint folyamatban volt román témyerést a magyar és székely-magyar népesség rovására, térvesztése fokozására.

X. FEJEZET

FANARIOTA KORSZAK A VLACH

(ROMÁN)

VAJDASÁGOKBAN, ERDÉLY

Az előző fejezetekben ismertetett román beszivárgás, bemenekülés, románok behívása és betelepítése, Erdélyben egy folyamatos, szunni nem akaró állandósult magyar térvesztési és ugyanakkor román térnyerési folyamatot bizonyít, amely nem szakadt meg az alatt a több mint száz év alatt sem, amely a román vajdaságokban: Havasalföldön 1714-től 1821-ig (107 év), Moldvában 1709-től 1821-ig (112 év) tartott s amelyet a történelem, az előző IX. fejezetben már említett fanariota korszaknak ismer. Ez volt - a román történetesek szerint is - a két román vajdaság történelmének, a legsötétebb, legszomorúbb korszaka. Ismerkedjünk meg közelebbről is ezzel a korszakkal, mintegy a magyarázatául az előző IX. fejezetben ismertetetteknek s azokkal is, akikről ezt a korszakot elnevezték, mivel ennek embertelen és elviselhetetlen körülményei készítették - a XVIII. század folyamán - a két román vajdaság lakosságának 1/2-2/3-át, elsősorban parasztságát, hogy elhagyja szülőföldjét. A lakosságnak egyik része Oroszországba, a másik része Bulgária és Szerbia határos területeire, a harmadik, - a nagyobbik része - Magyarországra, közelebbről Erdélybe, a Temesi Bánságba menekült, hogy ugyanúgy mint eddig bevándorolt elődei, örökre ott is maradjon.

Konstantinápolynak - amely i.sz. 330-ig Bizáncnak, 395 és 1413 között a kelet-római birodalomnak, 1923-ig pedig Törökországnak - volt a fővárosa, egyik részét "FANAR"-nak nevezték. Ebből a városnegyedből származtak, ebben tanultak azoknak az előkelő, gazdag görög családoknak a tagjai, akik közül nevezte ki a Porta (a török szultáni udvar) - több mint száz éven át pénzért (Havasalföldön 1714-től 1821-ig, Moldvában 1709-től 1821-ig) a vajdákat. Ezek a vajdák uralkodásuk alatt a román vajdaságok trónjának elnyeréséért fizetett magas összegeket, a népre kivetett súlyos adók révén kamatostól szereztek vissza.

A török vezetők általában nem ismernek idegen nyelveket. A külpolitikai, diplomáciai tárgyalásokon ezért tolmácsokat, ún. dragománokat kényszerültek alkalmazni. Ezek rendszerint a "Fanar"-ból származó és idegen nyelvet (nyelveket) beszélő muvelt görög családok tagjaiból kerültek ki. Egy ilyen tolmács volt Mavrokordate (Mavrokordatesz) Sándor. Szolgálatait a szultán azzal jutalmazta, hogy fiát, Nicoláét 1709-ben moldvai, 1716-ban havasal-

földi vajdává nevezte ki. A két vajdaság trónjának a megszerzéséért küzdő hasonló családok voltak: a Ghica, Calamachi, Caragea, Ipsilanti (Ypsilanti), Mavrogeni, Sutu, stb. családok. A szultánok látva ezeknek a családoknak a versengését, a havasalföldi és moldvai fejedelemségek trónjának a megszerzéséért, ezektől egyre több pénzt és ajándékot igyekeztek kicsikarni. A trónt rendszerint azok kapták meg, akik érte a legtöbb pénzt és legértékesebb ajándékot fizették.

A görög befolyás a két fejedelemségben már jóval a fanariota korszak előtt kialakult. Az ortodox egyháznak Konstantinápolyban székelő feje, a patriarcha, a román egyházak élére görög püspököket nevezett ki. Az athosi "Szent hegyről" pedig szerzetesek telepedtek a román vajdaságokba. A vajdaságok kolostorai így görög származású főnökök vezetése alá kerültek. Ez a görög egyházi befolyás a konstantinápolyi ortodox egyházat anyagiakban fenntartó elég nagyszámú gazdag kereskedő behatolását készítette elő a vajdaságokban. Egyesek már a XV. században betelepültek ezekbe, s valósággal kisajátították kereskedelmüket. Közvetítették, mint a török birodalom hivatalos felvásárlói - elsősorban a maguk számára - a két vajdaság termékeit Konstantinápolyba.

A fanariota uralkodók között románok is voltak. Ilyen volt pl. Racovita Mihály, de ez, vagy ezek is, görög írástudókkal és kereskedőkkel vétették körül magukat. S jóllehet nem mindegyik fanariota fejedelem uralkodása volt elítélhető, a román bojárok és a paraszti tömegek között egyesek kizsákmányoló, elnyomó uralkodása, mérhetetlen szenvedést, elkeseredést és gyűlöletet váltott ki. A bojárok és a parasztság részéről ellenük fegyveres támadásokra is sor került. Számos görög földesurat, kereskedőt és püspököt lemészároltak. Az erdélyi fejedelmek: Bethlen Gábor, I. Rákóczi György hathatósan támogatták a román bojároknak és parasztoknak ezeket a fölkeléseit. Segítségét nyújtottak nekik a szultánoknál is. (209)

Idővel a román bojárok és a görög gazdagok megbarátkoztak, összeházasodtak. Kialakult egy vegyes, román-görög eredetű uralkodó réteg, de a kizsákmányolás és nyomorgatás terén, a tiszta görög fejedelmek, földesurak és papok kizsákmányolásától ezek sem különböztek semmiben sem. Nehezítette és feszülttette a helyzetet, hogy a vezető szerep változatlanul a görögöké maradt, mivel ezek száma az újonnan betelepülő görögökkel állandóan emelkedett. A román vajdák, akiket ortodox vallásuk is erre készítetett - tévesen - az egyre erősödő Oroszország felé fordultak. Tévesen, mert a török-orosz háborúból a törökök kerültek ki győztesen. Ettől, illetve 1714-től kezdve, a szultán

- okulva az előzményekből - csak konstantinápolyi görög származásúakat nevezett ki román fejedelemnek. Olyanokat, akiknek a huségében foltétlen megbízott.

A fanariota korszakban a román vajdaságokban mélyre ható gazdasági és társadalmi változásokra, jelentős politikai és kulturális fejleményekre került sor. A lakosság nagy része, a parasztság azonban, az egyre magasabb és változó további adók, a XVIII. század végén pedig a follendülő gabonakereskedelem miatt megnövelt robotmunka, és a paraszti földek kirablása következtében, elviselhetetlen helyzetbe került. Volt ebben a korszakban marhaadó és füstadó. Ez utóbbit házanként vetették ki, majd Racovita vajda idejében, kémenyenként kellett fizetni. Emiatt az adó miatt a parasztok közül sokan földig lerombolták kunyhóikat, "... világgá mentek..." Volt a füstadón kívül kaptár-, kocma-, cigányadó, fejadó. Ezeknek az adóknak a megállapítása és kivetése elkerülhetetlen volt, mivel a töröknek fizetendő adót 60 év alatt több mint tízszeresére emelték. A török szultánok adókövetelésének a mértéktelenségéhez társult a román bojárok, bojárcsoportok féktelen kapzsisága, kegyetlenkedésektől sem mentes uralkodni vágyása, hogy legalább "néhány hónapra" bérbé kaphassák a töröktől a "strucctoIIas" fejedelmi süveget. (210) Az adók behajtását pedig embertelen körülmények, válogatott kínzások között végezték. Az emberek ezért általában elmenekültek a vajdaságokból. Ugyanebben az időben a török uralom alól folszabadult, de kipusztult bánági, erdélyi és partiumi területeken kedvező letelepedési körülmények alakultak ki. Ezeket átmenetileg - gazdasági kényszerből - megszüntették, vagy csökkentették a földesúri terheket. A kialakult munkaerő-hiányt csak új telepítésekkel lehetett megszüntetni. A két román vajdaságból a szinte teljesen kifosztott, gazdaságilag megnyomorított jobbágyság nagy tömegekben szöktek át (valójában menekültek - K. Á.) Erdélybe, a Bánágba és a Partiumba. (211) Erősödött tehát a tönkrement román kisbirtokosok és rabok tömeges menekülése Erdélybe. Egyik részük (a nagyobbik!) végleg, más részük csak ideiglenesen telepedett le, s az első nehézségek láttán Erdély és a Partiumon belül ugyan, de máshol telepedett meg. Erdély a XVIII. század végére tehát - éppen a fanariota korszakban betelepedett nagyszámú románság következményeként - vitathatatlanul román többségű lett.

Az ismertettek következtében a két szomszéd román vajdaságban egyre jobban érlelődött egy általános népfölkelés lehetősége. Az erdélyi románok anyagi és kulturális helyzetének egyre magasabb szintre való emelkedése, s rendezettebb viszonyok közé jutása, a két vajdaság román népessége a vég-

pusztulástól megmenekülő - amint láttuk - nagy tömegekben vándorolt ki hazájából s igyekezett Erdélybe. Ez a folyamat a két román vajdaságban kitört 1821. évi Tudor Vladimirescu-féle forradalommal lelassult. Az erdélyi hatóságok megakadályozandó, hogy a két román vajdaságból beszivárgók, bemenedülők bujtogassák, lázítsák az erdélyi román és magyar jobbágyokat is, megtiltották az ezekből a vajdaságokból való bejövetelet, az ezekbe való kimenetelet, részükre a fegyvereladást. De tették mindezeket Sándor orosz cár (1777-1825) forradalommal kapcsolatos állásfoglalására és véleményére való tekintettel is. Kiderülnek ezek abból az 1821. április 6-án kelt határozati okiratról, amelyről gróf Bánffy György Erdély akkori főkörmányzója (1787-1822) ugyanazon év április 21-én értesítette az akkori Kraszna vármegyénket.

A XIX. század első felében a két román vajdaság nagy jelentőségű gazdasági, politikai és társadalmi átalakulásokat ért meg. Ezekhez az alapot a török uralom alatt élő valamennyi nép elkeseredése és Európa akkor nagymérvű, s főleg nagy erejű szellemi átalakulása szolgáltatta. A görög néphez, annak fiatalságához, hamar eljutottak a francia forradalom eszméi. A görög szellemi élettel szoros - amint láttuk szinte közvetlen -, kapcsolatban élt román vajdaságok szellemi elitjéhez tartozók is megismerkedtek az új eszmékkel. Szellemi életüknek ezek az új eszmék jelentették egyik forrását. Másik forrása, az orosz ortodoxiában való bizalmuk volt annak ellenére, hogy Oroszország diplomáciájának fokozódó érdeklődése a Balkán országai iránt, a két román vajdaságban is, szinte általánossá és követendővé tette azt a fölfogást, hogy a románok igazán csak a nagy és rettentő katonai hatalmat is jelentő Oroszországban bízhatnak. S jóllehet Oroszországnak történelmi alapon nem is nagyon leplezett célja Besszarábia és Bukovina megszállása volt, a két román vajdaság népe mégis, még ezen az áron is, változatlanul bízott Oroszországban.

Ilyen nagyon bonyolult szellemi, politikai és katonai körülmények között, Ipsilanti (Ypsilanti) Sándor¹⁷¹, 1821-ben, orosz segítségre számítva, fölkelő csapatával bevonult Moldvába. Egyetlen célja volt: a Balkán keresztény népeinek fölszabadítása a török uralom alól. A román nép egyformán gyűlölte a kizsákmányoló törököket és görögöket. Tudta, hogy a török kiűzésével a Balkánról, mindkét vajdaságban megszunik, vagy legalábbis mérséklődik a mérhetetlen gazdasági kiszípolozás, a további erkölcsi hanyatlása.

¹⁷¹ Ipsilanti (Ypsilanti), Alexandru (1792-1828) görög fanariota család sarja.

Tudor Vladimirescu 172 vezetésével, ugyancsak 1821-ben, görögellenes forradalom tört ki Havasalföldön is. Míg Moldvában Ipsilanti fölkelése törökellenes volt, Vladimirescu forradalma a vajdaság népének gazdaságilag agyongyötört szegény rétegét kegyetlenül kizsákmányoló román gazdagok és általunk már ismert görög fanarióták ellen irányult. Egy Nicolae Drumba nevu kifosztott 1821. április havában kelt levele szerint a forradalom előtti közvetlen időszakban a helyzet tarthatatlan volt: a legtöbb bojárt kifosztották, kirabolták, a kerekedőknek súlyos károkat okoztak s csaknem az egész Havasalföld lakossága szétszóródott! (212) S vajon merre és hova szóródhatott? Elsősorban és nagyobb számban a közvetlen szomszédba, Erdélybe!

A két fölkelő vezér a közöttük kialakult nézetkülönbség miatt szembe került egymással. Az ellentét Vladimirescu meggyilkolásával és csapatainak a szétszóródásával ért véget. A havasalföldi fölkelők főleg Erdélybe: Brassóba és Szebenbe menekültek. Onnan azt írták Bukarestben maradt társaiknak, hogy szolidárisak lesznek "azokkal a döntéseikkel és ihtézkedéseikkel, amelyeket a közjó érdekében hoznak és tesznek, a nehezebb döntések esetén pedig titokban kérjék ki véleményüket". (213) A havasalföldi menekültek Brassóban és Szebenben élvezve a magyarok, székelyek és szászok türelmességét és segítségét, akadálytalanul dolgozhattak, folytathatták küzdelmüket hazájuk jobbrafordulásáért, a fölkelés győzelméért. Hogy a fölkelés (forradalom) után közülük hányan maradtak Erdélyben, pontosan nem lehet tudni. De mint mindig, most is maradtak és tovább emelték az évszázadok alatt Havasalföldről kimenekült és Erdélyben megiepedett fajtestvéreik számát! A moldvaiak Bukovinába és ugyancsak Erdélybe, ennek keleti északkeleti részeibe menekültek. Erdély kormányzósága 1822. szeptember 7-i parancsában utasította a hegyszorosok örparancsnokait azok örségének a megerősítésére. Erdély kormányzóságának ez a parancsa ma is megvan! Ne tudnának erről a román történészek?...

A két fölkelés a fejedelemségek jobbágyainak a helyzetében nem sok változást hozott. Ellenkezőleg: helyzetük annyira nehéz lett, hogy a jobbágyok már nem féltek sem "... a fenyegetéstől, sem a megkorbácsolástól, csak a halállal való büntetéstől". (214) A bojároknak be kellett látniok, hogy ez az állapot nem tartható tovább!

1822-ben nemzeti fejedelmek kinevezését kérték a Portától. A Porta is kénytelen volt belátni, hogy a fanariota uralommal "... a parasztoktól a legmagasabb rangúakig..." mindenki elégedetlen. Több mint

112 Vladimirescu, Tudor (kb. 1780-1821), az 1821. évi török- és bojárellenes szabadságharc vezérégyénisége.

egy évszázados gyakorlat megszakításával, újból nemzeti fejedelmeket nevezett ki a vajdaságok élére. (215) (Ghica Grigore-t Havasalföld, Sturdza Ioan-t pedig Moldva élére.)

Az így török támogatással, de változatlanul a török érdekekhez igazodóan uralomra került két nemzeti fejedelem és környezete ellen az orosz udvarra tekintok, az abban bízők - akik egyébként nem voltak kevesen -, és mindazok, akik a régi rend fönntartását óhajtották, minduntalan panaszokkal, kérelmekkel ostromolták az orosz cárt.

1827-ben kitört a 7 évig tartó orosz-török háború. Ez az orosz pártiak győzelmével járt. Kiselev orosz kormányzó javaslatára és parancsára, a fejedelemségek elkészítették a "Regulamentul Organic" (Szervezeti Szabályzat)-nak nevezett alkotmány-tervezetet. A Szabályzat, néhány kétségtelen pozitív rendelkezése ellenére, a jobbágyság sérelmeit nem orvosolta, érdekeit igazán nem karolta föl. A jobbágyság Erdélybe való beözönlése ezért folytatódott s az Erdélyben már megtelepedettek is mozgolódní kezdtek, Oroszország segítségével bízva uraik, a földes urak ellen.

Kiselev orosz kormányzó távozása után (1834) a szultán új fejedelmeket nevezett ki: Havasalföldre Ghica Alexandru-t (1834-1842), majd Bibescu Gheorghe-t (1842-1848), Moldvába Sturdza Mihai-t (1834-1848). Mindhármán, ha nem éppen a Szabályzat szerint, de annak szellemében vezették fejedelemségüket.

A két szomszédos román tartomány XIX. század eleji mozgalmáival és következményeivel azért foglalkoztunk viszonylag részletesebben, mivel amint utaltunk rá - ezeknek hatására Erdélyben is, a román parasztság (jobbágyság) körében több ízben is ideges hangulat és mozgolódás volt tapasztalható. Az oroszok által a román fejedelemségekben 1821. után életbe léptetett említett Szervezeti Szabályzat a román parasztságnak, az azt megelőző állapotokhoz képest néhány könnyítést adott. Az erdélyi román parasztság ezzel tudomást szerzett. Közülük többen hangoztatni kezdték, hogy majd eljön az orosz, a görögkeleti (ortodox) keresztények fő pártfogója és oket is felszabadítja a magyar urak igája alól, mint ahogyan megszabadította a Kárpátokon túl élő testvéreiket is a törökök és a görögök zsarnokságától, kiszípolyozásától. Erdély hivatalos és nemesi köreiben, 1831-ben, komolyan tartottak egy orosz felbujtás következményeként támadható román parasztlázadástól.

Megelőzésére megfelelő intézkedéseket tettek. (216)

Foglalkoznunk kellett részletesebben ezekkel a szomszédos román parasztmozgalmakkal azért is, mert ezek idején a fanariota korszak román tar-

tományainak lakossága, elsősorban parasztsága, de bojártságának egy része is, az általánosnál nagyobb számban indult Erdélybe s telepedett meg, tovább emelve a már itt élő román népelem számát. Foglalkoznunk kellett ezekkel a fanarioták elnyomó és kiszípolyozó uralma szülte forradalmi mozgalmakkal, továbbá azért is, mert ezeknek az Erdélyre nehezede hatását: a két fejedelemségből az Erdélybe való román betelepülési folyamatnak tényét, annak számbeli nagyságát a román történetírás és irodalom, a dákoromán folytonosság-elmélet kimondatlan fönntartására, elhallgatja. Pedig valósággal ömlött a románság Erdélybe megmaradása és boldogulása, vagy boldogulása és megmaradása reményében, amint erre Jancsó Benedekre hivatkozva már rámutattunk: úgy és olyan tömegekben, hogy csak 1700 és 1784 között, lélekszáma megnégyszereződött. S reménye valóra vált! Boldogult és megmaradt! Történelme és jelene is bizonyítja ezt! Jött, boldogult és örökre megtelepedett, mert a románságnak ebben a korszakban Erdély volt Amerika! (217)

Mindezeket a leghívebben a következő kis román vers fejezi ki:

Decit sluga la ciocoi,
Mai bine cioban la oi,
Decit sluga la boiar,
Mai bine rob in Ardeal! (218)

Magyarul:

Mintsem szolga bojárkézen,
Inkább juhok mellett éljek,
Mintsem népnézót szolgáljak,
Inkább Erdélyben rabságot!
(Ford.: szerzo)

XI. FEJEZET

Az 1848. ÉVI MAGYAR SZABADSÁGHARC, ERDÉLY, VLACHOK (ROMÁNOK)

1. Ferenc királyt (1792-1835) V. Ferdinánd követte (1835-1848) a magyar trónon. Gyenge uralkodó volt. 1848-ban ezért lemondatták 1. Ferenc József (1848-1916) javára. Erdélyben is forradalmivá kezdett alakulni a helyzet. Több felszínre került kérdés várt megoldásra. Így az 1848. május 30-ra összehívott erdélyi országgyűlésnek három fő kérdésben kellett döntenie: 1. Erdély uniója Magyarországgal, 2. a nyelv és 3. a jobbágyság.

1. Erdély uniója Magyarországgal

Ifj. Wesselényi Miklós bárónak (1796-1850) az volt a meggyozódése, hogy Erdély csak úgy menthető meg, ha a nálánál erősebb Magyarországgal egyesül, s Magyarország így erősebb lesz a bécsi kormánnyal szemben.

Az unió ügye igazán az 1834/35. évi országgyűlésen került napirendre. A szászok már akkor elleneztek, 1. Ferenc király pedig kijelentette, hogy Erdélynek Magyarországgal való egyesítésébe sohasem fog beleegyezni. Az 1843/44. évi országgyűlésen a rendek immár ötödször írtak föl a királyhoz, hogy az egyesülés elokészítésére "bizottság küldessék ki".

Az unió ellentétes volt a románság érdekeivel, mivel ezt kérni-követelni, megvalósítani csak egy politikailag autonóm, önálló Erdélyben lett volna lehetséges. Egyébként a románság - s ez sokoldalúan igazolható tény - az uniónak csak akkor lett nyílt ellensége, amikor politikai vezetése teljesen a szebeni unió-ellenes szászok befolyása alatt álló Simion Barnutiu 173 kezébe került.

Az unió leghatározottabb akarója a székelység volt, mert az uniótól azt remélte, hogy megszabadul a határon katonai szolgálattól, amelynek anyagi és erkölcsi terheit már régóta unottan viselte.

Az 1848. május 30-ra összehívott országgyűléssel Erdély Magyarországgal való uniójának ügye hivatalosan is napirendre került. A szászok azonban szövetségest találtak ennek ellenzésére a románokban. Olyan határozatot

173 Barnutiu, Simion (1808-1864) az erdélyi románok 1848/49-i nemzeti mozgalmak egyik vezetője. A szabadságharc leverése után elhagyta Erdélyt. Moldvába ment, s ott a iasi-i (jászvásári) egyetemen a közjog professzora lett.

hoztak, hogy a Királyföldön a románok teljesen egyenrangúak lesznek a szászokkal. Ilyen és ehhez hasonló események után Bamutiu kijelentette: "Örökre átkozott legyen az a román, ki uniót mer kötni mindaddig, míg el nem lesz ismerve a román mint politikai nemzet". (219)

Az országgyűlésen - a királyi leirat 3. pontja értelmében - az unió ügyét tárgyalták elsőként. Brassó szász követe Roth Ágoston és Szeben követe Schmidt Konrád, az unió mellett nyilatkozott. Leményi János fogarasi román görög katolikus püspököt székre ültették, a magasba emelték, aki onnan megáldotta az uniót. Ez után egy 26 tagú ún. unióbizottságot választottak, amelyben 4 szász és 3 román nemzetiségű kapott helyet: Leményi püspök, Boheczel Sándor országgyűlési képviselő és Saguna András görögkeleti püspök. Az uniótörvényt, az 1848. 1. törvénycikket, a király 1848. június 10-én erősítette meg.

Erdély egyesült tehát Magyarországgal! Egyesült, jóllehet - s ezt az elozmények igazolják - nem akarta sem Bécs, sem a szászok, sem az erdélyi románok. De egyesült, mert akarta és harcra kelt érte az egész magyar nemzet!.

..

2. A nyelv

A nyelvkérdés elintézésére nem az erdélyi országgyűlés volt hivatva, hanem az említett unióbizottság, amelyet kiegészítettek további 5 román taggal. A bizottság által elfogadott törvényjavaslat szerint: "..... a román nemzet polgári jogainak egyenlőség alapjani biztosításáról" cím alatt, mint első nemzetiségi törvény legyen beiktatva a magyar törvénytárba. Minden gáncsoskodás és nehézség támasztása ellenére, a nyelvkérdés is megoldódott, mert igaza tudatában Erdély magyarsága elszántságában törhetetlen volt! Tehette! Akkor önmagából kitermelődött ellenségei még nem voltak!...

3. A IV. törvénycikk kimondotta az úrbéri szolgálat és a tized teljes eltörlését és vele kapcsolatban az állam által fizetendő kárpótlását.

Hat év múlva, 1854-ben jelent meg az ún. úrbéri nyílt parancs, az 1848. évi - már említett -IV. törvénycikk végrehajtási rendelete. Ez a rendelet volt hivatott gondoskodni a földesurak kárpótlásáról. A kárpótlás összegének a megállapítására Szebenben ún. Föld-tehermetesítési Bizottságot hoztak létre, amely munkálatait 1861. április 24-én fejezte be. Ennek a bizottságnak a jelentése szerint, a jobbágyság összesen 1.615.574 kh. föld birtokába jutott.

Tekintve hogy a Székelyföldön a jobbágy birtokok száma aránytalanul csekély volt, az 1.615.574 kb. jobbágy birtoknak mintegy 80%-a esett azokra a területekre, amelyeken a románok éltek túlnyomó többségben. Így a román népelem jutott - minden megkülönböztetés és fizetési kötelezettség nélkül az 1848. évi úrbéri törvények révén Erdélyben e földtulajdon nagyobbik része birtokába. Ezzel tovább folytatódott Erdélyben egy már enélkül és eddig is módos román kiscgazda társadalmi réteg gazdasági erősödése és megindult a magyar közép- és nagybirtok elaprózódása. Avram Iancu 174, az erdélyi románok forradalmár vezére a szabadságharc után - mivel Bécs, a fölbujtó, ot is becsapta akár annak idején Horia-t -, megzavarodott ugyan, de az o jobbágyparaszt népe is felszabadult s hála a magyar tisztesség- és igazságtudatnak, olyan földbirtokhoz jutott, amely gazdaságilag is figyelmet érdemlo, meghatározó, mellozhetetlen erové tette Erdélyben.

Félreértés ne essen! Hibának, bunnek nem azt tartjuk, hogy Erdélyben a románság - a bemutatottak szerint - gazdaságilag és kultúrában is erősödött, (az ehhez való jogát végül is az akkori magyar /erdélyi/ államvezetés biztosította s eroteljesen támogatta is), hanem azt, hogy a magyarság érdekeit mellozo szerencsétlen "földbirtok-politika" következményeiben akkor érvényesült és járult hozzá Erdélyben a román elem fokozatos gazdasági és kulturális erősödéséhez, amikor már ismertek voltak az Erdély elszakítására irányuló belso és külso román törekvések. Ez a földbirtok-politika, amelyben minden volt, csak éppen magyar nemzeti töltetu politika nem, a bünös nemtörődömség, a közöny, a minden alap nélküli nagyvonalúság "biztosította" egyrészt Erdély fokozatos elrománosodását, másrészt az erdélyi magyarságnak az elnemzetietlenedés veszélyébe való sodrását.

Ennek a résznek a lezárásaképpen bemutatjuk a történelmi Erdély népességének etnikai-nemzetiségi megoszlását az 1850/51. évi népszámlálás adatai alapján (az 1848 előtti terület szerinti bontásban - fo):

174 Iancu, Avram (1824-1872), az 1848. évi román nemzeti forradalmi mozgalom egyik vezetője, a Román Nemzeti Komité (Bizottság) tagja. 1848 végén és 1849 elején az erdélyi román fölkelok - a mócok - élén harcolt a magyar forradalmi seregek ellen.

Etnikum	A vármegyék és Fogaras vidéke	Székelyföld	Szászföld ,,,,	Erdély a részek nélkül
	1850/51	1850/51	1850/51	1850/51
Román	781.791	54.246	207.810	1.043.847
Magyar	159.396	303.975	25.063	488.434
Német	49.166	1.163	141.425	191.754
Zsidó	10.644	1.042	165	11.851
Cigány	41.117	10.022	25.244	76.383
Egyéb	6.935	2.464	1.544	10.943
Összesen:	1.409.049	372.912	401.251	1.823.212

(220)

Az 1850/51. évi népszámlálás adatai szerint tehát a történelmi Erdélyben a románság 264.482 fos többletet mutatott az összlakosságon belül.

XII. FEJEZET

ERDÉLY ÉS A ROMÁNOK 1848-TÓL 1918-IG

Az 1848/49-es szabadságharc bukása után Erdélyt ismét Bécsből kormányozták. Lakosságára rémuralom nehezedett. ... Az erdélyi románok sem kapták meg azokat a jogokat, amelyekkel a szabadságharc idején a bécsi udvar álnokul hitegette őket. Vezetőinek elégedetlenül kellett tudomásul venniük, hogy báró Wohlgemuth Lajos (1788-1851) altábornagy, 1849. július 11-től, Erdély polgári és katonai kormányzója, valamint a polgári ügyeket ténylegesen rendező Eduard Bach, a miniszterelnök testvére, figyelembe se vették sérelmeiket. A Krassó-Szörény, Temes és Torontál vármegyéket, amelyekben mintegy 800 ezer román élt, szerb közigazgatásnak rendelték alá. Ez a román lakosság szerb püspököt kapott s a szabadságharcban mindenben Bécs érdekeit szolgáló és képviselő Andrei Saguna püspököt szerb érseknek rendelték alá. A magyar Erdélyben a román többségű nagyszabenyi kerületet szász kerületnek nyilvánították. Külön román koronatarományról, nemzeti fonökröl, politikai nemzeti egységröl szó sem lehetett. Közben nagyon sok magyar hagyta el Erdélyt s menekült emigrációba. Néhány hónapi portyázás után, magyarokból és székelyekből álló csapattestekre meno, nagyszámú csoport menekült török földre és onnan tovább. S minthogy a jobbágyság visszaállítása szóba már nem jöhetett, (azt a forradalom végleg felszámolta!) a két román vajdaságban viszont tovább élt, s így aki csak tehette változatlanul menekült onnan Erdélybe. A XI. fejezetben bemutatott 264.482 fos román többség emelkedésének a "forrása" tehát továbbra is adott volt.

Wohlgemuth-ot 1851 elején sürgösen Bécsbe hívták. Útközben azonban Budapesten meghalt. 1851. április 29-én Schwarzenberg Félix (1800-1852) herceg altábornagyot nevezték ki Erdély kormányzójává. Kinevezésével a katonai abszolutizmus helyét lassanként a provizóriumnak nevezett, (a magyar történelemnek 1861-1865 közötti szakasza) polgári abszolutizmus váltotta föl. Kormányzóságának első évére esett a Makk-féle összeesküvés fölfedezése.

Makk József volt negyvennyolcas honvéd tüzérezredesnek 1851. június havában a Kiutáhiában (az ugyanilyen nevu szandzsákság fovárosa) internált Kossuth beleegyezését kapta ahhoz, Magyarországon titkos szervezetet létesíthessen, hogy alkalmas időben a forradalom az egész ország minden pontján egyszerre törhessen ki. A nagy buzgalommal, de kevés óvatossággal (!) folyó

szervezkedést csakhamar fölfedték. Egy megszerzett névsor alapján, már 1852. január 24-ének éjjelén, az összeesküvők nagyobb részét elfogták. Ügyükben ítéletet 1854 tavaszán hoztak. 3 fot: Török Jánost, Horváth Károlyt és Gálfy Mihályt Marosvásárhelyen, további két fot: Váradi Józsefet és Bartalis Mihályt Sepsiszentgyörgyön fölakasztották. Az emigráltakkal és az elítéltekkel, a börtönökben megőrültekkel, öngyilkosokká lettekkel együtt a hazát ismét figyelmen kívül nem hagyható mértéku vérveszteség érte, miközben a románok nem hagyták el Erdélyt, ellenkezőleg: a két román vajdaságból állandóan jövökkel, számuk szakadatlan emelkedett. Folytatódott tehát a szabadságharc után is a magyarság térszűrése, a románság térnyerése Erdélyben és a Partiumban is!

Magyarországnak Ausztriával való 1867. évi kiegyezése után, 1868-ban, az 1848. évi uniótörvény visszanyerte érvényességét. Erdély Magyarországnak ismét szerves része lett, mint volt a mohácsi vész (1526) előtt.

Megunva a szabadságharc alatt átélt kegyetlenkedéseket, ember- és vagyonpusztulást, kölcsönösen elítélve a gyulölködést és vizályt, vérontást, Erdély népei - eleinte - helyenként kezdtek egymásra találni, igyekeztek egymást megérteni. Erről tanúskodik pl. George Barit 175 Koós Ferenchez 176 1867. december 2-án Brassóból írott levele, amely szerint, amikor az 1848/49-es szabadságharc alatt Bern tábornok győzelmeinek hatására, mint a nagyszabeni Román Komité tagja Havasalföldre menekült, "... az oláhországi híg eszu boérok vagy 84 erdélyi férfival együtt" - fajtestvér ide, fajtestvér oda -, "muzska stokhauszba" vetették azzal a megokolással, hogy "mi a sok nép- és hazapusztító tönkretevő előjogok ellen küzdöttünk." (221) 1860. június 28-án a Kolozsváron megrendezett Reményi Ede által adott hangversenyt követő, az ő tiszteletére adott banketten, a románok nevében Dr. Ratiu János, aki az előző század kilencvenes éveiben volt a Román Nemzeti Komité elnöke szólt meleg hangon. Sipoter József román ügyvéd pedig beszédét ezekkel a szavakkal végezte: "Poharat üríték e honban lakó nemzetek egészségéért és azt kívánom, hogy éljen a nagyelku magyar nemzet." (222) Ezek a megnyilvánulások ugyan figyelemre méltóak, de csak szórványosak voltak. Inkább a városokban, az értelmiségiek körében fordultak elő, egymás múltjának és kultúrájának őszinte tiszteletben tartásának, megbecsülésének vágyával. 1871-ben pl. magyar-román "testvériesülési" ünnepet is

175 Barit, George (1812-1893), tanár, újságíró, korának egyik legközismertebb erdélyi román irodalmára és kultúrpolitikus.

176 Koós Ferenc (1828-1905), református lelkész, publicista, kultúrpolitikus.

rendeztek. (223) Mindezen közeledésektől függetlenül azonban, a románság nagy tömegei változatlanul Horia-nak és lancunak eszméit vallották és hirdették. A közeledők mögül hiányoztak tehát az erdélyi román tömegek. Ez a körülmény volt az oka és alapja annak, hogy a szabadságharcot s még inkább a kiegyezést követő politikai események Erdély nemzeteinek a kiegyezését a magyar korona alatt meghiusítsák. A Kárpát-medencében a magyarság elvesztette egykori számbeli többségét s a bevándorlás és telepítések után a nemzetiségek többségbe kerültek Erdélyben. A régi népességi arányok eltolódtak! A további békés együttélés a magyarság és a nemzetiségek között egyre nehezebb lett. Bizonyítja ezt a Pesten Aigner Lajos és Kolozsváron Stein János nyomdájában 1871-ben megjelent Mátrai Emő 177 röpirata, amelyet Fényes Eleknek 178 A magyar birodalom nemzetiségei c. 1867-ben megjelent műve alapján készített. E szerint Erdélyben 1.920.608 ember élt. Ebből 1.094.872 román, 673.918 magyar és 153.898 német. (224) E helyzetben alapulón és nem valami magyar elnyomás elleni ellenhatásként született meg a román nemzeti eszme. Egyébként is a nemzeti és nemzetiségi mozgalmak ébredése amint már bemutattuk - európai jelenség volt. A románság a maga új nacionalizmusát Erdélyből vitte a Kárpátokon túlra. A román nemzeti gondolat is itt született meg, mivel az itteni fejlettebb viszonyok jobban kedveztek a román értelmiségi réteg kialakulásának, folytonos erősödésének. Sajnos a román nemzetiség politikai mozgalmait Erdélyben eleinte senki sem vette komolyan, senki sem illette elvi magyarázatai, nem részesítette ezeket kellően megokolt, megalapozott elvi elutasításban. E mozgalmak követeléseit általában nem teljesítették, jogaikat nem szélesítették. A szabadságharc után, az 1861 és 1865. évi országgyűlési felirat szerint: "Magyarország nem magyar ajkú lakosai szintűgy Magyarország polgárai és mi őszinte készséggel akarjuk érdekeiket törvény által biztosítani". A 44. törvénycikk szerint pedig: "Magyarország összes honpolgárai politikai tekintetben egy nemzetet képeznek, az oszthatatlan magyar nemzettel, melynek a hon minden polgára bármely nemzetiséghez tartozzék is egyenjogú tagja." Sajnos ezek a rendelkezések eredménytelenek maradtak, mivel a nemzetiségek képviselői nem kisebbségvédelmet, hanem - elért számbeli folényük, témyerésük alapján -, az ország nemzetiségek lakta vidékein - a különválasztását. Erdély Magyarország

177 Mátrai Erno (1846-1897) bölcséleti doktor, hírlap író, az 1860-as évek végén Kolozsváron megjelent ellenzéki Magyar Polgár munkalársa.

178 Fényes Elek (1807-1876), statisztikus és fuldrajztudós, a MTA levelezo tagja, a magyar leíró statisztika egyik úttőro je és kiváló művelője.

tól való elszakítását kívánták, vitatva és ellenezve minden történelmi jogra való magyar hivatkozást!

Következett az 1868. évi nemzetiségi törvény, amely Arthur I. May amerikai történész szerint is: "... egyike a legfelvilágosultabb ilyesfajta törvényeknek, amelyeket valaha is hoztak, sőt liberálisabb, mint az 1919-1920-as békeműbe beiktatott kisebbségvédelmi intézkedések, amelyeknek a létrejöttében pedig nagy szerepe volt az 1868-as magyar törvény példájának". (225) A törvény biztosította minden téren az egyes állampolgárok teljes egyenjogúságát és anyanyelvük szabad használatát. Kimondotta az egyes állampolgárok jogát az anyanyelvi oktatáshoz alsó- és középfokon, s az állam kötelességévé tette az ehhez szükséges iskolák létrehozását. Nem teljesítette azonban az ugyan jövevény, de Erdélyben a magyarsággal szemben a magyarság elorelátása hiányában teret nyert román nyelvű nemzeti autonómia iránti igényét. Megtagadta az országban élő nem magyar nemzetiségűek, így a román nyelvű nemzeti közösségként való elismerését is. Kétségtelen, hogy ennek az igénynek a teljesítése a magyarságtól kívánta volna a legnagyobb áldozatot, hiszen ez Magyarország autonóm nemzeti területekre bomlását eredményezte volna. De teljesíteni kellett volna úgy, hogy számukra széles körű - területhez nem kötött - politikai autonómiát adott volna. Ezzel talán még a trianoni tragédiánk is elkerülhető lett volna! A kiegyezést követően - sajnos - a magyar politikai közvélemény nem tette a magáévá az Eötvös 179 és Deák 180 elképzeléseit a soknemzetiségű liberális államról, s az egyenjogú népek szabad versenyéről, hanem hozzáállott akkor már megkésett és időszerűtlennek bizonyult magyar nemzeti állam kiépítéséhez, ami végül is, súlyosan megbosszulta magát. Nem látta, vagy ha látta nem értette nemzetünk vezető, ezt fenntartani és fejleszteni hivatott eleme: birtokos osztályunk, értelmiségünk, hogy meggyöngyült, elalélt, ami egyértelmű egy nemzetnek a süllyedéseivel, aláhanyatlásával, sőt elfajulásával. Mert valóságos elfajulás az, írja Herman Ottó 181 a Vasárnapi Újság 1894.41. évf. 23. sz. 383. oldalán Oláh "Irredenta" c. alatt napvilágot látott cikkében, ha egy népelem, amelynek egy ezredévet fölölő története

179 Eötvös József (1813-1871), író és államférfi, 1848-ban az első felelős magyar kormányvalás- és közoktatásügyi minisztere. 1867 után ismét e minisztérium vezetője. Egyetemes szempontú, európai horizontú államférfi.

180 Deák Ferenc (1803-1876), a "haza bölcse" az 1867. évi kiegyezés megteremtője. 1848-ban igazságügyminiszter. Az 1865. IV. 16. Húsvéti cikke megjelöli a kiegyezés lehetőségeit.

181 Herman Ottó (1835-1914), természettudós, etnográfus és politikus, a Magyar Ornitológiai Központ megalapítója. 1894-ben Aquila c. módszertani folyóiratot alapított. Függetlenségi párti képviselő volt.

"... fönséges és magasztos, a világrész alakulására is döntő volt, hozzá még kétségbevonhatatlan és a nép tudatában is élő, lesüllyed oly népelembe, melynek történelmi fejlődése vitás, homályos, s melynek összes népies tradíciója a múlt századig sem ér föl, mert valójában csak lanku és Axentje föllépésével, Nagy-Enyed pusztulásával és a magyarság 1848-49-i irtásával veszi kezdetét." S így alakult, ilyen volt a magyarság helyzete ott, abban az Erdélyben, amely Kossuth Lajos szerint: "Magyarország jobb keze". Sajnos eléggé megkésetten hangzottak el Kossuth e szavai!... Oe szinte nem is lehetett a helyzet más! A Habsburg-házi uralkodók nemzetiség-párti, magyarellenes politikája a számában meggyengült erdélyi magyar- és székely-magyarságot juttatta ebbe a helyzetbe, úgyannyira, hogy az 1867. évi kiegyezés és az I. világháború közötti alig félszázadnyi időszak nagyon rövidnek bizonyult ahhoz, hogy a nemzet magyar vezető és fenntartó birtokos osztálya, valamint értelmisége kelloképpen és kello mértékben megújhadjon, új erőt kapjon. S nemcsak, hogy rövidnek bizonyult, hanem az is volt, mert ami a kiegyezés óta (1867) az I. világháborúig történt, az valóságos szellemi kiürítés volt Erdélyben a románság javára.

Jóllehet a dualista korszak gazdasági fellendüléséből részesedett Erdély románságában szellemi téren is egy új értelmiségi nemzedék létrejött és felemelkedése, valamint külső erők megjelenése lehetővé tették, hogy ennek a románságnak a politikai elitje, kiválósága elhatározza egy olyan emlékiratnak (memorandumnak), tartalma szerint inkább panasziratnak tekinthető folyamodvány elkészítését, amelyben a hazai és az európai közvélemény előtt föltárja a magyar korona alatt élő románok összes sérelmeit. Az emlékirat, amely a magyarországi Román Nemzeti Párt 1892. január 20-i konferenciájának határozata alapján készült, fölöleli mindazokat a sérelmeket, amelyek 1867, a kiegyezés óta a Magyarországon élő románokat érték és Erdély részére autonómiát kívántak. S minthogy az emlékiratban olyan állítás is volt, amely szerint az 1868. évi XLIV. törvénycikk (a nemzetiségi törvény) a "címén kívül... semmit sem tartalmaz az egyenjogúság nagyszerű eszméjéből", s a politikai nemzet fogalmának a bevezetésével nyílt merényletet követ el a nem magyarok léte ellen, a magyar kormány hazaárulási pert indított az emlékirat aláírói ellen. Ez a per Erdélyben a román lakosság több megmozdulását váltotta ki. Pedig a törvény úgyannyira a teljes föderalizmushoz (szövetségi államhoz) közelítő volt, hogy a magyar kormány azt csak nehezen vette tudomásul. Már

javaslat állapotában Mocsáry Lajos 182, a kor legliberálisabb magyar nemzeti-ségpolitikusa is azt mondta róla, hogy az nem más, mint az ország földarabó-lása. (226) A kolozsvári bíróság 1894 májusában az emlékirat aláíróit 2 hónap és 5 év közötti börtönbüntetésre ítélte, a Román Nemzeti Pártot pedig feloszlatta. (Az ítéletet követő újabb tömegmozgalmak nyomására Ferenc József 183 1895 szeptemberében az elítélteknek megkegyelmezett.)

Az erdélyi román papság, mind a görögkeleti, mind a görög katolikus fokozandó a magyar népi test gyöngülését és ezzel az erdélyi románság térnyerését - elol járt a magyarelles "munkában". Szívósan és leplezetlenül igyekezett mindenekelelt a magyar görög katolikusok elrománosítását egyre szélesebb körben végezni s ezzel .Erdélyben a magyarsággal szemben a románság térnyerését ezúton is fokozni. Ennek a román egyházi-vallási folyamatnak a megállítására - önvédelemből - szinte parancsolóan kellett életre hívni a hajdúdorogi magyar görög katolikus egyházmegyét. Ferenc József

1913. július 29-én szentesítette az 1913. évi XXXV. törvénycikket, a hajdúdorogi görög katolikus püspökség létesítéséről. 1913. október 5-én Hajdúdorogon, Miklósy Istvánt 184 szentelték görög katolikus püspökké.

A sovén román körök nem tudták megbocsátani a Szentszéknek és Miklósy püspöknek, hogy a magyar egyházmegye létesítésével odalett a magyar hívek tovább románosításának, további magyar lelkek egyházi-vallási úton való megszerzésének a lehetősége. Attól tartottak, hogy a hajdúdorogi egyházmegyébe került románok fognak elmagyarosodni. (Meg kell jegyez-nünk: román fölfogás szerint Erdélyben /Romániában/ csak elrománosodni lehetett és lehet, de a románság számára hazát, megélhetést és muvelodést biztosító államalkotó és fenntartó nemzethez akár csak közeledni is, ne adj' Isten elmagyarosodni, nem!) Ezért a püspöknek 1914. február 22-én Csernovitz-ból egy csomagot küldtek, amelyben egy kb. 18 kg. súlyú pokol-gép volt ekrazittal és dinamittal töltve. Bontás közben a pokolgép fölrobbant. Megölte a püspök titkárát, jogtanácsosát és a püspöki helynököt. A merény-letnek a 3 halottan kívül 7 súlyos és 26 könnyebb sebesültje volt. A pokolgé-
pet Ilie Catarau, a román katonai akadémia tanára készítette. (227)

182 Mocsáry Lajos (1826-1916) a dualizmus korának kiemelkedő politikusa. Állhatatosan küz-dött Magyarország függetlenségéért, a magyarországi nemzetiségek nemzeti jogaiért. 1861-től 1892-ig országgyűlési képviselő.

183 Ferenc József(1826-1916), osztrák császár és magyar király.

184 Miklósy István (1857-1937), hajdúdorogi, görög kalolikus püspök (1913-1937), a felsőház tagja.

A hazai nemzetiségek igényeinek az erősödése és politikai síkra való eltolódása folyamatában, 1849 után, erősödött a két román fejedelemség: Havasalföld és Moldva politikai érdeklődése Erdély ügye iránt. Cuza 185 román fejedelem már kifejezetten igényt tartott az Erdély feletti politikai uralomra. (Ennek megvalósítását a legagresszívabb módon a bukaresti Liga Culturala (Kulturális Egyesület) sürgette.) A román politikusok a három birodalom - a Habsburg, a török és az orosz hatalom - keretei között élő összes románok közös nemzetállamának a tervét melenggették.

A kiegyezés (1867) után is, a magyar kormány engedte, hogy a románság gazdasági hatalma, ezen keresztül népi ereje minden irányú térhódítása is erősödjön. Változatlanul kitartott - a ki egyezést követő liberális korszakában is - nemzetiségi politikájának hagyományai mellett. Olyan jogokat és életlehetőségeket biztosított (földbirtok-, bank- és szövetkezeti politika, stb.) az erdélyi és partiumi románságnak, amilyenekkel Trianon után - amint ezt a későbbiekben ismertetni fogjuk - Erdély és a Partium magyar nemzeti kisebbsége nem rendelkezhetett.

Visszatérve azonban a két erdélyi román egyház magatartásához, rá kell mutatnunk ennek szinte megmagyarázhatatlan, sovinizmussal telített voltára. E megállapítás helytállósága igazolására hivatkozunk a magyarellenességeről híres egyik erdélyi románnak, Onisifor Ghibunak, az erdélyi érseki egyházmegye elemi iskoláinak tanfelügyelője 1915-ben megjelent munkájára (228), amelynek eloszavában - a többi között - a következőket állapítja meg:

1. "Ennek a szomszéd országnak (Magyarországnak - K. Á.) két jellemzője parancsolóan megköveteli, hogy legalább most ismertté váljék: Magyarország határai között tartja az egész román nép egyharmadát, és pedig a legéletrevalóbb, legegészségesebb részét, amely az egész román nép feltűnésének tartaléka volt és másodsorban Magyarországnak a környező országok közül a legfejlettebb kulturális és politikai intézményei vannak." (Ghibu úr elfelejti megírni, hogy ezt az állapotát és ezeket a jellemzőit az erdélyi románság, egy szerinte is átkos magyar uralom alatt érte el!)
2. "Ha valaki közelebbről figyeli meg Magyarországon különböző egyházait megállapíthatja, hogy ezek egészen másképp jelentkeznek, mint más országokban. Így pl. a görögkeleti román egyház... másfajta és sok tekintet

185 Cuza, Alexandu Ion (1820-1873), román moldvai fejedelem, I 859-től havasalföldi fejedelem is. Alatta kiáltották ki a moldvai és a havasalföldi fejedelemségek egyesülését Románia néven. I 866-ban összeesküvést szöttek ellene és a bojárok egy csoportját lemondatta.

ben magasabb jellemzőkkel jelentkeznek, mint a romániai, oroszországi és bulgáriai, szerbiai és görögországi."

3. "Magyarországon minden egyházat demokratikus elvek szerint vezetnek: mindenkinek, mindegyiknek megvan az önkormányzata."

4. "A magyarországi és romániai iskolák egyszerű összehasonlítása is elegendő ahhoz, hogy minden román, aki jó hazafinak tartja magát meggyőzze: a magyarországi helyzet ismerete Románia számára nemzeti szükségesség."

Ezek a megállapítások megalapozzák Kosutány Ignác egyház jogász egyetemi tanárnak, a román nemzetiségi kérdés alapos ismerőjének Nemzetiség és Nacionalizmus c. munkájából a Kolozsvári Hírlap 1918. VIII. 2-i számának a 2. oldalán megjelent "Demokrácia vagy a reakció s a románok" c. vezércikkét. Ebből megállapítható:

A románok Magyarországon olyan egyházi autonómiát élveznek, amely az egész világon páratlan, Romániát is ide számítva. Egyházi, iskolai és alapítványi ügyeiket önmaguk függetlenül intézik. A magyar állam a román kultúrát közel 6 millió koronával támogatja:

- a görög katolikus egyházak javadalmazása:	430.000.-
- a görögkeleti egyházak javadalmazása:	320.000.
lelkészi kongrua 186 mindkét lelkészi egyházban	4.160.000.
összesen: - középiskolákra:	932.585.
- elemi iskolákra:	95.000.
- román felekezeti tanítóképző-intézetekre:	60.000.
Összesen: 5.997.585 Korona.	

Román tanítású elemi iskola 2331 volt. Ezeket a magyar állam 1.300.000 Korona évi segélyben részesítette. Magyar földbirtokaiból 1900 és 1910 között 80 ezer hold jutott az erdélyi földművelő románok kezére úgy, hogy 1918-ban a hazai földbirtokok nagyobbik fele már nem volt magyar.

Az erdélyi románságnak 43 hírlapja jelent meg román nyelven, amelyekből a m. királyi posta 3.743.000 lappéldányt továbbított. Ezekből az adatokból megállapítható tehát, hogy az erdélyi románság nem lehetett "súlyosan" elnyomott sem politikailag, sem személyileg. A legutolsó román paraszt is, mind "polgári", mind "politikai" jog tekintetében a magyarokkal teljesen egyenlő volt. Következésképpen az erdélyi románságnak minden lehetősége megvolt - és biztosított is volt - ahhoz, hogy az említett Onisifor Ghibu szá-

186 Kongrua, a lelkészeknek az egyházi jövedelem kiegészítéséül folyósított államsegély.

vaival élve, a legéletrevalóbb, legegészségesebb része és így tartaléka legyen az egész román nép "felfrissítésének".

Amint arra már rámutattunk, az erdélyi románság a XVIII. század elejétől két egyházhoz tartozott: a görögkeleti (ortodox) és a görög katolikus egyházhoz. A bécsi udvar a görög katolikus románságot a római katolikus egyház tagjaihoz számította és ebben az értelemben biztosított számára egyenjogúságot. Inocentiu Micu-Klein püspöknek és utódainak - amint erre már részletesen kitértünk -, minden igyekezete arra irányult, hogy a görög katolikus románság mint negyedik nemzet és ötödik felekezet lépjen be az erdélyi alkotmányos életbe. Az erdélyi rendek ezt a kívánságot nem fogadták el, nem teljesítették. Ennek elfogadása és teljesítése - a rendek szerint - a rendi alkotmány megbontását eredményezte volna, a magyarság kezében volt azt a fegyvert, amellyel a Habsburg-ház központosító törekvéseinek ellenszegülni tudott. Ebből következik, hogy a románság ellen a magyarok és egyes esetektől eltekintve a szászok is nem mint nemzetiség ellen léptek fel, hanem mint olyan népelern ellen, amelyik a rendi alkotmány, az érvényben lévő társadalmi és politikai rend megbontására tör. A görög katolikus románság igényeit Bécs nyíltan nem támogathatta a magyar rendiséggel szemben, mivel nem állott érdekében közjogi viszály keltése. Viszont nem mulasztotta el a magyarság ellen felhasználni a görögkeleti (ortodox) egyházhoz tartozó az Erdélyben jóval nagyobb számban élt románságot. Bécsnek ezek a mesterkedései valósággal kényszerítették a magyarságot, hogy legnagyobb határozottsággal ragaszkodjon rendi jogaihoz.

Súlyosbította a helyzetet az, hogy az erdélyi görögkeleti (ortodox) románok már a XVII. század végén, a XVIII. század elején támogatóra találtak Oroszországban, szoros kapcsolatot tartottak fenn a moszkvai ortodoxiával. S bár veszélyes "játéknak" tunt, az udvar nem tudott erélyesen szembeszállni és tiltakozni e kapcsolat ellen. A magyarság ezt, és azt is tudta, hogy a görögkeleti, sőt ha kisebb mértékben is, de nemzeti okokra és törekvésekre alapozottan a görög katolikus románság kapcsolatai sem szakadtak meg a határon túli ortodoxiával. Ezért minden olyan román szándékkal szembe kellett szállnia, amely a rendi alkotmány megbontására, a magyarság helyzetének a gyöngítésére törekedett. Végül is: megmaradt ugyan a rendi alkotmány, de következett a haza és a nemzettest földarabolása.

Az 1867-1918 közé eső félévszázados korszak Erdélyben, a nemzeti eroviszonyok közötti rohamos eltolódások idején: a magyarság egyre gyorsulógyöngülésével, térvesztésével szemben a románság folyton növekvő gyarapo

dása, témyerése érvényesü It. Ehhez a folyamathoz nagymértékben hozzájárult - amint arra már rámutattunk - a tisztességes, de nemzeti szempontból másként is megoldható földbirtok-politika, amelynek következménye a magyar közép- és nagybirtok elaprózódása lett.

Az erdélyi és a partiumi magyar közép- és nagybirtok elaprózódása s a legtöbb esetben "gazdát" -cserélése is, a románságnak mind gazdasági-kulturális, mind számbeli állandósult emelkedése, témyerése, az eddigieknél is eroteljesebb lett, a román banktevékenység beindulásával. Visarion Roman, 1872-ben Nagyszébenben megalapította a "Banca Albina"-t (Albina Bank) amely más román pénzüzetekkel együtt az erdélyi és a partiumi magyar föld román kézre juttatását tuzte ki céljául. S tehette ezt, az "átkozott magyar elnyomás" ideje alatt!... Az erdélyi román bankok száma 1888-ban 18-ra, 1892-ben, mindössze 4 év alatt, 40-re, 1899-re már 73-ra emelkedett. Megindult a "Revista Economica (Gazdasági Folyóirat) is, amelyet az erdélyi román gazdasági élet legjelesebbjei írtak. Az összes román bank Erdélyben 1903ban létrehozta - mert létrehozhatta - szövetségét, a "Solidaritea"-t. (229)

Az erdélyi és a partiumi románok, a magyar állam által alakulásukban és működésükben semmiben sem akadályozott saját bankjaiktói támogatottan, 1903 és 1913 között olyan mértékben vásárolhattak földbirtokot, hogy a gyarság az 1903-ban volt 52% földtulajdona 1913-ra 45,8%-ra csökkent. A jelzálogkölcsonök eredete pedig bizonyította, hogy román birtokokon 24,8 millió Korona román pénz mellett, 21,1 millió Korona magyar pénzt helyeztek ki. Az erdélyi és a partiumi románság tehát a magyar pénzvillág anyagi segítségéből is, igen tekintélyes mértékben részesü It.

Tönkrement erdélyi magyar földbirtokosok, ezektől a román bankoktól (amelyeket a román állam pénzelt!) kölcsonöket vettek fel, amelyeket a legtöbb esetben nem tudtak visszafizetni. Ilyenkor ezek a bankok, a nekik alkalmas pillanatban, ezeket a földeket románoknak parcellázták. Így az I. világháború előtt ezen az úton is igen sok magyar föld jutott román kézre.

A magyar állam ezért, az 1911. évi xv. törvénycikkkel, a románok által később erosen kifogásolt korlátozó rendelkezéseket volt kénytelen életbe léptetni, az erdélyi és a partiumi magyar földbirtoknak a védelmére. A magyar államnak e veszedelem megállításához, az 1911. évi xv. törvénycikknek a megalkotásához és életbeléptetéséhez azonban - sajnos - közel 40 évre volt szüksége!..

Az I. világháború kitörésekor (1914) 152 román bank működött Erdélyben és a Partiumban. Saját tokéjük 64,9 millió, takarékbetéteik 108,3 millió,

zálogleveleik II millió Koronát tettek ki. Ezek a bankok 1914 végén, a háború nagyarányú gazdasági megpróbáltatásai ellenére, 263,4 milliónyi tokét forgattak. Elért tiszta hasznuk 3.062.084 Korona volt. Ezzel szemben Ó-Romániában, a román királyságban, a banki tokekonzentrációnak csak mintegy 40%-át érték el. Ez volt az az "elviselhetetlen" magyar nacionalizmus, sovinizmus, amely miatt Erdélyt és a Partiumot a trianoni békediktátum értelmében oda kellett adni Romániának. (230)

Az erdélyi románok, bár számuk 1880 és 1910 között, 30 év alatt, 56,8%-ról 55%-ra esett vissza, abszolút számban népszámlálásról-népszámlálásra az egész Magyarországon megalapozottan növekvő arányt mutatott. Így:

- 1880-tól 1890-ig 186.000;
- 1890-tól 1900-ig 209.000;
- 1900-tól 1910-ig 158.000 lélek.

A románok természetes szaporulását Magyarországon elősegítették normális fejlődési lehetőségeik és az általánosan és folyton javuló közegészségügyi viszonyok. Erdélyben és a külföldön tanult értelmiség, az Európa nyugati piacait járó kereskedők, majd a Bécsben forgó arisztokrácia útján folgyult ismeretanyag eredményeként, már a XVII. század végével kezdődően javultak az egészségügyi körülmények, a táplálkozási szokások, az étkezési viszonyok. A lakosság egészségügyi ellátása, különösen a városokban és a Királyföld szászok-lakta területén, a korábbihoz képest egyre jobb lett. Az élelmiszertartalmékok tárolása, a sózás, a füstölés, a gyümölcs- és fozelékfélék szárítása, tartósítása segített átvészelni a rossz termésű évek és a háborús pusztítások nehézségeit. Mindezek hosszú távon a lakosság létszámának lassú növekedését, a halandóság csökkenését, a népesség biológiai egyensúlyának állandósulását szolgálták, a román népességét is. (231) A románok születési többlete Magyarországon így a halálozások fölött volt. Az

- 1896-1900 évek átlagában 16.016;
- 1901-1905 évek átlagában 23.130;
- 1906-1910 évek átlagában 26.699;
- 1911-1914 évek átlagában 27.798 lélek.

Az I. világháború előtt az erdélyi románság annyira elnyomott és kiszípolozott volt, hogy természetes szaporulása tehát öt évenként folyamatosan emelkedő arányt mutathatott. (232) Ez a körülmény cáfolhatatlanul bizonyítja, hogy a magyarság - minden ellenkező állítás ellenére - nem fosztotta meg fejlődése lehetőségeitől az erdélyi és a partiumi románságot. S míg ennek a románságnak a lélekszáma folytonosan emelkedett, addig a székely

magyarság száma szunni nem akaró, elsősorban Moldvába való kivándorlása miatt, nem csekély veszteséget szenvedett. Folytatódott a napóleoni időkben 1811 és 1817-ben volt, méretei tekintetében említésre érdemes székely kivándorlás, magyar térvesztés, román térnyerés. A krónikás szerint: „„„, tévirányú politikai kísérletek okozta általános elszegényedés uzi tovább székelyeinket Moldva, s Oláhhon (Havasalföld - K. Á.) földje felé”. (233) Folytonosan komoly jelenségek nyugtalanítják a nemességet. "Innen (Erdélybol- K. Á.) a nép csoportosan takarodik ki Moldvába. Mindent elkövetünk, hogy tartóztassuk, de nincs sikere. A régi kötelékek el vannak szaggatva - az eroszakos tilalom keveset fog, sok rossztól lehet tartani", írja Cserei Miklós Kazinczyhoz 1823. május 12-én. (234) S ez a kivándorlási folyamat vérvesztésé mellett azért is volt szinte sorsdöntő Erdély magyarsága jövődjére, mivel csak a székely bujdosott, vándorolt el s néhány száz csoport! A betelepült, betelepített román - amint erre ismét rá kell mutatnunk - a számára magasabb szintű életkörülményeitől, mint elozo hazájában volt, nem vált meg, kis kivételektől eltekintve, a helyén maradt.

Az I. világháború előtt szinte korlátlanul lehetett kivándorolni Amerikába. Köztudott, hogy a magyarság élt is ezzel a lehetőséggel. Ha a románság életlehetőségeit bizonyos megszorításokkal (szolgáltatások emelése, adóemelés, munkahelyek, munkalehetőségek korlátozása, megszüntetése, stb.) olyanokká tették volna, mint voltak ezek, amikor hazájából Erdélybe jött, elérhető lett volna az o tömeges kivándorlása is. Ilyen intézkedések megtételére azonban nem került sor.

Hegedus Lóránt 187 által közölt következő adatok (235) szerint 1880 és 1900 között, tehát 20 év alatt:

- Brassó megyéből	8.763,
- Csík megyéből	10.337,
- Háromszék megyéből	10.799,
- Maros-Torda megyéből	8.837,
- Torda-Aranyos megyéből	5.879,
- Udvarhelyszék megyéből	10.272.

Összesen: 56.857 székely-magyar "hiányzott".

A szabadságharc után, a "féloldalas" jobbágyfelszabadítás, a székely határszervezet megszüntetése kivándorlási hullámot indított el a túlnépesedett,

187 Hegedüs Lóránt (1872-1943), publicista, közgazdasági és pénzügyi író, ny. pénzügyminiszter, budapesti egyetemi tanár, a MTA tagja, a Takarékpénztárak és Bankok Egyesületének elnöke.

zselléreskedő Székelyföldről. (236) Ez a kivándorlási hullám, ha a székelység számára lehetőséget biztosított volna arra, hogy földet sajátjaként megszeressen földbirtok-politika útján, megakadályozható lett volna. Székelyeink állapotának romlásáért, a kilátástalan jövőjükért, az ehhez fűződő nemzetfogyásért (pusztulásért!) egyszóval: magyar térvesztésért aggodalmaskodók azonban mindhiába sürgették ennek törvényi úton való megállítását. Az akkori magyar politikai vezetésnek az önzése, szuklátókörösége, a magyar társadalomnak a végzetesen vétkes közönye, ezt nemcsak hogy nem tették lehetővé, hanem legyozhetetlen akadályt jelentettek. A magasabb műveltségű és igényű székely-magyar folyamatosan távozott osi szülőföldről, Erdélyből, a műveltség- és igény szintben mélyen alatta volt román pedig jött, megtelepedett, meghonosodott, gazdaságilag - amint láttuk - magyar állami segítséggel is egyre erősödött, hogy végül pópái és egyéb értelmisége tanítása alapján, még azt is elhiggye, hogy Erdélynek ő az oszlakója, ott ő a honalapító, aki ennek jogán követelozhet, gyűjtogathat, rabolhat, fosztogathat magyar, székely és szász birtokot egyaránt; lázonghat s a Kárpátokon túl élő fajtestvéreinek a segítségét kérve, majd kapva is, elokészítse Erdélynek Magyarországtól való elszakítását. Ismételjük, mert - sajnos nem ismételhetjük elégszer -, hogy ide vezetett az a szerencsétlen földbirtok-, bankhitel- és pénzpolitika, amelyben "minden" volt, csak éppen magyar érdeku nemzeti politika nem! S ez a szerencsétlen földbirtok-, tudatlan bankhitel- és bunös pénzpolitika - sajnos! akkor érvényesült, amikor már teljességükben ismertek voltak az Erdély elszakítására irányuló belső és külső román törekvések. Akkor, amikor ezek a törekvések még ellensúlyozhatóak lehetek volna éppen a román Balcescu állásponjtja és üzenete szerint: "Az erdélyi románok nem értették meg... 1848-ban sem... hogy nem is igazságos, nem is hasznos, nem is lehetséges megtisztítani Erdélyországot az összes idegenektől". Balcescu szerint is tehát a románságon kívül minden nemzet idegen (Erdélyben - K. Á.), akik szerinte csaknem harmadát (láttuk, hogy több mint harmada! - K. Á.) "... teszik lakosságának; elfelejtették, hogy a tartós birtoklás alapvető és kétségbevonhatatlan jogokat teremt; hogy egy nemzetiséget - legyen az bármilyen kicsiny - tiszteletben kell tartani, mert szent joga adatott élni azon a földön, amelyen lakik; hogy e természeti jog fölötté áll bármely történelmi jognak, minthogy a föld az emberé, és nem az ember a földé. Az Erdélyben megoldandó kérdés az volt és ma is az, hogy nem azt kell tenni, amit a románok, magyarok, szászok és székelyek külön-külön akarnak: egyikük maradjon az országban, a többi népet pedig eluzzék, hanem ki kell kiáltani a közszabadságot, vagyis az

egyenlőséget az egyének és a nemzetiségek számára, és ezáltal keresni az egyetértést, szövetségi államot hozván létre... így hát a románok és magyarok 1848-ban, egymás ellen harcolva, egyazon téves elvből indultak ki, és egyazon szolgátságba estek". (237)

Szerző az 1970-es évek végén többnapos, hivatalos küldetésben volt két munkatársával Bukarestben, az akkori Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Minisztérium Statisztikai és Gazdaságelemző Központjában. A csoport román kísérelője, egy Temesváron született nő, aki "... dajkájától tanult meg magyarul beszélni", kedveskedni akarván, kilátásba helyezte, hogy "vasárnap" római katolikus misére viszi el a csoportot. Erre vasárnap dé. 10 órakor sor került! A templomban az egész mise alatt állnunk kellett, mert már érkezésünk előtt a templom teljesen megtelt hívóval. Egy rokonszenves, 40-45 év körüli pap szolgált, románul. A hívek is románul imádkoztak és énekeltek. Végignézve tömegükön, s szemügyre véve a hívókat egyénenként is, szerző rögtön megállapíthatta, hogy a misén résztvevők egytől-egyig elrománosított, elrománosított magyarok, székely-magyarok lehetnek.

A magyar népi testben bekövetkezett hátrányos változások a magyarság térszerzése, az erdélyi románság térnyerése folyamatában, ennek a románságnak anyanyelv szerinti aránya az 1910. évi magyar népszámlálás adata szerint elérte a már említett 53,8%-ot. Az ezen az arányon alapuló, ebből eredő népi ereje tette képessé arra, hogy a mindenkori politikai széljáráshoz igazodva, Bécs szándékainak megfelelően, a magyarsággal szemben ellenségesen viselkedjen. Ortodox kapcsolatai alapján is - megfelejtkezve jövevény voltáról -, mindent leböcsüljön, kifogásoljon és ne csak kérjen, hanem - amint erre már rámutattunk - idonként fenyegetően követeljen is, kétségbe vonva a magyarságnak a haza területi sérthetlenségéhez való ragaszkodása jogosságát. Pedig a magyarság elvárhatta, hogy a románság hűséggel viszonzozza mindazt, amit a hazától és a nemzettől gazdasági, társadalmi és szellemi emelkedése terén kapott. De nem ez történt! Az ellentétek elmélyülése következett be, mivel a románság a többi nemzetiségnél is erősebben, olyan dinasztikus célokat követő ellensúlyozó politika eszközévé lett, amely tudatosan segítette eloa közös múlt hagyományainak az elhalvdnyulását s ezzel az ellentétek kiéleződését. Pedig tudatában lehetett annak, hogy a magyarság - a kezdeti nehézségek megszüntévei - akarja és tudja is rendezni viszonyát nemzetiségeivel.

A végkifejlet ismert! Az I. világháborút (1914-1918) követően Erdély és a Partium románsága a magyar és a szász kultúrközösségből a balkáni-bizánci gyökerű, ortodoxiától és fundamentalizmustól áthatott "kultúrközösségbe"

került, amelyben Európa más országaitói és nemzeteitől eltérő más világ más „játékszabályai” érvényesülnek.

Az I. világháború egyébként a magyar népi test kedvezetlen állapotának a körülményei között, az ország politikai vezetésének a nemzetiségi ügyekben hozott, hagyományaihoz híven minden esetben jószándékú vezérélt, de hol késedelmes, hol nem mindig szerencsés döntései idején tört ki. Kitörése előtt kérdés volt: lehet-e Romániát visszatartani a háborúba való belépéstől? Ha külpolitikai vonalvezetésünk számolt volna Románia azon szándékával, hogy ebben a háborúban „illene” megsegítenie erdélyi fajtestvéreit, hogy esetleg megszerezhesse Erdélyt, akkor belépésévei számolni kellett volna. Akik nem számoltak ezzel, azt az álláspontot képviselték, hogy „... keleti szomszédunk csak akkor maradt volna neutrális 188, ha nem hiszi, hogy letörünk, elsősorban ha a keleti harctéren fölülmárunk, ami szintén egy érv volt amellet, hogy fo eronket Oroszország ellen használjuk föl”. (239)

1916. augusztus 27-én, vasárnap este, az addig semleges Románia had-üzenetét a bécsi külügyminisztérium portása átvette s ez az ország megtámadta Magyarországot. Hadserege betört Erdélybe. A betörés következtében többszáz ezer ember lett átmenetileg földönfutóvá, s több ezer magyar embernek került az életébe.

Pl. Brassóba való bevonulásuk után azonnal magyarokat szedtek össze. Egy részüket a város szélén a földbe ásva tartották napokig étlen-szomjan, míg ki nem múltak. Ez a városszéli életet kioltó kínzóhely volt az akkori brassói gyalázatos „halálsor”. Más részüket - Meisel József apátplébános naplójegyzetei (1916. VIII. 28-1918. 1. 9.) szerint - „Oláhországba” hurcolták, hol gyalogosan, hol vonattal. Busteni város határában - írja az apát - az út szélére ültek. „Egy asszony vizet hoz... Aztán megkérdi, hogy kik vagyunk? És mikor megtudja, hogy erdélyiek vagyunk, sírni kezd és elmondja, hogy valamikor régen mint gyermek o is Háromszéken lakott, magyar, de már csak olá hul tud.” (240)

Bruszilov 189 orosz hadseregpáncsnok az osztrák-magyar keleti frontot

Lucknál 190 áttörte s megalapozta Romániának azt az elhatározását, hogy az Antant 191 mellett döntsön és belépjen a háborúba.

188 Neutrális, semleges, közömbös.

189 Bruszilov, Alexandrovics Alexej (1853-1926) az 1. világháború több támadásának vezetője.

A szovjet szolgálatába lépett de később elbocsátották.

190 Luck, lengyel város a Styr mellett. 1916.június 4-15. között e város térségében semmisítette meg az orosz hadero a 4. osztrák-magyar hadsereget.

Az osztrák-magyar és német csapatok szeptember 26-28-án anagyszebeni ütközetben a román hadsereget valóságos tönkrevették. Október 7-9-én Brassónál is súlyos vereséget mértek rá. Marosvásárhelyről délkeletre ugyancsak megtörték erejét. A román hadsereg, amelynek Brassóba, Nagyszebenbe és a Székelyföldre való bevonulását Bukarest fáklyásmenetekkel ünnepelte, a "gyoztes ármádia", pozdorjává zúzva zuhant vissza a határon túlra. Három hónap alatt nemcsak Erdélyből verték ki őket, hanem a saját országa kétharmadát is elfoglalták. December 6-án az osztrák-magyar és német csapatok bevonultak Bukarestbe. (241)

Románia előbb fegyverszünetet kért, majd 1918 tavaszán különbékét kényszerült kötni a központi hatalmakkal. E hatalmak összeomlása után, megszegve a bukaresti békében vállalt kötelezettségeit, Románia 1918 végén bevonult Erdélybe. Bevonulása az erdélyi magyarságot a végpusztulás veszélyébe taszította s ebben az állapotában tartotta a rákövetkező 22 esztendő (1918-1940) alatt.

191 Antant, 1904-ben Oroszország és Franciaország között létrejött szövetség, amelyhez 1906ban Anglia is csatlakozott. (Triple-entente, azaz Hármasszövetség.) Utána 1920-21-ben Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia létrehozták az ún. Kis-Antantot.

XIII. FEJEZET

ERDÉLY MAGYARSÁGA 1918-TÓL

A II. BÉCSI DÖNTÉSIG (1940. VIII. 30.)

Tisza István gróf 192, miniszterelnök 1918. október 17-én a magyar képviselőházban bejelentette: "... ezt a háborút elvesztettük". Másnap, 18-án, ugyancsak a képviselőházban, Vajda Sándor 193 erdélyi román képviselő a románok számára, önrendelkezési jogot kért.

November első napjaiban az erdélyi románok Nemzeti Tanácsa (Román Nemzeti Tanács), a wilsoni elvekre 194 és a népek önrendelkezési jogára hivatkozva, most már ultimátumban (!) követelte a budapesti kormánytól a románok lakta területek (erdélyi, bánáti és magyarországi) feletti "fennhatóság" átadását. Ennek az ultimátumnak az alapján, 1918. november 13-án Aradon, a Károlyi-kormány és a Román Nemzeti Tanács képviselői tárgyaló asztalhoz ültek. A budapesti kormányküldöttséget Jászi Oszkár 195, a Román Nemzeti Tanács küldöttségét Iuliu (Monin) Maniu 196 (Maniu *IMoninl* Gyula) képviselte. Ezekben a tárgyalásokon Jászi Oszkár statisztikai adatokkal bizonyította, hogy a Román Nemzeti Tanács által követelt területen a lakosság összlétszáma: 6.841.000,

ebből román: 2.939.000,

magyar és más nemzetiségű: 3.902.000;

közel 1.963.000 fovel több, elsősorban magyar, másodsorban más nemzetiségű. (242)

192 gróf Tisza István (1861-1918) államférfi. 1912-ben képviselőházi elnök, majd ugyanebben az évben miniszterelnök. Bár a háborúra való felkészülés politikáját folytatta, a világháború ellen tiltakozott. (KZ-58/1914. sz. jkv.) 1918. X. 31-én egy vörösökből álló csoport meggyilkolta.

193 Vajda Sándor (Vaida Voievod, Alexandru - 1872-1950), erdélyi román nagybirtokos, politikus. 1906-tól 1918-ig a magyar országgyűlésben az Erdélyi Román Nemzeti Párt képviselője. Ő képviselte az erdélyi románságot a párizsi békekonferencián (1920). Ismételt volt Románia miniszterelnöke.

194 Wilson-i elvek (Wilson Woodrow Thomas - 1856-1924), Wilson 14 pontja. Ezekben állapította meg az 1. világháború után elrendezendő kérdéseket. A 10. pont szól AusztriaMagyarország népei autonóm fejlődésének biztosításáról.

195 Jászi Oszkár (1875-1957), elnöke volt az Országos Radikális Pártnak. A nemzetiségi kérdés kiváló ismerője. A Károlyi-kormány nemzetiségi tárca nélküli minisztere.

196 Maniu (Monin) Juliu (1875-1957), ügyvéd, erdélyi román politikus. 1910-ben képviselő.

1918-ban a Román Nemzeti Párt elnöke. A gyulafehérvári gyűlésen (1918. XII. 1.) ő mondta ki Erdély egyesülését Ó-Romániával, az ún. Regat-tal (Királysággal).

A tárgyalások nem vezettek eredményre. A román küldöttség a teljes elszakadáshoz ragaszkodott. Tehette! Kiindulva az akkori általános európai és világpolitikai helyzetből, Magyarországnak a vesztes fél helyzetéből, nemkülönben abból, hogy a román királyság hadserege ugrásra készen Erdély katonai megtámadására és megszállására, a Tanács elokészítésében - miután ennek küldöttsége titkos tárgyalásokat folytatott I. Ferdinánd¹⁹⁷ román királlyal és más politikai személyiségekkel is - 1918. XII. 1-én az erdélyi románok "nemzetgyűlésre" jöttek össze Gyulafehérváron. A román küldöttek erre a nemzetgyűlésre a magyar forradalmi kormány által rendelkezésükre bocsátott külön vonatokon utaztak Gyulafehérvárra. Ez a nemzetgyűlés, amelyen az erdélyi szászok is képviseltették magukat (!), Toplica, Csíkszereda, Brassó és az Olt folyó völgyében elonyomuló román hadsereg fegyvereinek árnyékában kimondta Erdély - minden föltétel nélkül való - egyesülését Romániával. Erdélynek a Romániával való egyesülését tehát nem a régi Románia - az ún. Regát -, hanem az erdélyi románság valósította meg, az, az erdélyi románság műve volt. Azé a románságé, amelyet a magyarság Erdélybe befogadott, s számára minden téren olyan körülményeket biztosított, hogy gazdasági és kultúrszint tekintetében fölülmúlta anyanemzetét.

Az erdélyi szászok, az Erdélybe benyomuló román hadsereg kényszerének hatása alatt, Maniu becsületszavában bízva, hogy Erdélyt a szövetséges hatalmak Romániának ígérték, számolva az elkerülhetetlenül bekövetkező eseményekkel is, 1919. január 8-án Medgyesen, népszervezetük kibővített központi választmánya kis szótöbbséggel ugyan, de cserbenhagyva a hazát és a magyar nemzetet, kimondta Erdély egyesülését Romániával

A bánási 198 sváb-németek körében azonban nem haladt ilyen könnyen az egyesülés ügye! Képviselőiknek nagyobb része Magyarország mellett kitartva, csak 8 hónap múltán, a román hadseregnek az oda való bevonulása után

1919. augusztus 14-én - jelentette be Nagyszébenben a Bánságnak Romániához való "csatlakozását". A Bánság nemzetiségi összetétele G. G. Mironescu román történész szerint is, a következő volt: _____

román: 592.049 német: 387,545

szerb: 284.329 magyar: 242,152

egyéb nemzetiség: 76.058

Összesen: 1.582.133, azaz 990.084 fővel több, mint a román. (243)

197 I. Ferdinánd (1865-1927), román király. 1914-ben I. Károly után lépett trónra. 1921-ben Gyulafehérvárott

(!) Nagy Románia királyává koronázták.

19" Bánság (Temesköz, Bánát) a Temes Torontónál és Krassó-Szörény vármegyéket magába foglaló terület (28.000 km²).

Ez a terület Roth Hans Ottó bánati német politikus irányításával 1918. október 31-én meghirdette az egyébként igen rövid életű autonómiát, Magyarország keretén belül! (244)

A gyulafehérvári „nemzetgyűlés” Magyarország román lakta részeinek egyelőre, autonómiát követelt. A román fiatalság (!) azonban, az azonnali és föltétel nélküli egyesülésért szállt síkra. A fiatalokhoz csatlakozott számos erdélyi román politikus is. Pop Cicio István viszont azt ajánlotta, hogy az önkormányzat mellett döntsenek, mivel szerinte egy ilyen döntés felel meg leginkább a wilsoni elveknek. A román szociáldemokraták - akikre az akkori magyar nemzetiségi politika vonzó hatást gyakorolt - Erdély autonómiájában látták a munkásság jobb sorsának biztosítékát. Ion Mihut (Mihuc) és Ion Flueraș (Fluérás) vezető erdélyi román szociáldemokrata képviselők kijelentették, hogy az autonómia elfogadása nélkül „nem tudnának a továbbiakban együttműködni a tanáccsal”. Végülis Maniu (Monin) áthidaló javaslatát fogadták el. A „nemzetgyűlés” december 1-én kimondta Magyarország román lakta területeinek föltétel nélküli egyesülését Romániával. Így Gyulafehérváron - az osi magyar katolikus püspöki székvárosban - az erdélyi románság rendelkezett - a magyarság megkérdése nélkül, róla, de nélküle -, az erdélyi németiség nem kis részének a vonakodása ellenére, az akkori Magyarország 1/3-át kitevő osi területe felett. Ezzel bekövetkezett a magyarság területi és lélekszámbeli súlyos tévesztése, amelyet Trianon a románságjává szentesített (1920. VI. 4.)

A „nemzetgyűlés” megalkotta az ún. Gyulafehérvári Határozatokat (rezolúciókat). Ezek közül a XXIII. pont az új román államra nézve, a következőket hirdette meg:

„1. Teljes nemzeti szabadság az együttlakó népek számára. Mindenik népnek joga van a maga neveléséhez és kormányzásához saját anyanyelvén, saját közigazgatással, saját kebeléből választott egyének által. A törvényhozó testületekben és az ország kormányzásában való részvételre minden nép népességének számarányában nyer jogot.”

E „proklamációval” kapcsolatban meg kell jegyeznünk:

- a benne foglaltak Romániában soha sem érvényesültek, azokat lépten nyomon kiforgatták, később gyakorlatilag - amint erre rámutatunk majd semmisnek tekintették;
- belőle világosan következik, hogy Románia nem nemzeti, hanem nemzetiségi állam;
- a jelenlegi román történész- és irodalmár társadalom szerint, 82 év után erre a - szerinte - később „ideiglenesnek” és „átmenetinek” elkeresztelt doku-

mentumra hivatkozni nem egyéb, mint a közvélemény megtévesztése egy ideiglenes, átmeneti törvény régi szövegének a "manipulációja", bizonyos magyar elonyök megszerzése céljából a „jelenben”. A román történészek és irodalmárok - amideon így gondolkodnak -, arra hivatkoznak, hogy "az erdélyi magyar kisebbség nem csatlakozott, nem írta alá" a rezolúciót. Arról azonban még csak véletlenül sem szólnak, hogy akkor - 1918-ban - győzelmi mámorukban az erdélyi magyar "kisebbséget" szükségtelennek tartották ennek "aláírásához" meghívni, hadseregük fegyvereinek árnyékában akár oda kényszeríteni; hogy úgy bántak ezzel az egyesülő (?) Erdélyben élő legrészamosabb "kisebbséggel", amelyik akármennyire volt kisebbség, mégis, már akkor is közel 1 millió hétszáz ezer embert jelentett, mintha nem is létezett volna. Nem bántak így, - amint rámutattunk - a háromszorta kevesebben volt németekkel (szászokkal, svábokkal). Az erdélyi magyar "kisebbségre" kísérelik meg áthárítani súlyos és megalázó mulasztásukat, a "rezolúciókból" rájuk háruló felelősségüket, megfedkezve arról, hogy a magyarság tőlük eltérően, európai módon, nemcsak a jelenben és jövőben, hanem múltban is gondolkodik.

Nem hallgatható el, a történelmi igazságot sérto lenne, ha nem mutatnánk rá arra is, hogy a románság részéről is voltak a kérdéssel becsületesen foglalkozók. Ion Crisan egyetemi tanár Octavian Hoandra-nak adott interjúbán rámutatott: az akkori - 1918. évi - román politikusoknak nem lett volna szabad "nem meghívni" a "rezolúciók megalkotásához és elfogadtatásához Erdély magyarságát. Nem lett volna szabad ezt megtenni az összmagyarságra való tekintettel sem." (245) Az ilyen és ehhez hasonló szavak, nyilatkozatok azonban feleslegeseknek bizonyultak.

1918. december 17-én az Apáthy István (egyetemi tanár) által vezetett Magyar Nemzeti Tanács és Sándor József által vezetett Székely Nemzeti Tanács egyesült. December 22-én az Erdélyi Magyar Kormányzó Bizottság válaszul a Gyulafehérvári Román Nemzetgyűlés határozatára, ún. Önrendelkező Nemzetgyűlést rendezett 28 vármegye képviselőinek részvételével. Apáthy nagyhatású beszédében rámutatott: a gyulafehérvári nagygyűlésen bejelentett 26 vármegyének Romániához való csatlolásával, csaknem 4 millió nem románnal szemben, csak 2 millió 980 ezer román kerül Romániához. (246) Apáthyt 1919. január 15-én letartóztatják és Nagyszebenben bebörtönzik. Mint lázadót és felségsértőt, 5 év börtönre ítélik. Nemzetközi tiltakozó hatásra (európai híru zoológus volt!), a Bukaresti Katonai Főtörvényszék az ítéletet megsemmisíti. Kiszabadulása után 2 évre, 62. évében meghalt. Ez azt bizo-

nyítja, hogy a nagyszabeni börtönben "... lassú kínhalállal végzodo politikai gyilkosság történt". (247)

Erdély nem román lakosságának, sot román és német lakosságának egy része is, közel félmillió ember, Kolozsváron volt ellen-nagygyulése után két nappal, a román csapatok bevonultak Kolozsvárra. Megszállták az egész Edélyt és részeit s a párizsi konferencia 1919. augusztus 4-i hozzájárulásával, bevonultak Budapestre letörni, véget vetni az akkori kommunista rendszeru Tanácsköztársaságnak. Bevonulásuk - minden tekintetben - kísértetiesen hasonlított a 320 évvel elobb volt Vitéz Mihálynak (Mihail Viteazulnak) az 1599. november elsejei gyulafehérvári bevonulásához azzal a különbséggel, hogy 1919-ben Mihályt is fölülmúlta Mardarescu tábornok kegyetlenségben és az ország határtalan kifosztásában. Politikai téren pedig Constantin Diamandi román diplomata volt mindkettőjük hasonmása. Ez a két fenevad irányította a magyarság könyörtelen irtását (a mezokövesdi, a topánfalvai vérengzés, a csíkszentsimoni gyilkosság, Parajdon 25 magyar meggyilkolása, a zilahi, a bánffihunyadi vérengzés, Gebe községben 27, Köröstárkányban 87, Kisnyégerfalván 17 fo lemészárlása, a kenderesi vérengzés stb.), szinte tizedelését, Magyarország példátlan kifosztását, kirablását.

Közben folytak a diplomáciai csatározások a trianoni békeparancs elokészítésére. A béketárgyalásokon csak a gyoztes országok képviseloi vehettek részt, a legyozottekké nem. Ilyen helyzetben került sor, a "gyoztes" Románia békedelegációja vezetőjének, loneI Bratianu 199 -nak 1919. február 1-i teljes (plenáris) ülésen való felszólalására. Annak a Bratianunak, akirol Czernin Ottokár 200, az Osztrák-magyar Monarchia külügyminisztere azt nyilatkozta Ferdinánd 201 román királynak, hogya legnagyobb gazember, akit a történelem ismer. (248) Ő, valóban nagy gazemberhez "illoen" (?) a következők szerint ismertette az 1910. évi magyar népszámlálás Erdélynek nemzetiégek szerinti megoszlását: .

199 Bratianu, lone! (1864-1927), román államférfi, mérnök. 1916-ban befolyása alapján üzente meg Románia a Központi Hatalmaknak a háborút. 1922-1926-ig és 1927-ben Románia miniszterelnöke.

200 Czernin Ottokár gróf (1872-1932) volt osztrák-magyar külügyminiszter, hágai, párizsi, bukaresti követ. 1918-ban a Sixtus-levelek miatt lemondott. (Sixtus páрмаi herceg közvetítésével IV. Károly királynak /1916-1918/ Poincaré francia elnökhöz intézett külön békére vonatkozó leveleiről van szó.)

201 Ferdinánd (1865-1927), 1914-ben lépett a román trónra. 1921-ben Gyulafehérvárott Nagy-Románia királyává koronázták.

Összlakosság:	4.642.253,	ebbol:
román:	2.505.958	(54%),
magyar:	1.092.000	(23,6%),
székely:	450.000	(9,2%),
szász:	276.000	(5,9%),
zsidó:	187.987	(4%),
szláv:	73.146	(1,6%),
egyéb:	55.838	(1,2%)

Összesen: 4.640.929 (99,5%)

Az 1910. évi magyar népszámlálás adatai szerint Erdélynek, jóllehet Bratianu is erre a nemzetiségek szerinti népszámlálásra hivatkozott - attól mégis eltérve, azt román módon, azaz kénye-kedve szerint kiforgatva -, Erdély összlakosságából 616.538 fovel kevesebbet ismertetett, mivel - amint erre már utaltunk - 1910-ben Erdély összlakossága: 5.257.467 fo volt.

Szenvedélyesnek tunő előadásában, amelynek célja egy országnyi ország-rész megszerzése volt "egy beszéd" árán, nagy tét!... Csak 4,5 millió felüli lakosságra hivatkozni hatásosabb, mint az egyébként is vesztos magyarok által kimutatott több mint 5 és egynegyed millióra. Különösen hasznos fogás akkor, amikor a helyszínen nincs aki a kiforgatottan ismertetett adatokat megcáfolja, a tényleges adatokra hivatkozhatna. (Köztudott volt, hogy a "Négy Nagy" képviselőinek csak nagyon ködös fogalmaik voltak Erdélynek földrajzi és népességi kérdéseiről, adatairól.)

Az 1910 évi magyar népszámlálási adatok szerint - amint ezt már bemutattuk - Erdélyben és a Partiumban 2.829.454 román nemzetiségu élt, e terület összlakosságának 53,8%-a. Csak azért, hogy mindössze 2 tized százalék kal- tehát %-ban - többet, kereken 54%-ot terjeszthessen elő, képes volt még a következőkre is:

- a székelyeket - jóllehet nyelvük amióta tud róluk a történelem (249) a magyar, mindenkor magyarul beszéltek és beszélnek - mint olyan más, külön nemzetiséget (kisebbséget) ismertetett, amelyiknek semmi köze a magyarsághoz;
- így az általa ismertetett 23,6% magyarsággal szemben hatásosabban hangzik a valamivel több és kerek 54% románságra hivatkozni;
- az 1910. évi magyar népszámlálás adatai szerint összesen: 564.769 fő helyett, csak 276.335, azaz 10,8% helyett csak 5,9%-nyi német nemzetiségu-ről tett említést, mert számolt azzal, hogy nemcsak ő, hanem a jelen voltak közül is, ha nem is mind, de egyesek tudják, hogy az erdélyi németség, vagy annak tekintélyes része, politikai síkon - ha voltak is egymás mellett

- élésük ideje alatt nézeteltérések - általában a magyarsággal haladt. Ezek számát ezért így vagy úgy, csökkentenie kellett;
- külön vette a szerinte 187.987 lelket kitevő zsidóságot, amelynek egyedei akkor szinte kivétel nélkül, még anyagi áldozatok (!) vállalása árán is, mind magyarnak, magyar anyanyelvűnek vallották magukat;
 - a magyar adatok szerint összesen: 116.537 főt számláló szlávokat (szlovák és cseh: 42.000, rutén: 20.482, szerb-horvát: 54.055 fő) mindössze csak 73.146 főben említette, azaz 43.391 fővel kevesebbet, kisebbítve ezzel az említett nemzetiségűekhez tartozók számát a románsághoz képest, ennek javára;
 - a magyar adatok szerinti egyéb lakosság: 84.882 fő. Mennyivel jobban hangzik az általa bejelentett, csupán 55.838 fő, "lefaragva" itt is 29.044 főt a tényleges lélekszámból.

Összegezve: a magyar népszámlálás adatainál a románság "terhére" 323.496 fővel kevesebbet mutatott ki, a többi nemzetiségből pedig 1.043.306 fővel kevesebbet úgy, hogy - amint már rámutattunk - az általa említett 450.000 fonyi székelységet nem szerepelteti magyarnak, mivel így a magyarságot 32,8 közel 33%-ban kellett volna említenie, amelyhez ha hozzászámítjuk az ismertetett más nemzetiségűeket is, akikről még csak feltételezni sem lehet, rajongtak volna azért, hogy egy minden tekintetben alacsonyabb szintű balkáni berendezkedésű államalakulathoz kerüljenek, a magyarral együtt 46,1 %-ot jelentett volna. Román felfogás szerint nem hangzott volna eléggé meggyőzően az 53, 54%-kal szemben, amely már 1918 és 1920 között is, aligha volt 50%.

A teljesen kiforgatott és megcsúfolt 1910. évi magyar népszámlálás adatain kívül talán arra is gondolhatunk, hogy Ionel Brătianu a történelmi, a Partium nélküli területű Erdélyre vetítette adatait, s nem arra a nagyobb területre, amelyet Romániának követelt. Micsoda merész, tisztességtelen állítás ez egy békekonferencia teljes ülésén. S mi minden feltételezhető még arról az emberrel, akirol Bajcsy-Zsilinszky Endre²⁰² is, az Erdély múltja és jövője c. művének a 82. oldalán azt állítja, hogy "..... nagy tehetségű nemzetközi szélhámos" volt. Egy ilyen "homme sans scrupule",²⁰³ azt is megengedhette magának, hogy az 1910. évi magyar népszámlálás adatait - miután o egyszer

202 Bajcsy-Zsilinszky Endre (1886-1944), politikus, publicista. Mint a Magyar Front katonai vezérkara elnökét, a Gestapo (Geheime Staatspolizei - Titkos Államrendőrség) elfogta és 1944. december 24-én Sopronköhidán kivégezte.

203 Homme sans scrupule = lelkiismeretlen ember.

tetszése szerint már átcsoportosította, kiforgatta -, azokat csaláson alapulónak bélyegezte, s mintegy végkövetkeztetésként is bejelentse, hogy a tényleges, a helyes adatok: 2.900.000 román (62,5%) és mindössze csak 700.00 magyar (15%), a székelyek nélkül, akiknek szerinte semmi közük a magyarsághoz, nem magyarok, csak "véletlenül" (!) magyarul beszélnek.

Bratianu a teljes ülésen arra is hivatkozott, hogy Erdély falusi lakosságának 95%-a román, városi lakosságának pedig csak 40%-a magyar. Mind a falusi, mind a városi lakosságra utaló hivatkozása képtelenség, félrevezetés, szemrebbenés nélküli becsapása magas, de Erdély és magyarsága ügyében teljesen tájékozatlan hallgatóságának, mivel a 95 %-os falusi román többséghez képest, a statisztika által kimutatott erdélyi összrománság száma jóval magasabb kellett volna legyen. Ami pedig a városi lakosságot illeti, szolgáljanak cáfolatul az 1910. évi magyar és az 1930. évi, azaz 20 évvel későbbi, a magyar városi lakosság tekintélyes számának az elüldözése utáni, minden elképzelhető és elképzelhetetlen torzításoktól átszott román népszámlálás így hamis - adatai alapján készült táblázatok:

Erdély városi lakosságának nemzetiségi megoszlása (250):

	1910-ben		1930-ban	
magyar	480.00	62%	431.000	44,9%
román	152.000	19,6%	330.000	34,4%
német	123.000	15,9%	130.000	13,6%
egyéb	19.000	2,5%	69.000	7,1%

Meg kell jegyeznünk, hogy az 1930. évi román népszámlálás szerint a székely-magyar városok nemzetiségi összetétele a következő volt:

	magyar	román	német
Sepsiszentgyörgy	96,5%	1,5%	1,8%
Gyergyószentmiklós	96,0%	1,7%	1,3%
Székelyudvarhely	96,6%	1,1%	2,1%
Kézdivásárhely	98,3%	0,8%	0,6%
Csíkszereda	97,0%	1,2%	1,2%
Marosvásárhely	89,3%	6,7%	2,4%

De nemcsak a székely-magyar városok voltak magyar nemzetiségűek, hanem:

Kolozsvár	83,3%	12,4%	2,8%
Nagyvárad	91,1%	5,6%	2,2%
Szatmárnémeti	94,8%	2,8%	1,8%
Sáramarossziget	82,1%	9,4%	5,9%
Nagykároly	98,1%	1,4%	0,4%
Nagyszalonta	95,3%	4,1%	0,1%
Dés	69,8%	25,4%	3,9%
Nagybánya	77,6%	20,8%	1,4%
Szászrégen Zilah	40,3%	17,9%	41,0%
Szilágysomlyó	92,8%	6,6%	0,2%
Szamosújvár	87,6%	11,0%	0,3%
Bánffyhungad	67,5%	27,5%	2,8%
	90,4%	8,7%	0,6%

Erdély további két nagy városának: Brassónak és Temesvárnak lakosság-összetétele a következő volt:

	1910	1930
Brassó:		
magyar	17.831	24.977
román	11.786	19.376
német	10.841	13.276
Összesen:	40.458	57.631

Brassónak tehát 1910-ben 28.672 magyar és német (17.831 + 10.841 fő) lakosával szemben a román lakosok száma csak 11.786 fő volt, 1930-ban pedig 38.253 magyar és német (24.977 + 13.276 fő) lakosával szemben csak 19.376 fő volt román nemzetiségű. Románia minden igyekezete ellenére, nem kerülhette el, hogy 1930-ra Brassó magyar többségű várossá legyen. (251)

1910 1930

Temesvár:		
magyar	28.952	32.513
román	7.566	24.088
német	31.644	30.670

Temesvárnak tehát 1910-ben a 60.196 magyar és német (28.952 + 31.644 fő) lakosával szemben, a román lakosok száma 1910-ben csak 7.566 fő, míg

1930-ban a 63.183 magyar és német (32.513 + 30.670 fo) lakosságával szemben, csak 24.088 román lakosa volt, bár száma 10 év alatt megháromszorozódott. És nem véletlenül! A táblázatból is megállapítható, hogy Trianon után a két város vidékéhez, vonzáskörzetébe tartozó helységekből, az azokba betelepített új, züllött és féktelen román nacionalizmust megtestesítő adminisztráció elol, a magyar és a német lakosság, - elsősorban és nagyobb számban a magyar -, fölszámolva és föladvá osi fészket, anyagilag tönkretetett, tönkrementen a két nagy városba menekült. A románság pedig - állami ösztönzésre és segítséggel - e folyamat ellensúlyozására és a városok programszerű elrománosítására, még nagyobb ütemben és arányban igyekeztek követni a magyar és anémet lakosságot.

A románoknak Erdélyben soha sem voltak eredeti, saját alapítású, sem nagy, sem kis városaik. Mintegy 250-300 évvel ezelőtt a legtöbb erdélyi városban nem is volt román lakosság. Ahol esetleg mégis voltak románok, számuk csak néhány lelket tett ki. (252) Az ismertetett statisztikai adatok alapján ítélni lehet igazán Linel Bratianunak a békekonferencia 1919. február 1-i teljes ülésén elhangzott beszédének a "helytállósága" és az arra is épített trianoni "békediktátum" helytállósága.

Az idő azonban hatalom és könyörtelen! Múlása közben sok mindenre fény derül. Így derült fény arra is, hogy 1919-ben hamis adatok kerültek be azokba a diplomáciai iratokba, amelyek egyébként része voltak a trianoni döntésnek. Így nyilatkozott, állította ezt sajnálkozása közepette, 1947-ben, De Martonne professzor, a párizsi Sorbonne tudományegyetem Földrajzi Intézetének vezetője, akinek e döntés elokészítésében és megalapozásában fő szerepe volt. A professzor Rónai Andrásnak, a Teleki Pál 204 alapította Államtudományi Intézet volt igazgatójának, egyetemi ny. r. tanárnak elmondotta, hogy „rossz területi rendet teremtettek Közép-Európában”. Elmondotta azt is, hogy a döntések fúnciá "dokumentumok" alapján születtek. Ezek a "dokumentumok" az ő kezéből kerültek ki, miután ő "hitelesítette a hevenyészve csinált román statisztikákat és térképeket. Ezekről a dokumentumokról később kiderült, hogy hamisak, a románok javára torzítanak a magyar-román etnográfiai határ mentén." (253) Az igaz, hogy Erdély Romániához való csatolása az 1918-19. évi békekonferencián eldöntött tény volt. De nem volt eldöntött tény az, hogy mit kell érteni Erdélyen! A történelmi Erdélyt, amely

204 gróf Teleki Pál (1879-1941), nagybirtokos, földrajztudós, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. 1920-ban tagja volt a trianoni békeszerződést aláíró magyar küldöttségnek, mint külügyminiszter. 1920. VII. 19-1921. IV. 14-ig miniszterelnök. 1938-ban vallás- és közoktatásügyi miniszter. 1939. II. 16-tól miniszterelnök. 1941-ben állítólag öngyilkos lett.

57.000 km² volt, vagy azt az Erdélyt, amelyet Ionel Bmtianu nevezett Erdélynek, azt a 103.000 km²-t jelentő területet, amelyet végül is Romániának juttattak?

Négy évvel az I. világháború előtt, 1910-ben, Magyarországon - sajnos - még senki sem gondolt arra, hogy a népesedési statisztikai adatok meghamisításával egy másik ország megkaparinthasson egy egész országrészt. A magyar államnak és nemzetnek semmi oka sem volt arra, hogy a népszámlálási statisztikát használja föl a nemzetközi viszonylatban is hosszú, több mint ezer éves országa területi egységének a megtartására. Tévedett!... Nagyon tévedett!... Köztudott volt ugyanis amint erre rámutattunk -, hogy Románia igényt tart Erdélyre!... Hiszékenységgünk és következetlenségünk példátlanak bizonyul!

Amint már utaltunk rá, 1920. június 4-én kötötték meg a trianoni békeszerződést, valójában békediktátumot. A legyőzötteket - így Magyarországot is - már csak a kész békeszerződési okmányok aláírására hívták meg. Döntöttek róla, de nélküle! Rá kell azonban mutatnunk, hogy Lloyd George 205 angol miniszterelnök, az angol békedelegáció vezetője, Erdély ügyében népszavazás mellett foglalt állást. Az amerikai szakértők pedig amellet, hogy Aradot, Nagyváradot és Szatmárnémetit ne ítéljék Romániának. Végül is a magyarornán határt nagyjából a román követeléseknek megfelelően állapították meg. Ezzel, ha ugyan nem a Tiszáig, ahogyan azt a románok győzelmi mámorukban szeretnék volna, de elősegítették a románság nyugati irányba való nemcsak területi terjeszkedését, hanem magyar néptömbök drasztikus megbontásával, román tömegek nagyarányú Erdélybe való betelepítésével, a románság további témyerését, az Erdélyben oshonos magyarság rovására. Egyszóval: átsegítették a Keleti és a Déli Kárpátokon túli balkáni gondolkodást, szellemet és "kultúrát" az osi magyar Erdélybe. (254) Már a jelen is bizonyítja, de bizonyítani fogja a jövő is, hogy a nagyhatalmak ezzel saját érdekeik kárára is, az erdélyi magyarságot a (nemzet-) halál karjaiba helyezték. De nemcsak az erdélyi magyarságot, hanem az összmagyarságot is!

A békediktátumot az 1921. XXX. törvénycikként iktatták a magyar törvények tárába. Az erdélyi magyarság, némettség és más nem román nemzetiségek sorsa is hosszú időre megpecsételődött. Azóta is Erdélyben át kellett és át kell élniük a kisebbségi sorsnak minden elképzelhető és elképzelhetetlen, a fennmaradásukat is alapjaiban veszélyeztető nehézségeit. E helyzetük következménye, hogy már a békeszerződés aláírása előtt, - látva a béketárgyalás alatt folyó törekvéseket, amelyek elfogultság, részrehajlás, egyoldalúság,

205 Lloyd George (1863-1945), angol államférfi. 1916-1922 között Anglia miniszterelnöke.

egy vonatkozásban pedig még erkölcselenség is áthatott; látva a román hadsereg állandó elonyomulását Erdély földjére és csatolt részeire, már

1918-ban 40.952;

1919-ben 33.551;

Összesen: 74.503 fo, amíg

1920-ban 70.773;

1921-ben 19.879;

1922-ben 13.651;

1923-ban 7.563;

1924-ben 1.695;

Összesen: 113.561 fo.

Mindösszesen: 188.064 fo, és még sokan olyan magyarok, akik nem Magyarországon, hanem a világ más országaiban telepedtek le. S nem szerepelnek azok a volt magyar állampolgárságú nem magyar nemzetiségűek sem, akik szintén tekintélyes számban menekültek a hírhedt balkáni kultúrájú és berendezkedésű, züllött hatalom elől (255)

Közvetlenül az I. világháborút követően tehát, Erdély magyar lakossága közel 200 ezer fovel csökkent a különféle elnyomó, kíméletlen román megkülönböztetések, üldözések és anyagi tönkretétel következtében. S ezek az intézkedések egyre sokasodtak, egyre veszedelmesebben kifinomult (?) formákat öltöttek. Románia, a románság igazolta Claudius Claudianus 206 In Eutropium c. művéből származó, szállóigévé lett megállapítást: "Asperius nihil est humili cum surgit in altum", azaz: "Nincs embertelenebb, mint a nyomorult, ha fölemelkedik".

Az államhatalom-váltás után a jogtalanul nagy zsákmány csökönös román védelme, a román királyságot a magyarság ellenségévé tette. Így ennek következtében az erdélyi magyarság két irányban is tömegesen hagyta el ősei földjét. Amint már bemutattuk, egy része, elsősorban középosztálya, amely mögül kihullott magyar állama, sűrű rajokban igyekezett az új határon túlra, a trianoni Magyarországra. Megindult az államhatalom-váltás után egy másik népmozgalom is az erdélyi magyarságban, amely ha első tekintetre nem, de sem jelentőségében, sem hatásában később nem maradt el az első. Ez volt a régi román királyság, az ún. Regát területére való vándorlás. Így az államhatalom-váltás után az erdélyi magyarság térvesztése két irányú lett: a maradék trianoni hazába és a világ más részeibe, valamint a volt Ó-Romániába.

206 Claudianus, Claudius (? 365-? 404) görög származású latin költő. Honorius Flavius (395-423), az első nyugat-római császár udvarában élt.

Erdélyben a magyar emberek tehetetelévé lett magyarságuk, anyanyelvük! Minden hatóság üldözte, mindenki mint "kevesebb joggal" megilletethető kisebbséget kezelte, míg a Regátban nem volt kisémmizendő ellenség, hanem keresett munkás. Mint műveltebbet, tanultabbat, ügyesebbet mint a regáti román, mindenütt örömmel fogadták, keresték, alkalmazták és megfizették. Sőt, nyelvét is szabadon használhatta. A Regátba ekkor igen gyenge, "balkáni lábbon" állott a közigazgatás és a rendészet. Lakásbejelentés, nyilvántartás, ellenőrzés nem volt. Munkakönyv, iparlevél létezett ugyan, de arra igényt nem tartottak, azt nem kérte senki. Ha valaki valamihez értett, munkát vállalhatott. Ha valaki Erdélyben megszegte a törvényt, rendet sértett s el akart tenni, a regáti városok felé vette útját, ahol csak akkor találták meg, ha valaki esetleg följelentette. A Regát lett menedékhely az elszegényedett, munkanélküli, zaklatásoknak kitett erdélyi magyarok számára is. (256) Így a Székelyföldről évszázadokkal előbb elvándorolt szegény parasztságnak és ipari munkásságnak követőiként, megjelentek a Regátban az új helyzet által elvándorlásra kényszerítettek is. Így lett Bukarest, a román főváros, Budapest után a második legnagyobb magyar népességű város. 1938. évi adatok szerint, csak Bukarestnek 130 ezer magyar lakosa volt. (257) Bukaresten kívül a Havasalföld egyéb ipari és kikötővárosaiban is nagy számban telepedtek meg és még nagyobb számban dolgoztak magyarok. (Ploesti, Braila, Galac, Konstanza, stb.)

A románok csak 10 évvel a trianoni területi és népi "gyarapodásuk" után mertek, 1930-ban, népszámlálást tartani. Ennek anyanyelvi alapon "összehozott" adatai szerint, az erdélyi magyarság az 1910. évi 1.661.805 főről - 181.093 főről - 1.480.712 főre apadt. Ez kisebb eltéréssel közelíti a trianoni Magyarországra menekültek számához, de a 10 évről a magyarságnál nem mutat semmi szaporulatot. A románok száma viszont 2.829.454 főről 3.233.216 főre - 403.762 főről (14,3%) emelkedett. Számolva az erdélyi románság népmozgalmi viszonyaival és azzal, hogy 1918-ban száma több mint 100 ezer fővel kevesebb volt, mint 1919-ben (tömegesen vonultak át Romániába!), 12 év alatt több mint 500 ezer fővel gyarapodott. Ez csak úgy volt lehetséges, hogy a más nyelvű görögkeleti vallásúakat (bolgárok, szerbek) s a magyar görögkeleti és görög katolikus vallásúakat is, románnak minősítették. S minthogy Erdélyben - amint már bemutattuk - egyaránt voltak - eredetük szerint is - magyar görögkeleti és görög katolikus vallásúak is, román módon, ezeket, román nemzetiségűeknek tekintették, jóllehet nagy részük egyetlen román szót sem ismert. Nem vették figyelembe, hogy a román görögkeleti és görög katolikus vallásúak mellett magyarok is élnek e két hiten

székelyföldi peremközségekben, Szatmárnémeti vidékén és ruszinok is Máramarosban (258), akiket szintén román nemzetiségűeknek "könyveltek el". Mindent elkövettek, hogy az így romának összeírt görögkeleti és görög katolikus magyarokat, valamint más nemzetiségűeket elrománosítsák és anyanyelvüktől is megfosszák. Így pl., hogy a többi mellett csak erre az esetre hivatkozunk: a székelyföldi vikáriátus nem éledt újjá, végképp eltűnt. Nem egy szórványukban az ortodoxia nyelvileg is elnyelte a híveket: románokká lettek. A nyelv és a lélek nagyon összetartozik: ha romlik az egyik, pusztul a másik is. Természetesen voltak kivételek is! Amikor 1948-ban Romániában törvénnyel megszüntették a görög katolikus egyházat és ortodoxnak nyilvánították a "... Székelyföld "peremén" szintén elhalt a magyar szó a tegnapi még görög katolikus, most egyszerre ortodox templomokban. A hívek nagyobb része azonban attól kezdve a római katolikus templomba járt misére, vagy áttért reformátusnak. De az anyanyelvét nem hagyta". (259) Kolozsváron a piaristák templomában Denderle József piarista paptanár román nyelven mondott számukra római katolikus misét. Ezekre a misékre szinte sereglett Kolozsvárnak és környékének román görögkatolikussága. Szerzöknek egykori kolozsvári piarista osztályfőnöke: Dr. Reischel Artúr mondta el 1969-ben, hogy fölkereste a Securitate egyik embere azzal a figyelmeztetéssel, hogy román nyelven nem gyóntathat. A Securitatenak ez az intézkedése valahogyan kitudódott és így sok román görög katolikus magyarul végezte nála gyónását. Mind vallási, mind nyelvi szempontból, azonban pontosan az ellenkezőjét érték el annak, amit szerettek volna!... Magukra zúdították a görög katolikus románság mérhetetlen gyűlöletét, amely Erdélyben ma is érvényesül, lépten-nyomon tapasztalható!

A magukat mind nemzetiség, mind anyanyelv szerint magyarnak valló, román "hangzású" nevu (Buttyán, Korobján, Kosztin, Moldován, Marosán, Muntyán, Ráduly, Rotár, Zsurza, stb.), egyébként ízig-vérig magyarokat, tömegesen vették számba román anyanyelvűeknek. Ugyanezt tették a magukat magyarnak valló örményekkel, örmény katolikusokkal, mint pl. Burián, Fugulyán, Korbuj, Kabdebó, Murádin, Platsintár (Placsintár), Pongrácz (Pongrátz), Pungucz (Pungutz), stb. nevekkel. De kétségtelenül bizonyítja ezt a népszámlálási "játékot", hogy míg 1910-ben 221 ezer nem román anyanyelvű (magyar, szerb, rutén, cigány, stb.) görög katolikus és görög keleti volt az elcsatolt erdélyi területen, addig ez a szám 1930-ra, a román statisztikai adatok szerint, 136 ezer fővel csökkent, 85 ezer főre (260), azaz az erdélyi románok száma csak ezzel a "játékkal" 136 ezer fővel emelkedett.

Az 1930. évi román népszámlálás a szatmárvidéki svábokat s a Beszterce vidéki szászokat is - elsősorban római katolikusokat -, mint pl. Bauch, Dengel, Gozner, Müller, Schneider stb., sok olyan helyen is német nemzetiségűeknek tüntették föl, ahol nyelviileg már teljesen magyarok voltak és magyar nemzetiségűeknek is vallották magukat. Mindezeket eltekintve a magyarság számára fölbecsülhetetlen fontosságú ez a román népszámlálás azért, mert ez jelentősen több magyart mutatott ki a nyugati határvidékeken is, mint amennyit De Martonne és munkatársai kimutattak 1919-ben s amely adatok alapján húzták meg trianoni határainkat. (261)

Erdélyben és a Partiumban a zsidók száma az etnikai eredet szerint föltétlenül meg kellett volna haladja az izraelita vallásúak számát. Ezzel szemben az e területeken 193 ezer izraelita vallású mellett, népi eredet szerint csak 179 ezret mutattak ki, 14 ezer fovel kevesebbet. S azért csak ennyivel kevesebbet, mert a zsidóság fajának és nem keresztény vallásának egyedüliségére való tekintettel kevésbé volt "manipulálható"; másrészt, mert az erdélyi zsidóság anyagi helyzeténél és műveltségénél fogva magyar anyanyelve mellett neki soha el nem felejthető csodálatra méltó tudatossággal, érzékkel, eréllyel és tisztességgel állt ki.

A cigányok (romák) száma népi származás szerint, mintegy 200 ezer fo volt. Ezzel szemben az 1930. évi román népszámlálás adatai szerint csak 109 ezer fot mutattak ki. Közel fele részüket már az etnikai eredet "eldöntésekor" eltüntették a románság soraiban. Így, ilyen népszámlálási gyakorlatuk mellett, soha nem lehet pontosan tudni, hogy Romániának igazán, ténylegesen hány magyar, de azt sem, hogy hány valóban román lakosa van!

Őe nem érték be ezekkel a nemzetiségek (szerintük minoritari = kisebbségek) számának a csökkentésére tett népszámlálási intézkedéseikkel. Egyre inkább kezdték hangoztatni azt az - egyébként nem új keletű - elméletüket, hogy a székelyek nem magyarok, hanem elmagyarosított (nem elmagyarosított!) románok. Íme milyen képtelenségeket ír ebben a kérdésben, egy bizonyos G. Popa Lisseanu a székelyekről: "A székelyek, akiknek száma majdnem 500.000-re rúg, a magyar nyelvet beszélik, mégis természetükkel és élet szokásaikkal eltérnek a magyaroktól. Ők Románia közepén, Erdély keleti részében laknak, de nem képeznek egy tömör blokkot, amint a magyarok propaganda céljából hamisnak tüntetnek föl... A valóságban egy ilyen blokk nem létezik... S ha mindezek dacára a hivatalos magyar statisztika fölfedez falvakat is, ahol csak székelyek laknak, ez csak a magyar statisztikát jellemző furcsa fölfogásnak tulajdonítható. A "Székely Blokk" csak 1848. utáni modern

idoknak a találmánya, amelynek célja, hogy elhitesse az erdélyi vagy székely népero létezését a románság kellos közepén, ellensúlyozásául a nagytöbbségu román népnek, mely folszabadulva a jobbágyságból fenyegeto veszélyt jelentett az Erdély-Magyarország közötti unió szempontjából. Máskülönbek koholmánynak tekintheto egy hajdani "Terra Siculorum" is, ahol a románok jobbágysái lettek volna a teljes jogú székely polgároknak" . (262) Az idézetben foglaltakat nem hagyhatjuk észrevételek nélkül, azért, mert a hivatalos román történelemtudomány napjainkban is ugyanezt a történelmietlen álláspontot képviseli. Ezek közé a román történészek közé tartoznak az e munkában már említettekén kívül: Ion Calafateanu, Ion I. Rusu, Sorin Mitu és mások.

Észrevételeink:

- a Székelyföld, a székelyek hazája, nem Románia közepe, hanem a történelmi Magyarország keleti, délkeleti része; - a Székelyföld tömör székely-magyar blokkot képezett és képez jelenleg is; - a "Székely Blokk" nem a modem idok találmánya! 1848 előtt is "Székely Blokk" volt. Ez a blokk csak annak nem történelmi tény, aki nem ismeri, vagy nem akarja ismerni Erdély és a székelyek történelmét, azaz a történelem hamisítóknak;
- a "Terra Siculorum" csak annak koholmány, aki nem tudja, vagy nem akarja tudni, hogy ez a két szó mit jelent! Volt 1936-ban is, amikor Lisseanu könyvének megállapításait "költötte". Az a jelenben is, minden eddigi román mesterkedések ellenére!...

Eléggé el nem ítéhető, fájdalmas arányú elrománosításnak volt kitéve az I. világháború utáni, és az 1940. évi II. bécsi döntés közötti idoszakban a Bihar hegységtől nyugatra levo határvidék. A román kormányzat minden igyekezetével azon volt, hogy ezt a szín magyar határvidéket elromanosítsa. Eros román tömböt igyekezett kialakítani a szomszédos trianoni Magyarország ellenére. Eloször a közigazgatási határokat rendezte át. Kettévágta a magyar Szatmár vármegyét és egy részét Szilágy vármegyéhez csatolta. Megváltoztatta az akkori járások határait is. A terület azonban akkor még annyira magyar volt, hogy minden mesterkedés ellenére 7 magyar többségű járás fönmaradt.

Nem maradt el a szóban forgó területen az agrár reform útján megvalósított magyarírtás sem! A nagyobb magyar földbirtokokat kisajátították, románok között szétosztották. Ezeknek a birtokoknak a magyar mezogazdasági munkásai és alkalmazottai, a határmenti nagy ipari városokban (Szatmárnémeti, Nagyvárad, Arad, Temesvár) kísérelték meg elhelyezkedni. Ez sikerült is, azonban ezzel számolva, a román hatóságok e városok iparát nem fejlesztették tovább. Elsorendu

céljuk ezúttal is, a magyarságnak a városokból való eltüntetése: eluzése, hontalanná tétele volt. Egymás után olyan intézkedéseket hoztak, amelyekkel a magyar munkásokat és tisztviselőket igyekeztek kiszorítani mind az állami, mind a magánvállalatokból. Meghatározták, hogy minden vállalatnál milyen arányban kötelezo román munkásokat és tisztviselőket alkalmazni. Az I. világháború után az egész Erdélyben a román lakosságból ipari munkás (gépész, kovács, bognár, ács, asztalos, stb.), kisiparos alig került ki. A magyar munkásokra így elengedhetetlenül szükségük volt. Ezeket megtartották ugyan, de olyan csekély javadalmazás és magas adókivetés mellett, hogy a volt tisztos módjukból, a lehető legalacsonyabb anyagi helyzetbe kerültek, nagyobbik részük tönkrement. Az említett határmenti magyar többségű városok magyarságának a további "megcsapolására" üzemek hosszú sorát telepítették át Ó-Romániába, mint pl. az Al-Duna nagy kikötő- és gyárvárosába, Galac (Gaia!) és hasonló - már említett - más városokba. Ez az intézkedésük azzal járt, hogy ezeknek az üzemeknek a magyar munkásai kényszerűen ezeket követni, különben „kenyér” nélkül maradtak volna. (263) A román hatóságok tehát minden elképzelhető intézkedést megtettek, hogy ennek a vidéknek a magyarságát - s ezt nem felesleges ismételni - eluzzék.

Mindezen intézkedések ellenére - nem riadva vissza a nemzetközi kötelezettségek súlyos megsértésétől sem - Románia a nemzetiségi-kisebbségi kérdéssel Erdélyben megbirkózni nem tudott. Az osi ortodoxián is alapuló szocializmusától futóten nemzetiségei, elsősorban a magyarság terhére, hibát hibára halmozott. A magyarságot csak "strain"-nak (idegennek) tudta tekinteni és idegenként is kezelni, jóllehet az erdélyi magyarság soha sem vetette meg a vele együtt élő románságot, annak nyelvét. Az 1910. évi magyar népszámlálás adatai szerint az erdélyi magyarságnak 28%-a beszélt a román nyelvet! (A románság annyira elnyomott volt Magyarországon, megengedhette magának, hogy csak 11,8%-a beszélje az ország nyelvét, a magyart!) (264)

Az erdélyi magyarságot 1918-1920 után Románia iskolapolitikája fenyegette elviselhetetlenül. A magyar oktatás - önvédelemből - a magyar egyházi iskolákba szorult úgy, hogy a tantárgyak felét ezekben az iskolákban is román nyelven kellett tanítani, tanulni. További súlyos veszélyt jelentett, hogy román kormányzat 20 év alatt, a magyar felekezeti iskoláknak kb. 1/3-át megszüntette, tanzemélyzetét földönfutóvá tette. Továbbá: 1936-ban az erdélyi magyar egyházi iskolák táviratot kapnak a román Kultusz- és Vallásügyi Minisztériumtól, hogy párhuzamos (A, B, stb.) osztályokat nem muködtethetnek. Évrol-évre 50%-os fizetés-kiegészítéssel román fiatal pedagógusokat telepítettek Ó-Romániából kedvezményes korpótlékszámítást és próbaido javadal

mazást, gyorsabb és jobban fizetett elomenetelt biztosított, s ezeknek a taneroknak földbirtokot is adott. Így, ezek a tanerok, ezeken a vidékeken, végleg meg kívántak telepedni, elosegíteni ezzel is a magyarság térvesztését, a románáság térnyszerését Erdélyben.

A magyarság térvesztésének állandóvá tételére ún. kultúrzonákat hoztak létre. Ezek létrehozásának célpontjai elsosorban a székely megyék voltak: Háromszék, Csík, Udvarhely, Maros-Torda és Torda-Aranyos megyék vidéke. Létrehozásuk indoka az volt, hogy az ország "elmaradott" területeit kívánják a magasabb kultúrshinttel rendelkezokhoz emelni. A valóságban azonban éppen a kultúrshónákba sorolt magyar vidékek álltak a legmagasabb kultúrshintben. Kétségtelen tehát, hogy létrehozásuk igazi célja a székely-magyarok elrománosítása volt. Az is kétségtelen, hogy az ezekben a kultúrshónákban tevékenykedett tanerok voltak azok, akik az 1940. II. bécsi döntés kihirdetése után, sok magyar embernek a megalázása tudatában, fejet lehajtva patkányok módján menekültek régebbi hazájukba oda, ahonnan küldték és jöttek: Ó-Romániába!

Az iskolapolitika keretében, a Trianon után hírhedt Anghelescu-féle "névelemzés" törvénye alapján, az "idegen hangzású" (nem magyar családi nevű) magyar fiatalok, ennek a törvénynek az 1938. évi hatályon kívül helyezéséig, ha akár csak egyik szülőjük is, állami alkalmazásban volt, középiskolai tanulmányaikat csak román iskolákban folytathatták. Az ezekben a középiskolákba került - magukat magyarnak valló - tanulók közül elsosorban azokat, akiknek családi nevük "román hangzású" volt (pl. Buttyán, Korobján, Kosztin, Marosán, Moldován, Zsurzsa, stb.) igyekeztek a 8 középiskolai év alatt románá "gyúrni", vagy legalább lelkileg közelebb hozni a románásághoz. Ennek viszonylag hatásos módszere az volt, hogy a római katolikus vallásúakat a román görög katolikus hittanórákra csalogatták, - vagy esete válógatta - kényszerítették. Részükre elismero jutalomkönyvet osztogattak s tanáraiknál, majd a középiskolai érettségi vizsgán is leplezett elonyben részesítették, útjukat "egyengették" abban a reményben, hogy elobb-utóbb románok lesznek. Bármelyik magyar egyházhhoz tartozó fiatal ingyenesen tanították, ha vállalta, hogy román ortodox vallású, és ilyen teológiát végezve pápa lesz. Ilyenek név szerint nem említhetok meg, mivel közülük egyesek még életben vannak!... Az ilyen eseteket leszámítva, eljárásuk "eredménye" rendszerint az lett, hogy a fiatalok kisebbik része románá lett, nagyobbik része viszont még magyarabb lett, mint volt. A románá lett kisebbik rész viszont örökre elvesztett a magyarság számára, elosegítve ezzel a magyarság térvesztését!

A világon, talán egyedül csak Romániában fordulhatott elő, hogy azoknak a középiskolásoknak a románra lefordíthatatlan keresztnévét, mint pl. Attila, Álmos, Ákos, Árpád, Bendegúz, Csaba, Emese, Etelka, Gyöngyvér, Huba, Imola, Kund, Zoltán, stb. megkísérelték valamely román "megfelelel" helyettesíteni! Ákos helyett Acatiu, Árpád helyett Arcadie, Attila helyett Axente, stb. Olyan képtelen "megoldás" is előfordult, hogy pl. az Árpádot cégtáblán Arpadiu-nak szerepeltették. Különben az Árpád nevére magyar kereskedő, kisiparos háza vagy lakása falára nem függeszthette ki cégtábláját!...

Nagy megértéssel és szívesen "hozzájárultak" ahhoz is, a két, vagy esetleg több keresztnévvel rendelkezők esetében, hogy a románra lefordíthatatlan első keresztnévüket rövidítve, vagy akár teljesen elhagyva, a második keresztnévüket, a római katolikus vallásúak - ha ez jobban megfelelt elérendő céljuknak - a bérma nevüket használják. Pl. Zsurza Árpádból, Jurgea A. Iosifot (Józsefet) alakítottak. A nekik nem tetsző keresztnévet, annak az első betűje meghagyásával, a bérma névvel helyettesítették. Ezek, és az ezekhez hasonló esetek 1940 és 1944 között, nem kevés gondot okoztak Észak-Erdélyben a magyar hatóságoknak, amikor az ilyen módon kiállított egyes bizonyítványokkal, igazolásokkal találkoztak, amelyekben a szerepeltetett keresztnév nem volt azonos a bizonyítvány (igazolás) tulajdonosának a születési anyakönyvi kivonata szerinti keresztnévvel.

A "magyar hangzású" családi nevek nem kis gondot okoztak a beiskolázásnál. A magyar szülők ezen úgy segítettek, hogy gyermeküket örökbe fogadtatták románokkal s így "magyar hangzású" családi nevüket elveszítve örökre románok lettek. Így lett pl. a Majtényi családi nevére magyarból Munteanu, vagy bármilyen más "jó hangzású" román nevére.

Az erdélyi magyarság térvesztésének egyik veszedelmes változata, ama véleménynek a következménye, amely szerint fontos, hogy "... a gyermek megtanuljon jól románul, hogy ne legyenek a továbbiakban beilleszkedési gondjai, ha románul tanul minden tantárgyat, jobban érvényesül az életben". (265) Téves felfogás volt ez és az napjainkban is! Tudhatott és tudhat egy "iskolázott" magyar fiatal akár anyanyelvi szinten is románul, magyarsága miatt nem illeszkedhet és nem érvényesülhet "jobban". A román életben, a román mindennapokban csak egy számított és számít: a beilleszkedni, vagy érvényesülni akarás, magyar iskolai végzése alatt a magyarnak született beolvadt-e, asszimilálódott-e, azaz románná lett-e? S mindezek mellett bizonyítani is kellett és kell, hogy valóban románná lett-e!

A családi nevek (vezeték nevek) változtatását a 975/1968. sz., a gátlástalanul asszimiláló kommunista kormányzat idejéből való rendeletük szerint végezték. "Román hangzású" családi nevet megváltoztatni, magyar családi nevet felvenni nem lehetett. (266)

Jóllehet kissé előre tekintünk a történelemben - a tények együvértartozása miatt - már itt kell rámutatnunk: adatok állnak rendelkezésünkre arról, hogy az 1970-es évek elején azt a népességpolitikai alapelvet vezették be, hogy a Kárpátokon túlról Erdélybe hozták szülni az áldott állapotban lévő román anyákat, míg a magyar anyákat "hely szüke miatt" a Regátba vitték szülni. A Regátban született magyar gyermekeket önhatalmúlag románá nyilvánították és a magyar neveket, eloneveket románra fordították.

A csángó-magyaroknak helyenként két családi (vezeték-) nevük van. Az osi magyar nevük és a románosított nevük. A postán érkezett küldemények közül csak azokat kapják meg, amelyek román vezetéknevekre címezve érkeznek!... Vajon van-e még egy ilyen országa a világnak?

Nem mulasztható el ismertetni azt az elrománosítási "munkát", amelyet a román görögkeleti egyház végzett teljes állami egyetértés és támogatás mellett a magyar tisztviselők, alkalmazottak körében. Az 1930-as évek elejére, már alig akadt eredeti vallásában megmaradt magyar nemzetiségű állami tisztviselő és alkalmazott Romániában. Vagy vállalta az áttérést a román görögkeleti hitre, vagy menesztették állásából. Az ilyen "áttérést" vállaló szülő gyermekeit, csak román tanítási nyelvű iskolába (elemi és középiskola) írathatta be. Észak-Erdélynek az 1940. évi Magyarországhoz való visszacsatolása után, mindenütt visszatértek eredeti magyar egyházukba és hitükre mindazok a magyar nyugdíjasok, vasutasok, kis megélhetésűek is, akiket nyugellátásuk megvonása fenyegetésével, adókedvezmény csábításával vittek át a görögkeleti egyházba. (267)

Az sem volt ritka eset, hogy az I. világháború utáni gazdasági válság idején, az eladósodott magyar gazdák közül elengedték a bank-kölcsöneit (hiteleit) azoknak, akik a görögkeleti hitre tértek át!

Folyt tehát 1918-1920 óta, Észak-Erdélyben 1940-ig, Dél-Erdélyben ezt követően is, a magyarság eroszakos, fondorlatos elrománosítása és ezzel a románság témyerésének fokozódása. Ennek mértéke meghatározásához hivatalos adatokkal nem rendelkezünk. Hogy mégis legyen valamilyen következtetési alapunk ennek mértékére, egyetlen példát! Az egyik magyar-román vegyes lakosságú községben, Kolozs vármegyében (a község nem nevezhető meg, mivel református papja még él!), Észak-Erdélynek az 1940. évi Magyarországhoz való visszacsatolása után,

1940 és 1944 között, mindenféle felhívás, vagy "elokészítés", nyilvánosság és külsőségek nélkül, addig románoknak tartott 16 család tért vissza osi refonnátus egyházába. Önmagában is nagy szám ez egy 2800-3000 lelkes községben, de igazán nagy akkor, ha Észak-Erdélynek valamennyi magyar-román vegyes lakosságú községére gondolunk!

Szerzo egyetemi hallgatóként, 1941 és 1943 között, a Kolozsvári Refonnátus Teológia és a m. kir. IX. Honvéd Hadtest Parancsnokság közös szervezésében és támogatásával Észak-Erdélyben folytatott ún. "szórvány munkán" vett részt. Társaival vasárnaponként, fölkerestek egy-egy olyan románok-lakta községet, amelyekben elozetes fölmérés szerint csak egy-két magyar család élt. Kutatták, keresték a magyarság számára elveszett magyar családokat. Pl. a Kolozs-vánegyei Szamosfalván (Someseni) Kolozsvár közelében (!) több vasárnapon át végzett szívós kutató-felderítő munka után, refonnátus istentiszteletet tartottak az addig 18-20 fo reformátuson fölül közel száz "megtalált és visszahozott" refonnátus hívo részvételével!

Kolozskovács (F!iureni) községben (kolozsvári járás), az elemi iskola igazgatójával beszélgettek. Együtt, végiglapozták az osztálykönyveket. A tanulók családi nevük szerint "valamikor", szinte kivétel nélkül mind magyarok voltak. A község lakói között még található volt két olyan magyar nevcsalád, ahol már az öregek sem beszéltek magyarul, de a Miatyánkot csak magyarul tudták elmondani!...

II. Károly király (1930-1940) a kisebbségek ügyét nyugvó pontra kívánta juttatni. A hivatalos lap 1938. május 4-i számában rendelet törvényt tettek közzé, amely a Kultuszminisztérium kisebbségi osztályát fokonnánybiztossági rangra emelte és a miniszterelnökségre helyezte át. A fokonnánybiztosság működési szabályzata is elkészült s ezzel egyidejuleg működésének irányelvei is. Ezek együtt, mint "kisebbségi statutum" (szabályrendelet) mentek át a köztudatba. A fobiztosság.később a Kisebbségi Minisztérium nevet vette föl. Vezetője a konnány tagja lett. 1918 óta ez a "kisebbségi statutum" jelentette az egyetlen román kísérletet a nemzetiségi kérdés törvény szerinti megoldására. Írásban ennek alapján az engedmények és a jogok hosszú sora látott napvilágot. Azok gyakorlati megvalósítása azonban szinte lehetetlen volt. Minden lehetséges intézkedés elakadt, mivel a 20 éves román uralom a kisebbségi jogok elismerése terén elvakult nacionalizmusánál fogva súlyos hibákat követett el, valóságos pusztítást végzett, a magyarságnak szinte felmérhetetlen nagyságrendű tervesztést okozott.

Szakadatlan fogyott, pusztult Erdély-szerte a magyarság és emelkedett száma évszázadokon át a magyar államvezetés által állítólag "állati sorban

tartott, agyon sanyargatott és üldözött" erdélyi románságnak. A becsület és az igazság követelménye kötelez arra a következtetésre, hogy az erdélyi magyarság helyzetének az illetén való alakulásáért, a magyarság akkori állami és egyházi vezetőit és önmagát a magyarságot terheli súlyos felelősség! A román pópákat semmiféle felelősség nem terheli de nem is terhelheti azért, hogy magyaroknak hitükre vonásával és románokká tételével nemzetüket gyarapították és sok tekintetben erősítették is.

Mint történelmi tényről, szólnunk kell arról is, hogy 1944-1945 után "kérsedelem nélkül" ismét "elovették" azokat a magyarokat, akik 1940-ben Észak-Erdélyben a görögkeleti hitrol visszatértek eredeti magyar hitükre, eredeti magyar egyházukba. Keresték-kutatták hová lettek a most már "osidoktól fogva" görögkeleti hitűek? Nem volt nehéz "kisütöni", sőt "rájuk sütni", a legtöbbször megfélemlítés mellett, hogy a négy évig tartó magyar uralom kényszerítette őket a román görögkeleti egyházból "valamilyen" (?) magyar egyházba!...

Az Erdélyt Trianon jóvoltából ajándékba kapott Kárpátokon túli román görögkeleti egyház és állami vezetés politikai elképzelései középpontjába helyezte a templomépítést. Ahogyan a Kárpátokon túliak Erdélybe betették a lábukat, havasalföldi monostorok, kolostorok, biszerikák (templomok) képeiben épültek Erdély-szerte "nagysietve a sokkupalás, tátongóan üres katedrálisok, a falusi ortodox templomok, majd a megyeházák, község-házák, iskolák, vasútállomások, s hivatalfonokok könnyű pénzen épített villái Hunyadi Mátyás, Báthori István, Bethlen Gábor földjén, hogy Erdély román mivoltát hírül adják a nyugatról erre vetodo utasnak, ki a vonatablaktól nézi a vidéket, vagy sétál a városok piacán. Soha ország vagy tartomány művészeti múltjának képét még nem igyekeztek ennyire mesterségesen meghamisítani, mint Erdélyt a románok, akik jól érezték, hogy e föld valóságos élő története muemlékeiben, váraiban, kastélyaiban, templomaiban s városi házaiban rejlik, amelyek az évezredes büszke nyugati magyar kultúrát hirdetik anagyvilágnak s éppen ezeket kell mielőbb eltüntetni. (268) Erdély új urai azonban megfélemlítkeztek arról, hogy a nyugatról erre vetodo utas is meglát egyet, azt, hogy a helységben az új román templomok és egyéb épületek mellett a történelmet a régi templomok, a régi várak, kastélyok, stb., jelentik.

Kétségtelen, hogy Erdélyben, Trianon előtt, volt egy bizonyos mérvű elmagyarosítási, asszimilációs folyamat is. Ezt igazolják pl. a Korobján (Corobean), Muntyán (Muntean), Rezván (Razvan), stb. volt román családnevek. Ezek azonban viszonylag csekély számban fordultak elő, az elrománosó-

dott magyar családokhoz, családnevekhez képest és minden kényszertolmentes, természetes asszimiláció következményeként jelentkeztek. Mégis, a hivatalos román álláspont az, hogy ezt kényszerrel érte el az akkori magyar állami és egyházi vezetés. Nem szól viszont arról, hogy a XVIII. században pl. Lugos, Facsét és Karánsebes környékén volt magyar lakta falvak, amelyek a török hódoltság idején elveszítették kapcsolatukat és így támaszukat a délidéki magyarságban, román környezetbe kerültek és elrománosodtak. (269)

Az elmagyarosodási folyamattal kapcsolatban meg kell jegyeznünk: tény, hogy az erdélyi románságból nem kevesen, de nem is sokan, hosszú folyamat eredményeként felszívódtak a magasabb kultúrszinttel rendelkező magyarságba, azonban úgy, hogy nem kellett igazán sem családi nevüket, sem vallásukat megváltoztatniuk;

- kétségtelen, gondoljunk csak pl. gróf Apponyi Albertnek 207 a közoktatásügyi reformjaira, amelyek bizonyos szempontokból sérelmesek voltak ugyan a románságra, azonban az elmagyarosításra nem voltak kifejezett intézkedések. Azzal, hogy az iskolákban az osztálykönyvekben Cimpian-t Kimpián-nak írták, vagy Gojdu-t Gozsdunak, sem Cimpián, sem Gojdu nem lett magyar! Nem vesztette el görögkeleti, vagy görög katolikus vallását, s román egyházát sem;
- történelmi tény, hogy a XVII. század elejéig-közepéig, az Erdélybe bevándorló, bemenekülő, vagy éppen behívott románoknak nem volt családi, csak keresztnévük. A magyar birtokokon, tanyákon, községekben való megjelenésük azzal járt, hogy az előjáróságoknak oket is nyilvántartásba kellett venni. Nyilvántartásba vételük a földbirtokos, vagy annak egyik-másik tanyája, duloje, vagy a helységnek a neve szerint történt. Ezek valamelyike szerint adtak nekik családi- (vezeték-) nevet, mint pl. Andrássy, Deák, Gávási, Gál, Hosszú, Ilosvai, Leményi, Mocsári, Veres (Veress), stb. Ennek a következménye és magyarázata, hogy Erdélyben a románok egy részének családi- (vezeték-) neve magyar! Ezeket a neveket nem kényszer, hanem az elkerülhetetlen szükség "szülte". Így nem lehet minden magyar családnevet elrománosodott magyarnak tekinteni. Nempediglen azért, mert megtarhták nyelvüket, vallásukat és románoknak vallották, vallhatták magukat! Az ilyen esetekben tehát nem lehet szó sem államilag, sem egyházilag irányított kényszer magyarosításról!

207 gróf Apponyi Albert (1864-1933), államférfi. 1901-ben a képviselőház elnöke; 1906-1910 között vallás- és közoktatásügyi miniszter; 1920-ban a béketárgyalásokon Magyarország w megbízottja.

Annak a veszteségnek a mértékét, amely az 1918-1920 és 1940 között érte a romániai-erdélyi magyarságot, senki sem állapította meg! Az akkori idők nem voltak sem alkalmasak, sem elegendőek felmérések elvégzésére. Egy azonban bizonyos, az - amit ismételten hangsúlyoznunk kell -, hogy csak a magyarsághoz, ősi hitéhez, nyelvéhez és műveltségéhez nélkülözések, megaláztatások, üldözések és gyakran bebörtönzések árán való határtalan ragaszkodás következménye, hogy Erdély magyarsága nem semmisült meg, vagy nem fogyatkozott meg annyira, hogy vele mint nemzetrésszel számolni ne lehessen. Az erdélyi magyarságnak ezt az áldozatvállalását és kitartását csak akkor érthetjük meg teljességében, ha ismerjük a balkáni-bizánci gyökerű ortodoxiától és fundamentalizmustól áthatott azt a románságot, akinek a "gondjaira" bízták Trianonban ezt a magyar nemzettestből kiszakított nemzetrészt!...

Nem zárhatjuk le ezt a fejezetet anélkül, hogy ne ismertetnénk - ha csak fő vonalaiban is - az erdélyi és a partiumi románságnak az 1920-1940-es évek közötti helyzetét.

Ebben a húsz esztendőben Bukarest Erdélyt és a Partiumot olyan meghódított tartománynak kezelte, amelynek minden gazdagsága, ipara, kereskedelme, valamennyi természeti forrása, csak az állami hatalom bukaresti birtokosainak a javát szolgálta.

Vaida Voievod Sándor, az 1. világháború előtt -amint erről már szólottunk -, a magyar parlamentben a Román Nemzetiségi Párt egyik vezére, később Nagy-Románia első parlamentáris miniszterelnöke, a Román Nemzeti Pártszövetség vezetője, együttutazás közben, a következőket kérdezte egy falusi székelytől:

- Mít gondol, mi különbség van a háború előtti és a mostani állapotok között?

- Akkor - felelte a székely - útlevelel nélkül nem mehettünk át a Kárpátokon! Most nem kell útlevelel, mert elfoglaltuk RomániátL..

- Hogyan, hiszen most - így Vaida - az oláhok uralkodnak rajtuk!

- Rajtuk nem - válaszolt a székely -, mert az erdélyi oláhok ma is csak oláhok! Rajtuk a bukarestiek uralkodnak!

A megszólaltatott székelynek Vaida szerint is igaza volt. Helyesen ítélte meg az akkori erdélyi helyzetet. Csak abban hibázott, hogy a bukaresti eket összetévesztette az akkori Román Liberális Párttal, amely valóban azonosította magát az "uralkodó nemzettel". Akkor Romániában ez a párt volt az "uralkodó nemzet", amely számba sem vette a törvényt, ha az erdélyi "oláhokról", vagy magyarokról volt szó., S ugyanígy vélekedett - ha megkér-

dezték - az erdélyi "oláh" is. Ő is azt mondta, hogy a különbség a háború előtti és utáni helyzetben csak annyi, hogy a háború előtt a magyarok voltak az urak, utána pedig a bukarestiek. S sokan közülük azt is hozzátették, hogy akkor mégis jobb volt, mert a szegény emberek, ha egyenes úton járt, pénz nélkül is megvolt a maga igazsága. Az "egyesülés" után csak annak volt igazsága, akinek pénze volt. A bukaresti urak - ősi szokásukhoz híven - pénzért, azaz baksis (borravaló, megvesztegetési pénz) ellenében mérték az igazságot az erdélyi románnak is éppen úgy, mint az erdélyi és a partiumi magyarnak. Azaz: az erdélyi románnak sem volt egy jottányival sem több joga, sem jobb dolga, mint az erdélyi magyarnak, vagy szásznak. Az óhajtott (?) "nemzeti egyesülés" megtörtént ugyan, de Nagy-Romániában nem találta meg az erdélyi románság sem azt az ígért boldogságot, anyagi jóllétet és politikai szabadságot, amit annyira várt és biztosra vett.

Bukarest Erdélyt és a Partiumot a két világháború között rabolta, szipolyozta! Az erdélyi románság és pártjai mindaddig, amíg nem szövetkeztek valamelyik ó-romániai párttal, az új ország vezetésében elérni semmit sem tudtak. Így került sor arra, hogy Maniu (Monin) Gyula erdélyi parasztpártja végül is az ó-romániai parasztpártban találta meg azt a társulást, amellyel egyesülve ha kormányra jut, programját megvalósíthatja.

Az új egyesült párt mindent elkövetett a liberális bukarestiek erkölcsi lehetetlenné tételére, a megbuktatására! De Maniu nemcsak a liberális kormányt, hanem követett korrupciós, erőszakos és törvénytörő kormányzati rendszerét is megsemmisíteni kívánta. Olyan politikai és kormányzati rendszert szándékozott helyébe tenni, amely a törvény, a jog, a szabadság és a közéleti erkölcs tisztaságán épül föl olyan módon, ahogyan o ehhez hozzá szokott magyar parlamenti képviselőse idején!...

Magyarországon akkoriban egyesek - a román lelket, gondolkodást és diplomácia vezetést nem értok és nem ismerok - hajlandóak voltak a nemzeti parasztpárt epolitikai hadjáratából az erdélyi magyar kisebbségre vonatkozóan többféle, helyt nem álló következtetést levonni, holott a Maniu-féle vezetés is egy sokkal erösebb román Erdély, s nem az erdélyi három nemzet (magyar, román, szász) politikai egyenjogúságán fölépülő autonóm Erdély megvalósítására gondolt.

Maniu rendelkezett koncepcióval, elgondolással a kisebbségi kérdés gyakorlati megoldására is. Szerinte a kisebbségi kérdés gyakorlati megoldásának leghelyesebb módja - s ezzel a véleményével akkor nem állott egyedül az erdélyi román értelmiség körében - az, amellyel az o elnöksége alatt mukö

dött Consiliul Dirigent (Konnányzótanács) 1. számú dekrétuma kijelentette, hogy a Romániához csatolt régi magyar területen a nemzetiségek egyenjogúságáról szóló magyar törvényt kell érvényesnek tekinteni azzal a kiegészítéssel, hogy mindenütt, ahol a törvény a magyar nyelv használatáról szól, a románit kell érteni és a törvénynek a nemzetiségekre vonatkozó intézkedéseit kell a magyarral és a többi kisebbségekkel szemben alkalmazni. Maniu nem tartotta a román államra előnyösnek, ha az állami és a községi hivatalokból a kisebbségi tisztviselőket kiszorítják és rákényszerítik a filggetlen és szabad pályákra. Szerinte ez az eljárás helytelen és veszedelmes utánzását jelentette volt "a volt magyar példának".

Bukarestben mindenkor igény volt, hogy nyugati módra gondolkodók kerüljenek a hatalmat gyakorlók érdekkörébe azzal, hogy ott csak a nyugat-európai politikai közhelyeknek és külső fonnáknak volt (és van ma is!) létjogosultságuk. Azok belső lényege, igazi, tisztességes tartalma senkit sem érdekelt. ott semmiféle politikai erkölcs-, jog-, törvény- és szabadságtisztelet alapján hosszabb ideig konnányozni nem volt lehetséges. Maniu kétszer is a hatalom birtokába jutott. Először 1928-1930, majd 1932 és 1933 között, azonban politikai konnányzati rendszerét nem tudta sem megvalósítani, sem alkalmazni. Így a Trianon jóvoltából lett Nagy-Románia maradt továbbra is a szőszegés, a hazugság, a történelemhamisítás, a féktelen állami nacionalizmus és fegyveres erőszak (270) országa Európának. Így és ilyen állapotban érte a II. világháború kitörése, amelynek egész ideje alatt a leghűségesebb kiszolgálója volt mind anyagi, mind emberi áldozat vállalásával és nyújtásával a nemzeti szocialista, hitleri Németországnak.

XVI FEJEZET

ERDÉLY A II. BÉCSI DÖNTÉSTOL (1940. VIII. 30.) AZ 1944. ÉVVÉGÉIG

Telt-múlt az idő és a kegyetlen és értelmetlen Párizs környéki békek döntései elleni német küzdelem, előrevetítette az új világháború kirobbanásának a lehetőségét. Ez a német küzdelem magával rántotta az I. világháború (1914-1918) valamennyi vesztesét, Magyarországot is. Már 1937-ben Magyarország és Románia között követi szinten, tárgyalások folytak. Ezek keretében Bárdossy László 208, Magyarország akkori bukaresti követe, a Romániában élő magyar kisebbség részére - annak magas számára és különösen nehéz helyzetére való tekintettel - követeléseket terjesztett elő. Az akkori román kormányzat ezt a lépést, a belügyeibe való beavatkozásnak minősítette. A román fél, mint a Kis-antant 209 tagja, válaszolt ugyan a magyar követelésre, de Magyarország a már akkor feszült nemzetközi helyzetre való tekintettel, egyelőre nem tartotta szükségesnek a tárgyalások folytatását. (271) Csehszlovákia azonban, mint a Kis-antantnak szintén tagja, Németországnak legközelebbi és a szudéta német-kérdésből eredően nagyon is érzékenyen érintett szomszédja, siettetten a Kis-antant államoknak Magyarországgal való megegyezését. Ezzel a román kormány is egyetértett.

1938. május 12-én Tatarescu román külügyminiszter közölte Bárdossyval, hogy a Kis-antant újból tárgyalni kíván Magyarországgal. Bárdossy tudtára adta Tatarescunak, hogy miután a fegyverkezési jogegyenlőség 210 kérdése megoldódott, Magyarország és a Kis-antant országai között egyedül a kisebbségi kérdés a megbeszélni és rendezni való.

A Kis-antant országai között valóságos tárgyalás-sorozat indult. A tárgyalások eredménye: a Kis-antant országok külön-külön egyoldalú nyilatkozatban kijelentették, hogy minden akadályt elhárítanak a Magyarországgal való baráti kapcsolatok megteremtésére. Nem felejtkeztek meg azonban ezúttal

200 Bárdossy László (1890-1946) diplomata, 1934-től Magyarország bukaresti követe. 1941-től magyar külügyminiszter, majd 1941 áprilisától 1942 májusáig miniszterelnök. 1946-ban mint "háborús bűnöst" kivégezték.

209 Kis-antant, Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia politikai és katonai szövetsége az I. világháború után Magyarország ellen.

210 Magyarországnak a trianoni békeszerződés csak 35.000 fonyi zsoldos (fizetett) hadsereg tartását engedélyezte. Megtiltotta a nehéztüzérség, harckocsik és hadi repülőgépek tartását.

sem határozottan kijelenteni: ez a magyar kisebbségekre vonatkozó nyilatkozat, nem lehet sem oka, sem alapja a Kis-antant államok, így Románia belügyeibe való beavatkozásnak. Ilyen határozott, ellentmondást nem tűrő előzmények után került sor - 1938. szeptember 20-30. között - a müncheni egyezményre 211, amelynek alapján 1938. november 2-án az akkori német és olasz kormány megbízottai meghozták az I. bécsi döntést.

A döntés értelmében Szlovákia déli területének szintiszta magyar lakta része vissza került Magyarországhoz.

E döntést követően Magyarország részéről adózó küzdelem indult Romániával szemben a magyar revíziós követelések teljesítésének az elérésére. A magyar álláspont a következő volt: a tárgyalásokon olyan ésszerű javaslatot kell előterjeszteni, amelyet nyugodt lelkiismerettel képviselhet Magyarország, s amelyet Románia is elfogadhat. Magyarország az egész Erdélyt nem követelte vissza! Azok a déli területek, ahol a románság nagy tömegben élt együtt, jöllehet e területek magyarságát - amint láttuk - Habsburg segítségével (1599-1601, 1784, 1848) ok "ritkították" meg, Romániának maradtak volna úgy, hogy a székely vármegyék teljes egészükben Magyarországhoz tértek volna vissza. A székely vármegyék teljes visszatérése magyar részről, elengedhetetlen feltétele volt a megállapodásnak. A román fél viszont területi engedményről nem, csak lakosságcsereről volt hajlandó tárgyalni, jöllehet 1940. július 26-án Gigurto román miniszterelnök Hitlerrel 212 folytatott tárgyalásakor ennek arra a kérdésére mekkora területet hajlandó átengedni Magyarországnak, válasza: 14 ezer négyzetkilométert. Gigurto külügyminiszter e kijelentésre egy mozdulatot tett, mintha jelezni akarta volna, hogy ez Romániának nem az utolsó szava. (272) A magyar tárgyaló fél vezetője: Hory András 213, a román ajánlatot nem fogadta el. Ezzel augusztus 24-én az esti órákban a tárgyalások megszakadtak. Ebben a küzdelemben, ennek részeként került sor - kifejezetten román kérésre - (273), az 1940. augusztus 30-i II. bécsi döntésre.

A döntés értelmében Magyarország visszakapta az ún. Észak-Erdélyt, összesen 43.104 km²-t kitevő területet. Ez az 1920-ban Trianonban Romániának juttatott 103.093 km² területnek 42%-át jelentette. E döntés értelmében a ma-

211 Müncheni egyezmény, amelynek értelmében a Szudéta-német vidék visszakerült Németországhoz. Alapja volt az I. bécsi döntésnek.

212 Hitler, Adolf(1889-1945) Németország vezére és kancellárja.

213 Hory András (1883-1971) magyar diplomata. Az I. világháború után a bukaresti magyar követség megszervezője. Római, később varsói követ, majd a külügyminiszter állandó helyettese.

gyar csapatok 1940. szeptember 5-én megkezdték bevonulásukat a vissza jutott terület megszállására. A visszatért városok és falvak lakosságának lelkesedését, a fogadás ünnepélyes pompáját és fényét még leírni is nehéz!

Észak-Erdély területén, az 1941. január 31-i magyar népszámlálás adatai szerint: 1.343.000 magyar és 1.069.000 román élt.

A románok vitatták ezeket az adatokat. Hivatkoztak 1940. január I-i saját statisztikai adataikra, amelyek szerint a Magyarországnak átadott területtel összesen 2.609.007 lakos került Magyarországhoz. Ebből 1.304.903 román (50,2%), 968.064 magyar és székely (37%), 28.098 rutén (1,1%), 87.184 egyéb nemzetiség (3,4%). (274) Az eltérés - közel 400.000 fo -, a mindössze egy évvel később készült magyar népszámlálási adatok szerint olyan nagy, hogy a hivatkozott román adat elfogadhatatlan. Az 1940. évi statisztikai adatok "összeállítására" ezúttal ismét az 1930. évi népszámlálásnál alkalmazott módszerük szerint járhattak el. Hogy mennyire megbízhatatlanok és így elfogadhatatlanok a román adatközlések, igazolja pl. Raoul Serban történész adatközlése, aki szerint a II. bécsi döntéssel több mint 1,5 millió román került magyar uralom alá. (275)

Az igazságot a legjobban megközelítő adatok, az 1910. évi magyar népszámlálásnak Észak-Erdélyre vetített, valamint az 1941. évi Észak-Erdélyben megtartott magyar népszámlálás adatai. Ezek szerint Észak-Erdély lakosságának anyanyelv szerinti összetétele a következő képet mutatja:

1910		1941	
	%		%
51,4	magyar	52,1	abszolút többség 214
42,1	román	41,4	
4,1	német	1,8	
1,0	zsidó	1,9	

Az 1941. évi magyar népszámlálás adatai szerint a magyarság (52,1%) és a többi nemzetiség (3,7%) együtt, 55,8%-ot, a maradék 2,8% "egyéb"-bel együtt, 58,6%-ot tett ki. Az 52,1 %-on felüli 6,5 %-nyi nem magyar nemzetiségu lakosság éppen annyira azonosult Észak-Erdélynek Magyarországhoz való visszacsatolásával, mint a magyarság. Minden nemzetiség, de még a bennszülött románoknak egy része is, amit igazán csak azok tudnak, akik abban az

214 Abszolút többség = az 50%-nál nagyobb többség.

időben ott éltek mindennapjaikat, megszabadult attól a mérhetetlen züllöttségtől, általános romlottságtól, közigazgatási rendetlenségtől és bizonytalanságtól, mássága miatti megkülönböztetésétől és üldözöttségétől, kiszíjoltasától és kiszolgáltatottságtól, amelyben 1918-1920-tól, 22 éven keresztül élt.

A dákóromán folytonosság tudatában, az óriási területgyarapodással (Erdély és a Partium = 103.000 km²) kialakult Nagy-Románia buvületében és a "Nici o brazda" ("Egy barázdát sem" jelszó hatása alatt élő erdélyi románság fiatalabbik része, nem egykönnyen békült meg a II. bécsi döntés által teremtett új helyzetével. Nehezen békült meg azért is, mert Románia vezetése a románság előtt igyekezett a II. bécsi döntést igazságtalannak tartani, különösen az után, hogy kiszivárgott Ion Antonescu tábornok-miniszterelnök Hitler német kancellárnak 1940. november 22-i berlini megbeszélésükön tett következő kijelentése: "... Románia történelmileg (a teljesen alaptalan dákóromán folytonosság elméletére való utalás - K. Á.) eleve igényt tarthat Erdélyre, minthogy ez az ország csak mintegy ötven esztendeig tartozott Magyarországhoz, és történelme során még sohasem osztották fel... Azt is vitatta, hogy a székelyeket magyaroknak lehet tekinteni. (276) Antonescu ne ismerte volna a történelmet? Nem tudta volna - amit lehetetlennek kell tartanunk -, Erdély a magyar honfoglalás óta 1526-ig, a mohácsi vészig, szerves része volt a szentistváni Magyarországnak; hogy a mohácsi vész után a már ismertettek szerint, közel 160 éven át önálló magyar fejedelemség volt 1691-ig, az Erdély szabadságjogait biztosító Diploma Leopoldinum-nak nevezett kitályi oklevél kiadásáig; hogy e diploma alapján és ez után is Erdély 1848-ig a magyar királyság jogán szállott a Habsburg-dinasztiára; hogy az 1848/49-es veszített szabadságharc után 1867-ig, a kiegyezés ig, ugyanezen a jogon került sor 1860. október 20-án a Bécs által kiadott ún. Októberi Diplomára 215 és az 1861. február 26-i pátensre 216 (februári pátens), majd az 1867. február 17-i kéziratra, amely a mindig magyar volt Erdélynek Magyarországgal való egyesülését véglegesen megerősítette; hogy mindezen történelmi tények szerint Erdélyben a honfoglalás pillanatától a trianoni békeparancsig a magyarság

215 Októberi Diploma, 1. Ferenc József osztrák császár 1860. október 20-i oklevele, amelyet Erdélybe egy külön Erdélyre vonatkozó császári kézirattal küldtek meg. A diploma szerint Magyarország is örökös tartományként a birodalmi gyűlésbe, a Reichsrat-ba küldte volna megválasztott képviselőit. Az 1861. évi országgyűlés a diplomát mint alkotmányellenest visszautasította.

216 Februári pátens, 1. Ferenc József osztrák császár 1861. február 26-i nyílt parancsa, amely Magyarországot a Habsburg Birodalom részévé kívánta tenni.

volt az uralkodó nép; hogy Erdély ezzel a (császári) királyi kézirattal visszakérült ahhoz a Magyarországhoz, amelytől a kegyetlen sors úgy szakította el, 1526 és 1867 között, hogy bármilyen nehézségek közepette is, de megtartotta magyar szellemiségét s az e szellemisége határozta meg hovatartozandóságát olyannyira, hogy nemcsak szellemisége, de minden köve is magyar, - minden köve ma is magyar! - még akkor is, ha mindent elkövettek és elkövetnek a teljes "átalakítására"!...

Amikor az észak-erdélyi románság, nagyon rövid idő alatt meggyőződhetett, meggyőződött arról, hogy:

- faja, nemzetisége, vallása miatt senki sem tesz terhére megkülönböztetést, nem kell külön küzdenie létének és anyanyelvének a fennmaradásáért, a saját anyanyelvu iskoláiért, templomai ért,
- egyformán mérnek részére is a közös teherviselésből a magyarsághoz hasonlóan: a megállapított adót nem követelik kétszer, háromszor, mint a múlt 22 év alatt,
- a közigazgatásban és az igazságszolgáltatásban nyelvét szabadon használhatja, s muveltségének, képzettségének és rátermettségének megfelelően részt vehet ezek munkájában, stb.,
- kezdett megbarátkozni és megbékülni helyzetével. Ami pedig a belső rendet és közbiztonságot illeti - bár háborús viszonyok között élt - közel 50 év múltán is, elfogulatlan része, példásnak ítéli.

Teleki Pál akkori miniszterelnök szerint Dél-Erdélyben 700 ezer magyar nemzetiségu maradt. (277) A II. bécsi döntés határozatának 5. pontja értelmében, a román királyi kormány ünnepélyesen kötelezettséget vállalt arra, hogy azokat a személyeket, akik a döntőbírói határozat alapján a román állampolgárságot megszerzik, de magyar nemzetiségűek, az egyéb román állampolgárokkal minden tekintetben egyenlőnek veszi. (278) A román királyi kormány azonban olyannyira tekintette a Dél-Erdélyben maradt magyarságot az egyéb román állampolgárokkal egyenlőnek, hogy a magyar minisztertanács 1943. január 7-i jegyzőkönyve szerint Dél-Erdélyből eddig az időpontig, az említett mintegy 700 ezer fős magyar nemzetiségiből 150 ezret üldöztek el. Az elmenekültek teljes egészében az őslakosság köréből kerültek ki. (279)

1943 második felében folytatták a magyar munkások és tisztviselők elbocsátását, áthelyezését. A magyar iskolák száma tovább csökkent, az anyanyelvi oktatás elé további akadályokat gördítettek. A magyar nyelv használatának jogát az iskolákon kívül is korlátozták. A polgári és a hadbíróóságok egyre-másra osztották a magyarokat sújtó ítéleteket. Egymaga a kisebbségi

állapot bírói ítéletek nélkül is „jogalapot” jelentett ahhoz, hogy bárkinek, ha az magyar volt, az élete vagy testi épsége veszélyeztetve legyen.

Már 1943 oszén alig akadt olyan 50 éven aluli dél-erdélyi magyar férfi, aki ne teljesített volna katonai munkaszolgálatot. A csak rabszolgaáboroknak nevezhető „munkahelyeken” a teljesen legyengült és lerongyolódott, orvosok és gyógyszerek nélkül tengő magyar rabszolgák fagynak, havas esonek kiszolgáltatva tömegesen pusztultak el. Az ismertett valamennyi intézkedésnek elmaradhatatlan következménye a magyarság pusztulása, azaz fogyása, térvesztése volt, a románságjavára. (280)

Már a II. világháború alatt, a sztálingrádi csata (1943. VII. 21.) után, amely döntő fordulatot jelentett nemcsak a front, hanem a II. világháború további menetében is, hiszen a német hadero tekintélyes része szenvedett súlyos vereséget, megváltozott a magyarságnak a német győzelemben vetett hite, az észak-erdélyi románság pedig bizakodóvá lett, kiáramlásának mértéke csökkent. Észak-Erdély román értelmisége, a falvak román papjai és tanítói - akiket a román nép mindenkor megkülönböztetett tisztelettel és bizalommal vett körül és követett -, arra a várható eshetőségre irányították rá az észak-erdélyi románság figyelmét, kelő példát is szolgáltatva részére, hogy a sztálingrádi csata után a szovjet Vöröshadsereg megállíthatatlan lesz. Bevonul Romániába, s ezzel megnyílik Románia előtt is a lehetőség, az út, átállva a Vöröshadsereg oldalára, Észak-Erdély visszaszerzéséhez. Tanulva a történelemből és hivatkozva rá, arról az eshetőségről bizalmas, baráti beszélgetések, nem hallgattak magyar barátaik előtt sem. A későbbi katonai és politikai események minden tekintetben igazolták gondolkodásuk helyességét. Természetesen az észak-erdélyi magyarság is számolt ezzel a lehetőséggel, s míg a román kiszivárgás Észak-Erdélyből lelassult, magyarságának az a része, amelyik tehette, kimondatlanul ugyan, de igyekezett az ország belsejébe, a trianoni Magyarországra, vagy legalábbis közelebb kerülni a trianoni határhoz, Nagyvárad, Szatmárnémeti térségébe. Ez a folyamat is térvesztést okozott a magyarság számára, a helybenmaradást választó románságjavára.

A románság kiáradása Észak-Erdélyből 1942 végétől (ekkor már javában folyt és sikeresen a Vöröshadsereg számára a volgai csata!), 1943 elejétől érezhetően lelassult - amint erre már utaltunk - azért is, mert a háború, a Románia és Magyarország között fennállott politikai feszültség ellenére is, minden ellenkező állítás ellenére, az ország részben csend, rend és nyugalom honolt. A románságot - sok tekintetben Csatári Dániellel szemben az ellenkező

jét vallva -, senki sem bántotta, terhére semmiféle kifogásolhatót senki sem tett. (281)

A romániség templomai és papjai, iskolái és pedagógusai megmaradtak, működésük biztosított volt. Bizonyos fokú kedvező, egymást megérto együttműködés kezdett életre kelni. Magyar kezdeményezésre, a magyar és román értelmiségiek között minden területet megelőzve, az irodalom és a művészetek terén. Ezért amikor 1944 októberében a szovjet és a román hadsereg bevonult Észak-Erdélybe, - amint a későbbiekben ismertetni fogjuk - a megértést, az együttműködést kereső és megvalósító román értelmiséget is üldözték. Octavian Sireagu, a kolozsvári egykori 2. sz. román gimnázium irodalom szakos (román nyelv és irodalom) tanára, író és költő, szerző egykori tanára (és mások!) panaszkodott el az őket és társaikat ért zaklatásokat!

A román templomokról esetleg teendő román észrevételt megelőzendő, rá kell mutatnunk: Hossu (Hosszú?) Gyula görög szertartású kolozsvár-szamosújvári román püspök a Budapesten 1941. október 8-án a hercegprímási palotában tartott püspökkari értekezleten bejelentette: "... eddig hét katolikus (román görög katolikus - K. Á.) templomot gyújtottak föl és romboltak le, kiutasított papjaik még mindig nem térhettek vissza, plébániáik egy része betöltetlen". Hossu püspök bejelentésére Sándor Imre gyulafehérvári római katolikus püspök-helytartó válaszolt. Rámutatott: "A templom rombolásokat senki sem helyeselheti, de tudni kell, hogy a román nyelvű istentiszteletről szóló templomok építésénél, még a vért is kisajtották a magyarokból. Nem a templomot rombolják, hanem azt az épületet, amelyet ilyen módon hoztak létre". (282) Köztudomású, hogy a két világháború között Erdély olyan közösségeiben és városaiban is építettek román templomot, elsősorban görögkeleti (ortodox) templomokat, amelyeknek román lakossága nem volt, csak a helységek közigazgatásának és rendfenntartásának képviselői (jegyző, adóügyi jegyző, segédjegyző, csendőrpáncsnok, csendőrök, egy-két tanító, stb.) voltak románok. Mégis ezek részére állami és községi adók formájában kivették, a magyar lakosság pénzén, annak mértéktelen anyagi kifosztásával építettek templomokat. Több helyen, néhány tiszta székely faluban, a román templom nem készült el 1940 augusztus végéig, félbe maradt. Ezek közül a befejezetlen és így felszenteletlen, templomnak nem tekinthető épületek közül néhányat a lakosság - az akkori magyar hatóságok tiltása ellenére -, nem gyűlöletből, de bosszúból, a kicsikart adókért, széthordott. Tehette, mert a saját véres-verejtéke húzódott meg ezekben az épületekben, ezek anyagában!... Ezeket a valójában félbemaradt épületeket nevezte és nevezi még ez idő sze-

rint is a Vatra Romaneasca (Román Tuzhely) nevu ultranacionalista, csak gyulöletet szító román folyóirat és a Román Televízió olyan észak-erdélyi román templomoknak, amelyeket úgymond a székelyek megszenteltentetek, kiraboltak és szétromboltak. (283)

Igen sok helyen félig kész, falegyenben volt templomnak szánt épületek megmaradtak. Észak-Erdélynek Romániához való visszakerülése után (1944-45, illetve 1947) ezeket az 1970-es évektől kezdve, a "szocialista" román állam anyagi támogatásával, marxista-leninista berendezkedése ellenére (ebből tanulhattak volna hazai kommunistáink is), tovább folytatták és befejezték. Kommunista propagandisták - közöttük sajnos itt-ott magyar nemzetiségűek is - járták ívekkel a városokat és a falvakat, gyujteni ezeknek az épületeknek, templomoknak a befejezésére, hogy ezzel és ezúton is "románabbá" tegyék Erdélyt, benne elsősorban a Székelyföldet és Szatmár vidékét. S míg az ilyen gyujtésekből a legtöbb ilyen helyen nem is létező románság részére folyt a templomépítés, addig Erdélyben a két világháború között, de ezt követően is a románok hagyták összedölni, majd teljesen elpusztulni templomaikat azokban a helységekben, amelyekben a "magyar" templom több évszázaddal előbb épült, mint a román. Tették ezt azért, hogy ne lehessen történelmi összehasonlítást tenni a dákoromán folytonosság cáfolatára, mint pl. a Kolozsvármegyei Bonchidán és más helységekben. Így románosították és románosítanak, így végeztek és végeznek nemcsak tényleges, hanem annak látszó térnyerést Erdélynek azokon a részein is, ahol románok nem voltak és még ma sincsenek!... Erdélynek ilyen részein, ezekhez tartozó helységeiben apáca kolostor-féléket hoznak létre, csempésznek be a színmagyarságba. S mi ez, ha nem egyházilag és államilag támogatott terjeszkedés - térnyerés - kisebb-nagyobb magyar tömbök megbontására?

A történetírás tisztasága, a történelemhez való huség megköveteli, hogy románoknak Észak-Erdélyből kizárólag a Partiumból való "kiüldözésévei" kapcsolatban, amelyet a román állami és egyházi vezetés nagy előszeretettel és megvetéssei minduntalan emlegetett és emleget, rámutassunk a következőkre:

Tény, hogy a magyar hatóságok hivatalosan kitoloncoltak 1940 őszén Észak-Erdélynek Magyarországhoz való visszacsatolása után románokat a Partiumból. Ennek a magyar intézkedésnek történelmi oka és így alapja volt! Megvilágítására szó szerint idézzük az 1978. május 25-én kelt: Malomkövek között - "Audeatur et altera pars" (Levél a román értelmiséghez Hallgattassék meg a másik fél is) samizdat-irat 7. oldalának erre vonatkozó

részét: "... az 1940-ben Magyarországhoz visszacsatolt területekről, különösen a Partiumból történtek kitelepítések. Ezeknek történelmi okai voltak, s azokat érintették, azokat a román helységeket, amelyek az Előret 217 idézzük: "Félegyháza, Szalárd, Horia, Diószeg, Scarisoara, Szalonta, Lucaceni, Gencs, lanculesti, Therem, Lazar, Pelesul Mare, Vadaspuszt, Baba Novac -, amelyeket a trianoni békeszerződés megszegésével a román-magyar határterületek népi (etnikai) összetételének megváltoztatása céljából Olténiából 218 telepítettek oda az 1920-as évek elején. Amint az köztudott, a népesség-összetétel megváltoztatását még a békediktátum is szigorúan tiltotta, ám a román kormány ezt figyelmen kívül hagyta. Román telepek létrehozásához nem volt joga az akkori kormánynak. Ezt meg kell értenetek. Ti éppen olyan jól tudjátok, mint mi, hogy egyetlen kormánynak sincs joga az etnikai egységek fellazítására. Ezt a tilalmat egyébként az ENSZ alapokmánya is tartalmazza. Itt kell felhívunk a figyelmet arra, hogy az 1940-es bécsi döntés záradéka világosan rendelkezett e falvak lakosságának kitelepítéséről, utalva a trianoni békeszerződés ide vonatkozó rendelkezéseire nek megsértésére a román kormány részére!." Eddig az idézet, amely világossá teszi, hogy ha Észak-Erdély említett helységeiből a II. bécsi döntés (1940. VIII. 30.) után kitoloncoltak román lakosokat az azért volt jogos, mert előbb a román kormányok, hogy elősegítsék a szóban forgó területen a román népelem számának emelkedését, témyerését, megszegték a trianoni békeszerződésnek a népcsoportok megbontására vonatkozó szigorú tilalmát. Ennek a ténynek román részről való elhallgatása, a kitoloncolás kétségtelen tényének kiforgatása, hamis beállítása, a hazai és a nemzetközi közvélemény félrevezetése, becsapása!...

Már a II. bécsi döntés napján - 1940. augusztus 30-án - a románságnak az I. világháború után erre a területre betelepített vagy betelepített része - amint erre már utaltunk - minden vagyonát hátrahagyva, anélkül, hogy valaki is kényszerítette volna erre, a jobbik esetben azonnal értékesítve, vagy később éppen elcserélve, Dél-Erdélyből, az ősi szülőföldről elüldözött, vagy Észak-Erdélybe átmenekült magyarokkal, mint nem bennszülött, mint gyökértelen - elhagyta Észak-Erdélyt. Elhagyták ezt a területet bennszülött románok is, kihasználva azt az időt, amíg a magyar hadsereg és közigazgatás megkezdte

217 Elore, a Román Szocialista Egységfront Országos Tanácsának magyar nyelvű napilapja. Bukarestben jelent meg 1989 decemberéig. Szinte minden számában magyar nyelven becsmérelte az öszsmagyarságot.

218 Olténia, a mai Havasalföld nyugati része. A török uralom előtt Magyarország tartománya (Szörényi Bánság).

bevonulását (1940. szeptember 5.), a visszaítélt területre, vagy amíg egy-egy helységbe való bevonulása még nem történt meg. S folytatódott ezt követően is! Román adatok szerint a magyar csapatok bevonulása után közvetlenül mintegy 40 ezer románt "üldöztek el" a magyar hatóságok Észak-Erdélyből. Ez a románság - kivéve az említett kitoloncoltakat - elhagyta Észak-Erdélyt üldözés nélkül is, saját elhatározásából és jól fölfogott érdekéből, mint ahogyan nem minden dél-erdélyi magyart a román hatóságok üldöztek el szülőföldjéről, otthonából. Jöttek azok ugyanúgy, ahogyan mentek a románok is maguktól, minden kényszer vagy megfélemlítés nélkül, saját elhatározásukból. A történelmi igazsághoz hozzá tartozik, hogy a román távozott Észak-Erdélyből, mert Erdély e részének Magyarországhoz való visszacsatolásával számára összeomlott az ott egyedül üdvözítő Nagy-Románia; a magyar távozott Dél-Erdélyből, Erdélynek abból a részéből, amely számára továbbra is balkáni életelemektől hemzsego, megszokhatatlan és elfogadhatatlan maradt.

Az észak-erdélyi román lakosság egy kis részének a Romániába való "bemenekülése" tehát nem azért történt - s e tekintetben a leghatározottabban kell elutasítanunk Korom Mihály volt kommunista igazságügyminiszterek azt az állítását, hogy a románok "... a fasiszta jellegű horthysta rendszertől való félelem következtében (284) menekültek Dél-Erdélybe. Megalapozatlan, becsmérlo és így elfogadhatatlan megállapítás három okból is:

- az egyik ok, **hoggy** nem az "új rend", a "fasiszta jellegű" horthysta rendszer elol "menekültek" a románok, hanem azért, mert alig volt Erdélynek és benne Észak-Erdélynek olyan vegyes lakosságú helysége, ahol az amúgy is magyarelles jogszabályokat, helyi szabályrendeleteket a végrehajtó hatalmat gyakorlók - valóban fasiszta módon - ne szabotálták volna; közülük egyesek ne eroszakkal, jogtiprással és vagyonfosztással, testi bántalmazásai hajtották volna azokat végre. Ezek valóban "nem mentek", hanem menekültek a saját helységbeliek megtorlással fenyegeto, jogos haragja, az esetleges felelősségre vonásuk elol. Mindezekről Korom Mihály ne tudott volna? Aligha!... De, ha mégis, valóban nem tudott, miért nem tájékozódott, miért nem tanulmányozta azoknak az idoknek a történéseit? Ha erre nem lett volna módja, vagy lehetősége, akkor inkább ne írt volna semmit! De írt, s ezzel kimondatlanul ugyan, de sértette azt a Magyarországot és népét, amelynek - sajnos - az igazságügyminisztere volt, legalábbis annak tartotta magát! ;

- a másik ok, hogy Romániában, közelebből Dél-Erdélyben, akkor nem fasiszta „jellegű”, hanem szélsőséges fasiszta rendszerben, a hírhedt Hitler

teljes bizalmát élvező, Hitlemél is hírhedtebb fasiszta, Ion Antonescu marsall rendszerében éltek az emberek! Abban a rendszerben, amely fasiszmust jelentett a maga embertelenségévei és borzalmaival együtt a tisztességes románoknak is, amelyet tetőztek határtalan magyar-ellenességükkel is. Úgy tunik Korom Mihálynak csak Horthy, a magyar kormányzó volt fasiszta, Antonescu marsall, Hitler hírhedt román "gauleitere",²¹⁹ nem;

- továbbá, hogy az az észak-erdélyi román, aki a "fasiszta jellegű"-nek minősített Horthy-féle uralom elől távozott Dél-Erdélybe a fasiszta Antonescu-féle rendszerbe, nyilván maga is fasiszta volt, vagy egyszerűen dühödt nacionalizmusától vezettetve nem kívánt, vagy úgy viselkedett különösen lakhelye magyarságával, de egyáltalán a magyarsággal szemben, hogy valóban nem lett volna tanácsos a saját megítélése szerint is az ismét magyarrá lett Észak-Erdélyben maradnia. Erről az egyéni elhatározásáról azonban nem tehetett sem Horthy, sem az ott élő magyarság! Egyébként is Horthy kormányzó 1940. szeptember 15-i kolozsvári ünnepi beszédében, amelyet Észak-Erdély népéhez (népeihez), tehát a terület román lakosságához is intézett, a következőket jelentette ki: "Mindenki vegye ki részét a munkából, a nem magyar anyanyelvűek szintén, mert aki kifogásra nem ad okot, az boldogulhat nálunk is. Velük szemben a megbékélés szelleme és a jó bánásmód fog érvényesülni, mert ugyanezt a sorsot várjuk a határokon túl maradt 220 testvéreink részére is. Amit ígértünk megtartjuk, mert a mi fajunk úri felfogása nem engedi, hogy valaha is letérjünk az igazság egyenes útjáról. (285) Teleki Pál Magyarország akkori miniszterelnöke ugyanazon az ünnepségen - köszöntve a kormányzót - beszédében kijelentette: "Az egész magyarság keblére öleli ezt a visszatért magyarságot, de magához öleli azokat a népeket is, amelyek a magyarsággal együtt ezen a földön éltek, azokat, akiknek apái, nagyapái is itt éltek... Némelyek vétkeztek ez ellen a magyar anya ellen; ezeket a vétkeket megbocsátjuk és jó, de szigorú szülők leszünk". (286) Ezek a szavak, kijelentések nem maradtak ígéretnek! Korom Mihály ezekről a rendet és a nyugalmat, a nemzetiségek közötti békés együttélést, teljes biztonságot szolgáló szavakról, kijelentésekről tanulmányára írásakor nem tudott? Az igazság ugyanis az, hogy a háború bizonytalan kimenetele, a háborús gazdálkodással együttjáró gazdasági nehézségek

219 Gauleiter, a hitleri Németország egyes kerületi vezetőinek, valamint egyes megszállt országok helytartóinak elnevezése.

220 Dél-Erdélyben - amint már ismertettük - Teleki Pál miniszterelnök szerint 700.000 magyar maradt.

és megpróbáltatások - nemzetiségre való tekintet nélkül - inkább közelebb hozták egymáshoz az embereket, mint eltávolították.

A trianoni Magyarországról 1940. augusztus 30. után sokan vissza költöztek Észak-Erdélybe. De a Bukarestben élt magyarság is özönlött Észak-Erdélybe, a Korom Mihály által "fasiszta jellegűnek" minősített Horthy rendszertől való "félelmében". Így, ilyen eléggé el nem ítéhető módon ártottak a volt kommunista rendszer egyes hatalmasai a magyar tisztességnek, a magyar nemzeti érdekeknek, a maradék haza és népe tekintélyének!

Miközben az 1942-1943. évi német vereség következtében a magyar kormány a nyugati hatalmaknál puhatólózott a háborúból való kilépés esetleges lehetőségeiről, Románia sem maradt tétlen. Diplomáciai előkészítés után, Nagy József bukaresti követ 1943. január 19-én közölte a román kónnánnyal a magyar hozzájárulást szigorúan titkos tárgyalások megkezdéséhez. A magyar elképzelés az volt, hogy egy kónnányon kívüli, nagy diplomáciai hozzáértéssel és gyakorlattal rendelkező politikus kapjon megbízást az előkészítésre. Az erre vonatkozó megbeszélést "egy harmadik ország" területén tervezték megtartani. Célja a kölcsönös álláspontok előzetes megismerése lett volna. Közben Románia Budapestre küldött egy bankigazgatót, nem politikust (!), azzal a megbízatással, vegye föl a kapcsolatot gróf Bethlen Istvánnal 221 , Magyarország 1921 és 1931 között volt miniszterelnöke. Románia Magyarországgal együtt németellenes volt ugyan, de mégis attól tartott, hogy egy számára nehéz helyzetben, Magyarország megtámadja és elfoglalja az egész Erdélyt, Magyarország pedig attól (történelmi tapasztalatai alapján joggal!), hogy a két ország közeledéséről és kezdeményezéséről román mesterkedés folytán tudomást szereznek a németek. Bethlen helyesebbnek találta, ha helyette valaki más tárgyal a románokkal, olyan személy, akit a románok is elfogadnak. Így esett a választás gróf Bánffy Miklósrá 222 , aki 1921 és 1922 között Magyarország külügyminisztere volt, 1926-ban pedig visszatért Erdélybe. Bukarest, a vele folytatandó megbeszélésekre Gheorghe Mironescu volt miniszterelnököt és külügyminisztert jelölte.

221 gróf Bethlen István (1874-1946), erdélyi nagybirtokos. 1921. IV. 13-1931. VIII. 19-ig miniszterelnök. A II. világháború idején az Angliához és az USA-hoz való közeledést szorgalmazta. A II. világháború után a Szovjetunióba hurcolták. Ott halt meg.

222 gróf Bánffy Miklós (1873-1951), államférfi, író, festőművész, építészeti és ötvös művészeti tervező. 1921-1922 között Magyarország külügyminisztere. 1926-ban az erdélyi bonchidai birtokára költözött. Híve volt a magyar-comán megbékélésnek. Mégis embertelenül bántak el vele.

Bánffy megbízatása teljesítésére 1943. június 18-án érkezett Bukarestbe. Már a második napon egy sor megbeszélést folytatott Mironescuval, aki Bánffynak értésére adta a román kormánynak azt az óhaját, hogy helyes lenne, ha elfogadható megoldást találnának azokra az ellentétekre, amelyek elválasztják egymástól a két népet. Már a megbeszélések kezdetén Mironescu kifejtette, hogy az ellentétek a területi kérdésből fakadnak, minthogy Románia részéről elfogadhatatlan, hogy magyar uralom alatt maradjon egy olyan "román" (?) terület, amelyen 1,4 millió román él; továbbá, hogy elfogadhatatlan az a bánásmód, amelyben a magyar uralom alatt élő románság részesül. (Mironescu arról nem szólt, hogy Románia milyen bánásmódban részesítette és részesíti a Dél-Erdélyben maradt mintegy 700 ezres magyarságot!) Bánffy közölte Mironescuval: megbízatása nem terjed területi kérdések megbeszélésére is! Tudomására hozta Mironescunak, hogy a területi kérdést kormánya, a magyar kormány a bécsi döntés értelmében véglegesnek tekinti, s azt is, hogy ő a megbízatása körébe tartozó kérdéseken kívül, másokról nem tárgyalhat. Nem mulasztotta el azt sem kifejtteni Mironescunak, hogy ezek után az a véleménye, Románia tovább kívánja élezni a két ország közötti viszonyt. Bánffy és Mironescu 1943. június 23-án még találkoztak. Az álláspontok azonban nem változtak, találkozásaik eredménytelenül végződtek. (287) Bánffy egyébként ezt előre tudta, de a felkérésnek eleget teendő, megkísérelte a lehetetlent is! Tudta, hogy a román fél csak a dákoromán elmélet és Trianon szerint, 'csak Nagy-Romániában tud gondolkodni!...

Az ismertetett kezdeményezésből is megállapíthatjuk tehát, hogy a román kormány egyet tartott szem előtt, azt, hogy magyar uralom alatt, ahogyan ezt Mironescu Bánffynak előadta, 1,4 millió román él (a valóságban, amint erről már szólottunk, 1 millió 69 ezer!), s azt, hogy területi egységének a helyreállításával 1,3 millió magyar kerülne vissza Romániához, nem említette. Nem, mert román felfogás szerint természetellenes, hogy magyar uralom alatt románok is élnek, az azonban, hogy román uralom alatt magyarok is élnek bármennyien, az magától értetődő, természetes valami!... Pedig, ha a két fél: Magyarország és Románia akkor a közös veszély elhárítására egyezségegre lépnek, bizonyosan másként alakul a II. világháború kimenetele mindkét fél számára.

1944 június végén, Bánffy Miklós "egy kis eszmecserére" magához kérte szerzöt, aki akkor a m. kir. 26./11. gyalogászlóaljban teljesített katonai szolgálatot Désen, hadapródként. A gróf gondterhelt volt! A következőket mondta: beszéltem kérésére, Maniu Gyulával. Azt javasolta, hogy a magyar hadsereg támadja meg Dél-Erdélyt. A román hadsereg színlelt védekezést

fejtene ki. Szerinte a Vöröshadsereg a Kárpátok vonalán, ha rövidebb időre is, de megállítható, s ez elonyösen befolyásolná a háború végkimenetelét, elsősorban a két szomszéd nép: a magyar és a román javára. Szerinte Budapesten azonban senki, a kormányzó sem tudta még csak elképzelni sem, hogy Antonescuval egy ilyen megoldásról tárgyalni lehetne. A fiatal I. Mihai király személyével - diplomáciai ügyeink vitelére jellemzően - senki sem számolt. Az is igaz azonban, - amint már rámutattunk -, hogy mindkét félben nagy volt az egymással szembeni bizalmatlanság!...

A grófnak Maniu még a következőket is mondta: a román-magyar kérdés rendezésére a háború befejezése után sor kell kerülnön úgy, hogy Erdélynek egy része föltétlenül Magyarországnak jutna, mivel egy ilyen rendezés nélkül a két nép - a magyar és a román - között békeség soha sem lenne. Ez pedig egyik nép érdekeit sem szolgálná. Azt javasolná - mondta Maniu -, hogy Erdélyt a II. bécsi döntéstől eltérően ne észak-dél, hanem nyugat-kelet irányban osszák meg, népcsere végrehajtásával: a székelyeket kicserélni a Bihar-hegység keleti lejtőin lakó románokkal, az ún. mócokkal. Egyébként Maniu ugyanezt javasolta 1944 nyarán a még ma is élő Dr. Forrai Tibornak, Magyarország akkori bukaresti sajtóattaséjának is, akit arra kért, hogy erről a követség útján késedelem nélkül tájékoztassák Horthy-kormányzót. Arról, hogy a II. világháború után Európában a határok "spiritualizálódnának", elvesztenék jelentőségüket (288) a gróf nem tett említést.

1944. augusztus 21-én a Vöröshadsereg áttörte a Iasi-chisinau-i német vonalat és elfoglalta Moldva székvárosát, Iasit. Augusztus 22-én Maniu Gyula fölkereste Antonescu marsallt és követelte: lépjen ki a háborúból, forduljon azonnal a németek ellen. Ezúttal Antonescu mindent megtagadott, általános mozgósítást rendelt el a Vöröshadsereg elretörésének a megállítására. Másnap, augusztus 23-án a király, Ion Antonescut letartóztatta és új kormányt nevezett ki. Az új kormány első ténykedése az volt, hogy hadat üzent Németországnak és fegyverszünetet kért a Szövetséges Hatalmaktól.

Az 1944. augusztus 23-i átállással Dél-Erdély magyar lakosságát a román hatóságok ellenségként kezelték. A városok magyarságának vezetőit, a községek tekintélyesebb embereit letartóztatták. Otthonukból rendori-csendori kísérettel elhurcolták. Nagyenyedről, az osi magyar iskolavárosból és környékéről 1944. szeptember 8-án mintegy 150 magyar személyt hurcoltak el Gyulafehérvárra, majd onnan az ó-romániai Tirgu-Jiu-ba. Ott tartották őket a következő év júniusáig, majd minden tárgyalás és okmány nélkül szabadon bocsátották őket. (289) S ezt tették Dél-Erdély többi városában és magyar

közsegeiben is. Az elhurcoltak közül sokan odavesztek, nem térhettek vissza otthonukba. Ezzel is folytatódott tehát az erdélyi magyarság pusztulása, térvesztése, a románság tényerése.

1944. szeptember 12-én Moszkvában megkötötték a román fegyverszüneti egyezményt. Ennek értelmében - a többi között - a szövetséges kormányok a **II.** bécsi döntésnek Erdélyre vonatkozó határozatát semmisnek tekintették. Egyetértettek azzal, hogy a békeszerződésben történő jóváhagyástól feltételezeten Erdély (vagy ennek legnagyobb része) adassék vissza Romániának, s a Szovjetunió kormánya hozzájárul, hogy a szovjet csapatok Romániával közös hadműveletekben vegyenek részt Németország és Magyarország ellen. Erre sor került s ezzel Észak-Erdély sorsa is megpecsételődött: újból román lett!

XV FEJEZET

ERDÉLY AZ 1944. ÉVVÉGÉTOL AZ 1947. ÉVI PÁRIZSI BÉKEKÖTÉSIG

Már 1944 oszén, 1945 tavaszán az észak-erdélyi magyarság válságos helyzetbe került. A legtöbb: pusztá emberi léte forgott kockán. A vármegyei román tisztviselők, a magyar többségű vármegyékben is, lépten-nyomon, szenvedélyesen és fenyegetően, a magyarságnak Erdélyből való kiűzéséről, kényszer-kitelepítéséről nyilatkoztak. Ebben a válságos helyzetben, az akkori féktelen román nacionalizmus és a lassan terjedő, akkor még új kommunizmus körülményei között, az erdélyi magyar kommunisták, a kommunista rendszer megbékéltető politikájában bíztak. Egyáltalán nem számoltak a román kommunista vezetők és magyar kiszolgálóik megbízhatatlanságával. Így történhetett meg, hogy Erdély magyar népének felfogásával ellentétben, de mégis ennek nevében, egy maroknyi erdélyi magyar kommunista (az ún. Százask Bizottság), tünékeny politikai állások, rangok és jól fizettség fejében, a román fonnhatóság elismerése mellett döntött. Megalakult a romániai magyarság mintegy fél milliós politikai szervezete, a Magyar Népi Szövetség (a továbbiakban: MNSZ), amelyet az új román vezetés szövetségesének tekintett a "reakció", a haladás-ellenesség elleni küzdelemben. A Groza-223 kormány 1945-46-ban teljes igyekezetével ugyanis azon volt, hogy a II. világháborút lezáró béketárgyalások idejére nemzetiségi szempontból, az országot feltétlenül meg kell szilárdítani. Ígéretet tett arra, hogy alkotmányba foglalnak egy nemzetiségi törvényt. Így a magyarságnak is minden reménye meglehetett arra, hogy állandósul a nemzetközi jog normái szerint is demokratikus nemzetiségi-kisebbségi politika. Az ígéretet közepette azonban államilag megtorlatlanul hagyottan, mind a megyei, mind a helyi szervek részéről folyt a magyar nemzetiség üldözése, zsarolása, kijátszása, megrövidítése, megfélemlítése, stb.

Azokat az arisztokratákat is, mint pl. gróf Bánffy Miklóst, aki köztudottan igen sokat tett Erdélyben a román és a magyar nemzetiség békés együttélésé-

223 Groza, Petru (1884-1958) román államférfi. 1918-1919-ben az erdélyi kormányzótanács tagja. 1921-1922 között, majd 1926-27-ben miniszter. 1933-ban Déván megalapította az Ekés Frontot. Antifasiszta tevékenységéért 1943-ban bebörtönözték. 1945 márciusától Románia miniszterelnöke. 1952-1968 között a Nagy Nemzetgyűlés Elnökségének elnöke. Tökéletesen beszélt és írt magyarul.

ért, s akit ezért Észak-Erdélynek Magyarországhoz való visszacsatolása után, az akkori magyar vezetés részéről nem kis mérvű megvetés ért (nem hívták meg Kolozsvár visszatérésének Horthy kónányzó jelenlétében megtartott 1940. szeptember 15-i ünnepségére) üldözték, nagy részüket összeszedték és internálták, a szó legszorosabban vett értelmében, pusztították. S a legtöbb esetben nem is azért, mert arisztokraták, hanem azért, mert magyarok voltak, a magyar politikai elithez tartoztak.

Hatósági jelentések szerint - rendszerint koholt vádak alapján - nemcsak a magyar arisztokrácia tagjai ellen, hanem a magyarság minden rétegéhez tartozó, az érdekeiket védelmezni tudó egyének ellen, valóságos irtó hadjáratot indítottak. Ehhez az "adatokat", a képtelenebbnél és képtelenebb pusztai állításokat, a helységekből a magyarság ellen elkövetett bűneik miatt 1940-ben önszántukból valójában elmenekült, de nem elüldözött, 1944 oszén-telén visszaszivárgott jegyzők, adóügyi jegyzők, papok, csendorparancsnokok, tanító-igazgatók, tanítók, stb. szolgáltatották. Olyanok, akik 1940 és 1944 között nem éltek a magyar Észak-Erdélyben, közvetlenül nem tudhattak feljelentetteiknek a magyar uralom alatti magatartásáról, ténykedéséről, a románság ellen esetleg elkövetett "bűneiről".

A Székelyföldön folytatódott a II. bécsi döntéssel (1940. VIII. 30.) megszakadt gyannatosítás. Fennmaradt hatósági jelentések szerint, azért hurcolták el ezeket egy Brassó-megyei táborba, Földvárba, mert megtagadták az áttérést a román görögkeleti vallásra; megtagadták, hogy "romanizáljanak" (290); megtagadták, hogy ezzel is javítsák, emeljék a románság számarányát, hogy eszközei legyenek a románság térnyerésének Erdélyben.

Ilyen általános magyarellenesség közepette, az egész Erdélyben egyes családok, hírt szerezve arról is, hogy a szovjet-román - amint erre már utaltunk - fegyverszüneti egyezmény szerint Románia nem az egész Erdélyt kapja meg, csak a nagyobbik részét, igyekeztek áthúzódní Erdély nyugati részébe (Nagyvárad, Szatmárnémeti, Máramarossziget, Szalonta, stb.). Arra számítottak, hogy ha Magyarország Erdély kisebbik részét megkapja, Erdély nyugati vidéke - ez alatt a Partium egy részét értve - valóban visszakerül Magyarországhoz.

Lucretiu Patrascanu, román igazságügyminiszter 1946. június II-i kolozsvári beszédében 300-400 ezer fore becsülte azoknak az Erdélyben élő magyaroknak a számát, akik szerinte "törvényellenesen" és "törvényen kívül" tartózkodnak Romániában és így "nem jogos, hogy ezek román állampolgárságot nyerjenek". (291) Ezt követően Groza miniszterelnök moszkvai tárgyalá-

sairól hazatérve, a sajtó képviselői előtt kijelentette: "Hotarele de vest ale României nu se discută", azaz: Románia nyugati határai nem képezik vita tárgyát, az Erdély nyugati felébe tartó magyarság nem várva meg a béketárgyalások eredményét, még olyanok is, akik semmiképpen sem voltak a Patrascanu-beszéd érintettjei, elhagyva az osi szülőföldet, elindultak a trianoni Magyarországra. Az ide vonatkozó adatok szerint, 1944 osze és 1948 között közel 200 ezer fot tett ki az Erdélyt elhagyó magyarok száma.

1944 oszén a szovjet hadsereg háta mögött Észak-Erdélyben megjelent román önkéntes rohamcsapatok, a Maniu-gárdáknak nevezett, valójában román nacionalista-fasiszta fenevadak gyilkoltak, raboltak, fosztogattak, gyűjtögtattak, akár a már említett Petru Rares, vagy Mihály vajda idejében. Tömegesen szedték össze a magyarokat, válogatás nélkül fiatalokat és idoseket, s hajtották őket - az idoközben! - létesített internáló táborokba, valójában vesztőhelyekre. Kolozsvárról 5 ezer, Maros-Torda vármegyéből 4 ezer magyar nemzetiségu lakost hurcoltak el. Egyedül a focsani 224 táborba 35 ezer magyart internáltak, akik közül naponta 20-30 fot temettek el az éhínséggel és a tifuszbajrávással összefüggésben. (293) Mohács után ez a román város volt a magyarság legszomorúbb kényszer-halállelo helye és a román térnyerést hosszabb távon elosegító szovjet-román telepe!

A román fennhatóság elismerését jelento MNSZ állásfoglalásnak az erkölcsi kára hamarosan megmutatkozott. Ezt az állásfoglalást ugyanis Tatarescu román külügyminiszter, mint az erdélyi magyarság akaratát lobogtatta - sikerrel - a párizsi békekonzferencián (1947). A maréknyi erdélyi magyar kommunista együttmuködök egy részének tagjai, kis ido múltán a románok hálájából és gondoskodásából, börtönben kötöttek ki. Közéjük tartozott, hogy csak hármat említsünk, Kurkó Gyárfás, az MNSZ elnöke, Kessler-Balogh Edgár, aki a dicsoségesen harcoló Vörös Hadsereg felszabadítása útján, az Erdélyi Magyar Közmuevelodési Egyesület (EMKE) elnöke lett és Bányai (Baumgartner) László. Mindhárman az MNSZ keretén belül "küzdöttek" az oszinte magyar-román testvériesülés, valamint a romániai-erdélyi "magyar nép sürgös proletarizálódásának a magasztos eszméje és haladéktalan megvalósítása mellett".

Kurkó Gyárfás patkolókovácsból lett Erdély elso "magyar ember"-e, Balogh (Kessler) Edgár, pedig a volt Csehszlovákiából kiutasított szocialista Sarló mozgalmának volt vezetője, majd az erdélyi magyarok nemzettudatának

224 Focsani. város a régi Havasalföld és Moldva között, a Milcov (Milkov) folyó két partján.

szocialista elveket valló megrontója. Hogy igazán ki volt ez a két ember, szóljon róluk a költő:

"Kurkó Gyárfás Csíksországból,
Áruló lett a javából,
Cigány ösét elárulta,
Most a székelyt árulgatja
- Orosznak is, románnak is!

Árulásnak nagy az ára:
Mukódik már Kurkó gyára...
Búg a motor székely vértől
Kurkó Gyárfás sok székelyt öl,
Román lejért, muszka pénzért!" (294)

"Edgár! Egyszer számolni kell,
Hogy mi lett az egyetemmel,
Hogy mi lett az iskolákkal,
Klinikákkal s a színházzal!
S mi lett a magyar jogokkal s
miért paktáltál Grozával?...

Balogh Edgár! Szállj magadba,
S gondolj az édesanyádra,
Ki téged szült és magyar volt
S talán magyar nyelven dalolt
Tettedhez vajon mit szólna? Bizony
mondom megtagadna!" (295)

Bányai (Baumgartner) László a Román Kommunista Párt legszolgálatké-
szebb MNSZ-vezetők egyike. 1945. március 27-én a Brassói Népi Egységben
"... keményen rendre utasította azt a fiatal kolozsvári ügyvédet, aki jogi ga-
ranciákat követelt az erdélyi magyarság biztonságára: "nekünk nem kellenek
semmiféle jogi garanciák" - így Bányai (Baumgartner) -, "... számunkra
Gherorghiu-Dej és Teohari Georgescu (éppen hatalmon volt kommunista
pártvezetők - K. Á.) személye" a legnagyobb garancia". (296)
Mindhármuknak "fo feladata" a romániai-erdélyi magyarság megosztása,
majd belső öszszefogásának a meghiúsítása volt.

Kurkó Gyárfást 1945 novemberében az akkori Magyar Kommunista Párt vezérkara meghívta Budapestre. Ennek a pártnak a választási gyűlésén szólaltatták meg a Sportcsarnokban, hogy nyugtassa meg a magyar közvéleményt a román kommunisták becsületes szándékairól, Groza ígéreteinek az oszinteségéről, hogy ezzel is szavazatokat szerezhessenek maguknak. Így, az erdélyi magyarság, mind a saját "képviselői", mind a trianoni haza Rákosi Mátyás által vezetett klikkjétől becsapottan Grozára, majd a tényleges hatalmat gyakorló Gheorghiu-Dej-re maradt. Ellenségeire! Ilyen helyzetében az erdélyi magyarság - ha tudott! - menekült külföldre, vagy ugyanúgy mint az I. világháború után a volt Ó-Romániába (Regátba), teret engedve ezúttal is a román-ság további térfoglalásának, térnyerésének Erdélyben.

Az ún. Százask Bizottság állásfoglalásával szemben állott Márton Áron 225 erdélyi római katolikus püspök és az erdélyi nem kommunista magyar vezetők (Vásárhelyi János református püspök, Kolozsvár, Korparics Ede, az 500 tagszövetkezetet számláló erdélyi "Hangya" szövetkezeti központ elnöke, Lakatos István nyomdász, a Szociáldemokrata Párt Központi Végrehajtó Bizottságának tagja és a párt magyar tagozatának elnöke, Kolozsvár, dr. Szász Pál, az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület /EMGE/ elnöke, Nagyvárad) nyilatkozata, amelynek lényege:

- "A magyar kormány rendkívül súlyos felelősséget vállalna akkor, ha az erdélyi magyarság megkérdése nélkül javasolna Erdélyre vonatkozóan megoldást... Elvárja a magyar kormánytól, hogy mindent elkövessen tekintetben, hogy az erdélyi magyarság a béketárgyalásokon Erdély kérdésében meghallgatásra találjon...",
- "Az erdélyi magyarság felfogása szerint, sem neki magának, sem pedig a magyar koránynak nincsen joga Erdély tekintetében... önkéntes felajánlással területi lemondásba belemenni. Lemondást külső hatalom a magyarságra rákényszeríthet, de az ilyen döntést, ha igazságtalan, az idő orvosolni fogja; az önkéntes lemondást azonban többé jóvátenni nem lehet...",

225 Márton Áron (1896-1980), 1939. február 12-től gyulafehérvári római katolikus püspök. 1949. június 21-én letartóztatták. 1951. június 30-án a bukaresti katonai hadbíróóság életfogytiglani börtönre ítélte. 1955. január 3-án büntetését felfüggesztették, február 2-án szabadlábra helyezték. 1957 és 1967 között szobafogságra kényszerítették, amelyet 1967. november 22-én szüntettek meg. 1980. április 2-án délelőtt 8.45 órakor halt meg a gyulafehérvári püspöki palotában. A gyulafehérvári osi magyar római katolikus székesegyházban helyezték örök nyugalomra.

- "Az erdélyi magyarság saját államában, saját fajtestvéreivel együtt, saját életfelfogása szerint kíván élni. Megérti az erdélyi románság hasonló óhaját, de a maga részéről magának ugyanezt a jogot megkívánja..."
- "A magyarság most már minden román politikai rendszert megismert, de turheto életviszonyokat számára egyik sem hozott..."
- "Az erdélyi magyarság pedig éppen ezért elvárja, hogy a magyar kormánya mag részéről is mindent el fog követni annak érdekében, hogy a béketárgyaláson az erdélyi magyarságot kielégítő területi rendezés jöjjön létre..."
- "Az erdélyi magyarság önmagának és a magyarság összességének súlyos veszedelmét látja minden olyan fölmerülő tervezetben, amely az erdélyi kérdést a magyarság áttelepítésével kívánja megoldani és éppen ezért határozottan elutasítja azt". (297)

A nyilatkozatot eljuttatták Nagy Ferenc magyar miniszterelnökhöz és Gyöngyösi János külügyminiszterhez.

A magyar kormánya Magyarország és Románia közötti kétoldalú kapcsolatok javítására, a területi kisebbségi kérdés rendezésére vonatkozó diplomáciai kezdeményezést Groza román miniszterelnök visszautasította. Groza, a közhit szerint, a maga módján "szerette" (?) ugyan a magyarokat, de mégiscsak román volt, még hozzá - a saját vallomása szerint - dák eredetű, amely vallomása a következőképpen szól: "Ne felejtsek el, hogy dák vagyok; őseim évszázadok óta a Sarmisegetuza 226 falainak árnyékából eredo Sztrigy partjain éltek". (298) Groza tehát a dákoromán folytonosság híve, amely mellett azonban kétségtelenül abban különbözött elődeitől és kortársaitól, de utódaitól is, hogy "... egy alapvető revízió a két nép viszonyát illetően: egyenesen parancsoló". (299) Tette ezt a kijelentést akkor, amikor a körülményekből még arra lehetett következtetni, hogy a békekonferencia nem fogadja el a maga teljes egészében Trianont!

Az 1946-1947. évi párizsi békekonferencián Romániának ugyan le kellett mondania Beszarábiáról és Észak-Bukovináról, de megkapta Észak-Erdélyt, tehát Erdélynek nemcsak a legnagyobbik részét, hanem az egész Erdélyt a Partiummal együtt.

A béketárgyalásokon a párizsi magyar békedelegáció szóvivője Auer Pál 227 volt. Ő ismertette a magyar álláspontot az erdélyi kérdésben. Eloadta __ a többek között - érveként: "... A fegyverszüneti szerződés azt rendeli, hogy

226 Sannisegetuza, Dácia római provincia egykori fővárosa, a hunyad-vármegyei Várhely mellett.

227 Auer Pál (1 885-1 978) ügyvéd, jogi író, diplomata.

Erdély vagy annak nagy része Romániához csatoltassék. Ezek szerint a nagyhatalmak intenciója az volt és nyilván ma is az, hogy Erdélynek csak kisebbik része jusson Magyarországnak". A másik érve pedig a következő volt: "... Az ún. bécsi döntés, amely 1940. augusztus 30-án jött létre, a kerekén 103.000 km²-nyi területből 43.500 km²-t juttatott vissza Magyarországnak. Hangsúlyoznom kell, hogy Hitler és Mussolini döntését nem mi kértük, hanem Románia. Groza miniszterelnök úr maga állapította ezt meg a "Börtön homályában" c. könyvében, amelynek a 290. oldalán ezek a szavak foglaltatnak: Mindenekelőtt ezt a döntést mi románok kértük, illetve Gigurtu, Valer Pop, Manoilescu, stb., minden fenntartás nélkül, eleve alávétve magukat az elfogadott bírák döntésének". Az eredményt tudjuk! Ezt egyformán sýnyli Magyarország és Románia is. A három nagyhatalom (a Szovjetunió, Anglia és az USA) elfogadta a két ország közötti, 1938. január 1-i határt visszaállító rendelkezést és azóta nincs béke "az olajfák alatt".

Míg az I. világháború után a trianoni békeszerződést elokészító tárgyalásokon s a békekonferencián az erdélyi románságot Vaida Voievod Alexandru képviselte, addig az 1946-47. évi párizsi békekonferencián Erdély magyarságát senki sem képviselte. (Az akkori magyar kormánynak, mint vesztes félnek a képviselete csak közvetetten érvényesülhetett. Továbbá: az erdélyi magyarságra a román "demokratikus vezetésnek - Grozának is - csak addig volt szüksége, amíg megtörtént a békekötés.) A II. világháború után a Szovjetunióból hazatért magyar kommunisták, bár itthon vezető szerepet kaptak és vittek, a békeszerződés megkötésében szerepük nem volt. A szerződés tekintetében is, félretéve a magyar nemzeti érdeket, de hűen szolgálva az internacionalista szovjet érdekeket, nem is tulajdonítottak különösebb fontosságot. Számukra egyedül a hatalom megszerzése volt a fontos! Az, hogy "mekkora" haza magyar népessége felett gyakorolják hatalmukat, nem jött számításba!... E "hatalomszerzők" és "hatalomélvezők" megtagadták még 1919-es elodeiket is, akik azért vállalták az ún. Tanácsköztársaságot 228, mert az ennek kommunista vezetői által szervezett ún. Vöröshadsereg súlyos vereséget mérve a cseh megszállókra, sorra foglalta vissza Felvidékünk városait: Kassát, Eperjest, stb. Sokan, nagyon sokan hajlandóak voltak tehát akár kommunisták is lenni, ha megmenthetik "... a széttagolástói a magyarságot". (300) Hogy megtagadták elodeiket bizonyíték az 1946. április 27-i Sebestyén Pál külügyminiszter-helyettesnek bukaresti küldetése. Ez a küldetés is bizonyítja, hogy valóban "...

228 Magyar Tanácsköztársaság a bolsevizmus államformája és közigazgatási rendszer 1919. III. 21 és VIII. 1. között (133 napig tartó proletárdiktatúra Magyarországon).

az aki késon lép" a diplomáciában (K. Á.) rendszerint késon érkezik. (301) Ez történt a II. világháború után az erdélyi kérdésben! Késon érkeztünk!... Idoben ugyan, de "elkéstünk"!... Petru Groza román miniszterelnök 1945 tavaszán úgy tartotta, mindenképpen közös érdekünk, hogy Románia és Magyarország már egymással megegyezve jelenjék meg a béketárgyalásokon. Sajnos, mi magyarok merevségünkkel és lassúságunkkal, még ebben a kérdésben is pártok közötti széthúzásunkkal, e kedvező nyilatkozatnak és álláspontnak a várható elonyeit sem tudtuk kihasználni. A nyugati hatalmaknak pedig az volt az álláspontjuk, hogy olyan román-magyar határ állapotot kell megalkotni, amely önmagában véve is igazságos. Egyébként is készek elismerni bármilyen határkiigazításra vonatkozó megállapodást, amely Románia és Magyarország kölcsönös megegyezésével jön létre, amely jelentős mértékben csökkentené az idegen uralom alatt élő személyek számát. A magyar Külügyminisztériumban 1946. március 6-án pártközi értekezlet vitatta meg a Béke-előkészítő Osztály területi újrendezésre vonatkozó jegyzékét. Szomszédaink már mind közölték álláspontjukat, hogy a trianoni határt óhajtják fenntartani. Március 23-án azonban a koalíciós pártok vitái miatt a területi jegyzék kidolgozását "egyelőre" felfüggesztették. Ezt követően, a magyar kormány 1946. április 23-i ülése után teljesen elkésetten került sor Sebestyén Pál magyar külügyminiszter-helyettes bukaresti küldetésére, aki április 27-én délelőtt Tatarescu román külügyminiszterrel tárgyalt. Tatarescu bár elismerte, hogy a trianoni határmegvonás olyan területeket juttatott Romániának, amelyeket igazán nem lehet a románság bölcsőjének nevezni, viszont Románia a "felszabadító háborúban" betöltött szerepére hivatkozva nem tartotta lehetségesnek, hogy "a területi kérdést akárcsak érintő megbeszélések is létrejöhessenek". Groza miniszterelnök pedig Sebestyén Pállal a következőket közölte: "A magyar kormány közvetlen tárgyalásokra irányuló javaslatára azt kénytelen válaszolni, hogy lett volna talán egy idő, amikor a függő kérdéseket is - közvetlen tárgyalások útján - meg tudtuk volna oldani. Ő tett is kísérleteket abban az irányban, hogy a magyar miniszterelnökkel és külügyminiszterrel találkozzék, de magyar részről olyan választ kapott, hogy az időt nem tartják elérkezettnek egy ilyen találkozóra. Most viszont o nincs abban a helyzetben, hogy a magyar kormánnyal területi kérdésről tárgyaljon és ennek két oka van: egy formai és egy érdemi oka. Formai oka: a probléma már a nagyhatalmak előtt fekszik és nem tartja helyén valónak, hogy mi, két kis állam a nagyok döntésének megpróbáljunk elébe vágni. Érdemben nem tartja lehetségesnek a határokról való tárgyalást azért, mert o Erdély egységének (az 57.000 km² helyett

103.000 km²-t kaptak, Erdélynél 46.000 km²-rel nagyobb területet) megbon-
tását lehetetlennek és végzetes hibának tartja. Egyébként sem tud elképzelni
Erdély kérdésében jó területi megoldást. (302) Következésképpen késtünk,
mulasztottunk, bunt követtünk el, mert a kérdésben pártközi vitákat folytat-
tunk!... 1989-1990-ben is bunt követtünk el, mert a trianoni és a párizsi
"rendezés" természetellenes volta következményeként szemünk előtt lezajlott
események (Németország egyesülése, Csehszlovákia szétválása, a jugoszláv
események: Horvátország és Szlavónia kiválása Jugoszláviából) mellett ismét
felvethető a kérdés: vajon nem mulasztottunk-e? Felvethető ez a kérdés, mert
hihetetlen, hogy a magyar kormány ne tudott volna az 1990-es német-ország-
svájci megállapodásról.. Lehetetlen!... S érthetetlen is, hogy a magyar kor-
mányok miért nem tárták és miért nem tárják a világ diplomáciai fórumai elé
azokat a szerződéseket, amelyeket a trianoni és a párizsi
"békeszerződések" ellen követtek el és követnek el napjainkban is?

XVI. FEJEZET

ERDÉLY ÉS MAGYARSÁGA AZ 1947. ÉVI PÁRIZSI BÉKEKÖTÉS UTÁN, NAPJAINKIG

Az 1947. évi párizsi békeszerződéssei Erdély és nemzeteinek sorsa hosszú időre ismét eldolt. A Szovjetunió, Sztálin és Molotov elgondolásán múlott, hogy Románia Erdélynek nem a "Iegnagyobbik" részét, hanem az egész Erdélyt, ideértve a Partiumot is, megkapta. Így ismét közel 2,5 millió magyar szakadt ki, a magyar nemzettestből s nyílt útja Erdély további elrománosításának, a magyarság térvészése, a románság témyerése folytatódásának.

Ez a szovjet magatartás akkor talán érthető is volt: a két háború között a magyar vezetés szinte semmilyen lépést nem tett azért, hogy "magunkat és érdekeinket" a Szovjetunióval megismertessük és elfogadtassuk. Akkor kormányzatunk csak a kommunista veszéllyel számolt, attól igyekezett menteni a magyarságot. Tévesen!...

A Román Munkás Párt (RMP) Központi Vezetősége 1948. június 10-11-i határozata szerint ugyanis a "nemzeti-nemzetiségi problematika" az említett súlyos gondok ellenére, a forradalmi átalakulásnak ugyan lényeges, de nem volt a legfontosabb kérdése. EI is hanyagolták ezt a "problematikát"! Folytatódott a magyarság üldözése, gazdasági visszaszorítása, összeroppantása, felszámolási intézményeinek a hasonló román intézményekbe való egyelőre csak lassúnak tűnő beolvasztása, de valójában felszámolása. Még csak hallani sem akartak arról, hogy az erdélyi magyarságnak saját gazdasági szervezetei legyenek, mivel a magyarság szervező képességei és kultúráltságával rövid időn belül megvalósítható gazdasági talpra állása ugyan ki nem mondott álláspontjuk szerint, bizonyos fokú rájuk nézve veszedelmes "elkülönítési" lehetőséget biztosított volna a magyarság számára. Szerintük, alapul szolgálhatott volna önállósodási, vagy éppen elszakadási törekvésekhez.

Az RMP elkészítette "A szocializmus építésének alkotmánya" c. tervzetét. Gheorghe Gheorghiu-Dei 229 a tervzet vitájára készített jelentésében

229 Gheorghiu-Dej, Gheorghe (1901-1965), 1945-ben a Kommunisták Romániai Pártja Központi Bizottságának titkára. 1948-tól haláláig a Román Munkáspárt Központi Vezetőségének első titkára.

(1952. IX. 24.) megállapította: az alkotmánynak azt is tükröznie kell, hogy a Román Kommunista Párt nemzetiségi politikája a sztálini tanítás helyes és következetes alkalmazására épül. Ennek szellemében Románia részére új területi közigazgatási beosztást készítettek. Eszerint a Román Népköztársaság Magyar Autonóm Tartományt szervez. Ezen a területen azonban a romániai magyarságnak csak 1/3-a élt, tulajdonképpen csak a szorosán vett székely-magyar lakosság. A tervezet 19. szakasza szerint továbbá: a Magyar Autonóm Tartománynak önálló autonóm közigazgatási vezetősége van, amelyet a tartomány lakossága választ. Fölsorolja azokat a "rajonokat,, 230, amelyeket a tartomány magába foglalt. Ebből a fölsorolásból megállapítható, hogy Magyar Autonóm Tartományból kimaradt (nem véletlenül!) Aranyosszék, a Barcaság és Moldvának a székelység által lakott területe! Csak Udvarhely, Csík, Háromszék és Maros megyéket foglalja magába. Nem mellékes megjegyeznünk, hogy Kolozsvár, a magyar kultúra szellemi központja, kimaradt az "Autonóm" tartományból!...

Az autonóm tartomány illetén való közvetett, rejtett témyérésnek tekinthető létrehozása "kifelé" azt a célt szolgálta, bizonyítsa, hogy Erdélyben csak ezen a területen él magyarság s azt, hogy milyen csodálatos nemzetiségi politikát folytat a népi demokratikus Románia. Arról azonban sehol nem esett szó, hogy ez az új közigazgatási egység csak nevében autonóm, önálló. A román állam a magyar nyelv közéleti használatának alkotmányos jogát csak ezen a területen ismerte el. Rajta kívül, arra hivatkozva - ami egyébként nem volt igaz -, hogy a többi tartományban a magyarok "elhanyagolható" kisebbségben vannak, teljesen visszaszorította. (303)

A Romániai Magyar Szó 1948. március 18-i száma azt közölte, hogy az 1948. évi népszámláláskor Romániában 1.499.851 magyar élt, az ország (!) lakosságának 9,4%-a. A Magyar Autonóm Tartomány népessége pedig összesen: 740.318 fő volt, amelyből 539.669 fő volt magyar. Következésképpen az 1948. évi népszámlálás szerint Románia 1.499.851 magyar nemzetiségu lakosából 960.182 fő, tehát közel 1 millió fő kimaradt ebből az "autonóm" tartományból, szabad prédájául a nacionalista-kommunista román államvezetésnek. Az 1949. évi területi beosztás szerint, még a következő vármegyékben élt jelentős számban magyarság:

- Kolozs vármegye: 366.193 lakosból 118.823 magyar
Kolozsvár: 67.977

230 Rajon, körzet, kerület.

- Szilágy vármegye: 373.220 lakosból 141.369 magyar
Zilah: 6.566
- Temes vármegye: 528.662 lakosból 108.481 magyar
Temesvár: 16.139
- Bihar vármegye: 515.591 lakosból 164.896 magyar
Nagyvárad: 52.541
- Szatmár vármegye: 912.391 lakosból 104.419 magyar
Szatmár: 30.536

A Magyar Autonóm Tartományban tehát a romániai magyarságnak csak mintegy 1/3-a élt. Így a romániai-erdélyi magyarság nyelvhasználatát csak a tartomány területére korlátozódott úgy, hogy a tartomány épületében még annak vezetői is csak románul "tartották veszélytelennek beszélni"!, nem nagy dicsőségére sem ezeknek, sem annak a román "demokratikus" vezetésnek és nemzetiségi-kisebbségi politikának, amely ezt megkívánta, vagy inkább megkövetelte!

1960. december 19-én az RMP Központi Bizottsága ülése után, Nicolae Ceaucescu 231, a Román Nagy Nemzetgyűlés előterjesztette a "Román Népköztársaság területi-közigazgatási beosztásának megjavítására vonatkozó törvényszervezetet". A Magyar Autonóm Tartomány nevét Maros-Magyar Autonóm Tartományra változtatták. A belső néprajzi arányok megváltoztatására Temesvár tartományból hozzá került Sármás, Ludas és Dicso rajon egy része. Sztálin tartományból is hozzá csatoltak egy (!) falut. A korábbi Magyar Autonóm Tartományból Sztálin tartományhoz csatolták viszont a magyar lakta Sepső és Kézdi rajonokat. Így a Maros-Magyar Autonóm Tartomány területe növekedett ugyan, de a magyarság száma (egyébként is ezt célozta ez az újabb területi-közigazgatási beosztás!) csökkent a román többségű részek hozzá-, és a magyar területek elcsatolásával. Újabb, most már "begyakorolt" rejtett térnyerés a románság számára, ugyanakkor térvesztés a magyarság rovására. Ezt követően, 1968-ban visszatértek a megyerendszerre s így már csak két megye, Hargita és Kovászna maradt magyar többségű, ahol a romániai magyarság 24%-a élt. Ezzel a közigazgatási átszervezéssel a volt "autonóm" területen megszüntették a magyar helységnevek kiírását és fokozatosan az egyéb magyar nyelvű feliratokat is. Előre vetítette "árnyékát" az autonómia teljes megszüntetésének, felszámolásának.

231 Ceausescu, Nicolae (1918-1989), 1965-től a Román Munkáspárt Központi Bizottságának titkára, a Politikai Bizottság tagja. 1967-től kivégzéséig (1989) Románia Szocialista Köztársaság elnöke, a Román Kommunista Párt főtitkára.

Az RMP kongresszusán (1960. VI. 20-25.), jóllehet meghirdették az iparosítás következetes végrehajtását, a termelésnek 15 év alatti hatszorosára emelését, a muszaki színvonal emelését és a mezogazdaság szövetkezetesítésének (kollektivizálásának!) a befejezését, a Magyar Autonóm Tartományban csökkentették az iparosítás ütemét, hogy ezzel serkentsék az elvándorlást és magyartalanítsanak színtiszta, vagy többségi magyar területeket. Tervük nem maradt terv! Teljesítették, sikerrel!... A csaknem színtiszta székely-magyar városokból a nép húzódtott a munkahelyhez közel, vagy közelebb eső helységekre. Ezzel a közvetett, de valóságos emberüldözései, törvényszerűen, szinte napról-napra csökkent ezeknek a városoknak a magyar lakossága és helyére hozták - államilag szervezeten és irányítottan - a románságot. Erre egyetlen példa:

Az 1966. évi népszámlálás adatai szerint Marosvásárhely:

összlakossága: 104.937 fő volt, ebből:

- magyar: 71.206 (67,8%)

- román: 32.030 (30,5%)

Mindössze 11 év után, az 1977. évi népszámlálás adatai szerint a város:

összlakossága: 130.051 fő volt, ebből:

-magyar: 81.151 (62,4%)

- román: 46.558 (35,8%)

Tíz-tizenegy év alatt tehát a magyarság lélekszáma 5,4%-kal csökkent, a románságé 5,3%-kal emelkedett.

A városnak 1985-ben összesen: 154.904 lakosa volt, ebből:

- magyar: 85.176 (55,9%)

- román: 66.420 (42,9%)

Újabb nyolc év alatt tehát a magyarság száma további 6,5%-kal csökkent, a románságé újabb 7,1 %-kal emelkedett.

Ceausescu diktátor idején - 1966 és 1989 között -, 23 év alatt, Marosvásárhely - a székely-magyar főváros - román lakossága 55.306 fővel növekedett. Ez több, mint amennyi a város összlakossága volt 1935-ben, amikor 40 ezer fő volt. Vitathatatlanul tehát államilag szervezett és irányított betelepítései, kompakt, tömör magyar népesség-megbontással állunk szemben úgy, hogy eközben magyarokat "így vagy úgy", de kiűldöztek a városból, ősi szülőföldjükről.

A városnak 1992-ben összesen:

- magyar: 85.744

- román: 76.799 lakosa volt.

A magyarságnak Marosvásárhelyről való kiűldözése folytatódik s nem szunik meg mindaddig, amíg el nem érik a román többséget. Így a hajdan teljesen magyar Marosvásárhelyen a lakosok közel fele ez idő szerint a román lakosságból kerül ki. A Vasgárda, Románia volt fasiszta-terrorista szervezeteinek utóda, a Vatra Romaneasca (Román Tuzhely) alapszabályának a 16. pontja szerint: Romániában a "..... román nyelv egyedül uralkodik. Semmi más durva nyelvet hallani nem akarunk. Nincs másik nyelv, csak a román. Minden románt felszólítunk, hogy támogassa a mi céljainkat, amelyek most Marosvásárhelyre koncentrálódnak, de majd kiterjesztjük az egész Nagy Romániára. (304) A Vatra Marosvásárhelyre való "koncentrálása" sikerrel járt. A város a 2000. június 13-án megtartott romániai helyhatósági választások második fordulóján, román nemzetiségu polgármestert kapott!...

Románia, a román állami és pártvezetés kiemelt föladatának tartotta az erdélyi városok nemzetiségi összetételének a gyors megváltoztatását. Ezt az ún. "zárt városok" rendszerének a bevezetésével érték el. Ennek értelmében a jelentős erdélyi városokba való betelepülést, csak "népgazdasági érdekből" engedélyezték. Így a nemzeti kisebbségeknek az e városokba való letelepedése szinte lehetetlenné lett s azt eredményezte, hogy csak 1956-1977 között Erdély 8 legjelentősebb nagyvárosában 5-17%-kal (általában 11,3%-kal) csökkent a magyar lakosság arányszáma, miközben az Erdélyen belüli arányuk - hivatalos, tehát román adatok szerint - 2,2%-kal, valójában ennél is kevesebbel esett vissza. A városokba való betelepítés jórészt a Keleti és a Déli Kárpátokon túli területekről történt. Csak e rendelkezés alapján, 40 év alatt, több mint fél millió havasalföldi és moldvai román került a tágabb értelemben vett Erdély nagyvárosaiba. (305)

Visszatérve azonban a Magyar Autonóm Tartományra és a későbbi Maros-Magyar Autonóm Tartományra megállapíthatjuk, meg kell állapítanunk, hogy ez a külföld félrevezetésére, becsapására életre hívott - lakosság-összetétele miatt - torzszülemény, szerencsére csak 14 évet élt. A román nemzeti-kommunizmus a tartományt, a Románia kellos-közepén levő magyar-székely "mini állam"-nak, sovinszta és állandó feszültségkelto gócnak tekintette, olyannak, amely - szerinte - súlyosan veszélyezteti Románia békéjét és jövőbeni területi épségét. (306) És ennek tartja ma is!...

Az erdélyi magyarság sorsáért felelos erdélyi magyarok kétségbeesetten, csak szemlélhették, hogy a román népesség nagyarányú betelepítésével, a székelység "elirányításával" a Regátba, (a volt Ó-Romániába) a román párt-, és állami vezetés minden igyekezete arra irányu It, hogy az egységes székely

séget, a Székelyföldet megossa, ízeire szedje szét. A hivatalos Magyarország pedig hallgatott!... Megbocsáthatatlanul!...

A romániaság betelepítésévei egyidejűleg rendszerességgel folyt a magyar értelmiség és szakmunkásság ki-, vagy behelyezése a Regátba. Azt a magyar értelmiségit, pl. orvost, állatorvost, gyógyszerészt, mémököt, mezogazdasági szakembert, pedagógust, stb., aki a Regátba szóló kinevezését, áthelyezését nem fogadta el, munkanélkülinek, munkakerülőnek nyilvánították és nagyösszege pénzbüntetéssel sújtották. A családos magyar értelmiségieknek, ha esetleg Erdélyben hagyták oket dolgozni, lehetlenné tették családi életüket. PI. a kolozsvári lakosú tanár férjet Nagyenyeden, orvos feleségét Nagykárolyban alkalmazták, teljesen ellenkező irányban, azért, hogy mennél távolabb legyenek egymástól, állandó lakhelyüktől. Elvégre így is szétzilálható, majd léte is kétségbe vonható egy nemzeti kisebbségnek, főleg ha az magyar!

Az erdélyi magyar értelmiségről lévén szó nem mulaszthatjuk el rámutatni e réteg elmaradhatatlan újratemelésének az akadályozásáról, vagy legalábbis, a minimumra való leszorításáról. Az 1968. május 16-án elfogadott oktatásügyi törvény a magáévá tette a Román Kommunista Párt Központi Bizottságának ugyanezen év április 22-25-én tartott teljes ülésének határozatát, amely szerint: "A tanügyi szabályzatban előírt fölvételi vizsgákon a jelentkezőknek jogukban áll anyanyelvükön vizsgázni, azokból a tantárgyakból, amelyeket ezen a nyelven tanultak". Tíz esztendő múltán, 1978. december 21-én, Románia Nagy Nemzetgyűlése új tanügyi törvényt szavazott meg. Ennek a 109. §-a továbbra is biztosította a kisebbségi tanulók számára az anyanyelven való felvételizés jogát minden oktatási intézményben és minden oktatási szinten. Bukarest azonban ezeket a rendelkezéseket semmibe véve, 1985-ben, a következő szabályozást vezette be: "Azok az együttéltető nemzetiségek sorából származó pályázók, akik olyan tagozatok versenyvizsgáira iratkoztak be, amelyeken anyanyelven folyik a tanítás, föltüntethetik a típus kérvényben azokat a tárgyakat, amelyeket a líceumban anyanyelven tanultak és amelyekből ezen a nyelven kívánnak vizsgázni". Ez a rendelkezés a gyakorlatban azt jelentette, hogy 1985 óta anyanyelven felvételizni csak azoknak a felsőfokú tanintézeteknek azokon a tagozatain lehetett, ahol anyanyelven folyik a tanítás is, ám az anyanyelven folyó tanítást csaknem mindenütt folszámolták. Az 1985-ben hozott említett fölvételi rendszabály a kisebbségi tanulók előtt, ha azok anyanyelven végezték a líceumot, bezárta a felsőfokú tanintézetek kapuit. (307) E rendelkezéssel akadályozni kívánták a magyar értelmiségi réteg

újratenelodését, biztosítani a maguk számára az értelmiségi pályák hatalmi kisajátítása lehetőségét, állandósulását. Így azok a magyar fiatalok, akik anyanyelven folytatták líceumi tanulmányaikat, vagy nem folytattak egyetemi tanulmányokat, vagy kényszerültek lemondani anyanyelvükrol s akkor talán részükre is lehetőség nyílt egyetemi diploma megszerzésére. Egyetemi végzettséget szerezni kívánó magyar fiatalok közül sokan vagy Magyarországra jöttek tanulni s tanulmányaik befejezése után itt telepedtek le, helyezkedtek el, vagy más országokba vándoroltak elosegítve mindezekkel a románság témyerését, a magyarság sorvadását, térvesztését Erdélyben.

Közben mind Románia, mind Magyarország részérol román-magyar, magyar-román testvériségrol tájékoztattak. E testvériségnek "köszönhetően" kerülhetett sor Kádár Jánosnak 1957-ben, az 1956. évi magyar forradalmat és szabadságharcot követően, romániai látogatására. Kádár ez alkalommal, marosvásárhelyi beszédében a magyarság számára együgyusége miatt örökre "felejtethetetlenül" kijelentette: Magyarországnak éppen elegendő földje, területe van, nem kívánja senki másét, mármint a Romániáét. Arról egyetlen szava sem volt, hogy a román államtól és dicso kommunista pártjától mit kívánna az erdélyi magyarság számára! (A beszédre összesereglett magyarok faképnél hagyták, pillanatok alatt szétszéledtek!)

A két kommunista vezér ezt követően találkozott még 1975. április 31-én a Helsinki Európai Biztonsági és Együttműködési Konferencián, 1976. június 30-án Berlinben a Kommunista és Munkáspártok Konferenciáján, majd 1977. június 15. és 16-a között Debrecenben és Nagyváradon. Június 16-án Nicolae Ceausescu, a Román Kommunista Párt fotitkára, Románia Szocialista Köztársaság elnöke és Kádár János a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának fotitkára Nagyváradon közös közleményt írtak alá. Ennek értelmében a két országban: Romániában a magyar, Magyarországon a román nemzeti kisebbség ügyeinek megoldása (rezolvarea!), az illeto ország belügye. (308) Ezzel a megállapodással a Romániában élő közel 2,5 millió magyar, a Magyarországon akkor élt mintegy 18 ezer román nemzeti kisebbség megoldásának és kezelésének ügye: belügy. Errol a megállapodásról egyetlen véleményünk lehet: együgyu, bünös elárulása az erdélyi magyarságnak, hosszú távon az összmagyarságnak. Ezzel a megállapodással is erosödött és folyt, folytatódott a román párt- és államvezetés kénye-kedve szerint az erdélyi magyarság térvesztése, a románság témyerése Erdélyben! "Magyar" egyetértéssel és hozzájárulással!...

Az 1947. évi párizsi békekötés után is, Románia tartva a II. bécsi döntés (1940. VIII. 30.) esetleges előzménynek (precedensnek) való minősítésétől, élesen támadta és támadja azt. Nem riad vissza e tekintetben a tények elferdítésétől, kiforgatásától, Észak-Erdély lakosság-összetétele statisztikai adatainak elfogadhatatlan ismertetésétől sem. Különböző kiadványokkal igyekezett és igyekszik meggyőzni elsősorban az idegen közvéleményt ennek "igaztalan" voltáról, a Románia megcsonkítását jelentő "aljas" szerepéről. Ezekből a kiadványokból az tunik ki, mintha Erdély ezer éven keresztül nem magyar, hanem román terület lett volna. Ilyen kiadvány pl. hogy ezúttal csak ezt az egyet ismertessük a nagyon sok hasonló közül az 1976-ban német nyelven kiadott: Die ungarische Nationalität in Rumänien (A magyar nemzetiség Romániában) c. kiadvány. Ennek a 8. oldalán a következők olvashatók: A német-olasz tengelyszerződés aláírása következtében a bécsi döntés 1940. augusztus 30-án kiragadta Erdély észak-nyugati részét (43.492 km²) mintegy 2.667.000 lakost (többsége román), amelyet a Horthy-Magyarországhoz csatoltak. A kiadvány szerint tehát Észak-Erdély lakosságának a "többsége" román volt. Ha ez valóban igaz lenne, a kiadvány szerzői széles körű statisztikai adathalmazzal hozakodtak volna elő. Ehelyett a reájuk jellemző "nagyvonalúsággal", csak szólamyszerűen kimondják, de nemcsak kimondják hanem le is írják, hogy Észak-Erdély többsége román volt. Csakhogy a statisztikai adatok arról tanúskodnak: Észak-Erdély akkori lakosságának abszolút többsége - amint erre már rámutattunk - magyar volt.

Két román történész: C. Giurescu és Al. Gh. Savu a Magazin Istoric c. ez a magyarellenes uszításban vezető szerepet játszó román havi folyóirat (309) -, 1985. március 3/216. számának a 23-27. oldalain tanulmányt közölnek "Egy a történelem által elítélt múlt" c. alatt. A tanulmány Bibó Istvánnak "A magyar demokrácia kezdetei" c., a Kritika 9/1984. számában, Szilágyi Sándor gondozásában közzétett tanulmányát támadja, minden alap nélkül. A román szerzők szerint, Erdély mindig román többségű állam volt, ami - amint ezt több ízben bizonyítottuk - egyszerűen szólva, nem igaz! A magyarság az erdélyi román többséget - amióta az ténylegesen létezett, azaz a XVII. század végétől a XVIII. század elejétől tisztességgel elismerte, nem vitatta. Tudta és tudja - amit Dinu és Savu történészek nem akarnak tudni: hogyan, mely okoknál fogva alakult ki az addig erős, abszolút magyar többségből az általuk hangoztatott román többség. Szerzők nyilván abból a románságra jellemző gondolkodásukon alapuló meggyőződésükből kiindulva, hogy munkájukat románokon kívül, senki sem tartja tanulmányozásra érdemesnek, vagy olya-

noknak kerül a kezébe, akik az ún. erélyi kérdést nem ismerik, kockáztatták meg fölhívni a magyar tanulmány szerzőjének figyelmét: világosítsa föl a magyarságot, hogy "... ez tudja, Erdély sohasem volt magyar föld, hanem a magyar királyság által megszerzett terület. Igaz, hogy Erdély területén az utóbbi évezredben megtelepedett magyar eredetű lakosság is. Ez összekötötte sorsát a román nép végzetével, hozzájárulva az anyagi és szellemi javak megteremtéséhez, együtt harcolva a románokkal a történelem döntő pillanataiban a szabadságért és társadalmi igazságért". (Fordította: K. Á.) Ezek csodálatos szavak, csak - amint az idézett sorokból és ennek a munkának minden részéből és betűjéből megállapítható - nem fődnek semmiféle valóságot, igazságot még kevésbé!... És nemcsak szerzőknél, minduntalan találkozunk az általuk megfogalmazottakhoz hasonló történelmietlen kijelentésekkel és "ténymegállapításokkal" az "erdélyi kérdésben". Határtalan, s teljességgel alaptalan a román történész társadalomnak az az igyekezete, hogy ebben a kérdésben birtokjogra hivatkozzon az évszázadok óta és még ma is tartó ténynyerésük helyett, amelyet ez a munka is bizonyít! Ez a társadalom egy ideig megelégedett azzal, s ezt nem gyozzük hangsúlyozni, hogy Erdélyben román többségről csak attól az időtől szólt, amelytől kezdve ez a többség valóban jelentkezett. Később azonban csak a XVII-XVIII. századdal kezdődő többség hangoztatásával fölhagytak, s az I., majd a II. világháború után --számolva az idomulás ködbe terelő természetével - kezdték emlegetni, hogy a románság Erdélyben "a kezdetektől fogva", már a magyar honfoglalás (895) előtt és annak idején, majd ezt követően is állandó számbeli fölényben volt.

Fazekas János, a román politbüro (a legfelsőbb pártvezetés), tagja, a minisztertanács (kormány) elnökhelyettese, 1989. januárjában az Erdélyi Magyar Nemzeti Kisebbség Demokratikus Szövetsége nevében úgy ítélte meg, hogy az idők kedveznek egy békés kibontakozásnak, levelet intézett Javier Perez Cuellár-hoz, az ENSZ főtárháza felé. Fazekas levelében - a többi között rámutatott:

- Romániában a Ceausescu-féle diktatúra alatt olyan mértékű nemzetiségi kisebbségi elnyomás, eraszakos beolvasztás a románságba, azaz népiítés folyt, hogy minden állami intézkedés ellenére, mintegy 50 ezer, zömében magyar nemzetiségű egyén volt kénytelen elmenekülni az országból;
- meghirdették az ún. "nemzeti homogenizálás" rasszista természetű programját azzal a nem titkolt szándékkal, hogy megteremtik a nemzeti szempontból egységes - szerintük homogén - Romániát;

- a falurendezési terv alapján magyar és szász falvak fölszámolását kezdték el, ami egyet jelentett a falvak iskoláinak és egyházainak a felszámolásával;
- a kérdés megszűnt a román-magyar viszony kérdése lenni, nemzetközi méretűvé duzzadt, s súlyosan veszélyezteti Dél-Kelet-Európa békéjét.

Így, az a Fazekas János, aki az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc célkitűzéseivel egyetértő erdélyi magyar "konfuz intellektuelléket", egy a Román Munkáspárt Központi Bizottságához 1956. december 5-én írott levelében a Securitate figyelmébe ajánlott, 30 pontból álló olyan javaslatot küldött az ENSZ főtákarának, amelynek figyelembe vehető lehetne nemcsak a közel 2 milliós romániai-erdélyi magyar nemzeti kisebbség ügyének a tisztességes rendezéséhez, hanem alapul szolgálhatna a nemzeti kisebbségek ügyének az általános - európai szintű - rendezéséhez is. (311)

Ami a népszámlálás kivitelezését illeti: a népszámlálási íveken az anyanyelvre, a nemzetiségre, a vallásra vonatkozó "kérdéseket" utólag, a földolgozáskor jegyezték be, ami a létező leghátrányosabb megkülönböztető összeférési (népszámlálási) módszer. Tudatos ferdítés, magyar nyelvünkön csalás és egyidejűleg témyérésre való rejtett törekvés, hogy a magyarságot: magyarok, székelyek és csángók megjelöléssei csoportosították.

A székely megjelölés arra szolgált (és szolgál!), hogy a tájékozatlan, elsősorban a külföld előtt a székelyek ne magyar, hanem a magyarságtól teljesen különálló nemzetiségnek tunjenek!

A csángó megjelölés arra szolgált (és szolgál!), hogy ennek a magyarságnak mintegy volt 400 ezres (3/4-ét már kényszer-asszimilálták!) tömegét egészen románnak minősíthessék és vehessék számításba.

1989 decemberi adatok szerint, amelyeket Lácza Ervin közöl A hamis román történelem c. írásában (Szittyakürt, 1991. március-áprilisi sz. 10. o.) Románia lakossága: 23.200.000. Ebből: 2.300.000 erdélyi és 300.000 moldvai magyar, összesen: 11,2%; német: 294.000 - 1,3%; cigány: 2.000.000 - 8,6%; orosz, bolgár, rutén: 2.1710.000 - 9,4%; egyéb: 285.000 - 1,2% (török, stb.) nemzetiségű.

A román statisztika a bemutatottakkal szemben a The 1990 Information Please Almanach-ban közölt adatok szerint Romániának 89% román, 8% magyar, 1,5% német és 1,5% egyéb lakosa van. Eszerint 20.650.000 román, 1.850.000 magyar, 350.000 német és 350.000 egyéb lakosa lenne. Azaz: az ismert adatokhoz képest Románia 2 millió orosz, ukránt és bolgárt, 2 millió cigányt és 800.000 még el nem románosított (el nem románosodott) magyart bekebelez a románságba. Következésképpen - s ez nem vitatható, de

nem is vitatjuk el! - Romániában román statisztika szerint - igazán - sem az ún. államalkotó nemzetnek, sem nemzetiségeinek a tényleges számát ismerni nem lehet.

Romániában, ezen belül Erdélyben tehát a magyarság lélekszámát megállapítani lehetetlen. A magyarság tényleges lélekszámának a megállapítása, csak érdektelen idegenek közbenjöttével, ezek által végzett nemcsak ellenőrzött számlálással és adatfeldolgozással, tisztességesen összeállított népszámlálási lapok (ívek) alkalmazásával lehetséges. A román törekvések azonban - ellentétben a XXI. századhoz méltó követelményekkel - arra engednek következtetni, hogy egy újabb népszámláláskor - Európa Unió-s tagság ide, NATO-beli tagság oda - nem lesz szükség a nemzetiségek nyilvántartására az "egy ország egy nép", egyébként teljesen tudománytalan ideológiai megközelítés elve alapján. Számbeli veszteség a romániai-erdélyi magyarság számára, az ott élt, magát mindenkor magyarnak valló zsidóság elűzése, majd pénzért való eladása.

A magyarság térvesztését, a románság térnyerését bemutatandó, vissza kell térnünk az 1992-es román népszámlálást közvetlenül megelőző idokhoz. (Egyébként e népszámlálás szerint Erdély magyar lakossága: 1.624.959 fő, 20,5%). A román rendszerváltás előtti utolsó számbavétel, népszámlálás 1977-ben volt. Akkor 1.714.000 magyart írtak össze. Megjegyzendő, hogy akkor már erősödött a magyarok üldözése, de még nem folyt a Ceausescu falurombolásos intézménylezáró dühöngése. Az 1989. évi román forradalom előtt és után, az erdélyi magyarság egy kis része igyekezett nyugat felé, elsősorban Magyarországra vándorolni. Az 1970-es, az 1980-as évek kivándorlása még nem volt tömeges, de 1987 végére 14 ezer főre volt becsülhető a Romániából Magyarországra települtek, vagy áttelepülési kérelemmel jelentkezők száma. Román belügyi közlés szerint 1990-1991 folyamán további 18.534 magyar nemzetiségű távozott hivatalosan az országból. Ez a részletes adatok ismeretében hihetőnek tűnik a bukaresti népszámlálási bizottság főigazgatójának -ugyancsak a román belügyminisztérium közlésére alapozott- állítása, amely szerint 15 év alatt összesen 60 ezer magyar hagyta el véglegesen Romániát. A tényleges szám azonban ennél jóval magasabb lehet, mivel magyarországi források szerint legalább 120 ezer romániai-erdélyi magyar telepedett át Magyarországra. Varga E. Árpád szerint az erdélyi magyarság elvándorlási vesztesége az 1994-et megelőző 3 és fél évtized alatt, összesen 150-200 ezer főre tehető. (312) Ez érthető és ez a szám elfogadható! A ceausescu-i diktatúra idején az ország politikai és gazdasági közállapotából

kiábrándultak, a súlyos nemzetiségi megkülönböztetésből eredő elnyomást szenvedettek, az életlehetőségeik jobbítását külföldön remélik, kivándorlásra szánták el magukat, s kik törvényesen, kik törvényellenesen, elhagyták és folyamatosan elhagyják Romániát! El kell hagyniuk, mivel életlehetőségük egyre erősebben szűkül be a Székelyföldön. Következik ez Románia pl. 1998. évi állami költségvetésének az elosztásából. Ennek a költségvetésnek az összege: 5.215.580.000 lei (5 ezer milliárd) volt. Ebből Erdélyre (14 megye):

1.114.368.000 ezer lei esett. Példák:

Alba (Fehér) megyére:	86.270.000 ezer lei,
Brasov (Brassó) megyére:	139.788.000 ezer lei,
Mures (Maros) megyére:	63.653.000 ezer lei,
Harghita (Hargita) megyére:	49.684.000 ezer lei,
Covasna (Kovászna) megyére:	36.704.000 ezer lei,
Cluj (Kolozs) megyére:	139.226.000 ezer lei esett.

Bukarestre, a fővárosra: 1.475.618.000 ezer lei, azaz 361.250.000 ezer leivel több, mint az egész Erdélyre! (313)

Az ismertett adatokból megállapítható, hogy Erdélyen belül a legkevesebbet a két magyar megye: Hargita és Kovászna kapja! Az a két magyar megye, amelyeknek lakossága a volt Csík, Háromszék, Kisküküllő, Nagyküküllős Udvarhely megyék lakosságát jelenti. S ugyanezt az eljárást követik megyéken belül azokkal a helységekkel, amelyeknek lakossága többségében magyar. .

A Székelyföldet s a magyar többségű helységeket "elkerülik" a jelentősebb beruházások, mert nem jutnak hozzá olyan, a központi alapokból származó összegekhez, amelyek az infrastruktúra vagy a kommunális fejlesztés és életszínvonal emelkedés terén előrelépést biztosíthatnának. Következmény: a magyar lakosság menekülése, elvándorlása!

A magyarság aránya román adatok szerint - és hangsúlyoznunk kell, hogy román adatok szerint - 1920-ban 25,8% volt. Ez az arány Kocsis Károly számításai szerint 1986-ra 25,1 %-ra csökkent. Ez egyébként minimális csökkenés, mivel az erdélyi magyarság mintegy 2 milliós tömegével történelme legnagyobb létszámát érte el. (Európai nemzeti kisebbségei között a legnagyobb!) Elérhette ezt a lélekszámot, mivel viszontagságos sorsával soha, egy pillanatra sem szunt meg szembenézni és ellenállni. Viszontagságos helyzetének és erős ellenállásának a következménye, hogy az európai nemzetiségek, etnikai csoportok között, az ő asszimilálódása mutatja a legalacsonyabb arányt. (314)

A magyar határ mentén még ma is széles sávban föllelhető egy magyar többségű övezet, magyar szellemiséget hordozó nagyvárosokkal (Nagyvárad, Szatmárnémeti). A legnagyobb sűrűségű magyarság közismerten a Székelyföld. Hargita és Kovászna megye 85 vagy 78%-a ma is magyar, nagy többségében székelynek és magyarnak maradt városaival, mint Székelyudvarhely, Csíkszereda, Gyergyószentmiklós, Sepsiszentgyörgy, Kovászna, Kézdivásárhely. Félített magyar nyelvterületek vannak még a Szilágyságban, a Mezőségben és Kalotaszeg vidékén.

Ezek az adatok megnyugtatóan hatnának, de ha arra gondolunk, hogy már a Ceausescu-uralom idején az egységes székely tömb megbontására, elrománosítására, dél felől két román lakosság-éket indítottak észak felé, nem lehetünk nyugodtak. A hatalom, adta hírül a Nagyváradon megjelenő Erdélyi Napló 1994. április 6-i száma (4. o.), újabb katonai egységeket telepített és telepít a Hargita-megyei Zetelaka helységbe és környékére, e színmagyar vidék lakossága néppolitikai összetételének megváltoztatására és feszültségkeltés céljából. Nem titkoltan Erdélyben állomásozó, ún. erdélyi külön hadsereget hoztak létre, az erdélyi magyarság megfélemlítésére, számarányának a javukra való megváltoztatására.

A Román Ortodox Egyház Szinódusa (Zsinata), 1975. október 16-án Gyulafehérváron, az ősi (1009) magyar Római Katolikus Erdélyi Püspökség székhelyén, létrehozta a Gyulafehérvári Román Ortodox Püspökséget. Újabban, a csaknem színmagyar Csíkszeredában is megalakult a Román Ortodox Püspökség. Létrehozása, minthogy hívei nincsenek, nem vallási-egyházi igények kielégítését szolgálja! Szakadatlan folyik tehát a román betolakodás az ortodox egyház részéről. A magyarság megbontását célzó, politikai célokat fedő, magyarságellenes intézkedés, ez a Székelyföld magyar lakossága néprajzi összetételének a megváltoztatására irányuló, további román térnyerést jelentő "háttérmanőver". (315) Ebben abetelepítési, rátelepítési folyamatban a tervszeruséget, a végcélt nem látni, magyar részről elhallgatni, ellene nem tiltakozni nem lehet, mert jóvátehetetlen magyar térvészítést, ugyanakkor román térnyerést jelent!

Itt kell megjegyeznünk: a román államelnök, Emil Constantinescu 2000. november első napjaiban látogatást tett a Székelyföldön. (316) Találkozott a székelység politikai és a közélet képviselőivel. Csíkszeredán kijelentette: "Fontos, hogy a térség magyarjai megtanuljanak románul, illetve a románok magyarul". Ismerve a román gondolkodás módját, kijelentése úgy értelmezendő, hogy a térség minden magyarjának - ha élni akar - meg kell tanulnia ro-

mánul. Gyergyószentmiklós érintésével az államelnök Marosfore, látogatásának utolsó állomáshelyére utazott, ahol Ioan Selejean román ortodox püspökkel folytatott megbeszélést. A püspök bizonyára "bölcös" javaslatokkal és útbiztosítással látta el az államelnököt a Székely föld magyarságát érintő kérdés - összességben. Természetesen a román nemzetpolitikai elveknek megfelelően!...

Székelyudvarhely polgármestere 1993-ban, 99 évre bérbe adott egy ! 6.700 négyzetméteres területet azon céllal, hogy svájci adományozók pénzéből fogyatékos-otthon épüljön környékbeli, rászoruló gyermekek számára. 1996 júniusában az építést végző bukaresti cég, az Aris Industrie Rt. a félkész épületet, egy frissen alakult román görög katolikus apácarendnek, a Szeplőtlen Szív Kongregációnak adományozta. (317) Errol értesülve, a városvezetés - számolva a gesztus tényleges céljával, a város magyar lakosságának a fel lazításával -, az építkezést leállította. Az idoközben beköltöző apácákat a városlakók kitessékelték az épületből, de a karhatalmi erők visszahelyezték őket. Minthogy az apácarend tiltakozó álláspontja mögött a román hatalom ellensúlyozhatatlan célja áll, a város vezetése kénytelen "megadni magát"! Elvégre - szerintük - Erdély román népességének összetételét úgy alakíthatják, ahogy az a további térnyerésükhöz fuzodo nemzetpolitikai érdekeik "megkívánják".

A budapesti "Kossuth" Rádió 1997. április 26-i déli 12 órás híradása szerint, a sepsiszentgyörgyi román csendorlaktanya építését, a város és környéke magyar lakossága tiltakozása ellenére folytatják. A város vezetése és lakossága tiltakozása ellenére a laktanya tervezett épülete túlméretezett és szükségtelen. A román hatalom ellenlépésül megerősítette a rendorséget a városban és a magyar lakta falvakban, kisvárosokban, s csak román, magyarul egyáltalán nem beszélő rendoröket helyezett a térségbe. (A Székelyföldön a rendorök 80%-a nem beszél a lakosság nyelvét.) A lakosság tiltakozik a hasonló intézkedések ellen, mert ezekkel a hatalom célja egyértelműen az o elnyomása, a népességi viszonyok megváltoztatása (318), egyszóval a helyi román térnyerés kieroszakolása, állandóvá tétele.

Közép-Európa, amelynek Erdély részeivel együtt a legkeletibb földdarabja, az Északi és a Keleti-tengertől az Alpokig és a Kárpátokig terjed. Az, hogy Erdély Közép Kelet-Európához tartozik-e vagy sem, nem függ attól, hogy Románia, avagy Magyarország része. Egyszerűen Kelet Közép Európa, míg Románia másik fele a Balkán része, kultúrájában kétségtelenül az, amiért ez a két terület csak mesterségesen, természetellenesen illeszthető egymással,

ami hosszabb távon csak megbosszulhatja magát! Csak árthat mind térségünknek, mint Európának. A trianoni békediktátum az ehhez a Közép-Európához tartozó Erdélyt, Európa keleti határtartományát, minden történelmi, politikai és gazdasági - közgazdasági - megfontolások mellozésével kiszakította a Közép-Európához tartozó Magyarország testéből, s azt a balkáni 232 kultúrájú, a Kárpátokon túli akkori Ó-Romániának juttatta! Figyelmen kívül hagyva az ott honolt gazdasági nyomort, züllött belső viszonyokat és nemzetiségi elnyomást. Ez az akkori Románia átlépett a Keleti és a Déli Kárpátokon, amelyek összefüggő láncolata mindenkor természetes elválasztóeurópai határ- és törésvonala volt nemcsak a nyugati és keleti kultúrának, hanem az egymástól több alapvető vonásában különböző nyugati és keleti kereszténységnek is. A keleti világnak egy darabja kelt át ezen a törésvonalon a nyugati világ legkeletibb, ennek mind politikai és társadalmi, mind egyházivallási tekintetben tőle merőben különböző területére. Míg a nyugati kultúra alapja az a fölfogás volt és maradt, hogy az emberi lény szabad és felelős személy, hogy léteznek olyan alapvető jogai, amelyeket a hatalom sem korlátozhat; az a kultúra, amely rendi tagozódásával a nemesség és a papság mellett széles körű kiváltságokat adott a városi polgárságnak és a szabad parasztságnak is, addig a keleti világnak kultúrájában egy kétsarkúnak tekinthető társadalmi berendezkedés, "rend" (?) volt az uralkodó: fölül a korlátlan hatalmú önkényurakkal, alul arabszolgasorsban tengődő parasztokkal, amelyben a személyes szabadság csak erős korlátok között érvényesülhetett. Így népességének igen nagy része könyörtelen elnyomatásban és kulturális elmaradottságban élt. Ebből eredően az emberi személy méltóságának és jogainak egészen más volt a megítélése, mint Nyugaton és Magyarországon! És más ma is!

A trianoni diktátummal tehát a keleti világhoz került az az Erdély részeivel együtt, amely a magyar államalapítástól kezdve a nyugati kereszténység és politikai kultúra égőve alatt építette föl a maga életét eloszor a magyar királyság, majd az önálló fejedelemség, végül a Habsburg-monarchia keretei között; az az Erdély, amely történetében nyugatiasabb politikai kultúrát hozott létre, mint tőle sok, tőle nyugatabbra fekvő ország és tartomány. John Paget 233

232 Balkán, Európa délkeleti térsége. Határai, északon a Duna és a Száva. Magában foglalja a volt Jugoszláviát, Bulgáriát, Albániát, Görögországot, Törökország európai részét és a Dobruzsának nevezett román tartományt.

233 Paget, John (1808-1892), angol orvos, Wesselényi Polixéna férje. Magyar hazafi lett és erdélyi gazdaként rendre megvalósította egykori elképzeléseit és javaslatait.

1839-ben joggal állapította meg Hungary and Transylvania (Magyarország és Erdély) c. művében: "Ez az ország az európai civilizáció legszélén helyezkedik el, de olyan intézményekkel és jogrendszerrel rendelkezik, amilyenekre még a legfejlettebb népeket sem ítélték mind ez ideig elég érettnak uralkodóik. (319)

Erdély a magyar kultúra bölcsője, de az évszázadok alatt ide folyamatosan bemenekült, beszivárgott, vagy éppen behívott és itt megtelepült - s ezt nem gyozerhetjük eléggé és elégszer hangsúlyozni -, románságé is. Ezt a kultúrát viszont (a románt is!) a magyar szellem teremtette meg! Áldozott, vérzett és pusztult megszerzése folyamán. Az erdélyi román kultúrának a megszerzését, az elterjedését tehát a magyar Erdély alapozta meg, tette lehetővé és segítette kibontakozását. (320) Ebből a magyar Erdélyből jutott át az itt élő románok kultúrája a Kárpátokon túlra. Éppen ezért, ez a körülmény nem lehet (nem lehetett volna!) semmiképpen sem ok arra, hogy Erdély ne tekintessék Közép-Európa részének. Ez, sem nem status quo, sem nem status quo ante, azaz sem nem Románia, sem nem Magyarország kérdése! Egyetemes európai kérdés, amelyet figyelmen kívül hagyni, az erdélyi magasabb szintű kultúrának a visszavetését, az Erdélyben élő nem román népeknek (magyarok, a német nyelvű erdélyi szászok és a bánáti svábok, zsidók, bánáti szerbek, rézhegységi szlovákok, máramarosi ruszinok, a szinte mindenütt élő cigányok (romák), stb.) a pusztulását is jelentené (és nem csak jelenthetné!), mivel a kényszer asszimilálás (asszimilálódás?...) terén olyan értelmetlenséggel, esztelenséggel, egyszóval képtelenségekkel kell számolnunk, amelyekhez hasonlóak a földgolyónak talán csak a legsötétebb pontján tapasztalhatók!

Lehetséges, hogy az említett erdélyi nem román népeknek a pusztulása nem érdekli az Európa sorsát alakító és meghatározó nagy népeket, ezeknek az európai politika alakulásáért felelős tényezőit, de érdekli az Európában és a világban élő magyarságot s mindazokat az anyanemzeteket (németek, szerbek, szlovákok, ruszinok, zsidók, stb.), amelyekhez a romániai-erdélyi nem román etnikumok tartoznak; amelyeknek nemzeti szempontból az elválaszthatatlan szerves részét jelentik. Ezzel nem számolni bünelkövetés az ezeknek az etnikumoknak a rovására. S ez idő szerint ez bármennyire elképzelhetetlennek tűnik is, kegyetlen és jóvátehetetlen bosszút vonhat maga után különösen akkor, ha Romániát befogadják a NA TO-ba és az Európai Unióba. Romániának a NATO-ba és az Európai Unióba való befogadásával csak súlyosbodna a mintegy 2 millió román állampolgárságú magyar nemzeti kisebbség helyzete, s a többi kisebbségé is! A nemzet ezért megvetéssei fogja számon tartani

mindazokat, akik azt vallják, hogy a magyarságnak elő kell segítenie Románia fölvételét az Európai Unióba és a NATO-ba, s majd mindkét ország, mint uniós-tag rendezheti "közös dolgait". Ezekhez hasonlóan gondolkodtak Károlyi Mihály 234 és követői, az ún. Wilsoni elvekről 235. Abban bíztak, hogy "majd" tárgyalások útján rendezni lehet a vitás kérdéseket, s nem így történt. Elveszítettük az ország területének 73%-át, s több mint minden harmadik magyar idegen uralom alá került.

Romániában 2002. március 18. és 27. között több mint százezer népszámlálóbiztos népszámlálást végzett, követve eddig is jól bevált gyakorlatukat. E szerint pl. vita tárgyát jelentette, hogy a székelyek külön etnikumot alkotnának, vagy vehetik-e őket magyaroknak? A csángó-magyarokat külön népcsoportnak tüntették föl (a iasi-jászvásári római katolikus püspök arra buzdította őket körlevélben, hogy "vallják magukat nyugodtan" románoknak). 1992-ben 2165 csángót rögzített a statisztika, jóllehet a moldvai római katolikusok száma meghaladta az 1/4 milliót!; a romák között pedig az terjedt el (mert elterjesztették!), hogy amennyiben romának és nem románnak vallják magukat, Indiába deportálják őket. A külföldön tartózkodó román állampolgárokat állandó (otthoni) lakhelyükön írták össze, az otthoni családtagok által megadott adatok alapján. A kettős állampolgárság nem jelentett kizáró okot, az ilyeneket is számba vették. Vegyes családok esetében a szülőknek egyetértései kellett eldönteniük gyerekeik nemzetiségét és anyanyelvét (amiben "természetesen" segítségükre volt minden esetben a számlálóbiztos!). Összeírták az árvákat és az országban tartózkodó külföldieket is, stb. (321)

Romániának ezt a népszámlálását is ugyanazon téves szempontok szerint végezték, mint az 1930. évi (XIII. fejezet) és az ezt követő népszámlálásokat is. Ezért e népszámlálás adatai szerint sem állapítható meg, hogy Romániának ténylegesen hány valóban román nemzetiségű lakosa van. Ebből pedig következik, az sem állapítható meg, hogy Romániában ténylegesen hányan vannak az egyes nemzetiségeihez tartozók! Pedig szükséges lenne ennek pontos isme-

234 Károlyi Mihály gróf (1875-1955), politikus, a volt Magyar Népköztársaság elnöke. 1919. március 21-én a bolsevistáknak adta át a hatalmat. A bolsevisták bukása után emigrált, 1927 óta Párizsban élt. A bíróság hutlennek nyilvánította, birtokait elkobozták. 1946 májusában hazatért, 1947-től 1949-ben történt lemondásáig, Magyarország párizsi követe volt. Élete utolsó éveit a politikai élettől visszavonulva Franciaországban töltötte.

235 Wilsoni elvek, Wilson 14 pontja: Wilson (1856-1924), amerikai demokrata párti politikus, 1913-tól 1921-ig az USA elnöke által, az 1918. január 8-i kongresszusi üzenetében elterjesztett békeprogram, amelyben az az ígéret öltött testet, hogy a határokat a nemzeti elv alapján fogják megszabni.

rete, mivel a NATO-ba és az Európai Unióba igyekvő Románia kénytelen olyan közigazgatási törvénnyel rendelkezni, amely szerint azokon a településeken, ahol egy bizonyos nemzeti kisebbség aránya meghaladja a 20%-ot, a közigazgatásban hivatalos nyelvként használható az illető település anyanyelve. A kisebbségi jogok gyakorlását ugyanis a népszámlálás adataihoz kötik. (322)

Statisztikai adatok szerint 2000-ben Romániában 1.605.347 magyar élt. Ezek közül 509 ezren többen (ahol a magyarok aránya 90%-nál magasabb), 243 ezren többségben (a magyar aránya 60-90% közötti), 274 ezren egyenlő nemzetiségi aránnyal rendelkező településeken (a magyarok aránya 40-60% közötti), 400 ezren kisebbségben (a magyarok aránya 10-40% alatti). 2000-ben a romániai magyarság 53,9%-a városban, 46,1 %-a pedig falun élt. Közép-Erdélyben - a statisztikai adatok szerint - 286 ezer, Erdély északi részén 139 ezer, a Partiumban 382 ezer, a Bánságban 71 ezer, Székelyföldön 728 ezer magyart tartottak nyilván. (323)

A 2002-ben végzett népszámlálás adatai szerint Románia magyar lakossága 1.436.000 fő. Így megközelítőleg helyes az a megállapítás, amely szerint az utóbbi tíz esztendőben közel 200 ezerrel alacsonyabb a magyarok száma Romániában. A folytatódó s folyamatában erősödő magyar térvesztés és ehhez igazodó román térnyerés, a jelen körülményei között, megállíthatatlannak bizonyul, vagy legalábbis, ilyennek tunik.

Magyarország történelmi múltjánál, nyugati műveltségénél és berendezkedésénél, valamint egyéb alkalmas körülményeinél fogva befogadható az Európai Unióba, csatlakozhat ahhoz. Csatlakozásával, minthogy Románia még hosszú ideig nem fogja tudni teljesíteni az uniós tagság feltételeit, a SCHENGEN! EGYEZMÉNYBOL következően, az erdélyi magyarság egyfajta erodáló alakul, amely elválasztja a közös európai tértől az ezen kívül levő világot, benne a legközelebbi, egyelőre kimaradó szomszédot: Romániát, s mint ilyen, ez az erodáló, jelentős szerepet fog játszani az európai fejlődést alakító események meghatározó összefüggéseiben. Tekintve hogy Románia az egyik részében nyugati (Erdély), a másikban (a volt Ó-Románia) ettől erosen elmaradt, eltérő balkáni műveltségében és hitében képtelen lesz teljesíteni az uniós tagsághoz szükséges feltételeket, kérdés, hogy Magyarország belenyugodhat és belenyugszik-e abba, hogy magára hagyja a nemzettestéhez tartozó erdélyi magyarságot a "nagy fal" túlsó oldalán? Ezt a kérdést teszi föl Gabriel Andreescu úr, a Román Emberi Jogi Központ (Bucuresti) elnöke az OCIPEN Nemzetközi Szervezetének 1998. 1. 29-én Strasburgban rendezett: Az euró-

pai népek kollektív emlékezete és az Európa-építés c. konferenciáján, A történelmi emlékezet és a román-magyar megbékélési modell c. beszédében. (324) A kérdés föltevés logikus, tényt megállapító és tényt felfedő, s ha az események alakulása Andreescu urat igazolnák, Magyarország egy nagyon komoly, össznemzeti kérdés megoldása elé kerül már a közeli jövőben! Magyarország ugyanis készen áll a Schengeni Egyezménybol rá háruló kötelezettségek teljesítésére. Abban az esetben azonban, ha Európa bizonyos megfontolásokból Romániát mégis, arra alkalmatlansága ellenére is, rövid időn belül, vagy Magyarországgal éppen egyidejűleg fogadná be az Európa-házba, Andreescu úr föltevése végül is, csak föltevés marad!...

ÖSSZEFOGLALÓ

A t. Olvasó Erdély történelmének azzal a részével ismerkedhetett meg, amely bizonyítja, hogy a románok:

1. etnogenezisének, kialakulásának helyen nem Erdély,
2. Erdélyben csupán a XVII. század végétől, a XVIII. század elejétől került többségbe a magyarsággal szemben,
3. hogy a magyarság Mátyás király uralkodását követően az Erdély aranykora (1618-1660), az 1867. évi kiegyezés és az I. világháború közötti időközön kívül, folytonos térszűkítésben volt.

Az első hiteles, okleveles bizonyíték arra, hogy Erdélyben vlachok (a továbbiakban: románok) is élnek, 1210-ból való. A helynévanyag- (toponimia-) bizonyítékok a hiteles tanú, hogy a tatárjárás (1241) előtt a vlachok (románok) Hátszeg és Fogaras-föld kivételével bárhol is jelen lettek volna Erdélyben.

Az Árpád-ház uralkodásának vége (1301) és az Anjou-ház uralkodásának kezdete (1308) idején, 310.000 katolikus magyar és székely, 19.000 katolikus szász és 18.000 román élt az erdélyi római katolikus püspökség területén.

Több mint egy évszázad múlva, a Hunyadiak idejében (1446-1490) - az egyre növekvő adóterhek és rabszolga sorok miatt - állandósult a két szomszéd román vajdaságból: Havasalföldről és Moldvából a románok menekülése, beszivárgása, betelepítése Erdélybe és részeibe.

Mátyás király halála (1490) után Erdélyben bemutatott vallási megosztás szerinti népesség-összetétel nagy mértékben megváltozott: a magyar és székely elem mintegy 100.000 fővel csökkent, a szász 79.000, a román 82.000 fővel gyarapodott.

A Báthori Endre (András) fejedelem (1599) fölött győztes 1599. évi schellenberki (schellenbergi) csata után, Vitéz Mihály (Mihai Viteazul) havasalföldi vajda (1593-1601) 11 hónapig tartott Erdély feletti uralma idején "nem lehetett csekély" sem a magyar és székely elmenekültek, sem a Havasalföldről Erdélybe menekült és betelepített románok száma.

Mihály vajdát Básta osztrák császári hadvezér 1601-ben megölette, Bastát viszont Székely Mózes (kb. 1550-1603) űzte ki Erdélyből. Básta ezért Erdélybe hívta Radu Serban havasalföldi vajdát, aki valóságos emberirtást végzett a magyar és székely elkeltek között. Erdély lakossága így az 1600-as évek elején alig több 5-600.000 főnél.

Erdély magyarságának helyzetét súlyosbította a "cuius regio, eius religio" elve. A volt katolikusok egy része nem fogadva el az új hit, a reformáció puritánizmustól áthatott istentiszteleti rendjét, átpártoltak a helységük román görögkeleti, később román görög katolikus egyházába. Ha ők maguk esetleg még nem is, de utódaik szinte kivétel nélkül mind románok lettek.

A reformáció és az ellenreformáció közötti ádáz küzdelem is taszító hatással volt a magyarságra a román egyház (egyházak), a románság javára.

Az egész középkorban és azt követően is érvényesült a hűbértokok adományozásának gyakorlata havasalföldi és moldvai román vajdák, valamint előkelők megsegítésére, oltalmazására. Az ezeken a birtokon létesült román egyházak hajszályökerek lettek Erdély és a vajdaságok románsága között hozzájárultak a románság Erdélyben való betelepődéséhez, megtelepedéséhez, egy szóval témyerése tükélyre viteléhez.

A román bemenekülés, beszivárgás, behívás nem szakadt meg az alatt a több mint száz év alatt (Havasalföld 1714-1821, Moldva 1709-1821), az ún. fanarióta korszak alatt sem, sőt akkor volt a legnagyobb arányú. Lehetett, mert a magyarságnak nem volt meg a kellő politikai belátása, a békés bevándorlás megakadályozásához.

Az 1718. évi pozsareváci békében a Magyarországnak visszaszerzett volt színmagyar lakosságú Temesi Bánságban, az 1723. évi népszámlálás adatai szerint, 25.000 román és szerb lakost találtak.

Acsády Ignác az Erdélyben 1721-ben végzett adóösszeírás adatai alapján a románság arányát 48%-ra tette.

Fogyatkozott a magyarság az egész Erdélyben és a Partiumban is az éhínség, a pestis, a gyakori rossz termés és a szárazság elemi csapása miatt is. Így különösen 1717 -1719-ben, de ezt megelőzően és ha kisebb mértékben, de ezt követően is.

Az 1738-ban Magyarországra betört török hadsereggel együtt nagyszámú románság is betelepedett Erdélybe.

II. József császár uralkodása idején (1780-1790) tartott népszámlálás adatai szerint Erdélynek 1.411.000 lakosa, ebből az erdélyi románság száma 880.000 fő volt. Az Erdélyben lakó románok e magas száma a két vajdaság fanarióta korszaka alatt (Havasalföld 1714-től 1821-ig, Moldva 1709-től 1821-ig), onnan kimenekült és Erdélyben megtelepedett románok nagy számának tudható be. Alig több mint 80 év alatt a román szaporulat 400%-os volt!

A román vajdaságokban 1821-ben forradalom tört ki. A forradalom elől a Havasalföldről menekültek Brassóba és Szebenbe, a Moldvából menekültek Bukovinába és Erdély északkeleti részébe húzódtak. Ezek egy része örökre Erdélyben maradt.

Az erdélyi országgyűlés 1848. évi IV. törvénycikke alapján, a jobbágyság 1.615.576 kh. föld birtokába jutott. E birtoknak mintegy 80%-a azokra a területekre esett, amelyeken a románok éltek túlnyomó többségben. Ezzel folytatódott egy már eddig is módos román kisgazda társadalmi réteg gazdasági erősödése, a magyar közép-, és nagybirtok egyidejű elaprózódása, az erdélyi magyarság gazdasági gyöngülése, fogyása, térvészése.

A szabadságharc után (1849) a román politikusok a három birodalmi: a Habsburg, a török és az orosz hatalom keretei között élő összes románok közös nemzetállamának a tervét melengették. A. I. Cuza fejedelem (1859-1866) - az erdélyi románság "magas" (!) számára való tekintettel - már igényt tartott az Erdély feletti politikai hatalomra. Ennek megvalósítására a bukaresti Liga Culturala (Kultúregyesület) figyelemre méltó tevékenységet fejtett ki.

1872-ben Nagyszebenben megalakult a román Albina Bank (Banca Albina). Ez, más pénzintézetekkel együtt, az erdélyi magyar földnek román kézre juttatását és az erdélyi románság minden irányú további térnyerését tűzte céljául. Ezeknek a bankoknak a száma 1914-re 152-re emelkedett, s 1914 végén már 263.4 milliónyi tokét forgattak.

Az erdélyi románság lélekszáma 1880 és 1910 között, 30 év alatt, abszolút számban népszámlálásról népszámlálásra, az egész Magyarországon növekvő arányt mutatott. A székely-magyarság viszont, elsősorban a követett szerencsétlen földbirtok-politika mellett, szunni nem akaró Ó-Romániába (Regátba) való kivándorlása miatt, veszteséget mutatott. 1880 és 1900 között, mindössze 20 év alatt, összesen: 56.857 székely-magyar vándorolt el.

Az 1867. évi magyar-osztrák kiegyezés után, a magyar népi test gyöngítését, térvészését fokozó "munkában" az erdélyi két román: a görögkeleti (ortodox) és a görög katolikus egyház pópái igyekeztek a magyar görögkeleti és görög katolikus híveket elrománosítani. Ennek ellensúlyozására, 1913-ban életre hívták (45 év múltán!) a hajdúdorogi magyar görög katolikus püspökséget.

Tisza István (1861-1918) gróf, miniszterelnök, 1918. október 17-én a magyar képviselőházban bejelentette az I. világháború elvesztését. 1918. december 1-én az erdélyi románok, a budapesti kormány megbízottjaival Aradon folytatott sikertelen tárgyalás után, nemzetgyűlésre jöttek össze

Gyulafehérváron, s az Erdélybe benyomuló román hadsereg fegyvereinek árnyékában, kimondották Erdély minden feltétel nélküli egyesülését Romániával.

A román csapatok megszállták az egész Erdélyt és részeit is. A párizsi konferencia 1919. augusztus 4-i hozzájárulásával pedig bevonultak Budapestre "... letörni, véget vetni az akkori kommunista rendszerű magyar (?) Tanácsköztársaságnak".

1918. és 1919-ben 74.503, majd 1920 és 1924 között 113.561, összesen: 188.064 magyar kényszerült elmenekülni Erdélyből, a román uralom elől.

A románok 1930-ban népszámlálást végeztek! Ennek adatai szerint Erdély magyarsága, az 1910. évi 1.661.805 forol, 181.093 fovel, 1.480.712 fore apadt. Ezzel szemben a románok száma 2.829.454 forol, 404.762 fovel, 3.233.216 fore emelkedett.

1918-1920 óta Észak-Erdélyben a **II.** bécsi döntésig (1940. VIII. 30.), Dél-Erdélyben ezt követően is, folyt a magyarság eroszakos beolvasztása, elrománosítása. Közvetlenül a **II.** bécsi döntés után, a magyar minisztertanács 1943. január 7-i jegyzőkönyve szerint, 1940. augusztus 30. és 1943. január 7. között 50.000 magyart üldöztek el Dél-Erdélyből.

1944. szeptember 12-én Moszkvába megkötötték a román fegyverszüneti egyezményt. A szovjet és a román hadsereg együttesen folytatta a háborút a német szövetséges Magyarország ellen. Észak-Erdély elfoglalása után, kivált a Székelyföldön, folytatódott az 1940-es **II.** bécsi döntéssel megszakadt gyarmatosítás. Magyar tömegeket, ezeket hurcoltak "fogolytáboroknak" nevezett vesztohelyekre. Megkezdték működésüket a hírhedt magyar-irtó ún. Mániu-gárdisták.

1944 és 1948 között, közel 200.000 magyar kényszerült elhagyni Erdélyt. Ebből közvetlenül a II. világháború után 150.000 fo. Közel 100.000 fot tett ki az elhurcolt és internált erdélyi magyarok száma.

A román főnhatóság elismerését jelento Magyar Népi Szövetség (MNSZ) állásfoglalása ellenére, az 1947. évi párizsi békeszerződést követően, néhány év múltán, az erdélyi magyar kommunista vezetok egyik része börtönbe került, a másik, a kisebbik része, átjött arra a Magyarországra, amelynek 1944 oszén hátat fordított. Az átjöttek helyére románok jöttek és telepedtek meg. Ezzel újabb román népvándorlás indult Magyarországra.

Az 1948. évi román népszámlálás szerint Romániában 1.499.851 magyar élt, az ország lakosságának 9,4%-a.

Az ún. zárvarosok rendszerének a bevezetéseivel, csak 1956 és 1977 között Erdély 8 legjelentősebb nagyvárosába 5-17% -kal, általában 11,3%-kal csökkent a magyar lakosság arányszáma. Csak ennek a rendelkezésnek az alapján, több mint fél millió havasalföldi, moldvai és dobrudzsai román költözött a tágabb értelemben vett Erdély nagyvárosaiba.

A Magyar Központi Statisztikai Hivatal szerint az 1992-es román népszámlálás hivatalos adatai szerint, Romániában a magukat magyarnak valló lakosok száma 1.624.959 fő volt, míg a magyar anyanyelvűek száma 2 millió fő.

A 2002-es román népszámlálás adatai szerint Romániában 1.436.000 fő a magyar lakosság, azaz közel 200.000 fővel kevesebb, mint az 1992-es népszámlálás adatai szerint volt.

Bizonyított, cáfolhatatlan tény: Erdély román lakosságának száma 80 év alatt - állami és román egyházi intézkedések alapján - közel 3 millió betelepített, betelepített románnal emelkedett.

A román állam előbb Erdély középső részét, majd a magyar határ melletti nagy többségűben magyar lakta területek népességi összetételét igyekezett megváltoztatni. Ennek következményeként a magyarság egyes kulturális központjai: Kolozsvár, Nagybánya, Nagyenyed, Torda, Zilah többségében románok által lakott településekké váltak. A népességi összetétel megváltoztatása, megváltozása azt jelentette és jelenti ez idő szerint is, hogy magyar tömbök és csoportok lakosságát "töltötték fel" románokkal, rendszerint magyar lakosok elűldözésével (elűldözés, munkahely megszűnés, áthelyezés, stb.), messzemenően sértve tehát egyes magyar tömbök, csoportok érdekeit. Tette és teszi ezt Románia annak ellenére, hogy a trianoni békeszerződés ill. részének az Európára vonatkozó politikai rendelkezések Romániáról szóló III. címében (47. cikk) kimondja: "Románia Magyarországgal szemben elismeri és megerősíti azt a kötelezettségét, hogy hozzájárult a Szövetséges és Társult Főhatalmakkal kötött szerződésbe oly rendelkezéseknek felvételéhez, amelyek ezek a hatalmak szükségesséknél ítélték abból a célból, hogy Romániában a népesség többségétől eltérő fajú, nyelvű és vallású lakók érdekei... méltányos szabályozása védelemben részesüljenek". Nem lehet tehát kétséges, hogy Románia ezeknek a magyar tömböknek és csoportoknak a megbontásával, ezek magyar lakosságának a legalapvetőbb, a legfontosabb érdekeit sértette kimondatlanul, de tettelegesen súlyosan szembehelyezkedve a békeszerződés e rendelkezése szerint vállalt kötelezettségével. Ezért is e tekintetben Romániát el kell számoltatni!...

Noha a román alkotmány, amelyet 1991-ben fogadtak el és népszavazással érvényesítettek, elsobbiséget élveznek ismeri el a Románia által aláírt és ratifikált, jóváhagyott nemzetközi okmányokat az ország törvényeivel szemben, azok alkalmazása a gyakorlatban ellentmondásos, gyakran nincs lehetőség az okmányokban foglalt jogok érvényesítésére.

UTÓSZÓ

A II. világháborút lezáró, a trianoni békeparancson alapuló párizsi békekötés (1947. II. 10.), az 1956. évi magyar forradalom és szabadságharc, valamint az 1989-1990. évi rendszerváltozásunk, nemkülönben az 1989. decemberi és az 1990. márciusi-áprilisi román események után, Erdély és részeinek magyarsága, nemcsak a lélekszámbeli, hanem az ellene állandósult minden irányú és természetű, román nemzetpolitikai alapon folytatott rombolásnak, szenvedő alanya.

Ebben a munkámban, a lélekszámbeli rombolást és egyes következményeit mutattam be, azt, hogy ez milyen arányú magyar térvésztest és milyen arányú román térvésztest "eredményezett".

A több mint nyolcvan éve folyó lélekszámbeli és az élet minden más területén (oktatás, egyház és vallás-, muemlékrombolás, stb.) állandósult, elképzelhető és el nem képzelhető román rombolás következménye, hogy a magyarság helyzete, sok irányú és arányú térvészteste ún. "magyar kérdéssé" fajult, amelyet mind a magyar, mind a román nép jövője megnyugtató rendezésére meg kell oldani.

Európának, e munkámban ismertetett történelmi tények alapján, azon kellene gondolkodnia, mit tehet - mert tennie kell! - Magyarországért, a magyar népért! Azért az országért és népért, amelyik példátlan véráldozata árán állította meg a mongolok és a törökök Európa elleni invázióját; amelyiket a két világháború (1914-1918 és 1939-1945) után igazságtalanul, tudatlanul, vagy nagyon is tudatosan, trianoni (1920. VI. 4.) és párizsi (1947. II. 10.) "békeparancsaival" szétdarabolt és megraboltatott; amelyiket földig letaposott!

Európának tennie kell azért a Magyarországért és magyarságáért, amelyiket az I. világháború után a megszálló román hadsereg, Harry Hill Bandholtz tábornok, az amerikai katonai misszió vezetője - tehát nem magyar ember - szerint, példátlan módon és mértékben kirabolt, rémuralom alatt és térdre kényszerített állapotban tartott (325); amelyből a II. világháború után Románia, a leghuségesebb Hitler-csatlós, több tízezer embert semmisített meg. (300,000 zsidót is, according to Matatias Carp: Holocaust in Rumania című művében) Életre hívta az ún. Ellenséges Vagyonokat Kezelő és Ellenőrző Intézet, a rábízott föladatai miatt közismert és hírhedt nevén - CASBI-t, amelynek útján 16 ezer magyar nemzetiségű román állampolgárt fosztott meg ingó- és ingatlan vagyonától s tett illdönfutóvá. (Lásd: Lipcsey Ildikó CASHBI című könyvét, e honlapon).

Európának tudnia kell arról is, hogy a II. világháború után mintegy 60 ezer magyar fot szállítottak családostól, eroszakkal a mai Szlovákiából (akkor Csehszlovákia) Csehországba. A munkaképes férfiakat és nomet, a leggonoszabb hitleri-módszerekkel, a szó szoros értelmében emberpiacra vitték s ugyanonnan Magyarországra - Európa szótlan szemlélése mellett - közel 80 ezer magyart telepítettek át, ahova a szlovák rémuralom elol további mintegy 10 ezer ember kényszerült nincstelenül elmenekülni. Egy biztos: 1945 elejétol 1949 közepéig, közel 200 ezer magyar kényszerült elhagyni osi szüloföldjét, a magyar Felvidéket. (326)

Európának arról is kell tudnia, hogy Jugoszláviában a II. világháború után - államilag hallgatólagosan elismerten - mintegy 50 ezer magyar embert gyilkoltak le, bestiális módon.

Európa elfelejtette, hogy - az o védelmére is - ez a szerinte halálos állapotba taszított magyarság fordult a világ egyik leghatalmasabb birodalma, a Szovjetunió ellen 1956-ban? Lehetetlen!...

Európának mindezek alapján azon kellene gondolkodnia, mit tehet azért a Magyarorszáért és összmagyarságért, amelyik történelme folyamán - minden esetben! - önhibáján kívül, csupán a meg- és fönnmaradásáért került olyan államkeretekbe, amelyek miatt csak a rossz oldalra sodródhatott és mégis minden történelmi fordulatnak vesztesévé tették, kiáltották ki. Elidegenített nemzetrészei, elsosorban a Romániához kényszerítettek, ha csak egy kicsit is jelét adták és adják a nyelvükhöz és az önmagukhoz való ragaszkodásnak gyanússá válnak, Románia ellenségként kezeli oket. Európának tehát a saját érdekében is - föltétlenül számolnia kell e magyar nemzetrésznek a tarthatatlan helyzetével, mivel csak így teremtheto meg a biztonság és a jószomszédság Európában. A jószomszédság, a jövo Európája nem teremtheto meg - bármily nehéz követelménynek tunik is ez - a múlttal való szembenézés nélkül. Ezért Európa ne Magyarországot, ne a magyarságot figyelje, hanem Trianon és Párizs pártfogoltjait, magyarsággal boven rendelkezo szomszédait, akiknek 1920 óta egyetlen összehangolt bunös elképzelésük: eloször a hozzájuk "csapott", majd az egész kárpát-medencei magyarság elsorvasztása, tönkretétele, teljes megsemmisítése, eltüntetése ebbol a medencébol!

Európának látnia kell, hogy a népszámlálási és statisztika-összeállítási, eléggé el nem ítéllheto román "fogások", minden rendu és szintu elnyomása ellenére, az erdélyi magyarság töretlenül, továbbra is tisztos számban él Erdélyben és részeiben; hogy mint az egykori magyar állami életnek és muvelt-

ségnek utóvédje Romániában, e helyzeténél, az ezen alapuló igény-szintjénél és töretlen hiténél fogva, Erdélyhez és részeihez való történelmi joga tudatában, ez idő szerint is, első nemzete Erdélynek. Annak az Erdélynek, amelynek ma is, több mint nyolcvan, közel száz éve, lakossága összetételére tekintet nélkül minden köve és levegoje, a "plébiscite á jour", a hétköznapiok szüntelen szavazása jellemzői szerint elvitathatatlanul, ma is magyar!...

Mindezekre való tekintettel az ún. magyar kérdést meg kell oldani! S meg kell oldani azért is, mert a magyar olyan szellemi tokéval rendelkező népe Európának, amelyiket csak saját kárára mellozhat tovább. Éppen ezért a magyarság joggal tart igényt Közép- és Dél-Kelet Európában arra a szerepre, amelyik a magyarságot nyelve, kultúrája, kultúrártékei, történelme és szellemi hagyományai alapján jogosultta teszik.

A megoldást a szenvedő félnek, a magyarságnak kell kezdeményeznie. Halaszthatatlanul! Különben kiirtása Erdélyben és részeiben beteljesül. Az erdélyi magyarság a moldvai magyarság, a csángó-magyarok sorsára jut! S a "véget" szinte maga előtt látva, nemcsak menekülni készül, hanem menekül! Van aki eljön, elmegy és van aki marad, de előbb-utóbb a maradottak is - ha nem kezdeményezünk - útra kelnek, mivel a maradás feltételei a hatalmas kilátástalanság, amelyhez társul a román gyűlölködő magatartás, a "graeca fides", a görög álnokság értelmét tökéletesen fedő ígéretések és jogszabályi "biztosítékok" ellenére is, szemünk és Európa szeme láttára, egyre elviselhetlenebbek. S miután Magyarország, a miniszterelnök szerint is "túlszerette az erdélyi magyarságot", ismét visszaáll helyzetük a "Trianon utáni kerékvágásba". Abba, amelyet a most 2002-ben végzett román népszámlálás jelez:

190 ezerrel kevesebb a magyar Romániában, mint 10 esztendeje: 1992-ben. (327) Olyan fogyás, magyar térvésztes, amelyet nem lehet, nem szabad csupán szemlélni még akkor sem, ha szép számmal vannak olyanok is, akik kóknokul kitartanak a szülőföldön maradás gondolata mellett. Ebben a helyzetben Magyarországnak föl kell vetnie az egyébként is haza-, és nemzetárulással foléro, az Európa Tanácsnak a kollektív jogok és az autonómia tárgyában meghirdetett 1201-es ajánlása, valamint a Helsinki Egyezmény rendelkezéseinek az egyoldalú félretételével kötött magyar-román ún. alapszerződéstől való elállását, (328) mivel Románia több évszázados gyakorlatához híven e szerződésből sem teljesítette egyetlen vállalt kötelezettségét sem, és semmi biztosíték arra, hogy valaha is, akár valamit is teljesítene belőle!

A magyarságnak e helyzetében jogos a kérdése: Magyarországnak a Kárpát-medence magyarságának a végpusztulásáig mindent "alázatosan" el kell

turkie és el kell viselnie? Magyarországnak bármilyen "színezetu" kormánya legyen is, ennek ahhoz nem lehet joga, hogy ezt a darabokra szaggatott, megviselt idegzetu, kishituvé, söt hitetlenné tett, a mindennapok lélekromboló küzdelmeibe befáradt magyar népet jövője tekintetében számára idegen érdekektől vezérelve "mindenről" lemondva, teljes bizonytalanságban tartsa!...

A magyar nemzet, ha tisztességesen számolják meg, a Kárpát-medence legrszámosabb, legnagyobbik nemzete! Mint ilyen nem élhet tovább abban a szétszedett, alányomott - s legyünk őszinték -, abban a meggyalázott helyzetében, amelyben Trianon óta él! Trianont ezért fölül kell vizsgálni s "hozzá kell nyúlni" az alapulvételével "megalkotott" párizsi békeszerződéshez is. S tenni kell ezt - természetesen felelősséggel -, addig amíg nem késő! Az érdekeltek "érdekében" is!

A magyar kedvezmény törvénnyel kapcsolatban a Magyarország és szomszédai között kialakult vitákban beigazolódott - ha másért vagy többért nem is, de azért értékes és így fontos ez a törvényünk -, hogy a trianoni-párizsi békediktátumok ellen minden tekintetben, minden szempontból helytálló, cáfolhatatlan, tudományos bizonyítékokkal, érvekkel egyedül a magyarság rendelkezik. Vajon látja-e ezt Európa? Ha nem látná, államvezetésünknek kell tennie azért, hogy lássa!... Egy ilyen helyzetet, alkalmat kihasználatlanul hagyni, örök megbocsáthatatlan bunünk maradna!

A mindig Európához tartozott és tartozó magyar nép, az Európai Unió országaihoz és népeihez készül csatlakozni, de csak abban az esetben, ha "tisztalappal" csatlakozhat. Különben értelmetlen lenne az Európához, az Európa-házhoz való csatlakozása, mivel tisztességes érdekei alapján, ennek a kétségtelen történelmi fordulatnak nem lehet a vesztese. Európának, de a mindenkori magyar kormánynak is - ismétlem, bármilyen színezetu legyen is az -, Románia befogadása előtt számolnia kell azzal, hogy a Keleti és a Déli Kárpátokon túl élő, általa csak ismerni vélt, de valójában nem ismert, Bukarestből irányított Romániával és román népével, valamint ennek vezetőivel áll szemben, amelyik az európai gondolkodástól teljesen eltérő, egyedülálló, más jellemzőkkel rendelkező világ, más "játékszabályok" szerint gondolkodik és cselekszik. E "másként" gondolkodás készletet rámutatni: Európának, a jövő Európájának a biztonsága múlhat azon, hogy Trianon megajándékozottai, elsősorban Románia - s ezt történelme tanúsítja - nem ismerik a vállalt garanciák, biztosítékok megtartásával együttjáró felelősség fogalmát. Ezt látni kell és ezzel számolni kell!... Elsősorban Magyarországnak!... De számolnia

kell ezzel Európának is!... Ha erre nem kerülne sor, az Európai Unió jövőjében előfordulható első kritikus időszakban a megoldhatatlan problémák katasztrófális következményekkel járhatnak és lehetnek, s az Unió kártyavárként összeomolhat. S "cui prodest"? Kinek használhat ez? Bizonyos, hogy sem Európának, sem Magyarországnak!...

Ezt a munkát azért tartom szükségesnek közreadni, hogy a t. Olvasó meggyozodhessen: a magyar nemzet igazán önhibáján kívül fogyatkozott és vesztett teret a XVII. század végétől, a XVIII. század elejétől napjainkig Erdélyben és a Partiumban. A románság az egyéb és ezt megelőző okok és körülményeken kívül, a két vajdaság (fejedelemség): Havasalföld és Moldva görög, ún. fanarióta uralkodóinak (Havasalföldön 1714-től 1821-ig, Moldvában 1709-től 1821-ig) idején olyan nagyszámú románság menekült Erdélybe és részeibe, hogy száma ez alatt az idő alatt, 400%-kal emelkedett. Olyan nagyarányú emelkedés volt ez, amelyet egyetlen más nép - így a magyar sem tudott volna 1920-ig, a trianoni békediktátumig, ellensúlyozni. Mégis példátlanul büntették!... Szétdarabolták!... Halálra ítélték!...

Hozzá kell csak nyúlni, mert józan ésszel erről a két szennyiratról csak az állíthatjuk napjainkban is, amiket mondott Lenin és Mitterand francia államelnök. Lenin szerint: "Ez hallatlan béke, rabló béke volt... amely az emberek tízmillióit, köztük a legcivilizáltabb embereket is rabszolgasorsba taszított. Ez nem béke, ezek olyan föltételek, amelyeket fegyveres útonállók diktálnak a védtelen "áldozatnak"... Mitterand szerint: "A győztesnek békéje e század (a XX. század - K. Á.) összes békeszerződése, főleg az 1914-től 1918-ig tartó háborút követő szerződések, kezdve a Versailles-i szerződéssel, de ugyanúgy az 1945-ös szerződés is, és amelyek ezt követték, mind igazságtalan szerződések voltak. A győztes dicsőségét, hatalomvágyát vagy azonnali érdekeit szolgálták, mindig figyelmen kívül hagyták a történelmi, földrajzi, szellemi vagy etnikai realitásokat. Az elkövetkező háború drámája mindig le volt írva az azt megelőző békeszerződésben". - "Ami Trianonban történt, az mocskos dolog volt." (329)

Louis de Vienne, francia diplomata, aki 1927 és 1935 között Franciaországot budapesti nagykövete volt, a Le Guépier de l'Europe centrale (magyarul: Közép-Európa Darázsfészke), Paris, 1937. c. művében kijelentette: "Magyarország szükségszerűen abba a helyzetbe kell kerüljön, hogy a jövőben Közép-Európa bármilyen újrendezése folyamán azt a szerepet játszassa, amelyet a történelem, saját értéke és földrajzi helyzete határoz meg". (330)

Egyetértve a követ történelmi alapokon nyugvó kijelentésével, Magyarországnak az Európai Unióhoz való csatlakozása folyamatában az általa említett szerep megalapozása kell legyen elsődleges célja és feladata! Különben?.. Mert ne higgye senki, hogy az Európai Unióban a kisebbségi, azaz a Magyarország jelenlegi határain kívül kisebbségben élő nemzetrészeink kisebbségi jogait automatikusan, csak úgy "önmagától", minden külső beavatkozás nélkül elnyerik.

Budapest, 2002. oszén

Szerzo

IRODALOMJEGYZÉK

1. Erdély. Kiadja a Magyar Történelmi Társulat. Bp., 1940. 230. o.
(Atheneum Irodalmi és Nyomdai Rt.) Felelos szerkeszto: Deér József.
2. Magyar népességfogyás Erdélyben: akik nem mernek kicsik lenni.
Magyar Nemzet, LXV. évf. 180. sz. Budapesti Kiadás - 2002. VIII. 8.
3. Raffay Erno: Erdély 1918-1919-ben. JATE Kiadó, Szeged, II. kiadás,
1987.341. o. IV. 64. sz. jegyzet.
4. Bajcsy-Zsilinszky Endre: Erdély múltja és jövoje (Fordította: Göncz
Árpád) Tinódi Könyvkiadó, 1990. 86. o.
Bajcsy-Zsilinszky Endre: uo.
5. Raffay Erno: uo. II. o. (Fejér Dénes szerkeszto eloszava)
6. Magyar Nemzet; LIX. évf. 289. sz. 3. o. - 1996. XII. II.
7. Magyar Nemzet, LIX. évf. 289. sz. 10. o. - 1996. XII. II.
8. Magyar Kisebbség-Nemzetpolitikai Szemle. Új Sorozat, VI. évf.
9 2000.3. (21) sz., Kolozsvár, 255. o.
10. Bernáth Zoltán-Szj Rezso: A magyar kormányok mulasztási bunei a
folbomlott békekötésekkel kapcsolatban - A gyoztesek felelossége öt
világrész tönkretételéért. Szenci Molnár Társaság, Bp., 1999. 12-13. o.
11. Harmatha János: A magyarság ostörténete. Tudomány XCVII. köt. - Új
folyam XXXV. köt. 3. sz. 259. o. - 1990. március
12. Barta Gábor: Király, vajda, fejedelem. História, VIII. évf. 1996/2. sz. 7. o.
13. Földes Péter: Anonymus titkos közlései. Móra Könyvkiadó. Bp., 1996.
117. o.
14. László Gyula: Árpád népe. Helikon Kiadó. Bp., 1988.62. o.
15. Kristó Gyula: Az augsburgi csata. Akadémia Kiadó. Bp., 1985.58. o. 16.
Történészvita Erdélyrol- Párizsban. Magyar Nemzet,L V. évf. 291. sz.
17. Jancsó Benedek: Erdély története, Cluj-Kolozsvár. Minerva Irodalmi és
Nyomdai Muintézet Rt. 1931, 32. o.

18. Istoria militarll a poporului roman (A román nép hadtörténete) Editura Militarll (Katonai Kiadó), Bucuresti, 1984.290. o.
19. Pauler Gyula: A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt, Bp., 1899.1. köt. 5. o.
20. Istoria militarll a poporului roman (A román nép hadtörténete) uo. 290. o.
21. Szentmihályi Szabó Péter: Gellért. Szépirodalmi Kiadó. Bp., 1983.21. o.
22. Györffy György: István király és muve. Gondolat, Bp., 1977. 183. o.
23. Petru Maior: Istoria pentru inceputul romanilor in Dacia (A románok dáciai kezdetének történet), Bucuresti, Edira Albatros (Kiadó), 1970.209. o.
24. Istoria militarn a poporului roman (A román nép hadtörténete) uo. 290. o.
25. Nicolae Iorga: Istoria lui Mihai Viteazul (Vitéz Mihály története), II. köt. Bucuresti, 1979.223. o.
26. Pauler Gyula: uo. 1. köt. 5. o.
27. Petho Sándor: Világostól Trianonig. A mai Magyarország kialakulásának története. Enciklopédia Rt. Kiadó, Bp., 1985.265. o.
28. Eckhart Ferenc: Magyarország története. Káldor Könyvkiadó Vállalat. Bp., 1935.21. o.
29. Györffy György: uo. 38. o.
30. Bakay Komél: A magyar államalapítás. Magyar Historia. Gondolat, 1978.7. o.
31. Ilie CeauSescu: Transilvania-Straveche Glie RomaneascII (Erdély Ósi Román Föld), Magazin Istoric (Történelmi Magazin), 1983. 12. (201) sz. 16. o.
32. Jancsó Benedek: uo. 34. o.
33. A Ráday Gyujtemény Évkönyve, VI. Kecskeméti Károly: A középeurópai vallásföldrajz néhány állandó vonása (10-18. század), Magyar Tudományos Akadémia, Bp., 1989.4. o.
34. Karácsonyi János: Történelmi jogunk hazánk területi épségéhez. Szent István Társulat, Bp., 1921. 55. o.

35. Szombathy Viktor: Szlovákiai utazások (Harmadik javított kiadás)
Panoráma, Bp., 1980.,92. o.
36. Bíró Sándor: A román nép története (Kézirat), Eötvös Lóránd
Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Bp., 1976. 4. o.
37. Erdély. Kiadja a Magyar Történelmi Társulat. uo. 144. o.
38. Jancsó Benedek: uo. 43. o.
39. Stefan Pascu: Transilvania inima a pamantului romanesc Si leagan al
poporului roman (Erdély a román föld szive és a román nép bölcsöje)
Editura Vatra Romaneasca (Román Tűzhely Kiadó), 1990.25. o.
40. Jancsó Benedek: uo. 43. o.
41. Constantin C. Giurescu: La formation de l' état unitaire roumain (Az
egységes román állam kialakulása) Edition Meridiane (Kiadó), 1971. 72.
o.
42. Maria Holban: Din cronică relatiilor romano-ungare in secolele XIII-XIV.
(A XIII-XIV. századi román-magyar kapcsolatok krónikájából), Editura
Academiei Republicii Socialiste Romania (Románia Szocialista
Köztársaság Akadémiájának kiadása), Bucuresti, 1981.
43. Jancsó Benedek: uo. 43. o.
44. Baranyai Decsi János magyar históriája (1592-1598) Biblioteka
Historica. Európa Könyvkiadó. Helikon Kiadó, 1982. 157-160. o.
45. Dümmerth Dezso: Az Árpádok nyomában. Panoráma, 1977.427. o.
46. A székely művelődés évszázadai (Szerk.: Balás Gábor), Panoráma,
1988.69. o.
47. Földes Péter: uo. 196. o.
48. Makkai Sándor-Rónai András-Asztalos Miklós: A mi Erdélyünk. Erdély
története. Nemzeti Könyvtár (24-26. sz.), 29. o.
49. Karácsonyi János: Magyarország egyháztörténete fobb vonásaiban 970
to11900-ig. Könyvértékesítő Vállalat, Bp., 1985.28. o.
50. Petru Poni: Statistica RazeSiIor. Acad. Rom. Studii si cercetari, 1921. (A
Részesek Statisztikája. Rom. Akad. Tanulmányok és Kutatások, 1921.)
51. Karácsonyi János: Történelmi jogunk hazánk területi épségéhez:
uo. 59. o.

52. Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke, II. köt. 4. filzet, 1290-1301 (Szerk.: Borsa Iván) Akadémiai Kiadó, Bp., 1987. 124. o.
53. Jancsó Benedek: uo. 49. o.
54. Egy ezredév. Szerk.: Hanák Péter. Gondolat, Bp., 1986. 69. o.
55. Bíró Sándor: A román nép története. (Kézirat) Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 1973. 8. o.
56. Bíró Sándor: A román nép története (1973) uo. 8. o.
57. Bíró Sándor: A román nép története (1973) uo.
58. Thuróczy János: A magyarok krónikája. Európa Könyvkiadó, Bp., 1980. 266. o.
59. Tóth András: Az erdélyi románság története. Kincsestár. A Magyar Szemle Társaság Kis Könyvtára, Bp., 1944. 13. o.
60. Constantin C. Giurescu: uo. 72. o.
61. Erdély története a kezdetektől 1606-ig. (Foszerk.: Köpeczi Béla) Akadémia Kiadó, Bp., 1986. 343. o.
62. Tamás Lajos: Rómaiak, románok és vlachok Dácia Trajánában, Bp., 1935. 42. o.
63. Stefan Pascu: Rastalmaciri si falsificari ale istoriei. (A történelem félremagyarázásai és hamisításai) Magazin Istoric (Történelmi Magazin) XX. évf. 1986. március 3 (228) sz. 34. o.
64. Stefan Pascu: Transilvania (Erdély) Vatra Romaneasca Kiadó, Cluj Napoca (Kolozsvár), 1990. 35-41. o.
65. Domokos Pál Péter: "... édes Hazámnak akartam szolgálni". Szent István Társulat, Bp., 1979. 40-41. o.
66. Györffy György: A pápai tizedlajstromok demográfiai értékelésének kérdéseihez. Mályus Elemér Emlékkönyv. Szerk.: H. Balázs Éva-Fügedi Erik-Maksay Ferenc. Akadémiai Kiadó, Bp., 1984. 17. o. 97. sz. jegyzet.
67. Pro Domo Dei. Jelentés az 1990. május 30-i földrengés által a háromszéki templomokban okozott károkról és helyreállítások 'segélyezéséről (Varga István, Országos Muemléki Felügyelőség és

- munkatársai. A Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának Segélyszervezete.) Kiadvány, 19. o.
68. Jancsó Benedek: uo. 62. o.
69. Jancsó Benedek: uo.
70. Bíró Sándor: (1973) uo. 44. o.
71. Magyar Hírmondó. Kincses Kolozsvár II. (Szerk.: Matolcsy Ildikó Sebestyén Lajos-Szalay Károly) Magveto Könyvkiadó, Bp., 1987.212. o.
72. Pier Lescalopier utazása Erdélyben 1574. Közreadja Benda Kálmán és Tardy Lajos. Helikon Kiadó, 1982. 132. o. 167. sz. jegyzet.
73. Féja Géza: Dózsa György. Történelmi tanulmány. MEFHOSZ Könyvkiadó, Bp., 1939. 39. o.
74. Engel Pál: Telepítések Magyarországon Zsigmond korában. Historia 1999/2. sz. 28. o.
75. Erdély története. A kezdetektől 1606-ig, uo. 352. o.
76. Magyar Hírmondó. Kincses Kolozsvár 1. Magveto Kiadó, Bp., 1987. 23-25. o.
77. Jancsó Benedek: uo. 85. o.
78. Tóth András: uo. 13. o.
79. Erdély története. A kezdetektől 1606-ig, uo. 401. o. 80.
- Tóth András: uo. 13. o.
81. Tóth András: uo. 15. o.
82. Bíró Sándor: A román nép története (1976), uo. 34. o.
83. Teke Zsuzsa: Hunyadi János és kora. Magyar História. Gondolat, 1980. 225. o.
84. Jancsó Benedek: uo. 87. o.
85. Jancsó Benedek: uo. 88. o.
86. Tóth András: uo. 12. o.
87. Tonk Sándor: Erdélyiek egyetemjárása a középkorban. Kriterion Könyvkiadó, Bucuresti, 1979. 169,204,256,266, 187. o.

88. Elek Lajos: A román fejlődés alapvetése (II. befejező közlemény)
Századok, LXXIV. évf. 9-10. sz. 370. o.
89. Jancsó Benedek: uo. 90. o.
90. Kulcsár Péter: A Jagell6-kor. Magyar História. Gondolat, 1981. 126. és
132. o.
91. Domokos Pál Péter: uo. 60. o.
92. Barta Gábor: Keresztesek áldott népe. Móra Ferenc Könyvkiadó, Bp.,
1970. 123. o.
93. Dósa Elek: Erdélyhoni Jogtudomány. Elso Könyv. Erdélyhoni
Közjogtan. Kolozsvárott, Nyomtatott Gámán Jánosnál, 1861. 112. o.
94. Trocsányi Zsolt: Három nép, három nemzet, hégy vallás. Historia, VIII.
évf. 10. sz. 10. o.
95. Trocsányi Zsolt: uo. 10. o.
96. LászlóftY Aladár: Házsongárd, Helikon Kiadó, Békéscsaba, 1989.35. O.
97. Erdély. Kiadja a Magyar Történelmi Társulat, uo. 68. o.
98. Szamosközy István: Erdély története 1598-1599, 1603. Magyar Helikon
II. Kiadás, 1977.260. O.
99. Nicolae Balcescu: Romanii sub Mihai Voievod Viteazul (A románok
Vitéz Mihály Vajda idején) Ford.: V. András János. II. kiad. Kriterion
Könyvkiadó, Bukarest, 1974.315. o.
100. Kosztin Árpád: Magyarellenes román kegyetlenkedések Erdélyben.
Biró family. Bp., 1998.26,27. o.
101. Nicolae Balcescu: uo. 393. O.
102. Nicolae Iorga: Istoria lui Mihai V iteazu I (Vitéz Mihály története), II.
köt. Editura Minerva (Kiadó), Bucuresti, 1979.274. o.
103. Kováry László: Erdély régiségei és történelmi emlékei. Stein János M.
kir. Könyvkereskedése. Kolozsvár, 1802. 325. o.
104. Miron Costin: Letopisetul tarii Moldovei-De neamul moldovenilor
(Moldvaország krónikája - A moldvaiak nemzetéről), Editura Minerva
(Kiadó), 1979.28. o.

105. Paul Abrudan, Mihai Racovitan: Transilvania. Documente istorice in lumina adevl\rului (Erdély. Történelmi bizonyítékok az igazság világánál.) Editura Tara noastr\i (A Mi Hazánk Kiadó. Bucuresti, 1991. 48. o.
106. Jancsó Benedek: uo. 124. o.
107. Erdély története. A kezdetektol 1606-ig, uo. 540. o.
108. Szamosközy István: uo. 291. o.
109. Szamosközy István: uo. 272. o.
110. Kincses Kolozsvár II. Magyar Hírmondó. Magveto Könyvkiadó, Bp., 1987. 316. o.
- III. Kemény János és Bethlen Miklós muvei. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1980. 100. o.
112. Kováry László: uo. 157. o.
113. Evlija Cselebi 1650-1660 között írt utazási könyve, Seyhatname XII.
114. Székely Oklevéltár (Szerk.: Szabó Károly), Kolozsvár, 1872. 313. o.
115. Kemény János és Bethlen Miklós muvei. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1980. 340. o.
116. Kováry László: uo. 326. o.
117. Balázs Margit: A haza bölcse, a bolond gróf és a többiek Ragadványnevek történelmünkben. Nemzeti Kiadó, Bp., 2001. 31. o.
118. Heszke Béla: A román zene története. Bibliotheca Musica. 9. Zenemukiadó Vállalat, Bp., 1963.27. o.
119. V árkonyi Ágnes: Erdély társadalmi és európai hatalmi egyensúly (1660 1711) Európa Könyvkiadó, Bp. 1990.30. o.
120. Magyar István: Az országokban való sok romlásoknak okairól. Magyar Helikon, Bp., 1979.205. o. (Makkai László utószavával).
121. Országos Levéltár. Radvánszky levéltár Ill. oszt. XXV. csomó. 63. sz.
122. Makkai László: Magyar-román közös múlt. Hét Torony Kiadó. Sylveszter János nyomda. 1989. 154. o.

123. Vécsei Károly: Az erdélyi román és magyar lakosság tényleges és természetes szaporulatának dinamikája az elmúlt századok során. Magyar Szó. 1721-1722, 169. sz. d/0-1995. VII. 15.
124. Domokos Pál Péter: uo. 50-51. o.
125. Harsányi István: A reformáció hatása a magyar közmuvelődésre. Bp., 1923. Bethlen Gábor Irodalmi és Nyomdai Rt. 3-4. o.
126. Benkő Samu: A helyzetudat változásai. Kriterion Könyvkiadó, Bucuresti, 1977.80. o.
127. Barlay Ö. Szabolcs: Romon virág. Fejezetek a Mohács utáni reneszánszról. Gondolat. Bp., 1986. 109. o.
128. Kövy Zsolt: Pályakép Szíj Rezsőről. Szenci Molnár Társaság, Bp., 1997.29. o.
129. Biserica Ortodoxa Romana in trecut si astazi (A Román Ortodox Egyház a múltban és ma). Editura Institutului Biblic si de Misiune al Bisericii Ortodoxe Romane (A Román Ortodox Egyház Biblia és Missziós Intézetének kiadása), Bucuresti, 1979.
130. Domokos Pál Péter: uo. 60-61. o.
131. Grigore Ureche: Letopisetul Urii Moldovei (Moldvaország Krónikája), Editura Minerva (Kiadó), Bucuresti, 1978.84. o.
132. Karácsonyi János: Magyarország egyháztörténete, uo. 109. o.
- 133 Timkó Imre: Keleti kereszténység, Keleti egyházak. Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója. Bp., 1971. 447. o.
- 134 Timkó Imre: uo.
135. Aurel LoSonti (Losonczy!): Trecut si prezent despre Bontida (Bonchida múltja és jelene) Unipres, Cluj-Napoca, 2001. 43. o.
136. Biró József: Erdély művészete. DOVIN, Bp., 1989.63-67. o.
137. Szíj Rezső: Balsors, akit régen tép? Történelemszemléletünk fölülvizsgálata. A Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt Tudományos Intézetének kiadványa. Bp., 1995. 14. sz. 46-47. o.
138. Bethlen Gábor emlékezete. Bibliotheca Historica. Magyar Helikon, 1980. II. o.
139. Aurel Losonti: uo. 59. o.

140. Petru Maior: uo. 72. o.
141. Szabó Jenő: A görög katolikus magyarság utolsó kálvária útja 1896-1912. Bp., 1913. 347. o.
142. Szabó Jenő: uo. 56. o.
143. Misztótfalu mezőváros jegyzőkönyve 1596-1803. Európa Könyvkiadó, Alföldi Nyomda, Debrecen, 1985. 159. o.
144. Szádeczky Károly Lajos: A székely nemzet története és alkotmánya. Bp., 1927. 73. o.
145. Székely Oklevéltár, VII. 412. o.
146. Paul Abrudan-Mihai Racovitan: uo. 49. o.
147. Constantin C. Giurescu: uo. 54. o.
148. Magyarország történeti kronológiája. 1. kötet. A kezdetektől 1526-ig (Szerk.: Benda Kálmán), Akadémiai Kiadó, Bp., 1983. 82. o.
149. Malek Ferenc: Magyarország a 12. században. Gondolat. Bp., 1986. 197, 218 és 219. o.
150. Granasztói György: A középkori magyar város. Magyar História. Gondolat, 1980. 23, 88 és 191. o.
151. Magyarország története 1. kötet. (Főszerk.: Molnár Erik) Gondolat Könyvkiadó, 1967. 124. o.
152. Iancu de Hunedoara (Hunyadi János). Magazin Istoric (Történeti Magazin), XX. évf. 1 (226) sz. 26. o. 1986. január.
153. Teke Zsuzsa: Hunyadi János és kora. Magyar História. Gondolat, 1980. 161. o.
154. Hunfalvy János: Magyarország és Erdély. II. szakasz. Erdély. Darmstadt, 1864. 23. o.
155. Karácsonyi János: Magyarország egyháztörténete. uo. 100. o.
156. Barta Gábor: Az erdélyi fejedelemség születése. 2. kiadás. Magyar História. Gondolat. 1984. 46. o.
157. Magyar Hírmondó. Kincses Kolozsvár II. Magvető Kiadó, uo. 312. o.
158. Magyar Hírmondó. Kincses Kolozsvár I. uo. 29. o.

159. Nicolae Balcescu: uo. 225. o.
160. Nicolae Balcescu: uo. 225. o.
161. Nicolae Iorga: uo. 64. o.
162. Mátyás Vilmos: Utazások Erdélyben. Panoráma, 1977.77. o.
163. Nicolae Iorga: Válogatott írások (Ford.: Nagy Géza) Kriterion
Könyvkiadó, Bucuresti, 1971. 150. o.
164. Barta Gábor: uo. 237. és 242. o.
165. Elekes Lajos: uo. 383. o.
166. Arató Endre: A feudális nemzettől a polgári nemzetig. Akadémiai
Kiadó. Bp., 1975.73. o.
167. Arató Endre: uo. 81. o.
168. Domokos Pál Péter: uo. 60. o.
169. Tóth András: uo. 26. o.
170. Ilie CeauSescu: Transilvania straveche vatra romaneasca (Erdély ősi
román tuzhely) Magazin Istoric (Történelmi Magazin), XVI. évf. 1 1/88.
sz. 14. o. - 1982. november.
171. Kós Károly: Erdély (Kultúrtörténeti vázlat), Erdélyi Szépművés Céh.
Kolozsvár, 1934. 8S. o.
172. Domokos Pál Péter: uo. 88. o.
173. Trocsányi Zsolt: uo. 10. o.
174. Erdély rövid története: uo. 378. o.
175. Jancsó Benedek: uo. 201. o.
176. Jancsó Benedek: uo. 202. o.
177. Berlász Jenő: Az erdélyi Újbérendezés problémái 1770-1780. Bp.,
1942. Különlenyomat (Klny) a Századok 1941.
évfolyamából.
178. Berlász Jenő: uo. 60. o.
179. Timkó Imre: Keleti kereszténység, Keleti Egyházak. Szent István
Társulat. Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója. Bp., 1971. 446. o.
180. Berlász Jenő: uo. 60. o.

181. Nicolae Iorga: Válogatott írások, uo. 151. o.
182. Tanulmányok a romániai együttlakó nemzetiségek történelméből és testvéri együttműködéséről a román nemzettel. Szerk.: Bitay Ödön. Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1976. 241. o.
183. Acsády Ignác: Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio Korában. Magyar Statisztikai Közlemények, 12. kötet.
184. Romanii din Transilvania la 1773 (Az erdélyi románok 1773-ban) Nagy Szeben, 1989.
185. Imreh István: Erdélyi hétköznapiak 1750-1850. Kriterion Könyvkiadó, Bucuresti, 1979. 318. o. 24. sz. jegyzet.
186. Für Lajos: Magyar sors a Kárpát-medencében - Népesedésünk évszázadai 896-2000. Kairosz Kiadó, Bp., 2001. 126. o.
187. Pierre Lescalopier utazása Erdélyben 1574., uo. 132. 167. sz. jegyzet.
188. Istoria Clujului (Kolozsvár története), Consiliul Popular al Municipiului Cluj (Kolozsvár Város Néptanácsa), Sub redactia acad. prof. Stefan Pascu (Stefan Pascu akad. prof. szerkesztésében), 1974. 223. o.
189. Kosztin Árpád: A dákoromán legenda. Népszava Kiadó, 1989. 74. o.
190. Hunfalvy János: Magyarország és Erdély. Kiadja és nyomtatja Lange Gusztáv György. Lauffer és Stolp Bizománya Pesten. II. köt. Darmstadt, 1860. 321. o.
191. Bíró Sándor: A román nép története (1976), uo. 100. o.
192. Szabó István: A magyarság életrajza. Az Akadémiai Kiadó Reprint Sorozata. A Magyar Történelmi Társulat Kiadása. Bp., 1990. 141-142. o.
193. Arató Endre: uo. 79. o.
194. Sass Kálmán: Az érmelléki reformátusság nyomában. Lelkigondozó, Pápa, 1943. 41. o.
195. Kováts István: Egy szegény pór fiú önéletrajza. Tények és tanúk. Magveto Könyvkiadó, Bp., 1981. 184. o.
196. Jancsó Benedek: uo. 123. o.
197. Stefan Pascu: Transilvania (Erdély), Editura Vatra Romaneasca (Kiadó), 1990. 4. és 41. o.

198. Welman Imre: Parasztok, kézművesek, nemesek. História, VIII. évf. 1989/2. sz. 12. o.
199. Hunfalvy János: Magyarország és Erdély: uo. elso szakasz, III. köt. 14. o.
200. Veres Péter: Bölcs és balgatag oseink. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., (Második kiadás) 1968. 121. o.
201. Palotay Gertrud: Erdély magyar népművészete. Officina, Bp., 1944. 5. o.
202. Berindei Dan-Csucsujá István: A ruggetlenségi háború és Erdély. Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1977. 71. o.
203. Bíró Sándor: A román nép története (1973) uo. 90. o.
204. Balázs Margit: uo. 187. o.
205. Kováry László: uo. 331. o.
206. Czire Dénes: A román nemzeti mozgalmak célja, módszerei és eredményei. Szeptemberi Magyar Forum, 1995.22. o.
207. Hóry András: Bukaresttol-Varsóig. Gondolat, Bp., 1987.312. o.
208. Petho Sándor: uo. 266. o.
209. Bíró Sándor: A román nép történe (1973) uo. 90. o.
210. Nicolae Iorga: Válogatott írások. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1971. 267. o.
211. Bíró Sándor: A román nép története (1973) uo. 90. o.
212. Documente privind istoria Romaniei. Rascoala din 1821. (Románia történelmére vonatkozó okiratok. Az 1821. évi fölkelés) Editura Academia Republicii Populare Romíne (A Román Népköztársaság Akadémiájának Kiadója), Documente Interne. Vol. III. (Belso okiratok III. köt.), Bucuresti, 1960.260. o.
213. Documente privind istoria Romíniei (Románia történelmére vonatkozó okiratok, stb.) uo. 30. o.
214. Documente privind istoria Romaniei (Romániai történelmére vonatkozó okiratok, stb.) uo. 228. o.
215. Giurescu C. Constantin: La formation de l'état unitaire roumain (Az egységes román állam kialakulása) Editura Minerva (Kiadó), Bucuresti, 1971. 91. o.

216. Jancsó Benedek: uo. 267. o.
217. Szíj Rezso: Gyónás és hitvallás. Szenci Molnár Társaság, Bp., 1997.25. o.
218. Alain du Nay: Romini si maghiari in virtejul istoriei (Románok és magyarok a történelem örvényében), Editura Matthias Corvinus, Buffalo-Toronto, 2001. 51. o.
219. Jancsó Benedek: i. m. 264. és 273. o.
220. Erdély rövid története: uo. 371. o.
221. George Bari! magyar levelezése. Sajtó alá rendezte Ioan Chindriş és Kovács Ferenc. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1975. 109. és 112. o.
222. Jancsó Benedek: uo. 324-325. o.
223. Erdély története 1830-tól napjainkig. III. köt. (Foszerk.: Köpeczi Béla) Akadémiai Kiadó, Bp., 1986. 1652. o.-hoz tartozó képes melléklet.
224. George Bari! magyar levelezése. uo. 140. o.
225. Objectif Europe - EUROPAI SZEMMEL. OPICE - Brassai Kiadó, 1998. 1-2. sz. 65. o.
226. Erdély története I 830-tól napjainkig. uo. 1629. o.
227. Pirigy István: Az erdélyi görög katolikusok. Magyar Vetés, V. évf. 12. sz. II. o. - 1994. III. 20. o.
228. Onisifor Ghibu: Viata si organiza!ia bisericeasca in Transilvania si Ungaria (Az erdélyi és a magyarországi egyházak és iskolák élete és szervezete. Bucuresti. Ed. Nicolae Stoila. Calea Victorei No. 113.
229. Aurel Loson!i-Vasile Ungureanu: Sursele de finan!are si de creditare ale agroculurii din Transilvania in periodata desvoltari capitalismului (Az erdélyi mezőgazdaság pénzügyi és hitelezési forrásai a kapitalizmus fejlődésének időszakában) Ministerul Agriculturii, Industrii Alimentare si Apelor (Mezőgazdasági Élelmiszeripari és Vízügyi Minisztérium) Terra Nostra, 1983. III. 374. o.
230. Horváth Lajos: A magyar föld sorsa Trianon után az elszakított területeken. Hunnia, VII. évf. 69. sz. 15. o. - 1995/8. VIII. 25.
231. Erdély rövid története: uo. 338-339. o.
232. Erdély rövid története: uo. 270. o.

233. Hegedus Lóránt: A székelyek kivándorlása. Franklin Társulat, Bp., 1902. 34. o.
234. Grünwald Béla: A régi Magyarország. Harmadik kiadás. Bp., Franklin Társulat, 1910. 142. o.
235. Hegedus Lóránt: uo. 66. o.
236. A székely muvelődés évszázadai (Szerk.: Balás Gábor) uo. 130. o.
237. Nicolae Balcescu: uo. 315. o.
238. Nicolae Balcescu: uo. 316. o.
239. Andrássy Gyula gróf: Diplomácia és világháború. GÖMCÖL PRIMKSZ. Bp., 1990.89. o.
240. Meisel József: KERESZTUTAM. Brassói Rom. Kath. Nöegyesület kiadása. Országos Széchenyi Könyvtár Nyomtatványosztálya III. Hung. h. 3855-8. sz. alatt nyilvántartva, 47. o.
241. Vitéz Agházi Kamil-Stefán Valér: A világháború 1914-1918. Az Országos Közmuevelődési Tanács Könyvosztálya, Bp., 1934.229. o.
242. Erdély története 1 830-tól napjainkig, uo. 1712. o.
243. DesiúvirSirea unificiúri statului national roman (A román nemzeti állam egyesülésének beteljesedése) Editura Academiei Republicii Socialiste Romania (A Román Szocialista Köztársaság Akadémiájának Kiadása) Bucuresti, 1968.405. 0.1. sz. jegyzet.
244. DesiúvirSirea unificiúri statului national roman (A román nemzeti állam egyesülésének beteljesedése) uo. 406. o.
245. Esantion 1. évf. 8/1990. VIII. II. - 20. sz. 3. o.
246. Benedeczky István: Apáthy István a tudós és hazafi. Szenci Molnár Társaság, Bp., 1995. 126-127. o.
247. Benedeczky István: uo. 128. o.
248. Constantin Murgescu: 1879: Incognito in Transilvania (Titokban Erdélyben) Magazin Istoric (Történelmi Magazin) XVIII. évf. 1984. 2 (203) sz. 34. o.
249. Benkő Samu: A helyzettudat változása (Muevelődéstörténeti dolgozatok) Kriterion Kiadó, Bukarest, 1977.355. o.

250. A mi Erdélyünk (Kovrig Béla), Nemzeti Könyvtár, 1940.24-26.234. o.
251. Rónai Adrás: Térképezett történelem. Magveto Könyvkiadó, Bp., 1989. 28. o.
252. Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat 42. k. Bp., 1942.
253. Rónai András: uo. 342. o.
254. Trianon. A magyar békeküldöttség tevékenysége I 920-ban. Kisebbségkutatás könyvek. LK - Lucides Kiadó, Bp., 2000. 456. o.
255. Mikó Imre: Huszonkét év - Az erdélyi magyarság politikai története 1918. dec. 1-to1940. aug. 30-ig. STUDIUM Kiadó, Bp., 1941.
256. Rónai Adrás: uo. 31-32. o.
257. Gyöngyössy István: Magyarok Bukarestben. Az Ország Útja, II. évf. 1. sz. 31. o. 1938. január.
258. Beke György: Magyar pópa Kökenyesden. Hittel, X. évf. 1997. június 81. o.
259. Beke György: uo. 89. o.
260. A mi Erdélyünk: uo. 234. o.
261. Rónai András: uo. 344. o.
262. Popa Lisseanu, G.: A székelyek és a románok székelyesítése. (Fordította: Dr. Kendy Károly) Bukarest, 1936. 4. o.
263. Beke György: In memoriam Páll Árpád tragikuma "Remény" Apáczai Csere János Baráti Társaság, Kolozsvár, 1998. május, 4. sorozat, 13. sz. 18. o.
264. Kosztin Árpád: A székelyek nem tudnak románul!... Jobb Magyar Jövot, IV. évf. 3. sz. 8. o. -1998. 11.15.
265. Sorbán Attila: Tanuljon románul a gyermek, hogy jobban érvényesülhessen. Az asszimiláció természetrajzához. Magyar Kisebbség. Nemzetpolitikai Szemle, Kolozsvár, Új Sorozat, VI. évf. 2000. 3. (21) sz. 170.0. 1. pont.
266. Váry O. Péter: A magyarirtás buktatói - Nevünkben él a múltunk. Magyar Nemzet, LXII. évf. 164. sz. 6. o. - 1999. VII. 16.

267. Beke György: Magyar gondok Erdélyben (3) Valóság, II. évf. 39. sz. 8. o. - 1990. IX. 28.
268. Bíró József: Erdély művészete. Az 1941-ben megjelent kötet hasonmás kiadása a DaVIN Művészeti Kft. gondozásában. Bp., 1989. 164. o.
269. Szabó István: uo. 179. o.
270. Raffay Erno: Erdély 1918-1919-ben (Fejér Dénes szerkesztő eloszava) JATE Kiadó, Szeged, 1987. III. o.
271. V. Moisuc-D. Tutu-E. Campus-C. Botoran-I. Calatatean: Probleme de politica externa a Romaniei 1918-1940. Culegere de studii. (Románia külpolitikai kérdései 1918-1940. Tanulmánygyűjtemény) Editura Militara (Katonai Kiadó) Bucuresti, 1977.339. o.
272. Hitler hatvannyolc tárgyalása 1939-1944. I. köt. Magveto Könyvkiadó, Bp., 133-134. o.
273. Petru Groza: A börtön homályában. Közös dolgaink. Gondolat, Bp., 1986. 162. o.
274. Matichescu alimpiu: apinia pbulica inernationala despre dictatul de la Vienna (A nemzetközi közvélemény a Bécsi Diktátumról) Editura Dacia (Kiadó), Cluj-Napoca (Kolozsvár-Napoca), 1975. 126. o. 98. sz. jegyzet.
275. Raoul Serban: Fantasma Imperiului Ungar si Casa Europei (A magyar Birodalmi Agyrém és az Európai Ház). Editura Globus (Kiadó), Bucuresti, 1990. 6. o.
276. Hitler hatvannyolc tárgyalása 1939-1944. I. köt. 180. o.
277. Tanulmányok Erdély történetéről (Szerk.: Rácz István), Debrecen, 1988. 176-177. o.
278. Rektor Béla: A magyar királyi csendőrség oknyomozó története. Árpád Könyvkiadó Vállalat, Cleveland, Ohio, USA, 1980.469. o.
279. Tanulmányok Erdély történetéről: uo. 178. o.
280. Kosztin Árpád: Magyarellenes román kegyetlenkedések Erdélyben. Biro family kiadása, Bp., 1998. 94. o.
281. Csatári Dániel: Forgó szélben (Magyar-román viszony 1940-1945) Akadémiai Kiadó, 1969.

282. Gergely Jenő: A püspöki kar tanácskozásai. Gondolat, Bp., 1984. 286. o.
283. Vatra Romanească! Veghie lucida (Józan orkődés), Cluj-Napoca (Kolozsvár-Napoca), I. évf. 1. sz. 1. o. - 1990. VI-VU.
284. Tanulmányok Erdély történetéről: uo. 176. o.
285. Erdélyünk és honvédségünk. Szerk.: Vitéz Rózsás József ornagy. A Vitézi Rend Zrinyi Csoportjának kiadása, Bp., 1941. 109. o.
286. Erdélyünk és honvédségünk: uo. 108. o.
287. Csatári Dániel: uo. 247. o.
288. Sebestyén Kálmán: Erdély. A visszacsatolás. Magyarország, XVII. évf. 20/1973. sz. 21. o. - 1990. V. 18.
289. Hantz Lám Irén: Város az Örhegy alatt - Nagyenyed szóban-képpen, 20. o.
290. Beke György: uo. 94. o.
291. Tanulmányok Erdély történetéről: uo. 185-186. o.
292. Tanulmányok Erdély történetéről: uo. 186. o. 293.
- Tanulmányok Erdélytörténetéről: uo. 183. o.
294. Erdélyi ritkaságok (Szerk.: Dr. Jancsó Elemér) LIMES. Nemzetpolitikai Szemle, 1989/1. sz. 166. o.
295. Az Erdélyi Hegedüs. LIMES. Nemzetpolitikai Szemle, 1989. 1. sz. 180-181. o.
296. Beke György: A nyitrai gróf feláldozása. ANTOLÓGIA Kiadó és Nyomda, Lakitelek, 1995. 23. o.
297. Fülöp Mihály: Márton Áron és az MNSZ - Hallgattassék meg az erdélyi magyarság is. Magyar Nemzet, LII. évf. 24. sz. 8. o. - 1989. I. 28.
298. Petru Groza: uo. 43. o.
299. Dümmert Dezső: A nemzethalál revíziója és Trianon. Magyarok, 1990. 6. sz. 16. o.
300. Németh László: Irgalom. Magveto és Szépirodalmi Könyvkiadó, 1972. 154. o.

301. Bernáth Zoltán-Szj Rezso: A magyar kormányok mulasztási bunei a fölbomlot békekötéssei kapcsolatban - A gyoztesek felelőssége öt világrész tönkretételéért. Szenci Molnár Társaság, Bp., 1999.
302. Tanulmányok Erdély történetéről: uo. 209. o.
303. Antal G. László: A magyar nemzeti kisebbség helyzete Romániában. LIMES - 1989. 1. sz. 115. o.
304. Kosztin Árpád: Az Erdélyben elkövetett magyareJlenes román kegyetlenkedések időrendje és leltára. Szenci Molnár Társaság, Bp., 2000. 74. o.
305. Antal G. László: uo. 116. o.
306. Grigore A. Pordea: Regiunea Autonoma Maghiara (A Magyar Autonóm Tartomány), Natiunea 1. évf. 20. sz. 7. o. - 1990. X.
307. Nagy György: Veszélyben (volt?) a romániai magyar értelmiség. Korunk, Harmadik Folyam 1/30. sz. 369-3702. o. 1990. III.
308. Sub sernnul prieteniei fratesti romano-ungare (A román-magyar testvéri barátság jegyében. Bucuresti, 1978. 71. o. .
309. Beke György: A nyitrai gróffeláldozása, uo. 32. o.
310. Fazekas János levele Javier Perez Cuellar-hoz, az ENSZ fotitkárához, 1989. október 18.
311. Metz Katalin: Üzenetek az élet mély bugyraiból - A Hamvas Intézet új kiadványa: Kolozsvári perek, 1956. Magyar Nemzet LXV. évf. 2. sz. (Budapesti kiadás) 15. o. -2002.1..3.
312. Varga E. Árpád: Az erdélyi magyarság lélekszára. Szabadság (Kolozsvár), VI. évf. 62. sz. 5. o. -1994. III. 30.
313. M-am saturat de Romania! (Jóllaktam Romániával!) Fenomenul Sabin Gherman in viziunea preseii (Sabin Gherman a sajtó szemléletében), 1998. szeptember 16. és 1999. december 1. közötti szakaszban. Editura Erdélyi Híradó-Curierul Transilvan (Erdélyi Híradó Kiadó - Erdélyi rovat) Cluj (Kolozsvár), 2000. 2. felülvizsgált kiadás, 394. o.
314. Rétvári László: Erdély. Erdélyi magyarság, V. évf. 17/1994. február, 25. o.
315. Botos László: Terjeszkedik a görögkeleti egyház - Püspökségavató Csíkszeredán. Új Magyarország, IV. évf. 216. sz. 3. o. - 1994. IX. 15.

316. Krónika, 11. évf. 262. sz. (1. és 4. o.) - 2000. XI. 6.
317. Magyar Nemzet, LXIII., évf., 120. sz. 9. o. Budapesti Kiadás - 2000. V.24.
318. Orbán Zoltán: Nem szabad feladni az egészet a részekért. Partiumi Forum - Régiók találkozója. Erdélyi Népfiskolai Collegium. Kiadja a Királyhágómelléki Református Egyházkerület, 1999. 51. o.
319. John Paget: Hungary and Transylvania (Magyarország és Erdély) Helikon Kiadó, Békéscsaba, 1987. 176. o.
320. Jancsó Benedek: uo.
321. Lukács Csaba: Híjával találtak? Nagy a tétje a Romániában most zajló népszámlálásnak. Magyar Nemzet, LXV. évf. 74. sz. 7. o. - 2002. III.21.
322. Lukács Csaba: uo.
323. Tibori Szabó Zoltán:
2001. XI. 24. 6. A kínlódásba keseredtünk bele. Népszabadság, o.
324. Andreescu, Gabriel: A történelmi emlékezet és a román-magyar megbékélési modell (Objektív Europe. Európai Szemle), 1998. 1-2. sz 57. o.
325. Harry HiB Bandholtz: Napló nem diplomata módra. Román megszállás Magyarországon. Magy Világ Kiadó, 1993. 310. o.
326. A kassai kormányprogram kárvallottainak tájékoztatója. Rákóczi Szövetség, Bp., 1992. 17. o.
327. Lukács Csaba: Az ígéretek rabságában - Sok a kérdojel Medgyessy erdélyi programja körül. Magyar Nemzet, LXV. évf. 156. sz. 7. o. Budapesti Kiadás - 2002 VII. 6.
328. Bernáth Zoltán - Szij Rezso: A magyar kormányok mulasztási bunei a folbomlott békekötésekkel kapcsolatban. A gyoztesek felelossége ot világrész tönkretételéért. Szenci Molnár Társaság, Bp., 1999. 16. o.
329. A Trianoni Békeszerződés, Párizs, 1920. június 4. Szenci Molnár Társaság, Bp., 2002. 9-10. o.
330. Botos László: Trianoni szemelvények, 2002. 67. o.

TARTALOM

Eloszó	7
Bartis Ferenc: A tényOltárás fájdalma	11
Bevezetés.....	13
I. fejezet	
Honfoglalás, Árpád-házi királyok, vlachok (románok)	19
II. fejezet	
Erdély, Anjou-házi királyok, vlachok (románok).....	42
III. fejezet	
Erdély, Luxemburg-házi királyok, vlachok (románok)	48
IV. fejezet	
Erdély, Hunyadi-ház, vlachok (románok)	53
V. fejezet	
Erdély Mátyás király halálától (1490) a mohácsi vészig (1526), vlachok (románok).....	62
VI. fejezet	
Önálló erdélyi fejedelemség, reformáció, vlachok (románok)	66
VII. fejezet	
A Rákóczi szabadságharc, az erdélyi vlachok (románok), ezek vallási uniója Rómával, ellenreformáció.....	98
VIII. fejezet	
Hübérbirtokok adományozása vlachoknak (románoknak) Erdélyben	105
IX. fejezet	
Erdély a Leopoldi Diplomától 1848-ig, vlachok (románok)	118
X. fejezet	
Fanariota korszak a vlach (román) vajdaságoknak, Erdély	139
XI. fejezet	
Az 1848. évi magyar szabadságharc, Erdély, vlachok (románok).....	146
XII. fejezet	
Erdély és a románok 1848-tól 1918-ig	150
XIII. fejezet	
Erdély magyarsága 1918-tól a II. Bécsi döntésig (1940. VIII. 30.)	166
XIV. fejezet	
Erdély a II. Bécsi döntéstől (1940. VIII. 30.) az 1944. év végéig.....	192

XV. fejezet

Erdély az 1944. év végétől az 1947. évi párizsi békekötésig 207

XVI. fejezet

Erdély és magyarsága az 1947. évi párizsi békekötés után, napjainkig..... 216

Összefoglaló.....235

Utószó241

Irodalomjegyzék.....247

"
: ..

"

Szerző az erdélyi Bonchidán (Kol02;S vm.) született. Kolozsvárott érettségizett a "Zágoni Mikes Kelemen" Római Katolikus (Piarista) Gimnáziumban. 1945-ben államtudományi, 1947-ben jogtudományi diplomát szerzett a Szegedi Magyar Tudományegyetemen.

Szerző eddig megjelent munkái:

1. *A dákoromán legenda-keresztény kultuszhelyek Erdélyben.*
Népszava, 1989. Ez a munkája angol nyelven is megjelent 1997-ben, " The Daco-Roman Legend-Cristian Cultic Places in Transylvania" Matthias Corvin us Publishing, Hamilton Buffalo.
2. *A magyar-román hubéresi viszony.*
INTERMIX Kiadó. Ungvár-Budapest, 1993.
3. *Magyarel/enes román kegyetlenkedések Erdélyben. Biró family kiadása. Budapest, 1998. Elnyerte a XXXVIII. Magyar Kongresszus (USA) Bírálóbizottságának Arany-Arpád érem díját. Kanadában elkészült fordítása angol nyelvre.*
4. Az Erdélyben elkövetett. magyarel/enes román kegyetlenkedések idorendje és leltára.
Szenci Molnár Társaság. Budapest, 2000.
5. *A Hermán Dttó Társaság nyílt levelei Sofronie Drincec gyulai görögkeleti. román Püspök Úrnak és Ireni Comaroschi román kiiligi szövívonek.*
Szenci Molnár Társaság. Budapest, 2000.
6. *A román nép el/en románok által elkövetett kegyetlenkedések idorendje és leltára.*
Szenci Molnár Társaság. Budapest, 2001.

BIRÓ
family

KIADÁS

